

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

ОПШТИНЕ ВРБАС

БРОЈ 12. ВРБАС 30. ЈУН 2023. ГОДИНА LVII

55.

На основу члана 32. став 1. тачка 6. Закона о локалној самоуправи („Службени гласник РС“, број 129/07, 83/14-други закон, 101/16-други закон, 47/18 и 111/21-други закон), члана 7. став 2. Закона о култури („Службени гласник РС“, број 72/09, 13/16, 30/16-испр., 6/20, 47/21 и 78/21) и члана 36. став 1. тачка 6. Статута општине Врбас („Службени гласник РС“, број 26/18 и 9/22), Скупштина општине Врбас, на седници одржаној 30. јуна 2023. године, донела је

О Д Л У К У О Д О Н О Ш Е Њ У С Т Р А Т Е Ш К О Г П Л А Н А Р А З В О Ј А КУЛТУРЕ У ОПШТИНИ ВРБАС ЗА ПЕРИОД 2023-2028. ГОДИНЕ

Члан 1.

Доноси се Стратешки план развоја културе у општини Врбас за период 2023-2028. године.

Члан 2.

Стратешки план развоја културе у општини Врбас за период 2023-2028. године саставни је део ове Одлуке.

Члан 3.

Ова Одлука ступа на снагу осмог дана од објављивања у „Службеном листу општине Врбас“.

Република Србија
Аутономна покрајина Војводина
Општина Врбас
СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ВРБАС
Број: 011-51/2023-1/01
Дана: 30. јуна 2023. године
ВРБАС

Председник Скупштине општине,
Сања Жигић, с.р.

СТРАТЕШКИ ПЛАН РАЗВОЈА КУЛТУРЕ У ОПШТИНИ ВРБАС ЗА ПЕРИОД 2023-2028. ГОДИНЕ

Садржај

Културна ризница Врбаса	
Контекст и процес израде.	
Стратешки и законодавни оквир	
Институционални оквир за спровођење плана развоја културе општине Врбас	
Фондови за финансијску подршку развоју културе.....	
Социо-економска анализа општине Врбас.....	
Друштвени развој општине Врбас.....	
Млади.....	
Медији.....	
Развијеност невладиног сектора.....	
Културни туризам.....	
Визија општине Врбас.....	
Културни идентитет општине Врбас... ..	
Историја града на песниковој руци	
Анализа ресурса и потенцијала за развој културе општине Врбас... ..	
Материјална и нематеријално културно наслеђе.....	
Непокретно културно наслеђе.....	

Покретна културно наслеђе.....	
Кључни актери у културном пољу општине Врбас.....	
Јавна библиотека „Данило Киш“.....	
Културни центар Врбаса.....	
Установе културе општине Врбас.....	
Други актери у културном пољу Врбаса.....	
SWOT анализа	
Дефинисање стратегије развоја културе општине Врбас.....	
Стратешки изазови	
Кључне вредности	
Дефинисање визије	
Стратешки приоритети и циљеви развоја	
Стратешки циљеви	
Очување културне баштине и развој мултикултуралности	
Развој и унапређење савременог стваралаштва.....	
Развој и неговање публике.....	
Промоција културне понуде – културни туризам.....	
Систем мониторинга и евалуације.....	
Радна група за израду Стратешког плана развоја културе у општини Врбас за период 2023-2028. године.....	
Литература.....	

Културна ризница Врбаса

Врбас – „Први Олимп у равници” како га је прозвао Густав Крлец и „Град на песниковој руци” Радомира Мићуновића је једини град у Европи који има преко 50 написаних песама о себи (сабраних у књизи „Град на песниковој руци”), аутора који су боравили у Врбасу током протекле 53 године из земаља региона и који су даровали Врбасу књижевну бесмртност и датирали поезију као бренд Врбаса.

Општина Врбас је оснивач две установе културе у општини Врбас: Јавне библиотеке „Данило Киш” и Културног центра који представља матичну установу културе за сва места у општини. Из свих области Културни центар бележи успехе који су оличени низом награда и признања у Републици, али и у иностранству. У том смислу, Културни центар је добио „Искру културе” од стране Покрајине и Октобарску награду СО Врбас. Градски музеј Културног центра Врбаса је чувар културног наслеђа Врбаса који памти векове. Први запис датира у писаним изворима још од 1387. године. Врбас је особен и по археолошким налазиштима, Чарнок и Шуваков салаш чији се локалитет истражује годинама и сваки нови истражени део је неисцрпан извор података о животу средњовековног становништва ових крајева. Ликовна галерија Културног центра Врбаса је заслужна како за афирмацију ликовних стваралаца Врбаса, тако и за презентацију ликовних дела савремених уметника из земље и иностранства. У последњих 55 година у Врбасу је приређено око 650 изложби које је посетило око 500.000 гледалаца.

Културну сцену Врбаса чине и бројни ванинституционални актери. Удружење ликовних уметника општине Врбас (УЛУВ) дуже од пет деценија организује Пролећни и Јесењи ликовни салон богатећи ликовну сцену Врбаса. Аматерско позориште „Владимир Поповић” има вишедеценијску традицију и бројне успехе у сарадњи са Културним центром Врбаса. Бројна културно-уметничка друштва, више од тридесет удружења која за циљ имају неговање културе и обичаја националних мањина. Регистровано је 54 удружења грађана из области културне делатности: очување културног наслеђа и националних мањина (40), музика (4), ликовна, примењена, визуелна уметност (5), књижевност (2), позоришна уметност (2) и верска (1).

Врбас слови за културни бисер Србије и сигурну кућу за песнике захваљујући Фестивалу поезије младих, најстаријој књижевној манифестацији у Србији али и региону, познат и као Југословенски фестивал поезије младих који је основан 1968. године и непрекидно траје до данас. Фестивал је кроз својих, ускоро 55 пролећа, окупио све најзначајније књижевнике Србије и земаља региона. Поред Фестивала поезије, општина Врбас подржава деценијама и 45. Фестивал фолклорних традиција Војводине, 35. Невенов фестивал деце песника. Први „Равно Село филм фестивал” који афирмише филмску уметност и презентује дебитантске филмове младих филмских уметника са простора Балкана одржан је 2017. године. Поменути фестивал је оријентисан ка младима и представља дебитантски фестивал за редитеље првог или другог филма, који се традиционално отвара концертном филмске музике.

Меморијал Сирмаи Карољ, у знак сећања на књижевног ствараоца Карољ Сирмаи, који је живео и стварао у Темерину и Врбасу се одржава од 1975. године. Меморијал се одржава наизменично у Темерину и Врбасу сваке две године, док се књижевна награда са именом Сирмаи Кароља додељује сваке године за новеле и приповетке штампане на мађарском, односно српском језику. Смотра хорова, традиционална манифестација сврстана у оне од посебног значаја за русинску националну заједницу, одржава се у организацији КПД-а „Карпати” већ 13 година.

С обзиром на наслеђе и континуитет који Врбас има када су у питању манифестације, изазов је да се оне негују, баштине и афирмишу на регионалном плану. Такође, важан аспект су и грађани Врбаса који својом подршком и директним учешћем показују важност самих догађаја и односа према култури који се пола века интензивно промовише и гаји у овој средини. Данас то није нимало лако. У времену интернета и нових трендова изазов је да својом понудом културних програма понудимо грађанима и публици квалитетне садржаје кроз различите видове изражавања (мултимедијални, дигитални, музички, визуелни, говорни...) којима ћемо наставити и даље привлачити пажњу љубитеља уметности.

С поштовањем,

Председник општине Врбас,
Предраг Ројевић

1. Контекст и процес израде

План развоја културе општине Врбас, у складу са **Законом о култури** („Службени гласник РС”, бр. 72 од 3. септембра 2009, 13 од 19. фебруара 2016, 30 од 23. марта 2016 – исправке, 6 од 24. јануара 2020, 47 од 10. маја 2021, 78 од 3. августа 2021.) и **Законом о локалној самоуправи** („Службени гласник РС” бр. 129/07, 83/14 – др. закон, 101/16), а у циљу спровођења културне политике у општини Врбас добосимо **Одлуку о приступању изради „Стратегије развоја културе у општини Врбас за период 2023–2028 године”**.

Методологија коришћена у изради **Стратегије културног развоја општине Врбас за период 2023–2028 године** је стандардизована методологија стратешког планирања локалног развоја, у којој је коришћен интегрисани приступ, заснован на следећим принципима:

- поштовање идентитета и промоција културног диверзитета мултинационалне средине
Развој интеркултуралног дијалога;
- поштовању слободе изражавања, мишљења и удруживања;
- подршка креативности;
- промоција партиципације у култури и демократизација културе. Такође, као интегрисани процес планирања Стратегија културног развоја се бави и питањима социјалног укључивања, информационог друштва и заштитом животне средине.

Стратегија културног развоја општине Врбас је секторска стратегија и као таква одређује кључне правце развоја, циљеве и мере релевантне за све сегменте културе. Кључни разлози за покретање процеса израде Стратегије културног развоја општине Врбас су:

- промовисање културног благостања на територији општине Врбас;
- координисање активности свих кључних актера у осмишљавању и спровођењу културних процеса у складу са ширим циљевима;
- успостављање хоризонталне и вертикалне сарадње између свих битних актера у културном пољу општине Врбас;
- промовисање партиципативног приступа у процесу планирања културног развоја кроз креативно изражавање у атмосфери дијалога унапређење веза са осталим сферама локалне самоуправе у циљу повећања могућности за развој партнерства и финансијске подршке.

Методологија израде стратешког документа заснива се на примени научног метода функционалне стратешке анализе, као основе за дефинисање стратегије развоја. У првом делу стратешког документа извршена је анализа унутрашњих фактора културног система општине Врбас, анализа кључних актера, као и ресурса са којима располажу. Такође, урађена је анализа инструмената које доносиоци одлука користе у вођењу локалне културне политике.

Анализа културне понуде и тражење је преузета из социолошког истраживања о Културној понуди и потражњи општине Врбас у оквиру којег је анкетирано становништво на територији општине Врбас и околних насељених места, интервјуисани су директори и менаџери водећих културних организација и послато статистичких упитника рачуноводствима културних институција, а све је спроведено у периоду од марта до маја 2023. године.

1.2. Процес израде

Процес израде Плана развоја спроведен је кроз следеће главне фазе:

Процес израде стратешког документа обухватио је следеће фазе:

- припремне активности неопходне за спровођење процеса стратешког планирања;
- анализа тренутне ситуације у локалној заједници (анализа ресурса и SWOT);
- формулисање стратегије (визија, приоритети, циљеви);
- акционо планирање;
- дефинисање структура и процедура за имплементацију;
- дефинисање процеса мониторинга и евалуације.

Током процеса израде Стратегије, у оквиру свих фаза примењен је партиципативни приступ, који је обезбедио учешће стручне и шире јавности у доношењу одлука везаних за стратешки документ.

1.2. Стратешки и закондавни оквир

Приликом израде овог стратешког документа водило се рачуна о поштовању свих међународних, националних и градских докумената који омогућавају спровођење Стратегије и унапређују културни развој општине Врбас.

Међународни документи:

- „Универзална декларација о људским правима”, Париз, 1948;
- „Европска конвенција о култури”, „Службени лист СФРЈ” – Међународни уговори 4/87, Париз, 1954.
- „Конвенција о заштити европског архитектонског блага” (Гранада, 1985) („Службени лист СФРЈ” – Међународни уговори 4/91)

- „Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа” (Ла Валета, 1992) („Службени гласник РС” – Међународни уговори, број 42/2009)
- „Оквирна конвенција Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво (Фаро, 2005.) (Службени гласник РС – Међународни уговори 1/2010)
- Конвенција о очувању нематеријалног културног наслеђа (Париз, 2003.) (Службени гласник РС – Међународни уговори 1/2010)
- Конвенција о заштити и унапређењу разноликости културних израза (Париз, 2005.) (Службени гласник РС – Међународни уговори 42/09)
- Европска конвенција о заштити аудиовизуелног наслеђа (Стразбур, 2001.) (Службени гласник РС – Међународни уговори 17/2014)

Национални документи:

Стратегије развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године

- *Закон о култури* („Службени гласник РС”, број 72/2009, 13/16, 30/16-испр., 6/20, 47/21 и 78/21);
- *Закон о културним добрима* („Службени гласник РС”, број 71/94, 52/11-др. закон, 99/11-др. Закон, 6/20-др. закон, 35/21-др. закон, 129/21-др. закон);
- *Закон о библиотечко – информационој делатности* („Службени гласник РС” –52/2011 и 78/21);
- *Закон о старој и реткој библиотечној грађи* („Службени гласник РС”, број 52/2011);
- *Закон о самосталном обављању уметничке или друге делатности у области културе* („Службени гласник РС”, број 39/93 и 42/98);
- *Закон о кинематографији* („Службени гласник РС”, број 99/2011, 02/2012-испр. И 46/14-одлука УС);
- *Закон о заштити права и слобода националних мањина* („Службени гласник РС” број 72/2009, 97/2013 – одлука УС и 47/18);
- *Закон о музејској делатности* („Службени гласник РС”, број 35/2021 и 96/2021)
- *Закон о ауторским и сродним правима* („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/16-одлука УС и 66/19);
- *Закон о основама система образовања и васпитања* („Службени гласник РС”, број 88/17, 27/18-други закон, 10/19, 27/18-други закон, 6/20 и 129/21);
- *Закон о забрани дискриминације* („Службени гласник РС”, број 22/2009 и 52/21);
- *Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године* („Службени гласник РС”, број 63/21);
- *Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године* („Службени гласник РС”, број 98/16);

Регионални и градски документи:

Стратегија развоја општине Врбас

- *Локални акциони план за младе општине Врбас за период 2020–2024 године* („Службени лист општине Врбас”, број 29/19);

Стратешки план развоја социјалне заштите у општини Врбас

- *Програм развоја спорта*

Локални акциони план запошљавања општине Врбас за период 2022–2023 године

- („Службени лист општине Врбас”, број 8/22);

Устав Републике Србије (ступио на снагу у новембру 2006.) установљава територијално устројство Републике Србије, њених општина, градова и Града Београда као јединица локалне

самоуправе. Устав Републике Србије такође забрањује сваки облик дискриминације и гарантује права и слободу грађанима, укључујући и културна права и слободу. Међу најзначајнијим културним правима и слободама грађана су право на образовање и слобода научног и уметничког рада.

Док Закони о локалној самоуправи из 1991. и 1999. године имају у основи централистичку сврху, нови Закон о локалној самоуправи (ступио на снагу у децембру 2007.) установљава нови правац правног оквира оријентисан на децентрализацију. Закон о локалној самоуправи представља системски закон за уређивање начела децентрализације у Србији. Овај закон садржи основне одредбе, економски и правни основ функционисања локалне самоуправе, права и делокруг органа локалне самоуправе као и грађанско учешће у остваривању локалне самоуправе. Овај закон такође уређује и односе између државних органа и органа локалне самоуправе и начине финансирања надлежности локалне самоуправе.

Неке од кључних надлежности локалних самоуправа су да уређује и обезбеђује задовољавање потреба грађана у области образовања, културе, здравствене и социјалне заштите; локална самоуправа има надлежности у области развоја и унапређења туризма, занатства, угоститељства и трговине, одговорна је за спровођење мера у области заштите животне средине, заштите од природних и других непогода, заштиту културног наслеђа локалног значаја. У основи Закон је у складу са Европском повељом о локалној самоуправи. Секторски закони у области културе ближе уређују обим и врсту изворне надлежности локалне самоуправе, као и начин обављања послова из делокруга изворне надлежности и односе сарадње републичких органа и органа локалне самоуправе у обављању послова у свакој од ових области.

„Стратегије развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године” дефинише општи циљ унапређења улоге културе у животу грађана. Показатељ на нивоу општег циља, одређен као Учешће грађана Републике Србије у програмима установа културе, мерљив је према броју посета културним програмима, односно броју корисника установа културе, што су подаци доступни захваљујући извештајима Министарства културе и информисања Републике Србије Завода за проучавање културног развитка и Народне библиотеке Србије.

Закон о култури („Службени гласник РС” , број 72/2009, 13/16, 30/16-испр., 6/20, 47/21 и 78/21) дефинише и прецизно одређује област која се регулише. Тако се овим законом утврђује општи интерес у култури, обављање културних делатности, права и обавезе Републике Србије, аутономних покрајина и локалне самоуправа у култури, као и услови деловања субјеката у култури. Одређивање општег интереса у култури је изузетно значајно, јер представља основ за финансирање пројеката у култури из републичког буџета, с обзиром да се Република Србија стара о остваривању општег интереса у култури. У том контексту се, између осталог, као општи интерес у култури одређује стварање услова за интензивни културни развој као и подстицање културног и уметничког стваралаштва, финансирање установа културе чији је оснивач Република, као и развој српске културе и културе националних мањина у Републици Србији.

Чланови од 15 до 20 овог Закона баве се остваривањем културне политике. Културна политика представља скуп циљева и мера подстицања културног развоја, чему треба додати да је највећа одговорност за њену реализацију везана за активности Министарства. Законом се остваривање културне политике везује за два облика деловања. Један се односи на оснивање Националног савета за културу, а други на доношење Стратегије развоја културе. Национални савет за културу се дефинише као стручно-саветодавно тело Владе и

Министарства, чији је превасходни задатак да обезбеди стручну подршку у очувању, развоју и ширењу културе.

Стратегију развоја културе доноси Народна скупштина на предлог Владе, а период на који се доноси износи десет година. То практично значи да Стратегија превазилази страначко-политички ниво самом чињеницом да је доноси Народна скупштина, а не Влада (дакле не доносе је само партије које су у том тренутку на власти), као и да се доноси на период од десет година, (што обухвата најмање три мандата). Стратегија садржи анализу постојећег стања у култури, основне поставке културног развоја, стратешке правце развоја културе, план реализације развоја културе, као и критеријуме за евалуацију развоја културе.

Установе културе су дефинисана чланом 22 Закона. Законом је прилично детаљно регулисан њихов положај, те се може констатовати да не постоји потреба за посебним регулисањем одређених области. Установа културе је правно лице које је основано ради обављања културне делатности, којом се обезбеђује остваривање права грађана у области културе, као и задовољавање потреба грађана или остваривање неког другог законом утврђеног интереса у области културе. Оснивачи установа културе могу бити Република Србија, Аутономна покрајина, јединице локалне самоуправе, али и свако друго правно или физичко лице, под условима прописаним законом. Установе културе се могу оснивати у различитим облицима својине, тако да се на основу тога може рећи да је овај закон изједначио положај установа културе које се оснивају у јавној и приватној својини.

Поред установа културе, други субјект у култури представљају сами уметници. У члану 58 Закона дефинише се појам уметника, који представљају физичка лица која стварају ауторска дела из области уметничке делатности или изводе уметничка и ауторска дела из области која су дефинисана у члану 8 Закона.

Законом се уређују још три врсте субјеката у култури:

- самостални уметници – уметници који морају испунити два критеријума, и то да уметничку делатност обављају у виду занимања (дакле, нису запослени на другим пословима), као и да им је репрезентативно удружење утврдило статус лица које самостално обавља делатност у области културе;
- самостални стручњаци у култури који обављају научно-истраживачке, теоријско-критичке, едукативне, продуцентске или менаџерске послове у области културне делатности из члана 8 овог закона и који испуњавају два наведена критеријума као самостални уметници;
- самостални извођачи културних програма и самостални сарадници у култури – лица која обављају вокално-инструментално извођење културних програма, артисти, као и друга лица која обављају стручно-техничке послове и која су такође испунила поменута два критеријума као и самостални уметници.

За ова лица је битно да стекну статус самосталног уметника, стручњака и сарадника или извођача културних програма, како би имали право да им јединица локалне самоуправе на територији на којој имају пребивалиште из свог буџета уплаћује доприносе за социјално и здравствено осигурање. Да би наведена лица била уписана у евиденцију лица која самостално обављају ове делатности, неопходно је да испуне услове који су прописани у члану 61 овог закона.

Још један битан закон за развој културе је Закон о ауторским и сродним правима („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/16-одлука УС и 66/19). Овим законом уређују се права аутора књижевних, научних, стручних и уметничких дела, право интерпретатора, право првог издавача слободног дела, права произвођача фонограма, видеограма, емисија,

база података и право издавача штампаних издања као права сродна ауторском праву, начин остваривања ауторског и сродних права и судска заштита тих права.

Институционални оквир

Републичке институције

Министарство културе и информисања Републике Србије обавља послове државне управе који се односе на развој и унапређење културе и уметничког стваралаштва; праћење и истраживање у области културе; обезбеђивања материјалне основе за делатности културе; развој и унапређење књижевног, преводилачког, музичког и сценског стваралаштва, ликовних и примењених уметности и дизајна, филмског и стваралаштва у области других аудио-визуелних медија; заштиту непокретног, покретног и нематеријалног културног наслеђа; библиотечку, издавачку, кинематографску и музичко-сценску делатност; задужбине и фондације; систем јавног информисања; праћење спровођења закона у области јавног информисања; праћење рада јавних предузећа и установа у области јавног информисања; праћење делатности страних информативних установа, страних средстава јавног информисања, дописништава и дописника у Републици Србији; информисање националних мањина; регистрацију страних информативних установа и пружање помоћи у раду страним новинарима и дописницима; сарадњу у области заштите културне баштине, културног стваралаштва и информисања на језику и писму припадника српског народа у региону; оснивање и развој културно-информативних центара у иностранству; стварање услова за приступ и реализацију пројеката који се финансирају из средстава претприступних фондова Европске уније, донација и других облика развојне помоћи из надлежности тог министарства, учешће у регионалним пројектима, као и друге послове одређене законом.

Министарство културе и информисања је у оквиру подстицаја културног стваралаштва задржало институцију конкурса за програме и пројекте који својим квалитетом доприносе развоју културе и уметности. За сваку област стваралаштва формиране су комисије врхунских стручњака и еминентних уметника, који на основу високих критеријума процењују квалитет предложених пројеката и имају пуну објективност при одлучивању. Поред Министарства културе и информисања републичке установе културе су:

Ансамбл народних игара и песама „Коло”, Архив Југославије, Архив Србије, Београдска филхармонија, Библиотека Матице српске Нови Сад, Галерија Матице српске, Етнографски музеј у Београду, Завод за проучавање културног развика, Историјски музеј Србије, Југословенска кинотека.

Завод за проучавање културног развика основан је 20. априла 1967. године. Одлуком Владе Републике Србије, 05 број 022-3566/2013 од 30. априла 2013. године („Службени гласник Републике Србије”, број 41/13), Завод је стекао статус установе културе од националног значаја. Завод за проучавање културног развика је установа културе која се бави научним, развојним и примењеним истраживањима, израдом студија и анализа у области социологије културе и културне политике, прикупљајући информације и документацију о култури, уметности и медијима у земљи и иностранству. Завод има право да своје програме валоризује и верификује на домаћем и страном тржишту.

Архив Србије. Архив Србије је једна од најзначајнијих државних установа, у којој је посебном виду сабрано искуство ранијих генерација које, у не малој мери, изграђује и дефинише и савремено доба. Својим постојањем и радом, стварно и симболички, сведочи о националном и културном идентитету, историјској и правној заснованости државног постојања и континуитета, о нашој посебности, али и о припадности и истинској уклопљености у европско цивилизацијско искуство. У улози централне архивске институције, Архив Србије кроз функцију матичности вршећи надзор над 36 архивских установа, путем израде стручних упутстава, школовањем стручног кадра и додељивањем стручних звања, усмерава и координира развој и унапређење архивске делатности у Србији. Архив Србије организован је у складу са низом разноврсних стручних послова који се одвијају у међусобној вези и произилазе из његових основних функција, почев од пријема архивске грађе, преко сређивања, заштите, чувања, до њеног коришћења и публиковања.

Центар за нематеријално културно наслеђе Србије је отворен у Етнографском музеју у Београду 20. јуна 2012. године. Полазна основа активности Центра је Конвенција о очувању нематеријалног културног наслеђа УНЕСКА усвојена 2003. године (Народна скупштина Републике Србије ратификовала је Конвенцију у мају 2010. године). Задатак Центра је истраживање, пописивање, обрада, чување и презентација нематеријалног културног наслеђа на територији Републике Србије, али уједно и помоћ локалним заједницама у препознавању, вредновању, практиковању и преношењу сопственог културног наслеђа наредним генерацијама. Циљ Центра је постизање бољег статуса и укључивање нематеријалног културног наслеђа као значајног ресурса у оквиру пројекта из области друштвеног и економског развоја. У сврху ефикаснијег рада на очувању нематеријалног културног наслеђа Центар спроводи широку едукацију и сарађује са другим установама, удружењима, организацијама и појединцима у земљи и иностранству. Једна од најважнијих активности Центра за нематеријално културно наслеђе је вођење и чување Националног регистра нематеријалног културног наслеђа, као и целокупне документације о нематеријалном културном наслеђу.

Завод за унапређење образовања и васпитања основала је Влада Републике Србије ради праћења, обезбеђивања и унапређивања квалитета и развоја система образовања и васпитања. У Заводу се обављају развојни, саветодавни, истраживачки и стручни послови у предшколском, основном и средњем образовању и васпитању, као и други послови у складу са законом, актом о оснивању и статутом. **Завод за унапређење образовања и васпитања** учествује у припреми прописа из области образовања и васпитања из надлежности Министарства просвете и науке, Националног просветног савета, Савета за стручно образовање и образовање одраслих.

1.3.3. Покрајинске институције

Покрајински секретаријат за културу и јавно информисање обавља студијско-аналитичке послове, управне и статистичко-евиденционе послове који се односе на израду информација, анализа и извештаја о стању у области културе и уметности за потребе Владе и Скупштине (у даљем тексту: Влада и Скупштина), прати законе у култури и друге прописе, којима се уређује област заштите културних добара, прати примену ових прописа на територији Покрајине, прати се примена културне политике и стратегије развоја културе Покрајине, расписују се и реализују конкурси за суфинансирање пројеката у области културе и уметности, предлаже решења за функције матичних установа у области заштите културних добара, допунске услове

за рад матичних установа на територији АП Војводине, истражује, проучава и анализира дејство системских решења у области заштите културних добара и јавних збирки и културног стваралаштва, предлаже мрежу установа заштите на територији АП Војводине, издаје дозволе страним држављанима за коришћење архивске грађе, издаје одобрења за изношење културних добара из земље под претходном заштитом, покреће поступак за утврђивање непокретних културних добара у АП Војводини и за обуставу извршења просторних и урбанистичких планова ако угрожавају споменике културе на територији Покрајине, сарађује са министарством надлежним за област културе, другим државним органима, покрајинским органима, градова и јединица локалне самоуправе, установама у области културе и невладиним и другим организацијама у области културе и уметности, обавља послове библиотечке делатности, послове прикупљања, селекције, сигналирања и чувања документационих материјала; именску, предметну и децималну обраду серијских и монографских публикација, као и услуживање и информисање корисника; обавља информатичке послове у вези са израдом програма и одржавањем локалног рачунарског система, припрема и ажурира WEB презентацију Секретаријата, обавља послове везане за захтеве за слободан приступ информацијама и припрема извештаје за повереника за приступ информацијама од јавног значаја; обавља послове у вези са израдом Информатора о раду Секретаријата; обавља информационо-документационе послове и информатичке послове који се односе на израду финансијског плана Секретаријата, планова инвестиционог и текућег одржавања установа културе и реализација тих планова; обавља послове у вези са односима са јавношћу.

Покрајински завод за заштиту споменика културе. Покрајински завод за заштиту споменика културе из Петроварадина у 2014. години је прославио 63 године плодног рада и постојања. Једна од најстаријих и најуспешнијих установа из области заштите културног наслеђа на овим просторима. Оформљен одмах после Другог светског рата са задатком евидентирања стања фрушкогорских манастира, званично је основан решењем Народне скупштине Аутономне Покрајине Војводине из јануара 1951. године. Покрајински завод је данас део мреже службе заштите у Републици Србији и централна установа за заштиту непокретних културних добара на територији АП Војводине. У складу са Законом о културним добрима и међународним стандардима стручњаци Завода кроз истраживања и валоризацију културног наслеђа указују на уметничке, стваралачке и духовне вредности народа који живе у Војводини, о потреби очувања тих вредности, националних идентитета и различитости, као дела европских вредности. Током вишедеценијског рада израђени су многи конзерваторски пројекти и изведени радови на конзервацији, рестаурацији и реконструкцији културног наслеђа од изузетног и великог значаја за Републику Србију широм Војводине, али и у Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрватској, Мађарској, Румунији, Египту и Грчкој.

Архив Војводине је 2013. године, Одлуком Владе Републике Србије („Службени гласник РС” 41/2013) стекао статус установе културе од националног значаја. Архив је установа културе која обавља заштиту архивске грађе настале радом органа и организација према којима Аутономна Покрајина Војводина обавља права и обавезе оснивача. Ова делатност обухвата заштиту архивске грађе и регистратурског материјала ван архива, њено преузимање и пријем, сређивање, обраду и коришћење у научне, јавноправне и приватноправне сврхе, послове техничке заштите, израду и публикување научноинформативних средстава, сарадњу са архивима у земљи и иностранству и културно-просветну делатност. Архив Војводине обавља и делатност матичне установе у области заштите архивске грађе и регистратурског материјала

на територији АП Војводине. Архив поседује библиотеку са око 10.000 монографских и 6.000 серијских публикација. У библиотеци је 2009. године завршен Пројекат конверзије лисног каталога у електронски, који је доступан преко рачунарске мреже запосленима и истраживачима. У оквиру културно-просветне делатности Архив организује тематске изложбе докумената, предавања за ђаке и студенте и представљања књига. Архив објављује своја издања у две библиотеке: Научно-информативна средства о архивској грађи и Посебна издања.

Завод за културу Војводине је основан 2003. године одлуком Скупштине АП Војводине са циљем да негује и промовише савремене културне стратегије, истражује могућности примене и развоја нових културних модела у Војводини, умрежава постојеће институције културе и афирмише мултикултуралност као привилегију нашег контекста. Програмски концепт Завода за културу Војводине подразумева научна, стручна, развојна и примењена истраживања у области културе али и стимулисање савремене уметничке продукције у Војводини путем реализовања пројеката који обухватају менаџмент у култури, културну продукцију, културни туризам, организовање културно-уметничких догађаја, презентације, информационо-документационе делатности, нове медије, стручна усавршавања и образовање у култури и уметности. Заједничка одредница досадашњих и планираних пројеката Завода за културу Војводине је усмереност ка развојним, како научним тако и креативним стратегијама, које профилишу културни идентитет Војводине.

Заводи за културу националних мањина Војводине. У 2008. години почели су делатност заводи за културу пет националних мањина Војводине: војвођанских Мађара, Словака, Румуна, Русина и Хрвата. Ове заводе основала је Скупштина Аутономне Покрајине Војводине заједно са националним саветом ових националних заједница Одлуком о оснивању Завода за културу војвођанских Мађара, Словака, Румуна, Русина и Хрвата („Службени лист АПВ”, број 7/08) ради очувања, унапређења и развоја културе ових националних заједница. Оснивање и подстицање делатности завода за културу војвођанских Мађара, Словака, Румуна, Русина и Хрвата сведочи о залагању за очување мултикултурног идентитета Војводине, за плурализам у култури и отворено друштво. Реализованим пројектима научних, стручних, развојних и примењених истраживања у области културе, уметности и науке, као и организовањем културно-уметничких програма, ови заводи већ су дали значајан допринос неговању и очувању националног идентитета и културе припадника различитих нација које живе у Војводини, а истовремено, допринели богаћењу и развијању мултикултуралности у Војводини, као и доступности богатства тих култура свим грађанима.

Музеј Војводине. Његови почеци прате се у Будимпешти, где је 1826. године основана Матица српска којој су и након оснивања грађани вођени идејом очувања националног идентитета почели самоиницијативно да јој поклањају предмете и старине из прошлости српског народа. Они су се поклањали и пре 14. октобра 1847. године када је Матица српска донела одлуку о оснивању Српске народне збирке или Музеума. Једна од истакнутих личности тог времена био је Сава Текелија, мађарски племић српског порекла, који је поклатио велики број вредних предмета за Српску народну збирку. Ова збирка прераста у Музеј Матице Српске 1933. године, а након Другог светског рата, 1947. године у Војвођански музеј. Спајањем Војвођанског музеја и Историјског музеја Војводине 1992. године настао је данашњи Музеј Војводине.

У њему се чувају многобројни предмети који представљају културно благо и показују развратак људског друштва у континуитету од осам хиљада година на данашњем тлу Војводине.

Српско народно позориште је основано 16/28. јула 1861. године у Новом Саду, у тадашњој Царевини Аустрији (од 1867. Аустроугарска монархија). У Војводини је до тада већ постојала дуга позоришна традиција, од ђачких дилетантских представа, па све до приватних професионалних позоришних трупа. Позориште је оснивано у време буђења националне свести и борбе за националну слободу. У то доба у Новом Саду већина житеља је српске народности, велики број је високообразован, три четвртине имања и трговина били су у рукама Срба, тако да није случајно што је у Новом Саду основано Српско народно позориште. Српско народно позориште је увек било једна од најважнијих културних институција у земљи, а такође је СНП иницирало оснивање других културних институција.

Галерија Матице српске је основана 1847. године у Пешти (данашња Будимпешта, Мађарска) у окриљу Матице српске, најстарије српске књижевне, културне и научне институције. Временом Галерија је израсла у јединствену националну музејску установу ризницу националне уметности која је настајала и развијала се на ширем географском подручју на којем је живело српско грађанство, обухватајући границе некадашњег Аустројског и Отоманског царства у периоду од краја 16. века до данас.

Библиотека Матице српске најстарија је српска библиотека националног значаја и прва јавна научна библиотека у Срба. Настала је 1826. године у Пешти, оснивањем Матице српске, без изричите намере, као што је и природно да се књиге окупљају у књижевном друштву. По богатим збиркама које пружају изванредне могућности за културно-историјска и научна истраживања и разноврсним видовима свог библиотечко-информационог рада, Библиотека Матице српске је савремена библиотека јужнословенског значаја, а њено дуго и континуирано трајање сврстава је међу културне институције српског народа с најдужом традицијом.

1.3.4. Фондови за финансијску подршку развоју културе

Европски фонд за културу – регионални фонд за културу. ЕCF је 2006. године основала ВIFС (Балкански фонд за локане иницијативе), у сарадњи са партнерским организацијама, а под новим именом, уз финансијску помоћ ЕCF-а, подржава културне иницијативе и организације на Балкану, као и оне које желе да сарађују са партнерима са Балкана. Европски фонд за културу је финансирао и реализацију пројекта у оквиру титуле „Нови Сад 2021. Европска престоница културе”. У октобру 2016. године град Нови Сад је предложен од стране Панела независних експерата да постане Европска престоница културе у 2021. години, која је по први пут била доступна и градовима и земљама ван Европске уније. Пројекат „Нови Сад 2021 – Европска престоница културе” осмишљен је као платформа за развој културних и креативних потенцијала града који ће наредних година имати за циљ да оснажи културну виталност града, омогући урбану регенерацију, те побољша међународну сарадњу, имиџ и туристичку понуду Новог Сада. Процес припреме кандидатуре за Европску престоницу културе 2021. године допринео је развоју сопственог локалног концепта и стратегије одрживог развоја културног сектора са тежиштем на оснаживању установка културе, обнови културног наслеђа, јачању

културне партиципације, развоју културних и креативних индустрија, децентрализацији и међусекторској сарадњи.

Фонд Креативна европа. Програм „Креативна Европа” односи се на помоћ културном и креативном сектору у периоду од 2014. до 2020. године, а укупан буџет је 1,46 милијарди евра. Програм „Креативна Европа” заменио је досадашњи шестогодишњи програм „Култура 2007–2013”, као и програм „Медији”. Србија ће са још девет земаља које нису чланице Европске уније учествовати у потпрограму „Култура” програма „Креативна Европа”, саопштило је 3. Фебруара Министарство културе и информисања Србије, наводећи да је обезбедило финансијска средства за учешће уметника и креативаца из Србије, као и Деск за Креативну Европу на чијем ће челу бити Димитрије Тадић, саветник у Министарству културе. Апликантима из Србије ће техничку помоћ да конкуришу пружати Деск Креативне Европе, који ће бити задужен и за финансијску помоћ пројектима који буду успешни на конкурсима „Креативне Европе” у 2014. години. У оквиру потпрограма за културу, у децембру су расписани први конкурси, а рокови за подношење пројеката су: 5. март (за европске кооперационе пројекте), 12. март (за пројекте књижевних превода) и 19. март (за пројекте европских платформи и европских мрежа).

Културна агенда Европе. Културна политика ЕУ је осмишљена тако да очува и унапреди дијалог између различитих култура. ЕУ активно промовише ове вредности путем својих програма у области културе. Културна политика промовише разноликост и интеркултурни дијалог и стога ЕУ подстиче прекограничну размену искустава на пољу културе. На пример, уметници могу слободно да се крећу по континенту, а уметничка дела могу лако да се деле са другим државама.

Лисабонски уговор, који је ступио на снагу 2009. године, обавезује ЕУ да у свим активностима узима у обзир културу како би се поспешило поштовање међу културама и промовисала разноликост. Култура је кључна компонента у међународним односима Европе. ЕУ је посвећена томе да културне нијансе интегрише у односе Европе са партнерским државама и регионима. То се чини у нади да ће ЕУ тако постати камен темељац нове културне заједнице, обogaћене широким спектром различитих националних утицаја. ЕУ окупља професионалне и невладине организације, културне институције, европске мреже и фондације из културног сектора ради разматрања важних питања и сарадње с институцијама ЕУ и државама чланицама како би се подржало креирање нових политика.

Европска престоница културе. Сваке године Европска комисија бира два града која носе звање европске престонице културе. Ти градови симболизују богатство и разноликост европских култура и подстичу јачање веза између европских земаља тако што окупљају људе и негују позитиван имиџ европског грађанства. Марибор (Словенија) и Гимараш (Португалија) изабрани су за европске престонице културе 2012.

Europa Nostra. Овај програм представља „глас културне баштине у Европи”. Бави се очувањем културних пејзажа, промовише достигнућа на очувању баштине и гради мостове између прошлих, садашњих и будућих генерација широм Европе. Током 45-годишње историје овог програма настала је мрежа од преко 400 придружених организација чланица из целе Европе.

2.1. Социо-економска анализа општине Врбас¹

Уводни подаци

Општина Врбас је смештена у Јужнобачком управном округу у АП Војводини на северозападу Републике Србије. Општина има веома повољан географско-саобраћајни положај, јер у непосредној близини општине пролази аутопут Е-75 који је Европски коридор 10, а преко њене територије пролази и железнички путни правац, који повезује градове Београд–Будимпешту–Беч, који представља важну железничку саобраћајницу, јер повезује 3 главна града у три државе. Такође, преко Општине се простире и мрежа путева: Сомбор–Врбас–Бечеј, Врбас–Бачка Паланка и Врбас–Суботица. Кроз општину Врбас пролазе и канали који су део хидросистема Дунав–Тиса–Дунав. Просторно Општина је омеђена општином Мали Иђош на северу, општином Србобран на истоку, општином Темерин на југоистоку, као и градом Новим Садом и општином Бачки Петровац на југу, односно општином Бачка Паланка на југозападу, општином Озаци на западу и општином Кулом на северозападу. Општина Врбас се простире у виду правоугаоне траке у правцу Великог бачког канала, у подножју тзв. „Телечке заравни” и делимично на њеним падинама. Општина Врбас се налази на следећим координатама: 45° 34' 10" северне географске ширине и 19° 38' 16" источне географске дужине.

Слика 1. Положај општине Врбас у Републици Србији.

Општина Врбас је мултинационална и мултикултурална средина. Према резултатима пописа становништва из 2022. године, на територији општине Врбас живи 36.601 становник. По етничком саставу највише има Срба (22.739 становника), затим Црногораца (4.264 становника), Русина (2.833), Мађара (1.949 становника) итд. Општину Врбас чини укупно 7 насеља: урбано насеље Врбас (20.892 становника), Куцура (3.952 становника), Змајево (3.456 становника), Бачко Добро Поље (2.992 становника), Равно Село (2.701 становник), Савино Село (2.562 становника) и Косанчић (46 становника).

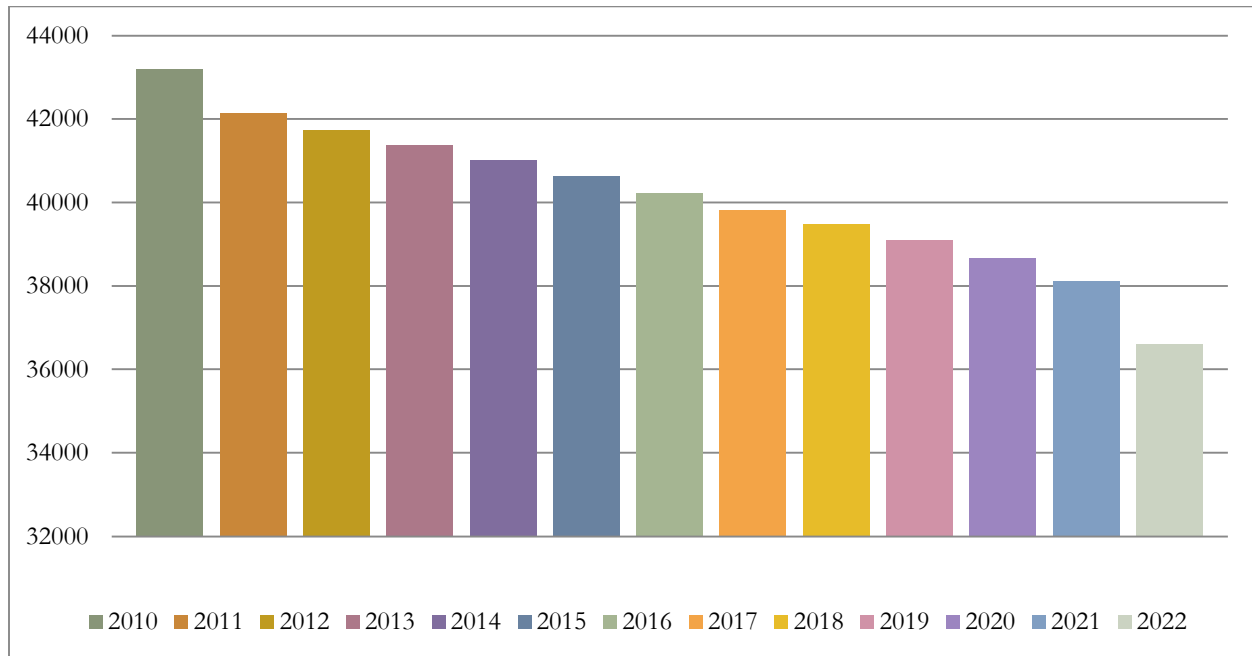
Извор: *попис становништва 2022.*

Демографија

Резултати пописа из 2022. године, као и процене за наредне године, указују на присуство и повећање интензитета неповољних демографских појава и процеса са којима се већ деценијама суочава Србија. Приметно је смањење укупног броја становника, природна депопулација, миграциони процеси и демографско старење које детерминише прилично ограничавајући популациони оквир формирања радног контингента, а самим тим и активног становништва (са 42.092 становника у 2011. на 36.601 становник у 2022. години). Број становника у општини Врбас се, у периоду 2011–2022 године, смањило за 13,05 % (Графикон 1).

¹ Цела социо-економска анализа налази се у прилогу.

Графикон 1. Број становника у општини Врбас, у периоду 2010–2022 године.

Извор: Општине у Србији, РЗС, 2022.

Подаци о старосној структури становништва према попису 2011. године показују да: 10.319 становника (28,19%) популација чини преко 60 година, деце и омладине до 19 година има 6.961, што чини (20,02%) укупне популације Општине. Пад укупног броја становника, ниска стопа наталитета и фертилитета, негативан природни прираштај -11,0 (виши од војвођанског просека -6,1), као и висок индекс старења су карактеристике општинске популације (Табела 1).

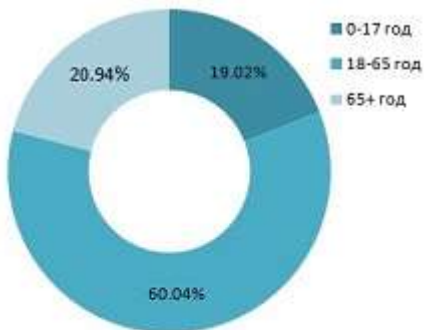
Табела 1. Основни демографски подаци, упоредни приказ (2022. година).

Опис	Врбас	Јужнобачка област	Република Србија
Број становника	36.601	607.178	6.647.003
Стопа природног прираштаја	-11,0	-6,1	-7,4
Очекивано трајање живота живорођених	73	73,38	74
Просечна старост	42,96	41,9	43,85
Индекс старења	127	120	144,05
% проценат деце старости од 0–14	15,67	15,62	14,37
% проценат становништва радног узраста	63,39	65,09	63,23
% 65+ у укупном становништву	20,94	19,29	22,4

Извор: Девинфо, РЗС, 2020.

У 2022. години, укупан број становника је био 36.601 лица, са густином насељености од 97 становника/км². Стопа природног прираштаја је била -11.

Слика 2. Становништво према старосним групама у 2022. години.

Просечна старост становништва је 43 године, са индексом старења 127. Просечан број чланова домаћинства је 2,99. Према старосној структури, млађе становништво (од 0 до 17 година) чини 19%, док становништво старије од 65 година је заступљено са уделом од око 21% у односу на укупан број становника општине Врбас. Пунолетно становништво општине Врбас, које се налази у групи од 18 до 64 године је најзаступљенија старосна група и чини 60% укупног броја становника Општине (Слика 2).

Извор: Попис 2022.

Организациона структура Општине

Локална самоуправа општине Врбас организована је у складу са Законом о локалној самоуправи и то Статутом општине Врбас и другим законским актима и одлукама општине Врбас. Органи општине Врбас су: Скупштина општине, Председник општине, Општинско веће и Општинска управа.

Скупштина општине је највиши орган општине који врши основне функције локалне власти, утврђене Уставом, законом и Статутом. Општинска управа, као орган локалне самоуправе, надлежна је за припрему нацрта прописа и других аката, за извршавање одлука Скупштине општине и Председника општине, решава у управном поступку у првом степену о правима и дужностима грађана, предузећа, установа и других организација о управним стварима из надлежности општине за вршење надзора над реализацијом прописа и других општих аката Скупштине општине, за обављање стручних и других послова које утврди Скупштина општине и Председник општине.

Основне организационе јединице су: Одељење за управу и управљање људским ресурсима; Одељење за друштвене делатности; Одељење за финансије и буџет; Одељење за пољопривреду, привреду и локални економски развој и туризам; Одељење за урбанизам и просторно планирање, стамбено комуналне послове и заштиту животне средине; Одељење за инспекцијске послове; Одељење за локалне јавне приходе; Служба Скупштине општине; Служба председника општине и Општинског већа и Кабинет председника Општине.

Општина Врбас је оснивач следећих јавних институција, предузећа и установа: Културни центар Врбас, Јавна библиотека „Данило Киш” Врбас, Предшколска установа „Бошко Буха”, Центар за физичку културу „Драго Јововић” Врбас, Центар за социјални рад, Јавно комунално предузеће „Стандард” Врбас, ЈП „ВРБАС ГАС”, Јавно комунално предузеће „Комуналац Врбас”, ЈКП „Пречистач Врбас-Кула”, „Врбас-Кула” Врбас, Апотекарска установа „Врбас”, Јавна агенција за зоохигијену и пољопривреду општине Врбас, Туристичка организација општине Врбас. У складу

са Законом о локалној самоуправи и Статутом општине Врбас на подручју општине Врбас функционише 10 месних заједница.

Општина Врбас један је од оснивача Регионалне развојне агенције Бачка.

Степен развијености и привредне делатности

Општина Врбас је релативно густо насељена општина која се налази у Аутономној покрајини Војводини и припада Јужнобачком управном округу. Простире се на површини од 376 км². Општина обухвата 7 насељених места: град Врбас, Бачко Добро Поље, Змајево, Косанчић, Куцура, Равно Село и Савино Село.

Општина има веома повољан географски положај. Општина Врбас, а посебно градско насеље Врбас, налази се на раскрсници важних путева различитих видова саобраћаја, који је повезују са свим деловима Војводине и Србије.

Општина Врбас је званично према Уредби о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе из 2014. године сврстана у прву групу развијености.

Општина Врбас представља индустријски центар у Војводини са акцентом на прехранбеној индустрији, због богате сировинске базе општине и регије у којој се налази. У сваком насељу општине налази се једно до три предузећа чија је делатност непосредна пољопривредна производња. Пољопривреда у општини Врбас, са постојећом површином пољопривредног земљишта, има значајан потенцијал развоја. Најзаступљенији су ратарство и сточарство. Општина располаже земљиштем које карактерише изванредан педолошки састав, као и повољна структура површина. Од укупних земљишних површина 90,07 % чини плодно земљиште.

Инфраструктура

Саобраћајно-комуникативни значај општине Врбас проистиче из њеног географског положаја (лоцирана је у средишту Бачке, уз релативну близину појединих регионалних и обласних центара, попут Новог Сада, Београда, Суботице или Сомбора), директног ослањања на Европски коридор 10 и близине Европског коридора 7 (река Дунав). Иако су на територији Општине расположиви ресурси за експлоатацију већине видова саобраћаја, тренутно је друмском саобраћају додељена примарна важност.

Мрежу друмских саобраћајница на територији општине Врбас сачињавају државни путни правци I и II реда, као и општински категорисани и некатегорисани путеви. Државни путеви су најчешће у функцији примарних општинских саобраћајница, тако да проласком кроз центре насељених места интензитетом транзитног саобраћаја угрожавају одвијање интерног насељског саобраћаја, негативно утичући на параметре екологије и безбедности саобраћаја. На територији општине Врбас физички постоје два пружна коридора у функцији превоза људи и терета. Један је део магистралног једноколосечног међународног пружног правца бр. 2 на правцу Београд–Нови Сад–Суботица – гранични прелаз са Мађарском–Келебија (пруга је електрифицирана), док други представља регионални пружни правац бр. 33 Бечеј–Сомбор (пруга није електрифицирана). Значајан природни и привредни ресурс за Општину представља мрежа канала у хидросистему

ДТД.Канали омогућавају пловидбу бродова депласмана 500–1.000 тона. Просторни план Општине дефинише пристаниште у Врбасу као основни терминал водног транспорта.

2.1.2. Друштвени развој

Образовање, здравство, култура и спорт

Општина Врбас према степену развијености званично је сврстана у прву групу, односно међу 20 локалних самоуправа чији је степен развијености изнад републичког просека.² Друштвени развој општине Врбас мерен *индексом друштвеног развоја* (ИДР) градова и општина, износио је 2018. године 52,22 (нпр. најнижи је Гаџин Хан 30,5 и Мало Црниће 33,7; највиши Нови Београд 63,9 и Врачар 65,4).

Према првим резултатима пописа 2022. у Врбасу има пребивалиште 36.923 становника. Попис је спроведен од 1. до 31. октобра 2022. године. У неколико већих градова теренско прикупљање података је продужено до 7. новембра 2022. године.

Предшколска установа „Бошко Буха” је једина предшколска установа на територији општине Врбас. Установа располаже са 5.600 м² у 12 објеката, са 58 радних соба. Објекти су, у целини гледано, у добром стању. Неки су адаптирани, а некима предстоји адаптација, а у два објекта су спроведене мере енергетске ефикасности кроз пројекат Енергетска ефикасност и управљање енергијом у општинама у Србији.

У општини Врбас налазе се следеће основне школе: ОШ „Светозар Милетић” (у току су радови на спровођењу мера енергетске ефикасности кроз пројекат Енергетска ефикасност и управљање енергијом у општинама у Србији), ОШ „20 октобар”, ОШ „Петар Петровић Његош”, ОШ „Братство јединство” у Врбасу; ОШ „Вук Караџић” у Бачком Добром Пољу; ОШ „Бранко Радичевић” у Савином Селу; ОШ „Бранко Радичевић” у Равном Селу; ОШ „Јован Јовановић Змај” у Змајеву и ОШ „Братство јединство” у Куцури. У Врбасу ради и Основна музичка школа. Постоје три средње школе у Врбасу: Гимназија „Жарко Зрењанин” (спада у три најстарије школе овог типа у земљи), Средња стручна школа „4. јули” (са шест образовна профила, међу којима постоје и одељења за ученике са сметњама у развоју) и Приватна средња стручна медицинска школа „Козма и Дамјан” (са два образовна профила).

У Врбасу је 1955. године основан Дом народног здравља. Нови објекат је саграђен 1969. године и на тај начин су створени услови за унапређење примарне здравствене заштите. Здравствени центри су укинати 2005. године и настају три правна лица: Општа болница Врбас, Дом здравља „Вељко Влаховић” и Апотекарска установа „Врбас”. Општа болница је установа за секундарну здравствену заштиту становништва. Основана је 2008. године раздвајањем од Дома здравља „Вељко Влаховић”. Пружа секундарну здравствену заштиту становништву на територији у општинама Врбас, Србобран, Бечеј, Мали Иђош, Бач, Бачка Паланка, Кула и насељеним местима Руски Крстур и Липар. У оквиру болнице ради 25 амбуланти. Од 2008. године Дом здравља „Вељко Влаховић” радио је као самостално правно лице чији је оснивач била општина Врбас (од 2019. године АП Војводина је преузела оснивачка права над ДЗ), а обавља здравствену заштиту на примарном нивоу. У општини постоје здравствене станице у

² <https://ras.gov.rs/uploads/2019/01/uredba-o-utvrdivanju-jedinstvene-liste-razvijenosti-regiona-i-jedinica-1-2.pdf>

свих пет насељених места. Апотекарска установа Врбас у граду има две апотеке и две јединице за издавање готових лекова, а у Куцури, Савином Селу, Равном Селу, Змајеви и Бачком Добром Пољу су јединице за издавање готових лекова.

Културни центар Врбаса основан је 1968. године, а под овим именом ради од 2002. године. Културни центар представља матичну установу културе за сва места у Општини. У власништву Културног центра налазе се и домови културе по насељеним местима, Галерија и биоскоп у Врбасу. Од оснивања се Културни центар бавио низом делатности из области културе као што су музејска, галеријска, књижевно-трибинска, издавачко-фестивалска, фолклорно-балетска и рецитаторско-драмска. У галерији су излагана дела познатих аутора, а и данас излажу и признати и талентовани уметници.

Библиотека је основана 1962. године од стране СО Врбас. Од 1990. године носи садашње име, Јавна библиотека „Данило Киш”. Од 2001. године води се електронски каталог, али још увек није комплетиран и за то ће требати још неколико година. Библиотека има више од 3.500 активних чланова, располаже фондом од преко 113.000 књига. Од 2016. године библиотека је прикључена на академску мрежу Србије (библиотека је покривена WiFi сигналом), чиме је постигнут стабилнији и бржи приступ интернету. Интернет имају и огранци библиотеке у насељеним местима. Библиотека је издавач Часописа „Траг”, једног од најпознатијих часописа у српској књижевној периодици.

Физичка култура и спорт у општини Врбас имају дугу традицију, масовно се упражњавају, од најмлађих до професионалних спортиста. Центар за физичку културу „Драго Јововић” рађен је у фазама током 70-их и 80-их година прошлог века. У склопу центра су површине од преко 42.000 м² отвореног и 8.500 м² затвореног простора. Овај изузетан комплекс комплетирао је понуду 2013. године, када је изграђен објекат за смештај. Капацитет објекта је 24 смештајне јединице са 47 кревета, а има и конференцијску салу и паркинг. У склопу центра на располагању је и ресторан са кухињом. У Врбасу постоје два фудбалска игралишта са 4 помоћна терена. У осталим насељима Општине постоје фудбалска игралишта и отворени терени за рукомет и кошарку.

Млади

Општина може да се похвали формираном Канцеларијом за младе Врбас (КЗМ) која обавља активности у вези са унапређењем омладинске политике, а у складу са Националном стратегијом за младе Републике Србије. Почела је са радом 2012. године и део је Одељења за друштвене делатности Општинске управе општине Врбас. Кроз различите пројекте и активности спроводи циљеве везане за побољшање положаја младих у области образовања, спорта, коришћења слободног времена, повећања запослености, информисања, здравства, културе и равноправности полова.

Канцеларија за младе организује бесплатне едукације које јачају компетенције младих, подржава активно укључивање младих у решавање актуелних проблема локалне заједнице, омогућује укључивање младих у волонтеризам кроз различите манифестације које се одржавају на нивоу општине. Подржава организације цивилног друштва при реализовању активности, пројеката и манифестација намењених младима.

„Локални акциони план за младе” Општине Врбас у периоду од 2020. до 2024. године је полазни документ којим се утврђују основна начела бриге за младе и обухватио је најважније области:

1. Безбедност младих;
2. Здравље младих;
3. Информисање младих;
4. Образовање младих;
5. Заштита животне средине;
6. Запошљавање младих;
7. Култура;
8. Спорт;
9. Коришћење слободног времена младих;
10. Активно учешће младих.

Сајт Канцеларије за младе (kzmvrbas.org) је активиран 2022. године где се млади могу информисати о важним градским дешавањима, обукама и тренинзима, као и да брзо и ефикасно добију помоћ у осмишљавању, планирању и реализацији активности, успостављању контаката и повезивању са свима који су спремни за сарадњу, да траже препоруку за тражење средстава за разне активности и на тај начин се активно укључе у друштво.

На подручју општине Врбас је током 2020. године било 38.654 становника, где млади чине 17,5% (што је изнад просека Србије 16,4%).

Медији

Јавно предузеће за информисање „Врбас” из Врбаса основано је Одлуком скупштине општине Врбас од 25. 12. 1991. У чијем саставу су: Радио „Врбас” и Телевизија „Бачка”.

Радио станица „Врбас” која је основана још 1975. и која је информисала грађане на 4 језика: српски, русински, мађарски и украјински. Чујност Радио „Врбаса” је обухватала подручје Војводине, а програм се емитовао на ултракратком таласу 95,5 МХз-а.

Технолошки формат – Дигитал аудио, сопствена продукција 70%. Време трајања емитовања: 24 сата.

Телевизија „Бачка” која је почела са радом 2003. емитује програм на 3 језика: српски, мађарски и русински, покрива 57 телевизијских канала и подручје општине Врбас. Поседује дозволу за локално емитовање. Сопствена продукција 50%, време трајања емитовања је 12 сати.

У оквиру Предузећа постојала је радио станица пуних тридесет година која је емитовала програм на српском, мађарском, русинском и украјинском језику. Једно време је била једина локална радио станица на простору Војводине и Србије која емитује програм на четири језика.

У оквиру емисија на језицима народности поред информативног дела програма неговала се традиција, обичаји и култура, фолклор и музичко стваралаштво народа који живе на овим просторима. У оквиру радио програма грађани општине Врбас су се информисали о свим збивањима из области привредног, друштвеног, политичког, културног, спортског и уопште

јавног живота општине. Чујност Радио „Врбаса” је обухватала подручје Војводине, а програм се емитовао на ултракратком таласу 95,5 МХз-а.

Одлуком Скупштине општине Врбас, Јавно предузеће за информисање „ВРБАС” је 29. октобра 2015. укинуто. Одлука је донета на основу одредби Закона о јавном информисању и медијима Уредбе о преносу капитала без накнаде запосленима код издавача медија, закључка Агенције за приватизацију о обустави приватизације ЈП за информисање „Врбас”, као и на основу Статута општине Врбас.

Информисање је била и јесте традиција региона у којем живимо. Примера ради, Врбас је имао новине између два рата и пола века после Другог светског рата. У периоду између 1883. и 1944. године у Врбасу је штампано око 35 листова, часописа и календара. Истичу се информативни листови:

- „Telecska”, двојезични лист на немачком и мађарском језику штампан са појавом прве штампарије 1896. године у Врбасу. Уредник је био Филип Лакнер. Лист је излазио од 1883. до 1905. Први лист је изашао 30. септембра 1883. године.
- „Verbasz es Videke: nempolitikai hetilap = Verbass und Umgebung: Nichtpolitisches Wohnblatt” („Врбас и околина: аполитички недељни лист”) је први лист штампан на територији Врбаса доласком Георга Бороша и отварањем његове штампарије. Излазио је три године од 1896. до краја 1898. Његов уредник је био капетан Данијел Шнајдер (рођен 16. јануара 1859. у Новом Врбасу).

Након овог листа почиње да се штампа:

- „Sud- Bacskaer Zeitung” („Nichtpolitisches Wohnblatt fur Das gesammte Volksinteresse”), а уредници су били, прво Михајло Сергеј Трбојевић затим Адам Велкер. Лист је излазио до 1901. у Врбасу, а потом у Црвенки, 1902. и 1903.

После измештања ових листова у Кулу, у Врбасу је изашао лист „Verbass und Umgebung” („Врбас и околина”) са поднасловом: „Organ fur das Gesamtinteresse des Volkes der mittleren Bacska”, у преводу „Орган за заједничке интересе народа средње Бачке”). Уредник и власник као и штампар Георг Борош, а главни сарадник Фридрих Зауер.

Листови на српском језику штампани у Врбасу били су малобројни, краткотрајни и политичке садржине. О њима се може нешто сазнати посредно из досадашњих пописа периодике. Тако, Вук Драговић у својој књизи „Српска штампа између два рата” наводи лист „Наша отаџбина”, у поднаслову *Лист за национално и културно васпитање народа*, штампан у Врбасу, а излазио је једанпут месечно у Торжи (данас Савино Село) 1933. године⁸⁷. Власник и одговорни уредник био је Србислав С. Петровић. Потпунију белешку даје историчар Душан Попов: „Изашла су свега два броја, у септембру и октобру, с циљем да се оживе извори наших моралних врлина, а све у духу шестојануарске фразеологије”⁸⁸. Лист није сачуван. Пишући о опозиционој штампи између два рата у Војводини, Душан Попов у „незваничне органе мачековаца у Бачкој” сврстава лист „Слободан народ”, који је издавао у Новом Врбасу Живојин Келић, а штампао Хајнрих Плес у својој штампарији. „Писан ијекавски, може се сврстати међу хрватске листове. Изашао је само један број овог листа, у марту 1936. За време Другог светског рата у Врбасу је 1943. Године штампан двоброј (2/3) Слободне Војводине, у поднаслову Орган Покрајинског народног-ослободилачког одбора, издање за Бачку. Тај лист

који се сматра најзначајнијим за народноослободилачку борбу у Војводини Заглавље листа, које је у прва четири броја штампано црвеном бојом, осмислио је и изрезао у линолеуму студент технике Младен Секички из Врбаса”. (*Културни живот Врбаса у огледалу завичајне иштане – Биографија 1872–1944*, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2018. година, стр. 98.

Ове часописе и новине Јавна библиотека „Данило Киш” не поседује у завичајној збирци библиотеке. У фонду су листови „Глас” и „Бачка Прес” и то:

Лист „Глас”, први примерак изашао 20. јануара 1972. године, а последњи примерак по подацима из Библиотеке 8. јуна 2017. године;

Лист „Бачка Прес”, први број изашао 28. септембра 2015. године. Библиотека набавља редовно све бројеве.

Предузеће за јавно информисање „ВРБАС” у Врбасу од 1972. године је издавало општински лист „ГЛАС”. Новина је у непуних 30 година излазила углавном донедељно у тиражу од 3300 до 3500 примерака. „ГЛАС” је хроничар времена, лист у којем се могу наћи све релевантне информације за живот града и општине Врбас. Глас је у међувремену приватизован.

„Глас” је хроничар времена, лист у којем се могу наћи све релевантне информације за живот града. Лист „Глас” је био једино штампано гласило на територији општине Врбас и бавио се извештавањем о раду локалне самоуправе, јавних предузећа и установа, раду политичких партија, о привреди и осталим делатностима.

Гласила у којима се повремено објављују текстови културних дешавања у Врбасу на језицима националних мањина:

- „ВАЏКА PRESS” – OKONAS.INFO VRBAS, је штампано и електронско гласило са седиштем у Врбасу, општина Врбас. Први број листа је изашао 28. септембар 2015. године. Тада је покренут први приватни регионални лист грађана општина Врбас, Кула, Србобран и Мали Иђош. Новине излазе два пута месечно и информишу о друштвеним збивањима важним за грађане ове четири општине. Истовремено се информације пласирају и дневно ажурирају на веб порталу под називом „Око нас”.
- Издање „Русское слово” (<https://русское-слово.рф>)
- „Magyar Szó” (на мађарском Мађарска реч) је дневни лист из Војводине, службено гласило мађарске националне мањине у Републици Србији, који се објављује без престанка од 1944. године.

Радио станица

Радио „Fantasy Naxi” (FM 106,5 MHz) је локална радио станица из Врбаса, препознатљива слушачкој публици по кратком информативном садржају, али и низу забавних и емисија из сфере спорта, културе, здравља и других области. Инсистира се на брзом, модерном, актуелном и атрактивном програму, имајући у виду све бржи темпо живота и непрестану потребу за доступном информацијом. Радио „Fantasy Naxi” (FM 106,5 MHz) је члан „Naxi Nacionale” мреже, највеће радијске мреже у Србији, уз коју слушаоци у преко 30 градова уживају у квалитетном забавном и информативном програму, као и најбољој домаћој музици.

Naxi Nacional чини да преко 5 000 000 слушалаца сваког дана буде информисано на прави начин, уз кратке говорне сегменте занимљивих водитеља, спремних да у сваком тренутку пренесу новости о најактуелнијим дешавањима. Радио „Fantasy Naxi” (FM 106,5 MHz), поред већ добро познатих локалних садржаја, пружа могућност да свакодневно уживате у причи о интересантним темама, уз дозу квалитетног хумора и пажљиво одабраних тема, као и у укључењима из свих крајева Србије. Слушаоци „Naxi Nacionala” имају прилику да први чују музичке новитете из региона, уз ексклузивне интервју са певачима које воле све генерације.

Naxi националне вести су окосница информативног програма највеће радијске мреже наше земље и емитују се на сваки пун сат. Уз њих, Србија је на најбољи начин информисана о актуелним темама из земље и света.

Термин од 18 до 19 часова сваког радног дана резервисан је за „Мојих 50”. Гостујући у „Мојих 50”, уз причу о омиљеним песмама домаће музике, познате личности откривају интересантне детаље из своје каријере и присећају се најлепших тренутака живота.

Уз квалитетан избор домаће музике и тачне и прецизне информације у сваком тренутку, Радио „Fantasy Naxi” (FM 106,5 MHz) и највећа радијска мрежа „Naxi Nacional”, учиниће да целу Србију преплави талас позитивне енергије под препознатљивим слоганом „Опусти се и уживај”.

Кроз информисање о култури сви ми развијамо снажан осећај припадности, али и свест о изузетности различитих традиција, веровања и погледа на свет, да култура није само извор колективног памћења, већ и један од кључних фактора друштвено-економског развоја Врбаса.

Електронска гласила

Према статистици за 2016. годину, званични Интернет портал (сајт) општине Врбас један је од најпосећенијих, односно најчитанијих у Србији, када су у питању локалне заједнице са укупним бројем становника до 50.000. И, што је врло значајно, vrbas.net је у сталном тренду повећања броја посетилаца, што је непобитан доказ да овај сајт ужива велико поверење корисника и да су текстови објављени на њему радо читани, да им се верује.

Свакодневно vrbas.net пласира једну до две, а понекад и више информација из ове средине – прецизно, одмерено, без политичке пристрасности, уз одговарајуће фото илустрације, табеле, графичке приказе... По томе се ниједан други медиј на овим просторима не може равнати с овом редакцијом.

Податак да је vrbas.net током прошле године имао више од милион и по посета, довољно говори да он у потпуности испуњава своју основну функцију, да свакодневно, благовремено, објективно, професионално и ажурно, са завидном новинарском и елементарном писменошћу, кратко и јасно, информише најширу јавност о свим, иоле значајнијим догађајима на територији врбаске општине. Дневно, у просеку, овај портал „отвори” око 4.500 корисника интернета са свих меридијана, што на месечном нивоу досеже завидну бројку од скоро 133 хиљаде читалаца. Подједнако су, у зависности од актуелности, заступљене информације из делокруга рада локалне самоуправе, привреде, друштвених делатности, комуналија, културе, спорта, разна саопштења, интервјуи, конкурси, јавни позиви...

Свакако, ту нема дилеме, овај портал даје значајан допринос афирмацији наше локалне заједнице у ширим оквирима, о чему сведочи и чињеница да је врло често – готово

свакодневно – цитиран (преношен у обради, или дословце преписиван) на многим сајтовима и у штампаним и електронским медијима широм Србије и региона (па и у „Гласу”).

С правом vrbas.net заслужује епитет перјанице савременог локалног новинарства, не само у веб (интернет) оквирима, већ и уопште.

ТВ Бачка Врбас

ТВ Бачка Врбас је део Удружења електронских медија КомНет-а. Удружење електронских медија КомНет први пут представљено 2019. године на Сајму медија, највећем регионалном медијском скупу, који окупља велики броје излагача, медијских издања и информативних платформи као и медијских кућа и удружења. Телевизија „Бачка” Врбас послује у оквиру предузећа VTV DOO из Суботице у чијем склопу су телевизије из Суботице, Врбаса, Бечеја, Новог Бечеја и Новог Кнежевца, а припадају широј мрежи војвођанских телевизија под називом Comnet. Мрежа окупља укупно осамнаест телевизијских кућа из свих већих градова и општине Војводине. Прилози и емисије ТВ Бачка емитују се широм Покрајине.

Значајан део садржаја посвећен је новостима из културе, актуелним књижевним, позоришним, музичким и ликовним догађајима, манифестацијама, као и садржајима о историји, традицији, архитектури, знаменитим људима, уметницима и креативцима, удружењима која негују уметност, старе занате, фолклор и слично са територије општине Врбас и околине. Осим у вестима, култура је и честа тема емисије „Из нашег града” која се недељно емитује на ТВ Бачка. Приближно половина свих тема ове емисије обрађује културу у неком њеном аспекту. Годишње се пласира близу 200 прилога и приближно 25 емисија из домена културног живота општине Врбас.

Ти садржаји доступни су и на порталу vojvodjanski.com на ком се такође објављује целокупна медијска производња Телевизије Бачка.

Дописничка мрежа Радио-телевизија Војводине је од 22. априла 2017. године проширена са дописништвом у Врбасу. Екипа која већ годину дана извештава из општина Врбас, Кула, Мали Иђош и Србобран ће од сада имати много боље услове за рад, а имаће и могућност јављања из новог телевизијског студија. Video icon гледаоци Радио-телевизије Војводина од 2017. године могу да примете већу заступљеност тема из општине Врбас.

Развијеност невладиног сектора

Закон о култури („Сл. гласник РС”, бр. 72/2009, 13/2016, 30/2016 - испр., 6/2020, 47/2021 и 78/2021) у члану 21 дефинише као један од субјеката у култури; удружења у култури могу обављати културну делатност, као и стварање услова за слободан проток и размену културних израза и садржаја. На територији општине Врбас функционишу 69 удружења у култури регистрована у Агенцији за привредне регистре. Општина Врбас расписује јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе на територији општине Врбас из буџета општине Врбас. Пријаве на конкурс се подносе за пројекте и програме:

- који се реализују на територији Општине Врбас;
- које реализују групе и поједици из Општине Врбас;
- који су од значаја за промовисање Општине Врбас, као и унапређење међународне сарадње;
- који су од посебног значаја за Општину Врбас.

Циљ Јавног конкурса је стварање подстицајног окружења за унапређење утврђених културних области, као и обезбеђивање услова за доступност културних садржаја и развоја публике (имајући у виду и припаднике друштвено осетљивих група) на територији општине Врбаса.

II. Право учешћа на конкурсима имају:

- Удружења и организације, регистровани у Агенцији за привредне регистре на територији општине Врбас за обављање делатности културе, осим установа културе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, који се финансирају сходно члану 74. Закона о култури и не могу учествовати на конкурсима које расписују њихови оснивачи.

- Појединци (уметници, сарадници, односно стручњаци у култури), који имају пребивалиште на територији Општине Врбас најмање шест месеци пре датума расписивања Конкурса, а који своје пројекте оставарују у партнерским односима са институцијама, удружењима и организацијама регистрованим на територији општине Врбас, као и други субјекти у култури.

Дотације невладиним организацијама чине 2% укупног буџета Општине. Највећа издвајања реализована су у оквиру Програма 14 и чине око 83% укупних издвајања за дотације НВО. Ово показује да је Општина у средиште свог развоја ставила спорт и рекреацију. Такође, Општина је део средстава издвојила и за верске организације, друштвене хуманитарне организације, добровољна ватрогасна друштва, савете националних мањина и др.

Културни туризам и угоститељство

Бројност природних и друштвених ресурса које поседује општина Врбас погодује развоју великог броја туристичких производа који се могу у кратком року ставити у функцију развоја. Смештајни капацитети тренутно могу по квантитету да одговоре потребама актуелне туристичке тражње, међутим неопходна су одговарајућа улагања, како би се њихов број повећао у складу са растом туристичке тражње, али и улагања у квалитет смештајне понуде.

Такође, неопходно је поред унапређења постојећих и развој нових одговарајућих туристичких садржаја за перспективне видове туризма. Као перспективни видови туризма се издвајају видови тематског туризма, а то су: сеоски туризам, ловни туризам, риболовни туризам, културно-историјски, наутички туризам, излетнички туризам и посебно туризам догађаја, односно манифестациони туризам, који је веома значајан за општину Врбас. Као објекти који се налазе у понуди смештаја могу се навести Центар за физичку културу „Драго Јововић”, хотел „Бачка”, „Панонска шкољка” Змајево и „Градска кафана и салаш 49”.

Број туриста у општини Врбас је флукутирао, а у 2019. години је износио 6.644 лица (РЗС). Са друге стране, према подацима Туристичке организације општине Врбас, укупан број туриста (домаћи и страни) у 2018. и 2019. години износио је 6.497, односно 6.243 туриста. У 2020. и 2021. години дошло је до значајног смањења када је забележено свега 3.104, односно 2.680 туриста, колико је остварено до септембра 2021. године. Према истом извору, износ прихода од туризма (боравишна такса) на годишњем нивоу износио је 2.091.950 РСД у 2018. години, 1.510.840 РСД у 2019. години, да би у 2020. години био на нивоу од 623.610 РСД. До септембра 2021. године приход по питању боравишне таксе износио је 1.278.830 РСД.

Културни туризам дефинише се као кретање људи мотивисано културним атракцијама изван њиховог места становања, са намером прикупљања нових информација и искустава како би задовољили своје културне потребе. Главни циљеви су туристичке посете музејима и галеријама, концертима, обилазак очуваних остатака материјалне културне баштине, религијских споменика и световне архитектуре, као и различитим видовима изражавања нематеријалне културне баштине једног народа.

Туристичка организација општине Врбас основана је ради вршења послова унапређења и промоције туризма на територији општине Врбас. Неки од циљева и задатака ТОО Врбас су:

- стварање квалитетног, позитивног и атрактивног амбијента за развој туризма на територији општине Врбас како би постала респектабилна и препознатљива туристичка дестинација;
- развој квалитетног система комуницирања између свих учесника у креирању атрактивне и интегрисане туристичке понуде;
- подршка креативним идејама везаним за креирање и садржај туристичке понуде;
- одговорна експлоатација природних, културних и других ресурса, то јест одрживи развој истих;
- афирмација туризма као развојне шансе за привреду и становништво општине Врбас, која омогућава отварање нових радних места, економску независност и профитабилно пословање;
- промоција, подршка, подстицање, очување, унапређење свих постојећих туристичких ресурса и потенцијала општине Врбас као атрактивне дестинације за све циљане видове туризма, укључујући културни туризам;
- диференцирање туристичке понуде општине Врбас у односу на суседне општине;
- стварање услова за активирање туристичких ресурса на територији општине;
- подстицање, подршка, координација и организовање свих видова манифестација које доприносе обогаћивању туристичке понуде и развоју манифестационог туризма;
- заједнички рад са свим заинтересованим организацијама и субјектима, чије активности чине значајан вид туристичке понуде општине Врбас.

Културни туризам се издваја као један од водећих сегмената туристичког тржишта будућности. Он унутар себе обухвата следеће врсте туризма:

- Религиозни (образовни религиозни туризам, ходочашће, мисионарство);
- Образовни (образовна путовања, конгресни);
- Манифестациони (фестивали различитих врста уметности);
- Културни туризам повезан са културно-историјским наслеђем (историјски и архитектонски споменици, музеји и галерије);
- Нематеријални културни туризам.

Религиозни туризам подразумева путовања која се предузимају с циљем задовољења религиозних потреба и подразумева посете различитим духовно-религиозним центрима,

светим местима и споменицима, као и великим религијски значајним догађајима попут празника, слава и друго.

Образовни туризам или још истраживачки туризам подразумева специјализовано путовање које има за циљ повећање професионалног и образовног развоја. Овај вид туризма обухвата туристе који су мотивисани жељом за проширивањем знања. Посебно се издаваја конгресни туризам.

Фолклорни туризам промовише различите аспекте културне баштине једног подручја; туристи посећују саборе народног стваралаштва, прославе традиционалних празника, вашаре, где се презентују различите фолклорне форме, народна традиција, народна ношња, национална кухиња и друго.

Манифестациони туризам подразумева туристичка кретања покренута одржавањем различитих видова манифестација. Ту спадају фестивали различитих врста уметности те укључују фолклорне, филмске, позоришне, књижевне, ликовне, музичке и мултимедијалне фестивале.

Културни туризам повезан са културно-историјским наслеђем је вид туристичког путовања усмерен на посете значајним историјским местима, споменицима, музејима, манастирима, тврђавама и друго.

Нематеријални културни туризам подразумева ближе упознавање туриста са начином живота локалног становништва, њиховом традицијом, вредностима и обичајима. Обухвата укључивање туриста у свакодневне активности, учење локалне кухиње и обичаја, те је овај вид туризма блиско повезан са руралним туризмом. Такође, подразумева посете манифестацијама које приказују и пормовише изванредан аспект нематеријалне баштине тог народа.

Ресурси културног туризма чине постојеће материјалне и нематеријалне, као и антропогене вредности заједнице које се могу ставити у функцију развоја туризма. Потребно је сагледати досадашњи развој и проценити квалитет и потенцијал доступних ресурса и њихово даље унапређивање и развој у сврху одрживог развоја туризма општине.

Материјални и нематеријални ресурси културног туризма могу бити:

- Културно-историјске целине и објекти (археолошки, архитектонски и др.);
- Музеји, галерије, библиотеке и друге установе културе;
- Споменици – сакрални и профани;
- Ходочашћа, верске светковине и празници;
- Стари занати, обичаји, традиција, фолкор, језик;
- Локалне манифестације;
- Национална и локална храна и пиће;
- Тематске туристичке туре.

Туристичка организација Врбас www.turizamvrbas.com је организатор неколико манифестација.

3. Визија општине Врбас

„Општина Врбас је општина која ради на стварању повољног пословног амбијента, инфраструктурном опремању, развоју и промоцији предузетништва, унапређењу и развоју пољопривреде, развоју индустрије и подстицању развоја туристичких потенцијала уз примену принципа одрживог развоја и заштите животне средине, са развијеним и доступним здравственим, образовним и социјалним услугама, као и богатим и разноврсним друштвено-културним животом.”

4. Културни идентитет општине Врбас.

Како је настајао Врбас

Alt-Verbas и Neu-Verbas (1853), Alt-Verbasz и Neu-Verbasz (1854). Ó-Verbasz и Új-Verbasz (1878), Stari Vrbas и Novi Vrbas (1892), Overbasz и Ujverbasz (1905), Врбас (1946) (Марковић, М.1966), Титов Врбас (1988), Врбас (2000) (пописи становника).

Смењивали су се на његовом тлу они који посташе део историје и археологије. Оставише своје трагове, недокучиви ликови, али стварни због онога што је закопано у дубини земље или остало на давно пожутелој хартији. Плодна равница са својом реком, Црном баром, омогућила је већ у неолиту повољне услове за развој првих земљорадничких култура.

Људски трагови најстарији до данас откривени, указују се са десне стране пута, јужно од Врбаса, према Бачком Добром Пољу, на локалитету „Чарнок”.

Неправилни круг крије у себи келтско насеље чија је временска одредница 200 година пре рођења Христа. Изван круга су прекопани канали да би вода отекла од мукотрпно скупљене летине, да се не задржи и да је не уништи. Унутар просторије су житне пећи (мали

силоси) који сведоче да смо заузели њихово знање, да смо после 2000 година једино увели другу врсту енергије.

На Циглани „Полет” је дубоко и дуго у земљи чекало 158 гробова да буду откопани и да нам открију делић живота оновремених у седмом и осмом веку. Изузетак чини неколико гробова из деветог века. Пронађени предмети су углавном глинене посуде, ножеви, копче и окови за појас. Проналасци у гробовима су из млађег аваро-словенског периода, каква су била и многа налазишта у средњем Подунављу.

Ископавањем на наведеној циглани, пронађена је псеудофибула, једина до сада пронађена ван јужне Русије, где их једино има, а приписују се словенским племенима. Нећемо се ту зауставити, кренућемо мало јужније у тражењу сазнања археолошких истраживања, наћи ћемо се на „Шуваковом салашу”, насељу од 10. до почетка 16. века. Уз десну, јужну обалу, водотока Црне баре, неки давни људи градили су себи куће, дубоко или делимично укопане у земљу, рађене набојем. У насељу је црква из 13. века, са накнадно додатом одбрамбеном кулом у 15. веку. Около је велики број остатака воденица и жрвњева. Од 10. до 13. века, салаши су живели свој усамљенички живот на ветрометницима врбаске равнице, о чему, такође, сведоче остаци у земљи.

Део бачке равнице беше такав унутра, а одозго, на земљи: шибље, баре, блато и шуме. Невероватна је прича, заборављена у књигама оних, којима Врбас беше други завичај.

Постоје претпоставке да се зачеци овог насеља могу тражити на поседу властелинске породице Банча (Banča), који се помиње као Орбаспаплоаја (Orbánspaploája) у повељама из 1213. С тим тврдњама се не слажу сви истраживачи (Лоц, Ф. 2014). Поузданије тврдње су да је то име имала тврђава из 1387/1388. године. Она је била саграђена између Црне баре и лесне заравни на путу правца север-југ. Унутар тврђаве била је црква, а начин сахрањивања упућује да је становништво било православно – српско. Тада је та тврђава припадала Бачкој жупанији. Имала је одбрамбену кулу са темељима од цигала и камена и палисаде од дрвета и набоја који је опасивао ров. Била је намењена одбрани од Турака, а порушена је у другој половини 15. или почетком 16. века (Ђекић, Ђ. 2013).

О Врбасу постоје и сведочанства из времена турске владавине овим крајевима и забележено је да је 1590. године имао 36 домова. Средином 17. века у њему су живели Срби. Фридрих Лоц помиње насеље Горњи Врбас које је 1687, у време Великог бечког рата, било расељено (Лоц, Ф. 2014).

Врбас је постојао и након повлачења Турака из Бачке. Он је био насељен 1700. године, 1715. имао је 18, а 1731. године 31 српски дом (Поповић, Д. 1952). Мали број кућа, који се до тада помиње у Врбасу, био је карактеристичан за сва бачка насеља током турског времена и непосредно после њега. Он је одржавао услове живота становништва у једној неконтролисаној држави у којој оно није имало велику личну и имовинску сигурност. То је доводило до честих иселавања, па и до расељавања читавих насеља. По успостављању аустријске власти почетком 18. века требало је доста времена да се стање консолидује. До расељавања знатног броја становника дошло је овде и 1744. године због великих пореских терета. Равномернијем развоју насеља вероватно је у знатној мери допринело доношење урбара, којима су у извесној мери одређена права и обавезе сељака. На тај начин су побољшани услови за њихово трајније

насељавање и од тада је број становника Врбаса растао. Године 1768. село је имало 183 српске породице, 1773. године 243, а 1786. године 246 (Поповић, Д. 1952).

Ново поглавље историје овог насеља почиње од краја 1784. године, када је почело премеравање и формирање хатара Старог и Новог Врбаса, а наредне године почело је досељавање Немаца у нови део села. У старом селу премерено је 176, а у новом селу 124 сесије³. До 1787. године у Новом Врбасу било је изграђено 250 великих и 60 малих колонистичких кућа. Ново село се надовезивало на северозападну границу старог села, а раздвајала их је једна кривудава улица. До тада је и старо село било урошено, али се његове улице нису надовезивале на улице у Новом Врбасу. Док је старо село било изграђено са обе стране корита Црне баре, ново село је било само са његове јужне стране. Колонистичке куће биле су типске, грађене су од набоја и покриване трском. Земљорадничке куће су имале две собе између којих је била кухиња са отвореним огњиштем, а куће занатлија и надничара имале су само једну собу и кухињу. Тада су досељене 252 земљорадничке и 42 занатлијске и надничарске породице. Градња једне куће коштала је око 200 гулдена. Према првом плану села у центру је предвиђена слободна правоугаона површина – трг, око кога је била предвиђена градња јавних зграда и служби (општина, куће за нотара, два свештеника, ишпана, школе, месара, кафана, продавница и војна зграда). Трг је требало да буде издужен управно на главну улицу. У том плану нису била означена места за две цркве (Лоц, Ф. 2014). До реализације тог плана није дошло и центар села је формиран дуж централне улице, која је била шири од осталих (Лоц, Ф. 2014).

Највише колониста дошло је из Пфалца, Сарбрикена, Хесена, Виртемберта, а мањим бројем из других крајева. Приликом формирања села међу становништвом су биле 193 евангелистичке и 105 реформатских породица. Врбашки евангелисти су одмах по досељавању изградили малу богомољу, како би се редовно одржавала црквена служба. Уз њу је био постављен звоник. Први свештеник био је Јохан Георг Мајер. Црква је била мало већа од типске колонистичке куће. Она је била грађена на брзину и врло брзо је почела да пропада, и до 1820. је потпуно пропала. До тада је изграђена нова црква од трајних грађевинских материјала која је до 1862. године била дограђивана. Упоредо са градњом цркве били су изграђени парохијска кућа, школа и стан за учитеље (Лоц, Ф. 2014).

Због проблема са проналажењем свештеника верска служба за реформате била је организована касније и она је у прво време била вршена у адаптираној кметовској кући. Права црква била је завршена до 1824. године уз евангелистичку богомољу. Она је више пута реновирана, али у великој мери оштећена током Мађарске буне 1848–1849 године. Каније су се у Новом Врбасу појавили методисти, који су цркву саградили после Првог светског рата. Црква је сазирана на граници између два дела села и после Другог светског рата више није коришћена. Овде је повећани број католика, али их је било више у Старом него у Новом Врбасу.

Два века врбаских школа

У Старом Врбасу су они 1830. године отворили прву школу, која је касније премештена у Нови Врбас. Године 1874. успостављена је католичка црквена општина, а верска служба

³ Сесија је земљишни посед од 32 јутра ораница и 22 јутра ледине (јутро је површине 1.100 квадратних хвари, односно 3.954 м²) додељиван сељацима на коришћење уз плаћање дажбина.

почела је наредне године. Године 1884. била је завршена њихова нова црква (Лоц, Ф. 2014). Русини су почели да се досељавају у Врбас у већем броју после Мађарске буне (1848–1849). То су махом били становници оближњих села Руског Крстура и Куцуре. Већ 1850. овде је било око 70 њихових породица, а 1859. године 266 лица. Највећи број Русина настанио се у Старом Врбасу. Већ наредне године, 1860. они су имали своју парохију и свештеника Владислава Лабоше. Немамо податак када је отворена њихова школа, али је 1895. године она већ постојала и тада је добила статус државне школе. Године 1904. и школа је добила нову зграду. Своју цркву Русини су почели да граде 1939. године, али је рат те послове одложио за доста времена и зграда је завршена 1974. године (Отић, Љ. 2010).

Већ почетком 19. века почело је насељавање немачких породица у чисто српску општину Стари Врбас. Оне су долазиле из новог дела села као и из околних села Црвенке, Савиног Села, Маглића, Бачког Доброг Поља, Куцуре, Ловћенца, Сивца, Петроварадина, Земуна и из Новог Сада. Разлог је био богаћење немачких породица и немогућност ширења имања у сопственим селима. Њихов економски успон био је условљен вредноћом и предузимљивошћу, али је у великој мери био потакнут мерама државе, као што су били материјална помоћ приликом насељавања, а затим и кредитирање куповине земље и покретање других привредних подухвата (Васовић, М.1968). Први јеврејски досељеници долазили су у Врбас вероватно из истих домицила одакле су били и Немци, а касније су долазили и из других хазбуршких земаља. Насељавали су се прво у Старом, а касније и у Новом Врбасу. До краја прве половине 19. века ту је било око 250 Јевреја и они су организовали своју верску заједницу. У почетку су то били ситни трговци и занатлије, а касније су постајали и велики привредници (трговци и индустријалци). Јевреји су 1858. године изградили синагогу на граници два дела села. Имали су и своју школу, која је била отворена за ђаке свих конфесија. У другој половини 19. века удео хришћанских ђака био је 44%. Већ тада је удар мађаризације у највећој мери био усмерен ка овој националној заједници, а то је појачано између два светска рата све већим ширењем идеје фашизма. Избијањем Другог светског рата, дошло је до иселавања знатног броја Јевреја из Врбаса. Током рата они су страдали прво за време рација, а после и успостављања немачке управе у Мађарској (19. марта 1949.). Преостали Јевреји су транспортовани у логоре. После рата вратило се око 15% предратних врбашких Јевреја, а знатан број њих се касније иселио у Израел (Лоц, Ф. 2014).

Поред основних школа у Врбасу је 1899. године отворена приватна латинска школа, која је између 1822. и 1871. године радила као сениоратска школа, а од 1872. године претворена је у патронатску нижу реалну гимназију. Од 1893. у Врбасу је радила прво комунална гимназија, а од 1909. и потпуна гимназија. После Првог светског рата, 1920. године отворена је државна реална гимназија. Још 1912. године постојала је у Врбасу немачка грађанска школа. Године 1928. била је отворена немачка гимназија, а 1931. и немачка учитељска школа. Поред њих, 1893. године била је отворена занатска школа, а 1905. трговачка школа.

Од 1809. године Врбас има и гимназију, са традицијом од скоро пет деценија, хотел који носи назив „Круна” и читалачки клуб, језеро будуће градске библиотеке. У време оснивања прве уљаре у Врбасу, баш те 1855. године, 13. јануара, председник читалачког клуба јавља надлежнима да клуб заводи књигу гостију. Трговачким путницима је забрањено да клупским просторијама склапају уговоре. Редован члан клуба плаћао је чланарину 8, а претплатник на неки лист 4 форинте. Већ 1857. године овај клуб је имао фонд од 8 лексикона и 58 романа. Носиоци културног и јавног живота у граду у то време су професори гимназије и свештена лица.

Током више од два века постојања доживљавала је многобројне трансформације и пратила је судбину средине којој припада, а данас слови за елитну институцију која инсистирајући на квалитетним и безбедним условима образује младе и успешне људе препознатљиве по креативности, толеранцији и другарству.

На почетку родослова школа се помиње као Мала приватна латинска школа, али већ тринаест година након оснивања добиће статус Конфесионалне граматичке школе и Сениоратске ниже гимназије. Као таква, она опстаје неколико деценија, а 1909. године, на дан стогодишњице од оснивања, добија нови статус и биће отворена као Виша државна гимназија са немачким наставним језиком.

Од 1925. године у школу се уводи настава на српско-хрватском језику, али ће за време Другог светског рата окупаторска власт затворити сва српска одељења гимназије. Упркос свему томе, Гимназија успева да опстане и већ 1946. године прераста у потпуну Мешовиту гимназију. Под тим називом ради све до 20. октобра 1959. године, када се у документима први пут јавља назив по којем је данас препознатљива – Гимназија „Жарко Зрењанин”.

Друга половина двадесетог века донела је многобројне промене у животу људи на овим просторима, па су историјски догађаји утицали и на даљи развој школства. Деведесетих година 20. века школа је јасно профилисана и од тада се ученици образују на два образовна смера: *друштвено-језичком* и *природно-математичком смеру*. Нешто више од десет година касније (2003. године) уведен је још један образовни профил, па гимназијалци имају прилику да, поред наведених, образовање стичу и на *општем смеру* који је у школи једнако актуелан и данас.

Током 213 година, колико постоји и ради, Гимназија је дала на хиљаде ђака, образованих у почетку на латинском, немачком и мађарском, а касније и на српском језику. Међу тим ђацима било је неколико академика, значајан број магистара и доктора наука. Осим тога, школа је изнедрила и читаву плејаду успешних културних јавних радника, лекара, професора и успешних привредника, због чега јој с правом и пристаје назив Мала Сорбона, по којем је данас препознатљива.

Један од познатих ученика Гимназије је био Павле Којић (Стари Врбас, 1800–1879, Пешта). Родио се у свештеничкој породици у Старом Врбасу. Основно образовање стекао у Старом Врбасу, приватну латинску школу учио у Новом Врбасу, а потом школовање наставио у Католичкој гимназији у Новом Саду школске 1814/15. године. Правни факултет је завршио у Пешти, а као адвокат почиње да ради у Будиму 1824. године. У то време клијент му је био Андрија Розмировић, један од оснивача Матице српске преко кога је дошао у контакт са Матицом српском. Пре избора у чланство Матице, Којић је обављао адвокатске послове за Матицу 1837. године. О његовом великом разумевању за образовање и културу у временима када је све било у повоју сведочи чињеница да је 1838. године као млад адвокат био приложник за помоћ тек тада насталој библиотеци у Београду, данас Народној библиотеци Србије. За почасног члана Матице изабран је на предлог владике Платона Атанацковића 24. новембра 1842. године, када је Матици даривао 12 царских дуката. Године 1845. вршио је дужност заменика председника Матице српске. Као председник био је на челу Књижевног одбора и унапредио је рад Летописа. Заједно са сарадницима и својим адвокатским искуством изборио се за наслеђе које је Сава Текелија оставо Матици српској. Свестан својих обавеза на његов предлог расписан је конкурс и први пут изабран уредник Летописа. По Којићевој препоруци

за уредника је постављен Јован Ђорђевић. Припадају му и велике заслуге око залагања и труда за формирање библиотеке Матице српске. Велику улогу имао је у обележавању стогодишњице рођења Саве Текелије 1861. године као и залагање да се светковина одржи у Новом Саду и поред противљења тадашњих власти. Уз велику помоћ блиских сарадника активно је радио на пресељавању Матице Српске у Нови Сад. На последњој седници Матице српске у Пешти 14. IX 1863. године одлучено је да се ствари Матице српске почну паковати и спремати за Нови Сад.

Врбаска гимназија представљала је тада институцију од посебног угледа. Ученици који су је похађали долазили су са веома широког простора. Било их је из свих околних места, али и из Суботице, Сенте, Барање, Тамиша и Торонтала, на пример. У дневницима су се налазила имена скоро свих познатих врбаских породица, али и угледних породица из околине, нарочито из Србобрана, као што су: Дунђерски, Каћански, Гавански, Манојловић, и други. По националности ученици врбаске гимназије у највећем броју били су Немци, а затим Срби, па Мађари. Просечан број ученика кретао се између 60 и 70. Наставни језик је био Немачки, а посебна пажња посвећивана је италијанском језику који је заузимао половину недељног броја часова.

За развој Врбаса и његово саобраћајно повезивање са удаљеним тржиштима од великог значаја било је прокопавање Великог бачког канала 1802. године и изградња железничке пруге Суботица–Нови Сад 1883. године (Лоц, Ф. 2014).

О значају Великог канала и железнице за развитак Врбаса пише Б. Букуров у књизи „Географски положај бачких насеља” те о томе како је Врбас преузео примат у односу на до тада развијенију Кулу и околна места. Иначе, најранији докази сведоче да се на територији Врбаса, који је лежао на подножју Телечке, гајила винова лоза, а захваљујући Црној бари бавило се риболовом, што је уграђено и у најстарији познати грб Врбаса.

Винова лоза и риба налазе се на најстаријем познатом грбу Врбаса.

После тих времена, Врбас постаје традиционално занатски град, који се захваљујући свему наведеном, брзо развија привредно и културно и постаје трговачно седиште Бачке. Отварају се нове школе, изграђује се индустрија, цвета занатство. Давне 1855. године када у Врбасу ниче прва уљара, Нови Врбас важи за општину која има примат међу свим немачким општинама у Бачкој. У то време у овом градићу веома је развијено занатство. Међу досељеним

немачким породицама у Врбасу су чак 45 биле занатлијске. Први ученици примљени су на учење заната у овом градићу 1817. године, а прва цеховска организација основана је 1821. Ова организација регулисала је права занатлија, алфи и ученика све до 1872. године. Нови закон о занатству који је донет те године укинуо је цеховска ограничења и отворио простор за бављење занатима и онима који их нису изучили по цеховским прописима. Ово је у великој мери дало подстрека даљем развоју занатства, па самим тим индустрије. Године се нижу, а у Врбасу ничу нове фабрике, које и данас својом традицијом и квалитетом производа и услуга предњаче не само у Србији, него и на Балкану, па и шире.

У другој половини XIX и почетком XX века развиле су се у Врбасу бројне институције, чија појава на најбољи начин одржава брз развој ове средине. У том периоду у граду почињу са радом:

- Напредно удружење (1868);
- Прво нововрбаско погребно друштво (1868);
- Нововрбаска штедионица (1870);
- Забавиште у Новом Врбасу (1874);
- Нововрбаско и староврбаско удружење занатлија (1889);
- Секција државног савеза грађевинских радника (1904);
- Удружење трговаца и занатлија (1904);
- Секција државног савеза земљорадника (1905);
- Пољопривредна банка (1909);
- Српска грађанска читаоница у Старом Врбасу (1910);
- Староврбаски клуб занатлија (1911);
- Врбаско спортско друштво (1912).

Иако је ово насеље било административно раздвојено у две општине Стари и Нови Врбас, или Српски и Немачки Врбас, живот у њему је у великој мери био јединствен. Највећа разлика била је у томе што је у старијем делу села живела велика већина српског и русинског становништва, али су Немци у оба села временом постали већински део популације. У Старом Врбасу су биле православне цркве.

Током Мађарске револуције број Срба у Врбасу је нагло смањен и од тога се овај део популације дуго није опоравио (Микавица, Д. Др. 2016).

Културни живот врбаса у огледалу завичајне штампе (библиографија 1872–1944) / Марија Орбовић, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2018.

Културни живот Врбаса у огледалу завичајне штампе

Библиографија 1872–1914, ауторке Марије Орбовић. У другој половини тридесетих година прошлог века Врбас је био на путу да прерасте у највећи културни центар Немаца у Војводини. Био је, такође, веома значајан образовни и издавачки центар у којем су живеле три националне заједнице – српска, немачка и мађарска, те је ауторкин задатак био да анализира публикације на сва три језика и опише културни миље све три националне заједнице. Једно од познатијих немачких гласила у Врбасу било је „Бачка ерцајтунг”. У то време је млади немачки новинар навео да су новине радили помоћу лепка и маказа, вести из света преузимали су из већих листова или агенцијски, а прилоге из завичајне историје сакупљали су углавном аматери – локални свештеници, наставници и учитељи, што је провинцијским листовима омогућило дуговечност каква није примећена код српске и мађарске штампе. Као протестантски центар, Врбас је имао изузетно развијену и верску штампу. Најзначајнији лист у то време био је „Вербас ерцајтунг”. Излазио је и након што су се Немци одселили. Објављено је још 130 бројева, све до 2009. године. Кроз та издања можете пратити целокупан живот Врбаса. Требало би споменути и то да је у Врбасу од 1933. године излазио једини литерарни часопис на мађарском језику.

У књизи није занемарено ни то колико је штампа драгоцен историјски извор. У прва два дела приказан је историјат штампе, штампарија и публикација, као и биографије људи који су у том послу учествовали, потом и библиографија, а у трећем делу је, на основу писања штампе, осликана завичајна прошлост Врбаса.

Листови на српском језику

Листови на српском језику штампани у Врбасу били су малобројни, краткотрајни и политичке садржине. О њима се може нешто сазнати посредно из досадашњих пописа периодике.

Вук Драговић у својој књизи *Српска штанпа између два рата* наводи лист „Наша отаџбина”, у поднаслову „Лист за национално и културно васпитање народа”, штампан у Врбасу, а излазио је једанпут месечно у Торжи (данас Савино Село) 1933. године (Вук Драговић, нав. дело, стр. 227). Пишући о опозиционој штампи између два рата у Војводини, Душан Попов у „незваничне органе мачековаца у Бачкој” сврстава лист „Слободан народ”, који је издавао у Новом Врбасу Живојин Келић, а штампао Хајнрих Плес у својој штампарији. „Писан ијекавски, може се сврстати међу хрватске листове. Изашао је само један број овог листа, у марту 1936. За време Другог светског рата у Врбасу је 1943. године штампан двоброј (2/3) Слободне Војводине, у поднаслову Орган Покрајинског народног-ослободилачког одбора, издање за Бачку. Тај лист који се сматра најзначајнијим за наросноослободилачку борбу у Војводини, припреман је тајно и пошто је први број изашао у Новом Саду 15. новембра 1942. године и база у којој је штампан откривена, други број, односно двоброј припреман је и штампан у Врбасу у априлу 1943. године. Тај двоброј је штампан ћирилицом, формата 30 x 21cm на 20 страна. Лист је до шестог броја умножен на шапирографу, а наредни

су штанпани у штанпаријама”. У бази Центар у Врбасу штампане су у току 1943. и почетком 1944. године и „Вести”, у поднаслову лист „Народноослободилачког одбора за кулски срез”. Уредник је био Младен Секички за првих седам бројева.

Југословенска пчеларска индустрија „Лудвиг Рицман” у Новом Врбасу, власника Лудвига Рицмана производила је опрему за гајење пчела и од 1930. године издавала стручни часопис за унапређивање и ширење пчеларства на српскохрватском језику; „Пчеларски гласник”=„Pčelarski glasnik”=„Čelebarski glasnik”: независни гласник Југословенске пчеларске индустрије. Часопис је излазио једанпут месечно до 1941. године, штампан је у штампарији Ђуле Зајдла, а уређивао га је Карло Рицман. Поред „Пчеларског гласника”, Рицман је почетком сваке године штампао каталог-ценовник предмета, алатки, сировина везаних за пчеларство и пчеларских производа. Сачувана су само два каталога.

Врбас – град са фестивалском традицијом

ФЕСТИВАЛ ПОЕЗИЈЕ МЛАДИХ – донедавно са атрибутом југословенски, најстарија је и једна од најзначајнијих поетских манифестација у земљи. Установљен 1968. године, овај фестивал је и најстарија, али и најзначајнија културна манифестација наше општине. Врбас је захваљујући **Фестивалу поезије младих** који кроз полувековно трајање окупља младе песнике из више земаља региона, промовише језичко стваралаштво због чега га зову „Олимпом у равници”.

У подстицању и промовисању уметничког стваралаштва као слободног израза људског духа, уметничке изврности, експеримента и иновације широкој доступности културе и равноправном и активном учешћу у културном животу, развоју публике и културних потреба свих грађана, а посебно деце и младих, партиципацији носиоци су установе културе „Културни центар” и Народна библиотека „Данилко Киш”.

Палету младих кроз све те садржаје које у пројектима детаљно описујемо подстичемо и афирмишемо стваралаштво младих на различитим уметничким пољима стварајући подстицајно окружење за креативне изразе самосталних уметника и појединаца у култури.

Од оснивања, фестивал се одржава увек у мају и траје 5–7 дана. У том интервалу реализује се око десетак његових програмских целина, међу којима су увек: Палета младих, Портрет песника, Вече песника, Сусрет песника са ученицима основних и средњих школа, Промоција књиге победника из претходне године и Завршно вече са проглашењем лауреата. Поред десет финалиста, на овој манифестацији учествује још најмање 10-15 угледних српских песника средње генерације од којих су многи први пут афирмисани на овом фестивалу, често као његови лауреати. Прва награда фестивала додељује се у виду штампања књиге и њене промоције на наредном фестивалу.

Врбас више од четири деценије промовише фестивал и младе песнике, а они Врбас који на ширим културним просторима слови као „Град на песниковој руци” и „Олимп у равници”.

ПАЛЕТА МЛАДИХ – највећа пратећа манифестација Фестивала поезије младих. Установљена је шест година после фестивала. Од оснивања, Палета младих окупља 8–10 најталентованијих младих академских сликара из земље које одређују селектори – познати ликовни критичари. Овом манифестацијом се, по правилу, сваке године отвара Фестивал поезије младих. Аутору најбољег рада додељује се Откупна награда у виду дипломе и новчане награде. Палета младих, некада Југословенска палета младих, једна је од најстаријих манифестација у Србији која је настала 1974. године, (од 1979. године такмичарског карактера) која се реализује у Ликовној галерији Културног центра Врбаса, сваке године у последњој недељи маја. Некада су се представљали радови младих сликара са простора земаља бивше Југославије, а данас дела младих уметника на бази расписаног конкурса. Изворно конципирана као пратећи програм Фестивала поезије младих, Палета младих се издвојила својим значајем, захваљујући чему се оформила и збирка Ликовне галерије Културног центра Врбаса, која броји 47 ликовних остварења. У мају сваке године окупљамо најбоље младе ствараоце из наше земље али и ликовне теоретичаре и критичаре са циљем презентовања савремених тенденција у сликарству и популаризације ликовне уметност, тако да су у Врбасу излагала имена која данас имају значај на ликовној сцени Србије а некада и бивше Југославије, као што су: Милан Маринковић Циле, Рада Чупић, Златко Кутњак, Енвер Јака, Тута Клавдиј, Миодраг Јелачић, Зоран Фуруновић, Лидија Среботњак, Ђорђе Беара, Ловро Артуковић, Вишња Петровић, Владо Ранчић, Растислав Шкулец, Симон Ђермановић, Радован Јокић, Наод Зорић, Данијел Глид, Ервин Ђатовић, Дејан Грба, Босиљка Зиројевић, Сибила Петњи, Драган Матић, Владислав Шешлија, Лидија Маринков, Дејана Маришан, Драган Војводић и други.

На формирање Палете младих утицали су наши ликовни ствараоци, Ратко Шоћ и Светислав Шљукић. Ратко је био активни учесник од почетка стварајући илустрације за билтене Фестивала, а Светислав Шљукић као организатор и уредник Палете до 2014. године. Ликовни критичари који су учествовали у организацији исте: Никола Кусовац, Бела Дуранци, Сава Степанов, Здравко Вучинић, Анђелка Бојовић, Љубица Миљковић, Марина Војводић, Славица Попов Жарковић, Здравко Мандић, Милош Арсић, Сања Којић Младенов, Милан Ђурић, Биљана Јотић и други.

Од савремених сликара који су учествовали на Палети, а који су у успону стваралачког рада су: Данило Вуксановић, Горан Деспотовски, Корина Губик, Игор Обровски, Адријен Ујhazi, Вук Вучковић, Немања Вучковић, Сандра Јањатовић, Маја Стојановић, Тамара Ждерић, Лука Дрљан, Растко Лечић, Немања Миленковић, Бранислав Шкорић – Браца, Тијана Којић, Катарина Недељковић, Дарко Аћимовић, Соња Боруш, Сара Масникоса и други. Као интегрисани пројекат у последње Палета живи и у Часопису Траг у есејима о сликарима.

Суграђани, академски сликари, који су били учесници Палете: Јелена Булајић, Петар Шушулић, Милијана Радовановић, Раде Тепавчевић, Исидора Миљанић, Андреа Алексић. Палета је главни узрок настанка других ликовних удружења у Врбасу.

ФЕСТИВАЛ ФОЛКЛОРНИХ ТРАДИЦИЈА ВОЈВОДИНЕ. Оснивачи су КПЗ Војводине и Савез аматера Војводине. Од 2008. године организатори овог фестивала су Покрајински завод за културу, Општина врбас и Културни центар Врбаса. Одлуком Завода и општине Врбас, овај фестивал је од тада стална манифестација Врбаса.

Фестивал фолклорних традиција Војводине чији је домаћин општина Врбас, је основан са идејом и задатком да очува и афирмише етнолошке, етномузиколошке, сценске и ликовне

вредности народне традиције на простору Војводине. Основна карактеристика фестивала јесте његова етномузиколошка и аутентична културна вредност, уз староседелачки и веома разноврстан колониистички и ново досељенички српски етнос, кроз овај фестивал осликавају данашњу реалну културну мапу Војводине у свом богатству народног стваралачког духа и умећа. Овај Фестивал скреће пажњу јавности на темеље етномузиколошке вредности, које су у оригиналној синкретичној форми опстале до данас, иако профилиране кроз време и генерације. Оне су сведочанство стваралачких заноса безимених твораца разноликих етничких заједница које вековима једне са другима и једне поред других живе у Војводини. У току три фестивалске вечери представљају се инструменталисти, народни певачи, дуети, женске и мушке певачке групе, изворне групе са приказивањем обичаја, групе са приказом игара, здравичари и дечије групе. Овај Фестивал истовремено је и покретан музеј лепоте различитих костима, инструмената и реквизита које су људи користили у свечаним приликама и у свакодневној употреби.

НЕВЕНОВ ФЕСТИВАЛ ДЕЦЕ ПЕСНИКА. Невенов фестивал деце песника је феномен за себе. Од самог рађања идеје негде крајем 1987. па све до данас Невенов фестивал деце песника представља феномен за себе. Било је потребно вишегодишње доказивање, како културној, тако и едукативној јавности, да са занимањем и схватањем прихвате оно што је у самом почетку било замишљено. Фестивал представља својеврсну институцију за рад са даровитом децом која активно пишу поезију и желе да о својим песмама чују туђе мишљење, да је искажу мултимедијално и да закораче на тежак, али необично драг и стваралачки пут песника. Савино Село је постало нека врста стецишта деце песника. У савременим просторима дечијег стваралаштва ова манифестација отворила је посебан креативни простор на коме деца доказију овај таленат, инспирисана стваралачким чином, подстакнутим на најсавременији начин. Занимљиво је да су почеци били у време постојања „интегралне” Југославије и да је изазив даровитој деци песницима био невероватно добро припремљен у свим крајевима од Србије до Словеније, од Босне и Херцеговине до Хрватске, Црне Горе и Македоније. Интезивирање стваралачког у детету, непрекидан рад на избору квалитета, подстакао је интересовање и непрекидан рад активног односа према овој манифестацији. Година за годином, схватање да ова средина проверено открива даровиту децу песнике, непрекидно је доказивано и на другим Фестивалима, а медијски потврђивано преко свих телевизијских центара, важних Радио-станица и штампе.

Све приспеле радове оцењивао је, током година, и према високим естетским вредностима одабирао досадашњи жири, у чијем су саставу са изузетком континуирано били: Перо Зубац, Никола Путић, Стеван Бељански, Ана-Марија Жигмонд, Слободан Станишић, Милица Мицић Димовска, Рале Нишавић, Ненад Грујичић, Драгомир Ђулафић, Ђорђе Сладоје, МР Михајло Фејса, Фелићија Марина Мунтеану, Тереза Јовановић и Милутин Ж. Павлов. Досадашњи представници жирија били су: Слободан Станишић (1989), Перо Зубац (1990), Милица Мицић Димовска (1991).

Године 1992. Никола Путић, 1993. Рале Нишавић, 1994. Милутин Ж. Павлов, 1995. Драгомир Ђулафић, наводи се у књизи Николе Путића „Од домаје до нових простора”, хроника једног времена .

Равно Село Филм Фестивал први пут је окупио младе професионалце и средњошколце, те будуће студенте који се интересују за филмску уметност. Уз пројекције дебитантских филмова, фестивал се фокусира на едукативне програме са циљем да будућим студентима предоче могућности и процесе студирања неког од студијских програма на

Факултету драмских уметности. Прве године факултет домаћин био је Факултет драмских уметности у Београду, а гостујући факултет Академија драмских умјетности у Загребу. На радионицама, на којима су учествовали и студенти и професори са обе академије, приказивали су се студентски филмови.

КУЦУРСКА ЖЕТВА. Фестивал је утемељен 1989. године. На фестивалу наступају русинска и украјинска културно-уметничка друштва, али и друштва других националних заједница са циљем очувања и неговања фолклорног наслеђа Русина и других националних заједница са простора Војводине. Манифестација садржи низ програмских целина као што су: промоција књига, изложба народне ношње, изложба слика и скулптура промоција етно кухиње, наступ фолклорних и тамбурашких група... Фестивал се завршава традиционалним „Торба-балом”. Културне манифестације од посебног значаја за русинску националну заједницу су Фестивал хорског певања „Хорски фестивал Карпати”, Фестивал изворног стваралаштва Русина „Куцурска жетва” Међународни фестивал хумора и сатире Куцурски клип/Коцурска чутка/Kuczoгаі Csutka/Kucura Corncob.

Дан украјинске националне заједнице, који се сваке године обележава истог дана – 17. маја, битна је манифестација за Украјинце, који бораве на подручју Врбаса. Тога дана Украјинци славе своју културу, језик, песму и игру, збрајају се њихови успеси постигнути у претходном периоду, тога дана Украјинци славе своје порекло. Фолклорни ансамбл КДП „Карпати” из Врбаса ради и на очувању украјинског националног идентитета и промовисање украјинске националне заједнице. У Врбасу је 2019. године одржан и Фестивал украјинске културе „Калина” у организацији Културно-просветног друштва „Карпати”. Реализацију фестивала помогли су Канцеларија за људска и мањинска права Владе Републике Србије, Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице Владе Војводине, Амбасада Украјине у Републици Србији, Општина Врбас, Културни центар Врбас.

Врбас – књижевни Олимп у равници

У Врбасу се додељују књижевне награде „Сирмаи Карољ” за најбољу причу на мађарском односно српском језику „Алексије Везилић” за најуспешнију књигу написану на српском језику издатој у текућој години и награда „Небојша Деветак” за најбољи прилог у Књижевном часопису „Траг”.

МЕМОРИЈАЛ „СИРМАИ КАРОЉ” је књижевна манифестација која траје од 1976. године. Књижевна награда установљена је 01.10.1975. године одлукама ондашњих скупштина самоуправних интересних заједница културе општина Врбас и Темерин у знак пијатета према познатом новелисти Сирмаи Карољу који је рођен у Темерину 27. јуна 1890. године, а који је након завршених студија права у Пешти и доктората у Будимпешти, цео свој радни век провео у Врбасу. Управо због тога Врбас и Темерин наизменично, по две године, организају ову манифестацију, а награда се додељује сваке године за најбољу књигу новела која је објављена у текућој години на мађарском, односно српском језику/наизменично/. Књижевна манифестација са неколи пратећих програма са несмањеним успехом живи пуних 48 година и окупља око себе људе од пера. Има за циљ да награди најистакнутије писце новела на

српском и мађарском језику. Списак имена добитника ове награде говори о значају и величини ове манифестације. С обзиром на то да је правни следбеник оснивача ове књижевне манифестације Општина Врбас заједно са Културним центром Врбаса и да је свих ових 35 годин спровођена; очекујемо да се настави њено постојање на радост општина Врбас и Темерин.

Алексије Везилић, учитељ и књижевник, моралиста и дидактичар, рођен је у Керу, садашњем Змајеву, 1753. године. Др Јован Суботић (1817–1886), пишући „неке црте из повеснице српске књижевности”, бавио Везилићем и „осталим појавама из почетка наше књижевности, макар укратко, али заједно изводећи цвет из корена, појаву из живота”. Том логиком он је извукао закључак по коме је Алексеја Везилића могао назвати *отцем ученог српског стихотворства*. Пишући о Алексеју Везилићу, у својим *Изабраним списима* Ђорђе Рајковић (1825–1886) понајвише се бавио његовим просветним радом. „Почетком овога века (19), до прве му десетине, штајали смо са школама веома лоше: проинспектор великоварадинског округа Везилић умро, а Вујановски, директор сремског, славонског и хрватског, исто и Мразовић, директор бачког округа, под теретом својих година клонули снагом, не могући више обилазити школа и бринути се о њиховом напретку”. Везилић је, наиме, био један од родоначелника српског „ученог стихотворства”, а према писању књижевног историчара Боривоја Маринковића (Београд, 1930, Нови Сад, 2012), „иако није савладао тајну песничког заната, понудио је савременим читаоцима низ поетско-филозофских тема и техничко-креативних поступака”.

Јавна библиотека „Данило Киш” је 2018. године установила књижевну награду „Небојша Деветак” по угледном песнику и колеги библиотекару, уреднику Часописа „Траг” у периоду од 2010. до 2017. године. Награда се додељује за најбољи прилог објављен у Часопису у претходној години и као таква је прва у Србији. Својим значајем је побољшала квалитет прилога часописа „Траг” и установила се као значајна књижевна награда. Самим тим, књижевна награда „Небојша Деветак” је постала још један вид нематеријалног добра овог града. Жири који у саставу: проф. др Саша Радојчић, Ђорђо Сладоје и Бранислав Зубовић до сада су наградили Милутина Ж. Павлова (2017), Верољуба Вукашиновића (2018), Ивана Лаловића (2019), Мирка Демића (2020) и Андрију Радуловића (2021). Ова награда је јединствена и по томе што се популаризује књижевна периодика, која је основа савремене књижевности. Награда се уручује на Дан библиотеке 22. фебруара.

У знак сећања на књижевног ствараоца Кароља Сирмаија, који је живео и стварао у Темерину и Врбасу, некадашње Културно-просветне заједнице ова два града су установиле Меморијал и књижевну награду под његовим именом 1975. године. Карољ Сирмаи је рођен 1890. године у Темерину, а од 1923. године је живео у Врбасу, где је и сахрањен 1972. године. Карољ Сирмаи је рођен 1890. године у Темерину, а од 1923. године је живео у Врбасу, где је и сахрањен 1972. године. Гимназију је завршио у Новом Саду, студије у Пешти, а докторске студије у Будимпешти. Објавио је више од десет књига новела и један роман, а у периоду од 1933. до 1941. године уређивао је и издавао часопис „Каланђа”. Најпознатије новеле овог књижевника су „Мећава”, „Лутајући возови” и „Мостови у ноћи”. Меморијал се одржава наизменично у Темерину и Врбасу сваке две године, док се књижевна награда додељује сваке године за новеле и приповетке штампане на мађарском, односно српском језику.

Небојша Деветак (Мала Градуса, код Сиска 1955–2017, Врбас) је био угледни песник, добитник највиших признања и награда за поезију. Уређивао је новине „Српски глас” и био је

председник Удружења књижевника РСК од његовог оснивања 1994. до пада Крајине. Био је један од оснивача и дугогодишњи уредник Часописа за књижевност „Траг”. Деветак је оставио неизбрисив траг у српској поезији и издаваштву. Радио је у Народној библиотеци „Данило Киш”. За поезију је награђиван на Ратковићевим вечерима поезије, Борским сусретима балканских књижевника, Златном струном Смедеревске песничке јесени, Печатом вароши сремскокарловачке, наградом Браћа Мицић, Србољуб Митић, Милан Ракић и Змајевом наградом.

Објавио је дванаест књига поезије, једну књигу прозе, једну књигу књижевне критике и три антологије поезије.

Развијен културно-уметнички аматеризам

Аматеризам у српској култури од великог је значаја за историју српске културе. Бављење аматеризмом се успоставља први контакт с уметношћу. У укупним културним достигнућима Врбаса учешће аматера веома је засупљено и аматеризам представља особена хроника о развоју Врбаса. Врбас баштини дугу и богату традицију неговања аматерског стваралаштва. Као што су фолклор и друге активности културно-уметничких друштава. Кроз Фолклорни ансамбл Културног центра Врбаса прошло је преко 7000 хиљада аматера за протекле три деценије. Ансамбл је обишао цео свет, сваки континет.

Културно-уметничка друштва чувари народне традиције

У општини Врбас делују завичајна удружења, културно-уметничка друштва: Удружење Бањана и Вучедолаца, Жупљани, Удружење Црногораца Змајево Црногорско-културно-просветно друштво Никола I КУД „Вук Мандушић” Врбас, КУД „Његош” Врбас, Удружење Пипера Змајево, Удружење Васојевића Савино Село, Црногорски научни културни центар Врбас, Удружење Гочијана, Удружење гуслара Војводине, Удружење Пивљана, Удружење „Дурмитор” Бачко Добро Поље, Удружење Црногораца, Удружење Бјеласица и Комови, Црногорска дијаспора „Зубље”, КДП „Карпати”, Удружење Крајишника „Крајина”, КУД „Жетва”, КУД „Сирмаји Карољ”, КУД „Завичајно врело”, КУД „Шове”, КУД „Саво Вукосављев”, Завичајно удружење „Јањ” из Равног Села, „Наша Крајина”, Завичајно удружење грађана „Велебит”, Удружење културе, образовања и тамбурашког стваралаштва „Галиум”, Тамбурашко друштво „Бегеш”, Етно клуб „Отето од заборава”.

Удружења гуслара КУД „Вук Мандушић” и КУД „Његош” чувају традицију свирања на овом инструменту. Захваљујући изузетном раду на очувању гусала и епске поезије и чувању традиције српског народа, Врбас је 2007. године проглашен за Град гусала, једини на просторима где се гусле чују. КУД гуслара „Вук Мандушић” из Врбаса, једно је од најуспешнијих удружења у Србији, чији су чланови од оснивања, освајали титуле државног и покрајинског првака у екипној и појединачној конкуренцији. Са посебним поносом истичемо да је у циљу очувања наше народне традиције и популаризације гусала и епске поезије, у оквиру нашег КУД-а формирана најмасовнија школа гусала у Србији за децу и одрасле. Године 2012, на иницијативу КУД-а „Вук Мандушић”, Национални комитет за

нематеријално културно наслеђе Републике Србије при Етнографском музеју у Београду, донео је одлуку о уписивању „Певања уз гусле” у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа Србије.

Интернационални фестивал свирања на традиционалним инструментима, организује Центар за одрживи развој и друштвени прогрес „Нови пут” у сарадњи са Туристичком организацијом општине Врбас. Фестивал је подржан од стране Националне секције ЦИОФФ Србије и Међународног савета организатора фестивала фолклора и традиционалне културе. Традиционални инструменти нису само и искључиво средства за стварање музике. Они су преносиоци информација. Они су аутентични сведоци људске историје. Хроничари невоља и гласници радости. Едмунд Лич каже „Наше је заједничко искуство да све врсте људских делатности, служе преносу информације”. Музика, је одсвирана реч. Звуком инструмента оживљена мисао. Оживљена емоција. Фрула, тамбурица, гајде, дипле, лаута, рог, цимбал, цитра, били су с нама и кад се умирало и кад се рађало. И кад се туговало и кад се певало.

КУД „Сава Вукосављевић” чува сећање на Саву Вукосављевића (1914–1996), легендарног композитора је присутно у Врбасу и негује тамбурашку музику. Да није било Саве Вукосављевића (Змајево 1914, Нови Сад 1996), тамбурашка музика у Војводини не би доживела толики процват нити би било чувеног тамбурашког оркестра Радио Новог Сада, онаквог каквог га се сећамо из времена највећих успеха и достигнућа. То између осталог наводи Сима С. Матић, новосадски издавач и поклоник тамбурашке музике, који је заједно са новинаром Бориславом Хложаном приредио књигу „Композитор и диригент Сава Вукосављевић”, с поднасловом „Живот посвећен тамбури”, објављену у издању „Тиског цвета”. КУД „Сава Вукосављевић” је основан 2013. године и од тада је носилац свих важнијих и већих културних манифестација у Змајеву, међу којима је најзначајнија манифестација „Културно лето Змајево”. КУД тренутно има активне две дечије групе, млађу и старију, у које иде око 40 деце и ветерански састав који сачињава 15 играча.

Равноселско и тамбурашки оркестар је чувар традиције свирања на тамбурици. Током три деценије су имали десетине наступа и стотине деце која су прошла кроз школу тамбуре „Шовљана”. Оркестар доспева до покрајинске смотре која је одржана у Сомбору на којој се пласирао на VI републичком фестивалу оркестра Србије у Руми 1994. године у категорији млађих оркестара. На промену том фестивалу оркестар је освојио две награде и то: прву награду жирија публике и трећу награду стручног жирија. Оркестром дириговао Миленко Ћосић и „Шовљани” су остварили један од најбољих наступа на смотрама. Од 1995. године на смотрама и појединим манифестацијама наступа и млађи тамбурашки оркестар „Шовљани” формиран 1994. Године. Оркестар је тада бројао 22 члана и њиме је дириговао Боро Војиновић.

„Шовљани” наступају три године заредом 1993–1995. као музичка пратња Фолклорном ансамблу „Врбас” који је успео да сачува примат на покрајинским смотрама фолклора у организације Савеза музичких друштава Војводине. Млађи „Шовљани” од 1995. до 1998. године редовно наступају на Невеновом фестивалу деце песника у Савином Селу, који је од општинског нивоа прерастао у међународни фестивал деце песника.

Културно-уметничко друштво „Сирмаи Карољ” је организатор културно-уметничке манифестације „У част новог хлеба” и Фестивала мађарске кухиње и традиције. Програм манифестације „У част новог хлеба” обухвата и дефиле учесника од просторија Друштва до

Римокатоличке цркве у Врбасу где се одржава свечана миса и освештање новог хлеба. Ова манифестација окренута је очувању традиција Мађарске националне заједнице у Војводини и неговању фолклора и обичаја који се преносе са колена на колена. Фестивал мађарске кухиње и традиције презентује традиционална јела мађарске кухиње, а то је употпуњено презентацијом домаће радиности и старих заната и подвучено садржајним музичким програмом. Алтернативни назив овог фестивала који се одржава у градском парку је и Фестивал испод врбаског платана по дрвећу које одређује овај амбијент.

Културно-уметничко друштво „Жетва” Куцура је организатор Куцурске жетве – манифестације изворног фолклорног стваралаштва Русина. Фестивал се састоји из више сегмената:

- Изложба ликовних радова објављених на ликовним колонијама у Куцури и околним местима, претежно тематски везаних за русинску националну заједницу и жетелачке послове.
- Књижевне вечери – промоције нових књига на русинском и српском језику.
- Дефиле фолклорних ансамбала и приказ историјског развоја жетелачких послова.
- Етно столови са традиционалним народним јелима свих народа који живе у Куцури (Срби, Мађари, Русини).
- Фестивал фолклорних традиција Русина (сценски приказ обичаја по тзв. Календарској обредној поезији).

Културно-просветно друштво „Карпати” је настало 1990. године. Бави се изучавањем и неговањем русинског језика и у раду неколико секција: литерарне, хорске, фолклорне, рецитаторске и драмске; приказује сво богатство културне традиције Русина. Историјат Културно-просветног друштва „Карпати” од 1990 до 2020. године је објављен у књизи „Карпати” (КПД „Карпати”, Махима graf, Петроварадин, 2020).

Културна разноликост која карактерише општину Врбас, баш као и читаво подручје Војводине, одликује се и кроз гастрономију. Овакве манифестације не чувају само традицију једне националне заједнице већ и мултикултуралност.

Ликовна сцена Врбаса

За Врбас можемо рећи да је град културе и уметности. Овакве тврдње имају своје корене у литератури и историјским изворима који су настајали десетлећима. На основу фотографија, докумената, каталога, записника и извештаја великог броја удружења, посебно „Удружење занатлија”, у оквиру кога су егзистирали ствараоци свих области културе и уметности можемо пратити културни живот Врбаса. Ту могућност културном развоју пружао је и привредни успон Врбаса са многобројним занатлијским радњама, фабрикама, развијеним саобраћајем, железницом, новоизграђеним каналом којим су пловили бродови на скраћеној траси, натоварени житарицама, уљем, сољу, грађом.... Процват Врбаса довео је до наглог и континуираног развитка културе, где је своје место нашла и ликовна уметност. Она је текла од усамљених познатих и мање познатих ентузијаста, професионалаца и аматера, до афирмисаних професионалаца и аматера окупљених у Удружењу ликовних уметника Врбаса (УЛУВ).

Континуитет ликовног живота наше општине могуће је пратити дубоко у прошлост која је изњедрила велики број уметника, међу којима и најпознатијег Јожефа Пехана, његовог сина Белу, Еугена Кочиша и касније плејаду ликовних уметника који су излагали широм Југославије и Европе. Интересантан податак континуитета у физичком, духовном и материјалном стваралаштву јесте наставак ликовног живота данас, на месту окупљања, уметника и боема у прошлости, у Графенштајну, а данас, познатој Галерији Културног центра Врбаса.

После Другог светског рата, у оквиру активности Радничког универзитета организован је низ аматерских изложби Врбаса и Сомбора, изложбе академских сликара Беле Пехана, Божидара Ковачевића, Николе Рајзера, Вере Јосифовић, Бранислава Макеша, Ратка Шоћа, изложба „Експресионизам у југословенском сликарству” са радовима Јована Бијелића, Душана Влајића, Петра Добровића, Игњата Јоба, Петра Лубарде, Милана Коњовића, Миха Малеша, Николе Мартиноски, Мила Милуновића, Францеа Павловеца, Михаила Петрова, Зоре Петровић, Надежде Петровић, Ивана Радовића, Франа Тратника, Миленка Шербана, Франа Шимуновића, Саве Шумановића. Све су ово били сјајни предуслови за скоро оснивање Удружења. Но пре тога, оснивањем Дома културе 1968. године ликовни живот добија нове обресе и димензије, не само у низу занимљивих, многобројних изложби, најпознатијих сликара Југославије и света, него и у бројности уметника који завршавају академије, подижу, квалитативно, ниво ликовног стваралаштва и удружују се како би унапредили ликовну понуду, заштитили своја права, обезбедили атеље и услове за излагање својих радова. Како каже ликовни критичар Милош Арсић, поводом 30 година од оснивања Дома културе и УЛУВ-а да „У изразито богатом и разноврсном ликовном животу Војводине, посебно место имају сликари и вајари Врбаса. Они су окупљени у УЛУВ које броји близу 40 аутора”. Затим наглашава да су то припадници разлчитих генерација, интересовања, са различитим степеном ликовног образовања од академских уметника, високошколских ликовних педагога, средњошколаца до аутодидакта. Сви они су обележили ликовни живот Врбаса и зато су и нашли своје место у монографији Љубисава Срдановића „Ликовни живот Врбаса од 1900. до 2017. године”. Галерија Дома културе је неодвојиви део рада Удружења ликовних уметника Врбаса, који је био и иницијална каписла за стварање манифестација као што је Пролећњи и Јесењи ликовни салон (као и ЈУ палета младих), које преузима Удружење и до данас успешно води. Реализација ових манифестација огледала се у сарадњи са Културним центром Врбаса, Галеријом Културног центра Врбаса као и локалном управом и самоуправом Општине Врбас. Основни циљ и идеја ових манифестација био је да се, са једне стране, грађанима у свом раду представе афирмисани уметници, чланови УЛУВ-а и њихов рад, а затим и да се широј јавности презентује напредак у квалитету уметничког стваралаштва у нашој Општини. Реализацијом Салона остваривала се одлична сарадња између уметника и љубитеља уметности, грађана из општине и региона али се и знатно утицало на сам квалитет културно-уметничких дешавања у Врбасу. У просеку сваке године одржавано је по двадесет изложби годишње, од којих су половина припадале изложбама чланова УЛУВ-а. Евидентно је то да је кроз историју свог постојања, Удружење остварило и даље остварује импозантан број изложби, Ликовних колонија, хуманитарних акција и донација слика које красе домове и све важније установе у нашој општини и шире. Вредно ради и радиће и даље на промовисању уметности, квалитету стваралаштва и квантитету хуманитарних акција, а све у циљу да уметност настави да живи – кроз установе, људе, младе нараштаје и будуће генетације.

Културни идентитет Врбаса свакако је жива и разнолика ликовна сцена коју чини велики број ликовних уметника који живи, ради и ствара у нашем граду. У Врбасу има преко

30 академских ликовних уметника, велики број аматера, три струковна удружења из области ликовних уметности: УЛУВ, УЛА 05 и ВУМ Врбас. Сваке године имамо студената на академијама уметности и у средњим уметничким школама. У Ликовној галерији КЦ Врбаса раде две ликовне радионице: Школица Цртица и ТЕРА ДВА.

Отворене су три галерије: Ликовна галерија Културног центра Врбаса, Наша галерија – Удружења ликовних уметника општине Врбас, Галерија Црногорка – Националног вијећа Црне Горе.

У оквиру Градског музеја постоји и Галерија Јожефа Пехана у којој су изложена његова дела у сталној поставци.

Пролећни и јесењи ликовни салон Удружења ликовних уметника Врбаса траје дуже од пола века (први ликовни салон је одржан 1950. године) и пружа прилику за учешће и презентацију својих уметничких дела као академским сликарима и вајарима тако и аматерима. И ретроспективе ликовних салона од 1980. године до 2023. године се као откупне или главне награде Салона наводе уметничка дела уметника: Милана Кешеља, „Без наслова”, Ратка Шоћа и Светислава Шљукића, Војимира Дедеића, скулптура „Химера”, Бранислав Вулековић, акварели, Андрије Шарановића, Радована Јокића, Миленка Буише Мирка Ћирића, Љубинке Ивезић Трша, Петра Шушулића, Милијане Радовановић, Драгиње Бабић, Милосава Павловића, Томе Томића, Светлане Вуксановић Краљево, Силвије Јелачић и Силвије Степановић, мр Горана Кнежевића, Душана Ерића, Игора Радовића, Снежане Мишовић, Тање Перуновић, Новака Јововића, Јулије Ђокић, Радомира Глушаца и Рајка Каришића.

Ликовну сцену Врбаса карактерише и одржавање неколико ликовних колонија. Реализација **Ликовне колоније „Триангле” у Савином Селу** у великом се огледа у сарадњи са Удружењем ликовних уметника Врбаса (УЛУВ), али и са академским уметницима из уже Србије који без преседана доприносе квалитету саме колоније. Прва ликовна колонија „Триангле” Савино Село одржана је 2003. године. Од тада, реализована је сваке године у априлу или мају са паузом од три године због тада актуелне епидемиолошке ситуације у Србији и свету. Фонд слика са ове колоније полако расте у вредну колекцију која би временом могла да постане галеријска збирка. Амбиције и упорност треба да буду основни покретач да овај рад остане материјализован за свагда. Сазревање кроз време, квалитет и квантитет учини своје, уметници су за тако нешто најзахвалнија категорија друштва. Културни садржаји су увек имали вредност и капитал за будућност. Празник који ствара ова колонија осећа се у људима, мештанима и организаторима, све се преноси на уметнике који често дају свој максимум. Поред професионалаца често је присутно и неколико веома талентованих аутодидакти који су овладали сликарском вештином, тако да њихова дела имају високи квалитет. Управо сусрети и едукација овог типа имају за циљ да људи истих струка путем неформалних контаката размењују искуства и идеје, разговарају, уче једни од других, шире погледе на свет, развијају контакте, одлазе у друге средине, изађу из своје осаме и оплемене своју духовност.

Градски музеј Културног центра Врбаса поводом 18. маја (Међународног дана музеја) организује **Ликовну колонију „Од 10 до 10”**.

Равно Село Филм Фестивал као један од својих фестивалских програма организује и ликовну колонију у дворишту ветрењаче. У типичном равничарском амбијенту, покрај речице Јегричке у Равном Селу, на средокраћу пута између Врбаса и Деспотова, на око пола хектара површине, простире се врт у чијем средишту доминира монументална ветрењача. То је

својеврсна задужбина Владимира Степанова, сликара и естете по опредељењу, универзалног неимара, хуманисте и спортисте, заљубљеника у природу и старине.

Јубиларна десета **Ликовна колонија у Општој болници Врбас под мотом „Уметношћу против болести”** је одржана 2018. године на којој је учествовало више од педесет учесника из десет градова Србије. Организатори ликовне колоније су Општа болница Врбас и Удружење ликовних ствараоца Атеље 05. Више од петсто уметничких дела украшавају зидове болнице.

Црногорски културни центар је у својим просторијама у Врбасу је одржао прву ликовну колонију 2021. године. Циљ културног догађаја је да се промовише култура Црногораца у Србији, али и да се оствари културна размена из које као продукт настају уметничке слике које Национални савет Црногораца излаже у свом простору у Врбасу.

Посебан колорит културној ризници Врбаса дају ликовни уметници. Један од најзначајнијих твораца модерног ликовног стваралаштва код нас и у Мађарској је Јожеф Пехан (1875–1922) који је завршио студије у Минхену. Његова самостална изложба из 1913. године у Будимпешти била је прва модерна, провокативна изложба која је пренета и у многе војвођанске градове. У простору где је данас смештена Ликовна галерија је некада радила Кафана код Графенштајна, у којој је Јожеф Пехан више био домаћин него гост. Изводио је представе, свирао, говорио своје хумореске и на крају у том простору и окончао свој живот. Највећи део ликовног остварења Јожефа Пехана, чува Градски музеј Културног центра Врбаса. Дела Јожефа Пехана и његовог сина Адалберта Беле Пехана (1906–1986) чине најзначајнију заоставштину из области ликовних уметности коју Врбас поседује. Са нестрпљењем се још увек чека тренутак када ће се реализовати давнашња идеја да се створи стална поставка ликовних дела, Два Пехана. Поводом 100 година смрти великог уметника Градски музеј је организовао низ догађаја, од којих је централна изложба дела Јожефа Пехана реализована управо у Ликовној галерији Културног центра Врбаса.

Улога Основне музичке школе у културном животу Врбаса

Монографија *Од музичког течаја до ОМШ у Врбасу (1952–2017)* аутора Владимира Увалина представља историјски континуитет у развоју музичког образовања у Врбасу. Поводом објављивања ове књиге је обележавање двадесетогодишњице самосталног рада Основне музичке школе у Врбасу, а својим садржајем ће дати значајан допринос овоме јубилеју. Године 1952. у оквиру КУД-а *Јожеф Атила* основан је Музички течај, који је започело 30 полазника, а завршило 120. Велико интересовање и успешан рад Течаја оправдали су жељу за отварањем редовне Ниже музичке школе. Настава је била организована на Одсеку клавира, хармонике и гудачка (виолина) за 130 полазника.

Због пресељења срезова из Куле и Бечеја у Врбас, многе просторије морале су се употребити за смештај разних установа, за смештај стручњака итд. То је условило затварање Ниже музичке школе у Врбасу. Школа је радила до 31. августа 1956. године.

У нижој музичкој школи од почетка радили су одсеци: клавира и хармонике; гудача (виолина) и дувачких инструмената са просечно 120 ученика. Школа је имала своју зграду. Међутим, број ученика мењао се са тенденцијом наниже, с обзиром да је почетно одушевљење ученика за музиком постепено опадало. Скупштина општине Врбас, 24. фебруара 1968. године, донела је одлуку о укидању ШОМО „Стеван Стевановић Мокрањац” у Врбасу, са 31.

августом 1968. године, а њена одељења ушла су у састав новоформираног Дома културе у Врбасу. Увидевши да, поред просторних услова, ова делатност ту не може да функционише, 1. јануара 1969. године одељење Музичке школе из Врбаса припојено је ШОМО у Кули. Влада Републике Србије, 24. новембра 1995. године донела је Одлуку о оснивању Основне музичке школе у Врбасу. Те прве школске године, настава се реализовала на четири одсека: Клавирском, Одсеку хармонике, Трзача (гитара) и Одсеку дувачка (кларинет).

Првих пет година самосталног рада у циљу ширења музичке културе у овој средини, школа је у сарадњи са локалном самоуправом и Културнопросветном заједницом Врбас, организовала низ јавних наступа познатих музичара и наставника ОМШ у Врбасу. Како је школа стасавала, тако су и њени ученици доказивали своја музичка знања и умећа на такмичењима и јавним наступима. У првој половини септембра 2001. године отворено је Одељење школе у Савином Селу. Настава ће се реализовати у просторијама ОШ „Бранко Радичевић”.

Свесна својих образовно-васпитних задатака који су пред њу постављени, Школа након седам година рада, школске 2003/04 године, отвара одсек гудача (инструмент виолина), чиме је ученицима дата могућност за стицање нових музичких знања и умећа.

Школске 2005/06 године ОМШ у Врбасу у просторијама ОШ „Јован Јовановић Змај” у Змајеву отвара своје одељење са мањим бројем ученика. Приоритет је дат инструменту тамбура Е и бас-прим, будући да је највећи број био заинтересован за изучавање овог инструмента и да је генерацијама у назад негована традиција свирања на њему. Све ово време, музика и њен значај увек су остали исти. Оно што се променило од првобитног Музичког течаја, па до овог тренутка, јесте организација рада, број ученика, опремљеност Школе, школски програми и инструменти који су заступљени.

Школске 2022/23 године, након јануарског испитног рока (ванредно напредовање), у школи је 250 ученика. У матичном одељењу настава се реализује на пет одсека, односно шест инструмената.

Да је ОМШ у Врбасу остварила, како своју образовну одлуку тако и дала свој допринос културном дешавању својој средини, говори нам заинтересованост и посете родитеља ученика, тако и грађана јавним часовима и концертима. Значајним одабиром композиција и надахнутим музицирањем, ученици ОМШ, свих старосних узраста, одушевили су многобројну публику на овим наступима.

Музичка достигнућа ученика ОМШ могли су да чују и виде посетиоци поетских вечери, промоција књига, отварању изложби и других културних манифестација, на свечаним академијама, обележавању јубилеја појединих организација, удружења и друштава, али и они који прате концертну делатност на солистичким/колективним наступима бивших и садашњих ученика и наставника школе.

Ученици и наставници ОМШ у Врбасу су већ годинама професионално изизетно успешни, о чему сведоче бројне награде и признања за успешне интерпретације и педагошка достигнућа стечена на домаћим и међународним такмичењима.

Музички Врбас

Културни центар и Градски музеј у Врбасу је 2017. године окупио око 40 организација и 200 учесника у обележавању манифестације „Музеји Србије, десет дана од 10 до 10”. У оквиру које је обележен и јубилеј „**55 година рокенрола у Врбасу**”. Више о рокенролу,

посетиоци су чули на трибини и промоцији књиге Владимира Недељковића. Почети рокенрола у Врбасу се везују за врбаске рокенрол саставе „Смеђокосе”, „Симилорсе”, ВИС „Сенке” и „Црне бисере”.

У Врбасу је 2021. године одржан први **Фестивал ауторске музике „Музика на куб”** који је приредило истоимено удружење из Врбаса. У дворишту Градског музеја Културног центра Врбаса окупио се већи број поштовалаца музике како би се упознали са младим снагама које су ангазоване на пољу стварања нових музичких креација.

Ничим изазван је деветочлани састав из Србије (Врбас, Београд, Кула). Основан је 2012. године у Врбасу од стране блиских пријатеља предвођених фронтменима Борисом Бакаловим и Бојаном Глувајићем. Свој први албум објавили су 2014. године под називом 'ичим изазван. Албум је привукао велику пажњу. Први сингл „О теби” је постао прави хит, доспео је на прва места готово свих топ-листа у Србији и проглашен је за хит године на годишњој листи радија Б92. Бенд је наставио са издавањем врло успешних синглова попут песама: Глас, Тридесет, Било где и Рекла је.

Велики презир је српска рок група из Врбаса. Основана је 1994. године и до сада је издала четири студијска албума. На лето 1996. године Велики презир снима свој први албум под називом Велики презир који се на тржишту појавио у јесен исте године. У јуну месецу 1997. године група снима свој први концертни албум под именом „1 2 3 4”. На њему се налази једанаест песама са прошлог албума, плус дванаеста, песма Удица, која до тада није објављивана. Други студијски албум Великог презира под називом „Бразде” се појавио на тржишту марта 2001. године. Четири године касније, крајем 2005, Велики презир објављује и свој трећи студијски албум под именом „Рука без повратка”.

Укључивање музике у образовање младих је значајан подухват који је предузела Канцеларија за младе Врбаса када је 2015. године организовала Школу бубњева Драгољуба Ђуричића. Музика отвара низ нових могућности и омогућава младима да негује своју креативну страну. Млади бубњари, **група „Мистик”**, полазници Школе бубњева Драгољуба Ђуричића у организацији Канцеларије за младе општине Врбас, промовишу свирање на перкусијама и Врбас на различитим манифестацијама у земљи и региону.

5. Историја града на песниковој руци

Увод

Врбас се налази у централном делу Бачке. Северни делови насеља обухватају ниже падине Телечке са својим равним таласима и благим брежуљцима и имају надморску висину од 95 до 97 метара, док су јужни делови нижи. На простору који окружује савремено насеље евидентиране су археолошке културе од најстаријих времена које се у континуитету смењују све до позног средњег века и до савременог доба. Најстарије станиште на подручју Врбаса, из периода неолита, тзв. старчевачке културе, документовано је на археолошком налазишту

Шуваков салаш – Клиса, док је прво организовано насеље датовано у прву половину II миленијума пре наше ере.

Први помен Врбаса

Први пут у писаним изворима Врбас се помиње под називом Orbazpalotaya у Даровници краљице Марије, издате 14/27. септембра 1387. године у Дебрецену, којом посед дарује Николи II Горјанском. Насеље је лоцирано на археолошком налазишту Шуваков салаш – Клиса. Из истог периода потиче и насеље са црквом и некрополом недалеко од Чарнока. Оба насеља разрушена су и угашена крајем XV тј. почетком XVI века од стране Турака. Становништво овог насеља помера се преко речице Црне Баре и након једног века се засувања и формира насеље на територији Старог Врбаса.

Насеље Стари Врбас на данашњој локацији помиње се у Турским тефтерима (пореским књигама). Припадало је Бачкој нахији 1590. године и имао 36 кућа које плаћају порез. Као власништво грофа Велењи Ференца Врбас се помиње 1665. године, док је царски комесар Исидор Николић забележио да је у Старом Врбасу 1733. године било 243 православне куће и да су имали седам свештеника. Надбискуп из Калоче је 1700. године од својих верника из Врбаса примио као десетину 6 флорина, а према попису из 1779. у Врбасу је живела и једна јеврејска породица.

Насеље Стари Врбас око 1700. године

Настанак насеља Стари и Нови Врбас

Крај XVII и почетак XVIII века донео је велике промене на територији Јужне Угарске. Три рата између Аустријског и Османског царстава изазвала су померање становништва и граница међу империјама. У Великом Бечком рату (1683–1699) ослобођени су делови Јужне Угарске. Под вођством патријарха Арсенија III Чарнојевића, у јануару 1690. године, велики део становништва са Косова и из околине моравског, топличког и врањског округа повлачи се према Београду. Аустријски цар Леополд I *Привилегијама* је омогућио српском народу да пређе Саву и Дунав и насели се у ослобођеним областима. Овом сеобом, из Србије у Јужну Угарску доселило се око 40 000 становника. Према легенди, пролазећи кроз Бачку патријарх

Чарнојевић боравио је у Старом Врбасу, а део становништва остао је ту да живи. Слична ситуација догодила се у време Аустро-турског рата (1737–1739). Под патријархом Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом, током Друге сеобе, долази нови талас српских избеглица чијих потомака и данас има у Врбасу.

Територије ослобођене од Турака махом су биле опустошене и у привредном смислу неразвијене. Царица Марија Терезија донела је низ Урбара решавајући проблеме великопоседника и сељака. Урбар Старог Врбаса штампан је и публикован 1772. године, а за Нови Врбас 1784. године. Просторе који су под Турцима били 173 године Бечки двор насељава немачким колонистима. На почетку своје владавине, 1781. године, Јосиф проглашава *Патент о толеранцији* који даје једнака права свим хришћанским заједницама у Хабзбуршкој монархији. Тако у Бачку пристижу и колонисти протестантске вероисповести. Наредне године Јосиф објављује Позивни патент, а представници царске власти у Франкфурту на Мајни, Кобленцу и у Ротенбургу на Некару прикупљају становништво које ће се населити у насобини Нови Врбас. Немачки колонисти су потицали из Курпфалца, Хесена, Насауа, Сарланда, Рајнске и Мозелске области, Алзаса, Лорене и Витемберга. Пре настанка Новог Врбаса у Стари Врбас колонизовани су Русини 1745. године. У општини Врбас прво насељено место била је Торжа (Савино Село) 1784. године. Следе Нови Врбас 1785. и Кишкер (Бачко Добро Поље) 1786. године.

Насеља Стари и Нови Врбас око 1850. године

Урбар за Стари Врбас из 1772. године

Први кораци у формирању насеља Нови Врбас учињени су 1784. године. Почетком априла извршено је урбаријално уређење, а документ о овом договору потписали су камерални провизор Паул Штасаји, староврбаски судија Прока Бајац, поротници Василије Мажић, Арсен Кадић, Васа Кунић и Васа Мијатов и врбаски нотар Јохан Хемберсберг. У пролеће 1785. уследило је премеравање атара које је извршио инжењер Михал фон Керешкењи. На овом простору почело је планско формирање насеља с улицама. До половине 1786. године биле су изграђене 283 колонистичке куће. У мају 1787. године насеље Нови Врбас имало је 310 кућа од чега 250 великих и 60 малих. У центру насеља изграђена је зграда општине, стан за бележника, евангелистичка и реформаторска парохијална кућа, заједничка школска зграда, надзорна кућа, господарска месара, господарска гостиона, војни квартир и бакалница.

Центар Новог Врбаса друга половина XIX века

Јозеф Киш и значај Великог Бачког канала

Значајан пројекат који ће изменити историју и развој два Врбаса биће прокопавање Великог бачког канала. Мађарски племић, Јозеф Киш (Будим, 1748 – Сомбор, 1813) преузео је велики задатак. Од 1782. године борави у Бачкој. На пословима инжењера у Бачкој добио је задатак да сачини месне планове нових насеобина, премери атаре и колонистима подели земљу и имања. Боравећи на терену, код насељеника се упознао с проблемима које им је стварало мочварно подручје. На потезу од Куле до Новог Врбаса, 1785. године, прокопао је пробни канал за одводњавање ширине једног метра. Наредне године добио је одобрење и новац за проширење овог канала који је исушио атар и мочваре. Био је то почетак реализације идеје великог канала. План за изградњу великог канала израдила су браћа Јозеф и Габор Киш. Камен темељац постављен за изградњу канала у Врбасу постављен је 9. VI 1793. године. Канал је завршен 1801. године. Поред хидроизградње Јозеф Киш се бавио и другим пројектантским

половима. Пројектовао је зграду парохијског дома евангелистичке цркве у Новом Врбасу, католичку цркву у Србобрану, Грkokатоличку цркву у Куцуру и др. Јожеф Киш умро је у Сомбору 13. марта 1813, а по сопственој жељи сахрањен у Врбасу на његовом имању.

Францов канал – Канал краља Петра – Велики бачки канал

Велики бачки канал, који повезује Дунав код Бездана с Тисом код Бечеја, најзначајнији хидротехнички и саобраћајни објекат у Бачкој, део је система Дунав–Тиса–Дунав. На деоници код Врбаса, проширивањем корита, искоришћен је постојећи водоток Црне баре. Корито Великог бачког канала широко је 17 м, при врху око 25 м. Просечна дубина је 3 м. Каналом дужине 110 км, пловидба бродова које су у то време вукли људи или стока, од Бездана до ушћа Тисе скраћена је за 258 км, односно 10 дана низводно, а 20 дана узводно. Замочварени терени дуж обала Канала исушени су и претворени у плодно пољопривредно земљиште. Унапређење трговине, мануфактуре и саобраћаја довело је и до убрзаног развоја насеља која се налазе на његовим обалама.

Споменик Јожефу Кишу

Духовни живот у Врбасу

Мултиетничност и мултиконфесионалност Врбас су учинили посебним као и већину вароши и градова на војвођанским просторима. Заједништво и слога подизали су град до данас, а као најбоље сведочанство ове шаренилокости Врбас данас краси седам црквених звоника. Евангелистичка и Реформатска црква представљају симбол града. Настале су у првим деценијама деветнаестог века, док су Српска паравславна црква у старом Врбасу и капела *Водица* најстарији верски објекти у месту. Црква је изграђена 1738. године, а капела 1793. године. Поред њих у граду постоје Грkokатоличка црква, Римокатоличка и Методистичко-евангеличка црква. У центру насеља је некада постојала и Синагога. У спомен на јеврејски народ и верски објекат јеврејске заједнице подигнуто је спомен обележје.

Синагога у Новом Врбас

Школство Врбаса

Прве школе на територији Старог и Новог Врбаса биле су верског карактера. Одмах након сеобе 1690. године патријарх Арсеније Чарнојевић почео је да води рачуна о народној просвети и тражио од Аустријске царевине дозволу за оснивање српских школа. У Старом Врбасу Православна народна основна школа помиње се први пут 1735. године. У каснијем периоду помињу се две основне школе.

Прве школе у Новом Врбасу везују се за насељавање Немаца и такође су биле верског карактера. У једној згради са две учионице 1789. године организована је настава за припаднике евангелистичке и реформаторске вероисповести. Након подржављења школа формирана су одељења и настава је организована на три језика: немачком, мађарском и српском. Поред основних школа у Врбасу су радиле: Трговачка школа од 1905. године, Занатска школа основана 1893. године, Приватна Немачка учитељска школа, Приватна немачка грађанска школа и Гимназија.

Почеци Гимназије у Врбасу везују се за оснивање приватне латинске школе 1809. године када је нововрбашки општински бележник Андреас Мокри желео да својој деци обезбеди више образовање. Убрзо се јавило интересовање и других породица, број ученика се повећао, и рад приватног учитеља прерастао је у школу. Школа је мењала више назива, а назив ниже Гимназије добија тек 1822. године. Од 1871. године преименована је у патронатску Гимназију. Године 1909. понела је назив Потпуна гимназија, док је између два светска рата добила статус Државне реалне Гимназије. Прва зграда сазидана је 1888. године, а надограђена је деценију касније.

Зграда Гимназије

Занатство

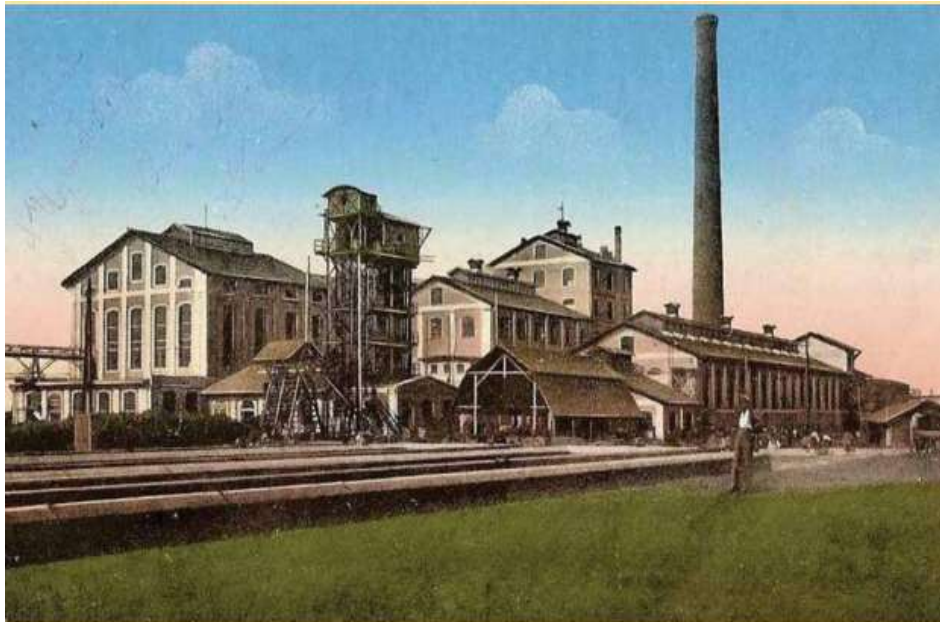
Оснивањем Новог Врбаса и насељавањем подунавских Немаца доселио се велики број занатлија. О томе и данас сведоче и њихова презимена: Шмид (Ковач), Шнајдер (Кројач), Мајер (Зидар), Милер (Милинар) и др. На почетку XIX века, занатлије у Врбасу удружили су се у еснафе. Седамдесетих година XIX века еснафи су реформисани и врбаске занатлије су се окупиле око новог удружења. Занатска Корпорација Старог и Новог Врбаса и Куцуре основана је 1888. године. У службеним просторијама Корпорације одржавани су културно уметнички програми на којима је учествовало певачко друштво *Слога*.

Индустрија

Индустријском напретку Врбаса допринео је пролазак железничке пруге поред насеља. Први пробни воз, на релацији Будимпешта–Земун, кроз Врбас прошао је 27. фебруара 1883. године, док је редовна линија пуштена 6. марта исте године. Годину дана касније, 1884. године кроз Врбас је прошао брзи воз.

Унапређењем саобраћаја отворила се врата за долазак индустрије у Врбас. Тако крајем деветнаестог века пристижу прва фабричка постројења и досељавају се стручњаци из различитих области. Међу првим фабрика основана је фабрика уља 1855. године, а између два светска рата у Врбасу су радиле још две уљаре: *Војводина* основана 1926. године и *Медер и Хајн* из 1927. године. У свим гранама индустрије Врбас је имао око 20 мањих фабричких постројења.

Електрична централа у Врбасу изграђена је 1903. године и снабдевала је фабрику кудеље, а потом и шећерану. Од 1934. године ово постројење је снабдевало електричном енергијом оба Врбаса.

Фабрика шећера у Новом Врбасу

Здравствена култура

Први лекари у Врбасу појављују се у другој половини XIX века као породични лекари. На размеђи векова отварају се прве амбуланте и санаторијуми. Међу најпознатијим лекарима истичу се др Матијас Милер, Бела Тешењи, др Хецел, др Рохиг Хаб и други. Врбас је од половине XIX века имао три апотекара: Александар Лех, Карл Шух и Милета Лесковац.

Културни живот

Културни живот Врбаса обогатио је вишедеценијски рад читалачког друштва *Касино*. Основано је у јануару 1842. године и имало је 20 чланова, а њихов број се сваке године увећавао. Седиште друштва били су угоститељски објекти у месту. На адресу Друштва стизале су бројне публикације и часописи из европских престолница. У периоду између два рата Друштво је доживело велики успон. На вечерима које су организоване у Хотелу *Централ* власника Михаела Графенштајна одржавани су концерти, позоришне представе, извођене опере. Чест гост *Касине* био је Јожеф Пехан који је изводио хумореске, свирао у музичком делу са својим квартетом и држао занимљива предавања. У раду *Касине* велику улогу имали су професори Гимназије: Лајош Лудвиг Ковалски, Матијас Гшвенг, др Михаел Линденшмит, Филип Хилкене, Никола Мирковић, Александар Коровин, Огњан Радовић и др. У Врбасу је постојао велики број кафана и гостионица. У њима су се окупљали интелектуални кругови. У угоститељским објектима осниване су друштвене и културне организације које су уједно биле и њихово седиште.

Хотел Графенштајн седиште читалачког друштва „Казино”

Обележавајући значајан јубилеј, 135 година од оснивања Читаонице у Куцури, Јавна библиотека „Данило Киш” из Врбаса објавила је монографију 135 година Куцурске читаонице (развој читаонице у Куцури од 1879. до 2014. године) коју су приредили Ирина Тамаш и Владимир М. Каљевић. Јубилеји културних институција често су прилика да се њихов рад истакне у функцији очувања историјског наслеђа и културне баштине народа у одређеним

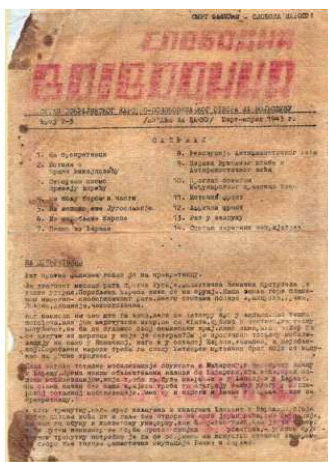
средионама. Према подацима садржаним у Предговору, ова идеја водила је приређиваче монографије. Заснована је на објављеним публикацијама о досељавању и животу Русина у Куцури, више споменичких издања и рукописној грађи Ирине Тамаш, која је „педантно бележила догађаје везане за библиотеку” чиме је „означила важне орјентире трајања куцурске библиотеке од оснивања”. Историја и хроника културних институција, читалишта и библиотека представља начин да се одрже и трају култура и традиција народа који живе на овим просторима, очувају културна баштина, обичаји и језик. Са том мишљу исписане су странице ове невелике монографије.

Спортски живот

У Врбасу је 1912. године основано *Врбаско спортско друштво* које је окупљало сва спортска удружења. Фудбалски клубови у Врбасу били су: Дулцис, Аматер и Војвода Путник. Стони тенис се играо у просторијама шећеране. У Главној улици, у дворишту куће професора Матијаса Гшвенг били су тениски терен који је у зимском периоду били клизалиште. У Старом Врбасу под утицајем инжењера Емила Гурала који се доселио из Прага основано је Соколско друштво. „Соколи” су у спортском духу одржавали вежбе у дворишту Гимназије и учествовали на соколским слетовима широм Краљевине Југославије и других словенских земаља.

Други сватски рат

Током Другог светског рата у Врбасу је деловала организација покрета отпора. Антифашистички покрет предводиле су присталице Комунистичке партије Југославије које су биле организоване у свим местима. Састанци чланова група одржавани су у скровиштима која су се налазила у двориштима кућа у Старом и Новом Врбасу, чији су домаћини били симпатизери или чланови партијске организације пре рата. Ова склоништа називала су се базе. Најпознатија и једина неоткривена база позната је под називом база *Центар* која се налазила у дворишном комплексу породице Драгутина Раданова Бапе у Старом Врбасу. У овој бази штампан је двоброј листа *Слободна Војводина* 1942. године, док су у бази током рата боравили познати илегалци и високи партијски функционери попут Жарка Зрењанина Уче, Гезе Тиквицког, Кларе Фејеш Мире и других.

Двоброј *Слободне Војводине* штампан у бази *Центар* у Врбасу.

Врбас након ослобођења

Након ослобођења Врбаса у октобру 1944. године и формирањем нове народне власти Стари и Нови Врбас су уједињени у једно место – Врбас. У јесен 1945. године након доношења Закона о Аграрној реформи и колонизацији у Југославији у Врбас и његова општинска места населили су се колонисти из Црне Горе и Босне и Херцеговине. У место Врбас насељено је око 990 пододица из среза Никшићког.

Колонисти из Црне Горе у Змајеву читају документа о додели земље.

Привредни и културни успон Врбаса у другој половини XX века

Након тешких послератних година наступио је период привредног раста Врбаса. Од вароши, Врбас је прерастао у јак привредни центар са гигантима у прехранбеној индустрији. Током шездесетих и седамдесетих година прошлог века фабрике уља *Витал*, шећера *Бачка*, меса и месних прерађевина *Карнекс* постаће водећи брендови. Оснивањем Пољопривредно индустријског комбината привреда јача, подижу се нова постројења и Врбас доживљава врхунац. У Врбас долазе стручњаци из различитих области привреде и број становника се увећава. Крај шездестих година обележи ће развој културе и културних делатности. Дом културе, данас Културни центар, и Југословенски фестивал поезије малдих основани су 1968. године. Од тада Врбас носи назив града малдих и града поезије. На овом фестивалу учешће су узимали великани песништва оног времена, а паралелно су стасали нови.

Згада Дома културе у Врбасу

Врбас – мало лирско острво

Фестивал поезије младих у Врбасу је наша најстарија и најзначајнија манифестација за младе песнике у региону. Настао је 1968. године као југословенски фестивал поезије младих; непрекидно траје до данас. Више од 2.000 песника, стотине сликара, десетине глумаца и певача је походило „Олимп у равници” – како је Врбас прозвао Густав Крклец. Ђорђо Сладоје у тексту „Мало лирско острво” за збирку песама о Врбасу „Град на песниковој руци” (Културни центар Врбас – Фестивал поезије младих 2016. године) пише: „Ево готово пола вијека у Врбасу се, упркос свему, одржава Фестивал поезије младих, културно и књижевно чудо. Тако је 1972. године, Бранислав Бари Милошевић, дуго година кључна фигура фестивала и културног живота у овом граду, смислио уз пријатељску помоћ Душка Трифуновића, Конкурс на најлепшу пјесму о Врбасу насталу у вријеме одржавања Фестивала. Овај јединствени конкурс је остао отворен све до почетка новог вијека и миленијума”. Перо Зубац у истој књизи пише: „Овако златан песнички траг могу имати само градови који су улагали у расцвет и опстанак поезије, а Врбас то јесте”.

Матија Бећковић у честитки за 50. рођендан Фестивала поезије младих („Врбас – први Олимп у равници”. Антологија победника Фестивала 1969–2017. године, Културни центар Врбас, Фестивал поезије младих, 2017. године) написао: „Честитајући 50. рођендан Фестивалу поезије у Врбасу знам да ће на њему заувек заједно учествовати они који су икад учествовали и они који ће се тек родити”.

Анализа ресурса и потенцијала за развој културе општине Врбас

Кључно питање културних политика прве декаде 21. века, јесте како укључити више грађана. То је истовремено и бољка и визија културних радника који би желели да сви грађани учествују у културним садржајима, али ситуација на терену, што код нас, што у међународним оквирима, никада није таква. Многи програми и пројекти, смернице и механизми културних политика покушавају да се досете шта би то требало да урадимо да привучемо већи број и разнолике грађане.

Мали проценат грађана који партиципирају у културном животу заједнице тек је, међутим, једна од последица знатно комплекснијег процеса отуђења културе од људи чији корени, сежу у прошлост, када долази до њеног удаљавања од публике сразмерно мери у којој се култура измешта у установе и организације, стварајући тако дихотомију „институционална” версус „народна” култура.

Истраживање које је спроведено током фебруара и марта 2023. године на територији општине Врбас има за циљ да спозна интересовање грађана за поједине области у култури, културне навике грађана општине Врбас као и оцену културне понуде и начине информисања грађана. Истраживање је обухватило 1321 испитаника. Инструмент коришћен за истраживање је анкета отвореног типа.

Графички приказ број 1 и 2: Број испитаника по добу старости у општини Врбас.

У истраживању су учествовали у највећем броју испитаници до 20 година старости у укупном броју од 512 (39%), од 20 до 35 година старости у укупном броју од 206 (15%), од 35 до 50 година у укупном броју од 273 (21%) и преко 50 година је учествовало 330 (25%) испитаника.

Графикон број 1:

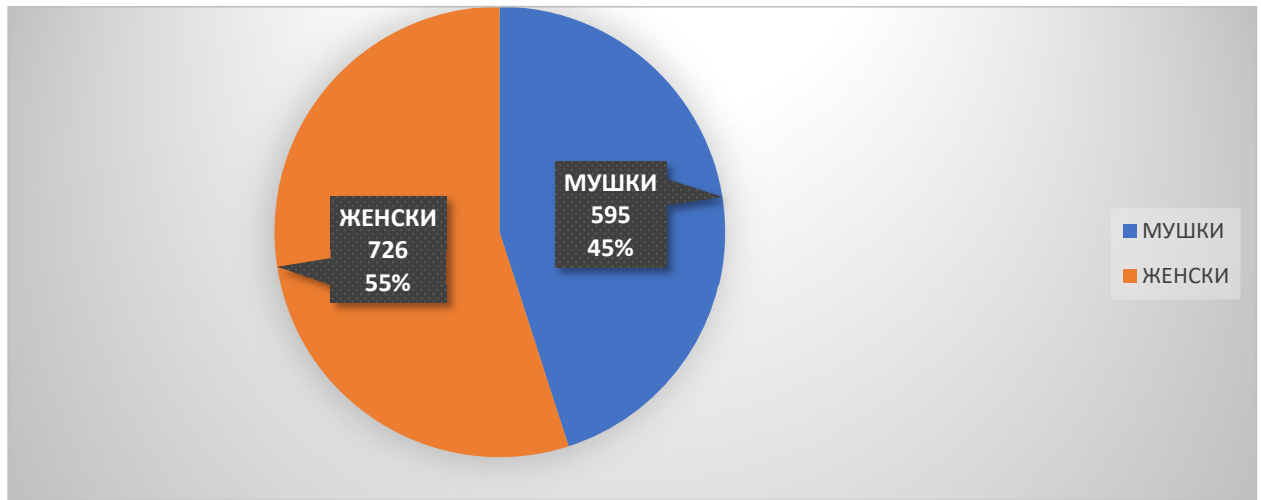
Графикон број 2:

Графички приказ број 3: Број испитаника по полу у општини Врбас.

У укупном узорку од 1321 учесника анкете 726 су особе женског пола са 55% учешћа док су 595 особе мушког пола са 45% учешћа у анкети.

Графикон број 3:

Од 1321 испитаника у истраживању су учествовали у највећем броју становници града Врбаса у укупном броју од 886, затим становници БДП у укупном броју од 72, становници Змајева у укупном броју од 109, Савиног Села у укупном броју од 70, Равног Села у укупном броју од 72 и становници Куцура у укупном броју од 112.

Графички приказ број 4: Број испитаника по месту становања у општини Врбас.

Графикон број 4:

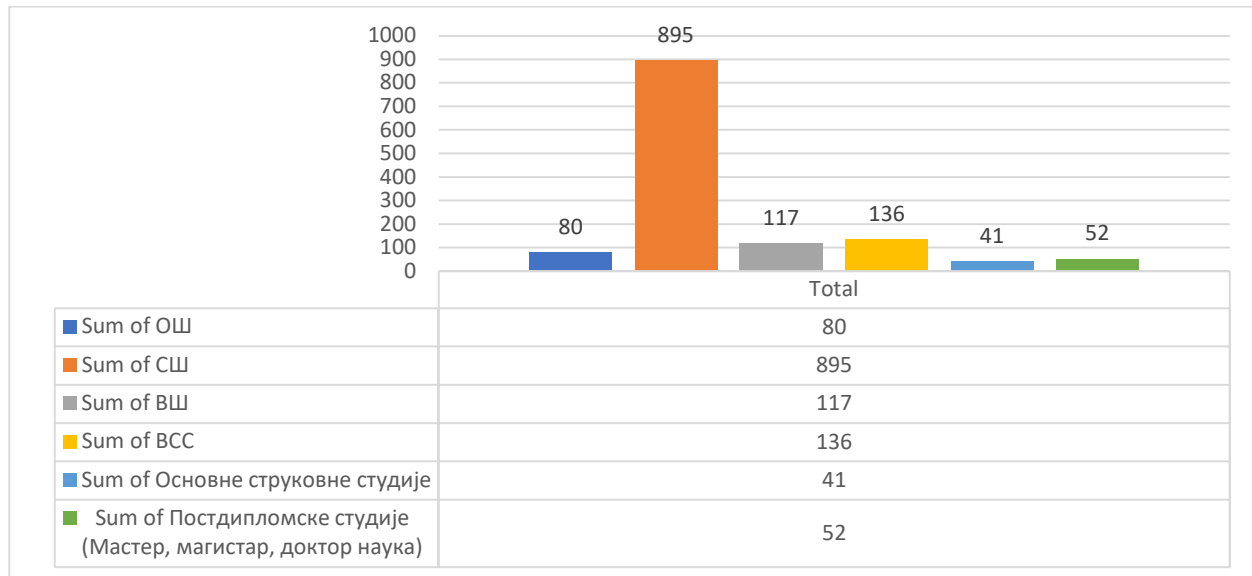

Графички приказ број 5 и 6: Број испитаника по степену образовања у општини Врбас.

Од 1321 испитаника који су учествовали у истраживању у највећем броју су испитаници са средњом стручном спремом 895 (68%), са завршеном основном школом 80

(6%), са вишом школом 117 (9%), високом школом 136 (10%), завршеним основним струковним студијама 41 (3%) и са постдипломским студијама 52 (4%).

Графикон број 5:

Графикон број 6:

Културни центар Врбаса има следеће редакције:

1. Градски музеј Културног центра Врбаса;
2. Ликовна галерија Културног центра Врбаса;
3. Фолклорно-музичка редакција Културног центра Врбаса;
4. Драмско-рецитаторски студио Културног центра Врбаса;

5. Издавачко-информативна редакција;
6. Филмска редакција – Биоскоп „Југославија” Врбас.

Јавна библиотека „Данило Киш” има одељења у Врбасу и насељеним местима. Јавна библиотека организује књижевне програме, има издавачку делатност и бројну читалачку публику.

Истраживање је имало за циљ да за сваку од наведених области културе спозна интересовање грађана.

Графички приказ број 7: Анкетно питање број 1. које гласи: За коју област културе су анкетирани у општини Врбас заинтересовани (**могућност више одговора**).

Истраживањем је утврђено да је највећи број анкетираних исказао интересовање за музику (637), затим за неговање културе и традиције (450) и визуелну уметност (421), а знатно мање за књижевност (257) и позоришни аматеризам (237). Њих осамдесет осморо се изјаснило за остало.

Графикон број 7:

Графички приказ број 8:

После највећег интересовања за музику (637/31%), висок проценат је исказао интересовање за неговање културе и традиције (450/22%), затим нешто мањи проценат за

визуелну уметност која је исказана кроз цртеж, сликарство, скулптуру, архитектуру, фотографију, филм и штампу (421/20%), док се за књижевност заинтересовало (257/12%) и позоришни аматеризам (237/11%) испитаника. Преосталих 88 (4%) се определило за остало.

Графикон број 8:

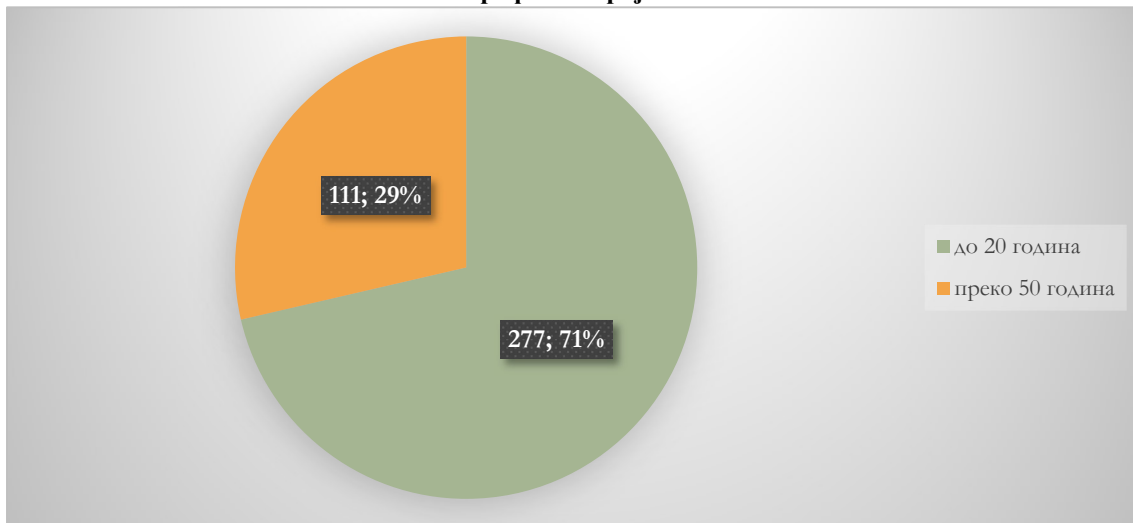
Графички приказ 9 и 10:

Од 1321 испитаника 637 је исказало интересовање за музику. Статистика је показала да је од њих 637, (277/71%) узраста до 20 година, док је (111/29%) узраста преко 50 година.

Графикон број 9:

Графикон број 10:

Графички приказ 11 и 12:

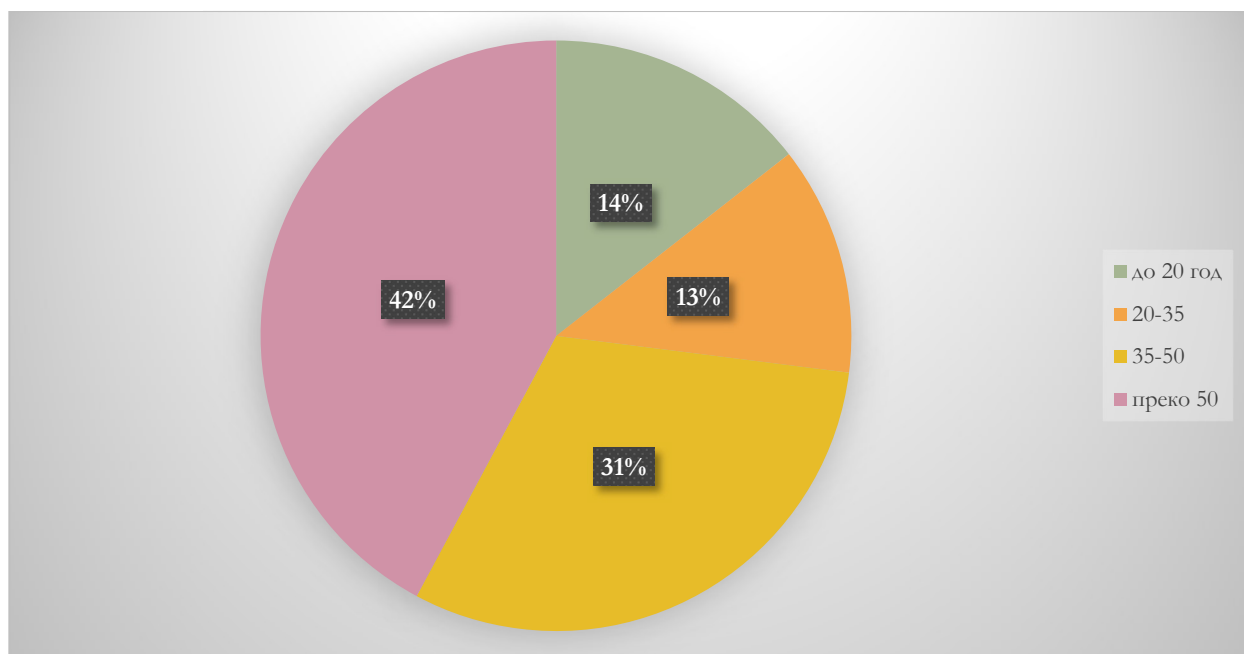
Од 1321 испитаника 450 испитаника је показало посебно интересовање за неговање културе и традиције (фолклор, свирање на старим инструментима и сл.).

Старосна група која је исказала највеће интересовање за народну традицију су испитаници старији од 50 година са бројем 175 (42%), затим од 35 до 50 година у броју од 128 (31%), па они до 20 година у броју од 60 (14%) и на послетку узраст 20–35 (13%).

Графикон број 11.

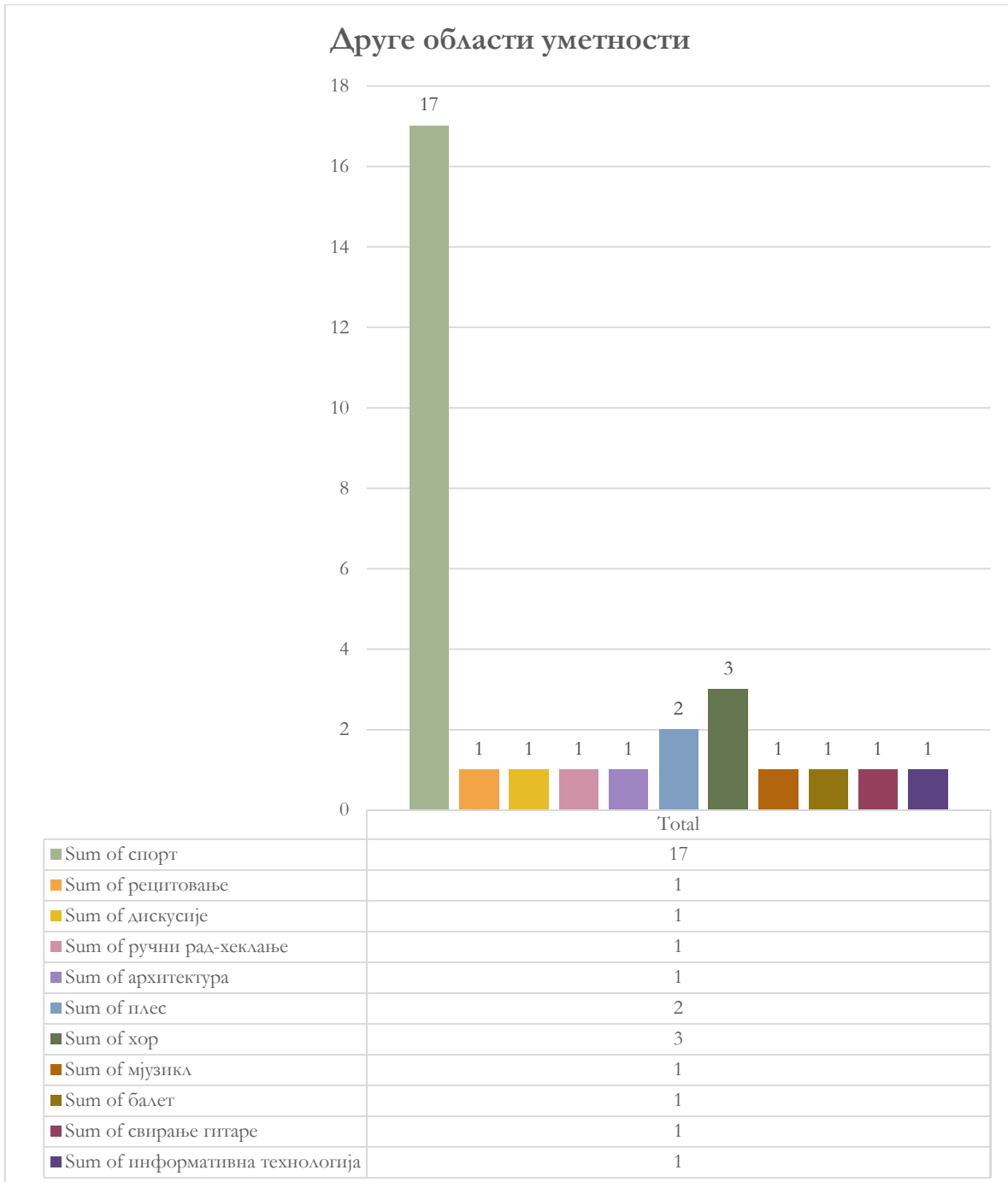

Графикон број 12.:

Графички приказ број 13:

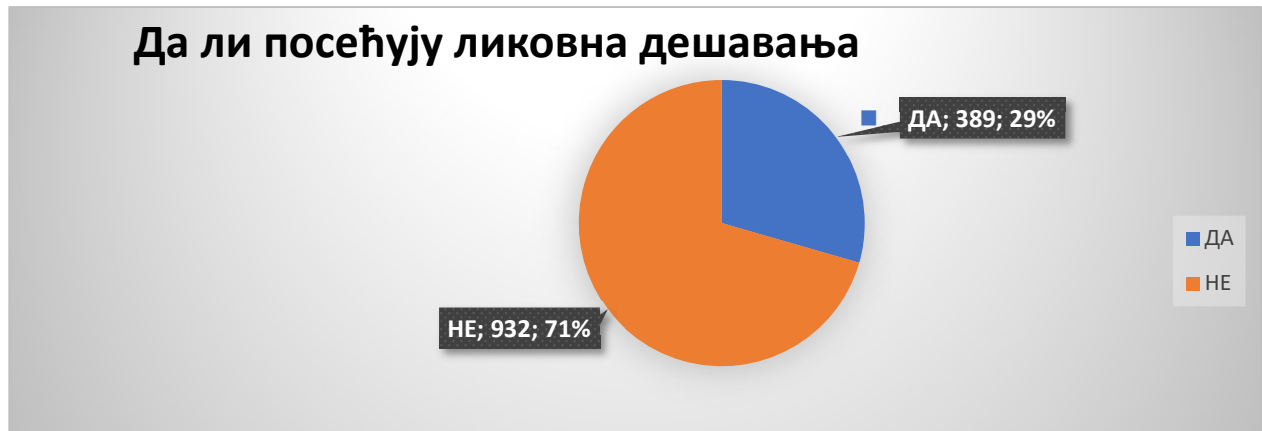
88 (4%) испитаника је показало интересовање за друге области уметности, а само њих тридесеторо је навео које су то друге области приказане кроз следећи графикон:

Графички приказ број 14: Анкетно питање број 2 које гласи: Да ли посећујете ликовна дешавања (ликовне изложбе, Палете младих итд.).

Од 1321 анкетираних на питање да ли посећују ликовна дешавања 389 (29%) је позитивно одговорило, док је 932 (71%) одговорило са НЕ.

Графикон број 14:

Графички приказ број 15 и 16:

Од 389 испитаника који су позитивно одговорили, њих 209 је навело која ликовна дешавања прате (графички приказ)

Графикон број 15:

Графикон број 16:

Графички приказ број 17: Анкетно питање број 3 које гласи: Да ли пратите музичка дешавања (концерте, програме намењене деци...).

Од 1321 анкетираних на питање да ли прате музичка дешавања 777 (59%) је позитивно одговорило, док је 544 (41%) одговорило са НЕ.

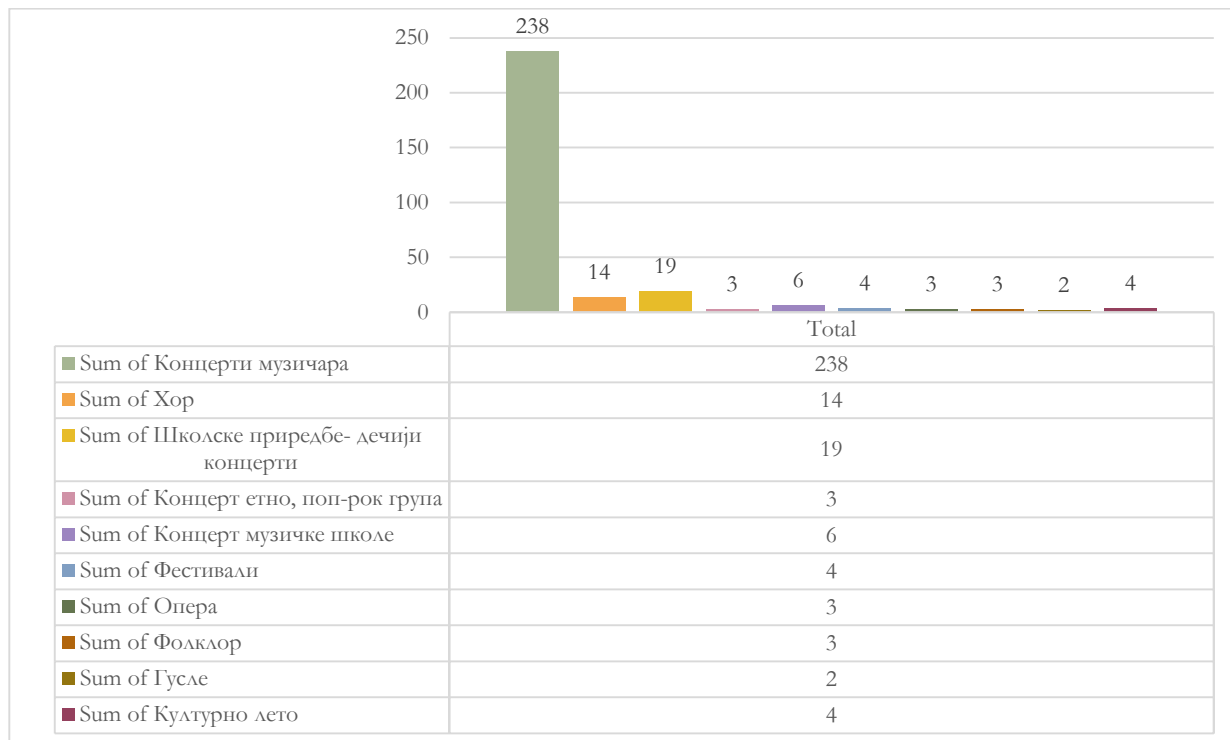
Графикон број 17:

Графички приказ број 18: Наведена музичка дешавања која прате анкетирани.

Музичка дешавања (концерти, програми намењени деци...) прати 777 (59%), а свега 296 је навело која су то музичка дешавања која прате.

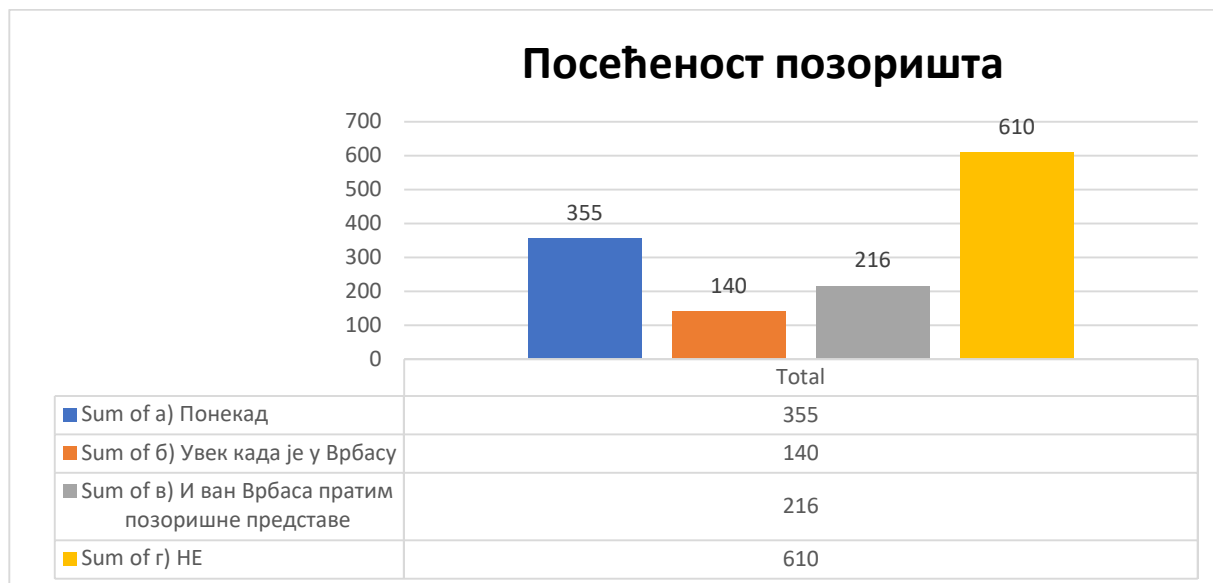
Графикон број 18:

Графички приказ број 19 и 20: Анкетно питање број 4 које гласи: Да ли посећујете позоришне представе:

На питање колико често посећује позоришне представе од 1321 испитаника 711(54%) је одговорило са ДА, и то 355 (27%) да ПОНЕКАД посећују позоришну представу, 140 (11%) да УВЕК посећују позоришне представе које се играју у Врбасу и 216 (16%) да посећују позоришне представе и ВАН ВРБАСА, док је 610 (46%) испитаника одговорило са НЕ.

Графикон број 19:

Графикон број 20.:

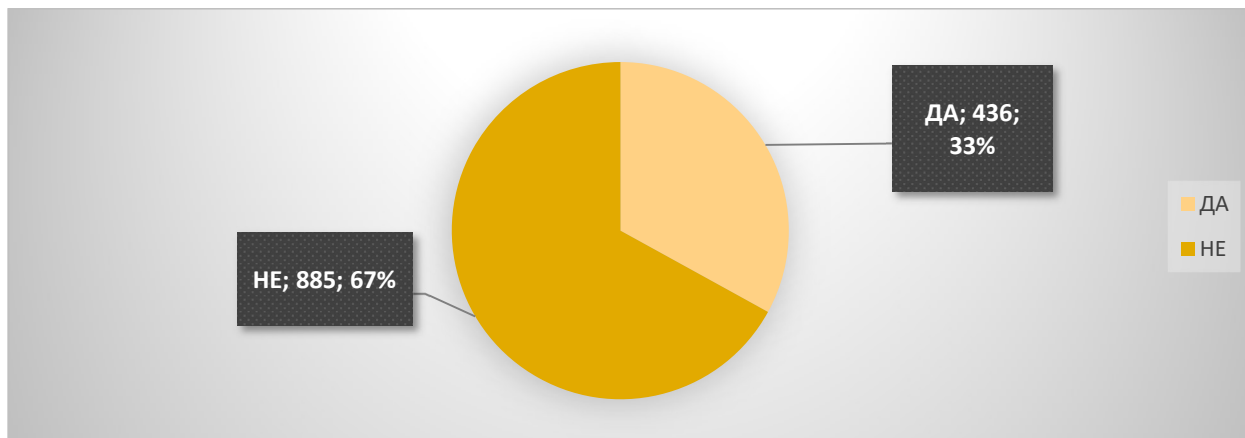
Графички приказ број 21: Од 610 испитаника који су одговорили да не посећују позоришне представе 317 особа је млађе од 20 година.

Графички приказ број 22: Анкетно питање 5 јесте да ли посећујете књижевне програме.

Од 1321 испитаника на питање да ли посећују књижевне програме њих 436 (33%) је одговорило позитивно, 885 испитаника (67%) се изјаснило да не посећује књижевне програме.

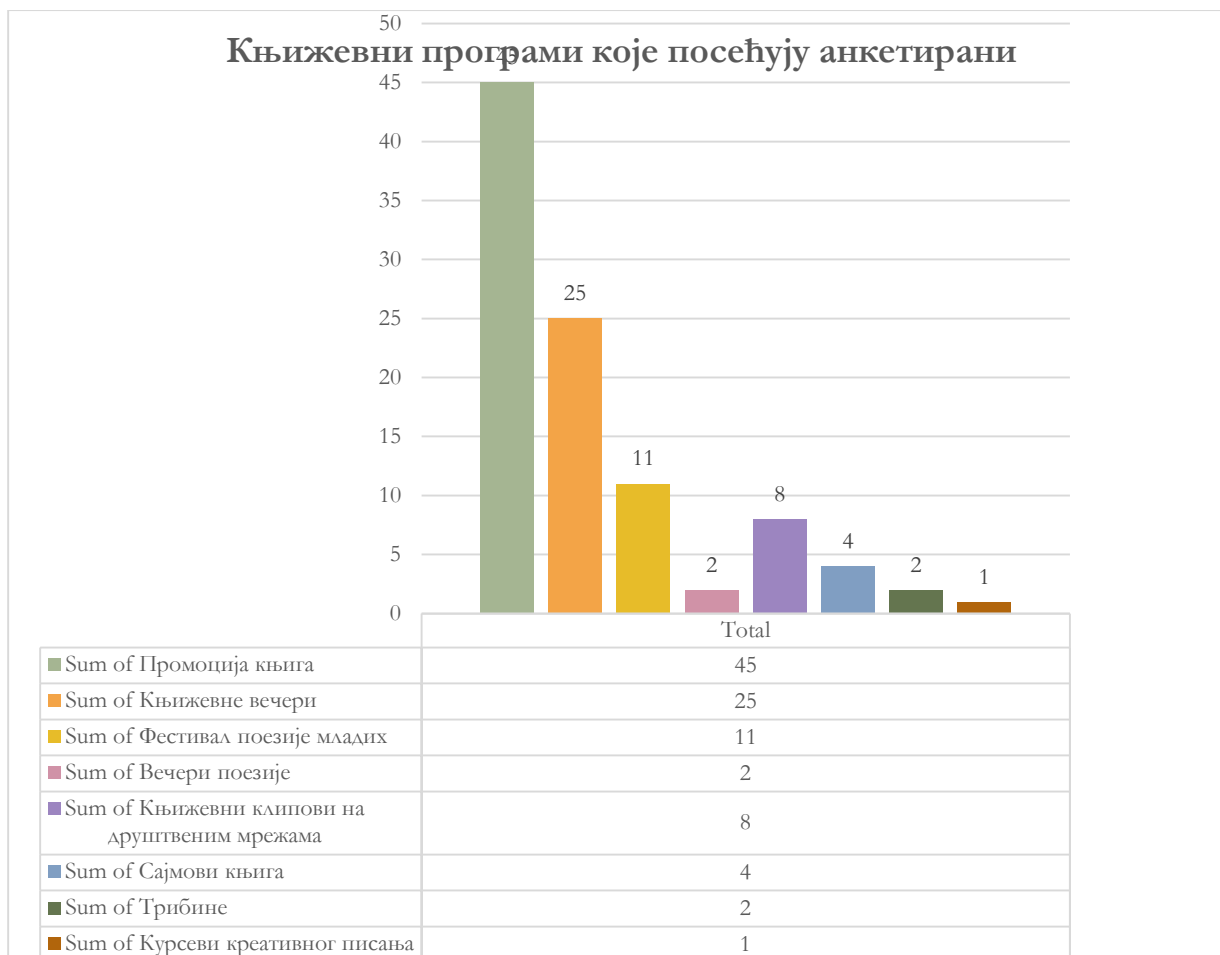
Графикон број 22:

Графички приказ 23:

Од 436 испитаника који су одговорили позитивно њих 98 је навело које књижевне програме посећују.

Графички приказ 23:

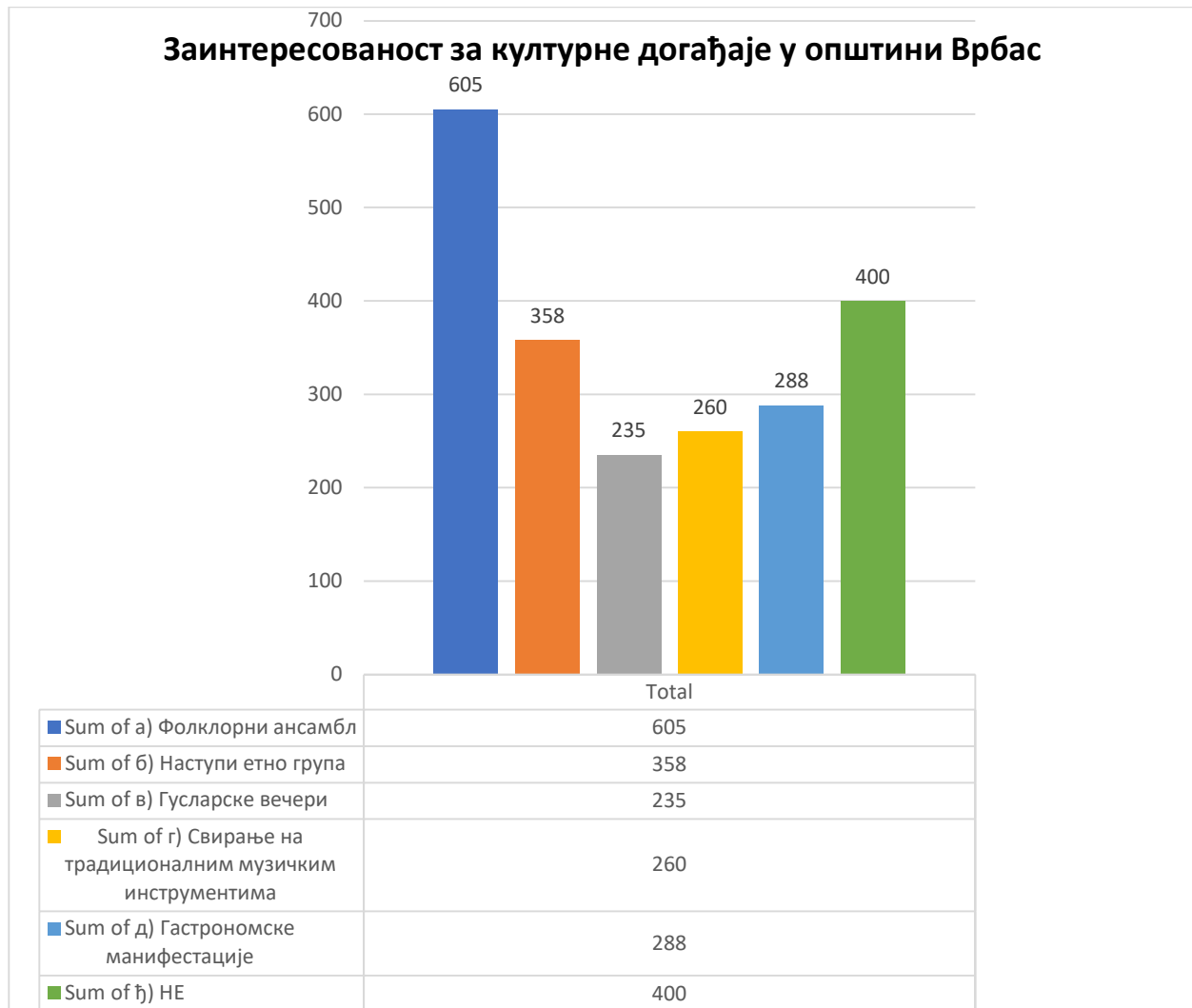

Графички приказ број 24: Анкетно питање број 6. Да ли сте заинтересовани за посете културним догађајима који за циљ имају неговање културе и традиције (могућност више одговора)?

Културне догађаје који за циљ имају неговање културе и традиције посећује 921 од 1321 испитаника који су учествовали у истраживању, док 400 не посећује.

Истраживањем је утврђено да је највећи број анкетираних исказао интересовање за неговање културе и традиције, 605 где су наступи фолклорних ансамбала најинтересантнији грађанима који су учествовали у истраживању, затим њих 358 за наступе етно група које привлаче пажњу испитаника. Такође је међу испитаницима знатан број љубитеља гастрономских манифестација, њих 288 заинтересованих. Високо интересовање грађана је и за културна дешавања на којима се свира на традиционалним музичким инструментима, 260. У Граду гусала гусларске вечери посећује 235 анкетираних. Такође је анкетом утврђено да њих 400 није заинтересовано ни за један од наведених догађаја.

Графикон број 24:

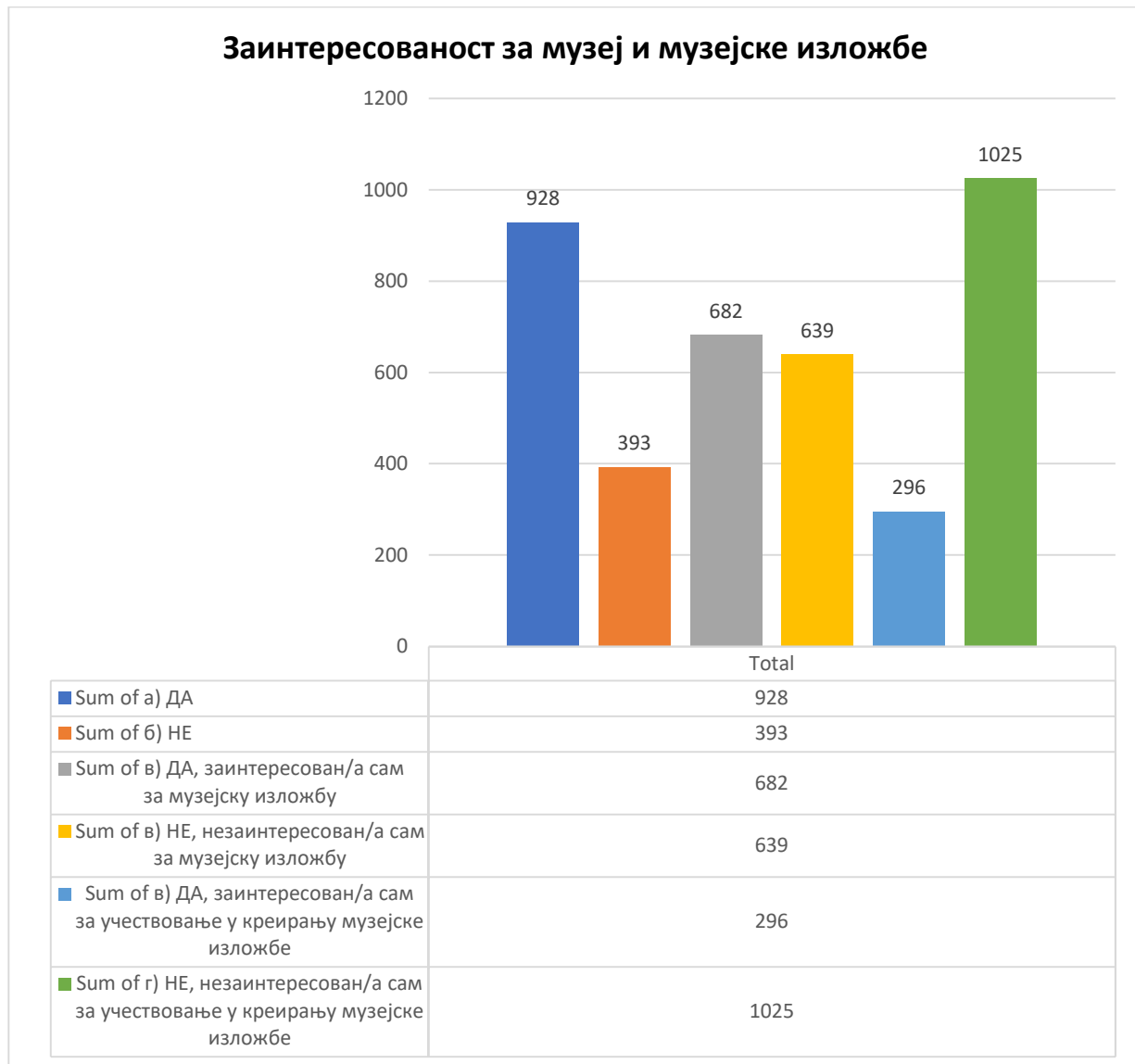
Графички приказ број 25: Анкетно питање број 7. Да ли сте посетили Градски музеј у Врбасу?

Од 1321 анкетираних, њих 928 (70%) је одговорило ДА посећује градски музеј, док је 393 (30%) одговорило да не посећује градски музеј у Врбасу.

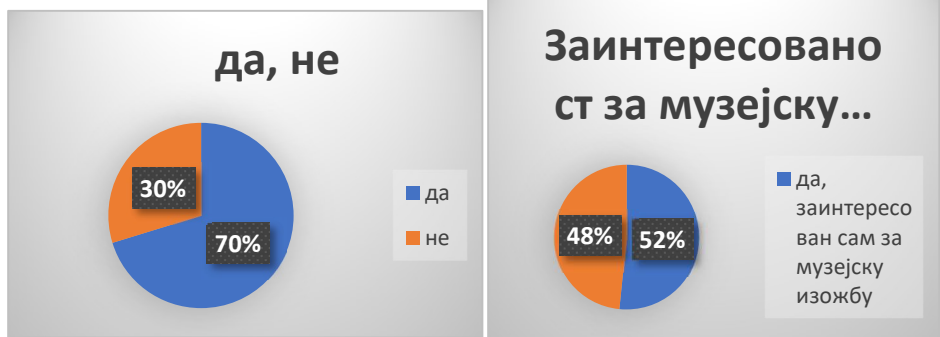
Од 1321 анкетираних њих 682 (52%) је заинтересовано за музејску изложбу, док је 639 (48%) незаинтересовано за исту.

Од 1321 анкетираних њих 296 (22%) је заинтересовано за учествовање у креирању музејске изложбе, док је 1025 (78%) незаинтересовано за учествовање у креирању музејске изложбе.

Графикон број 25:

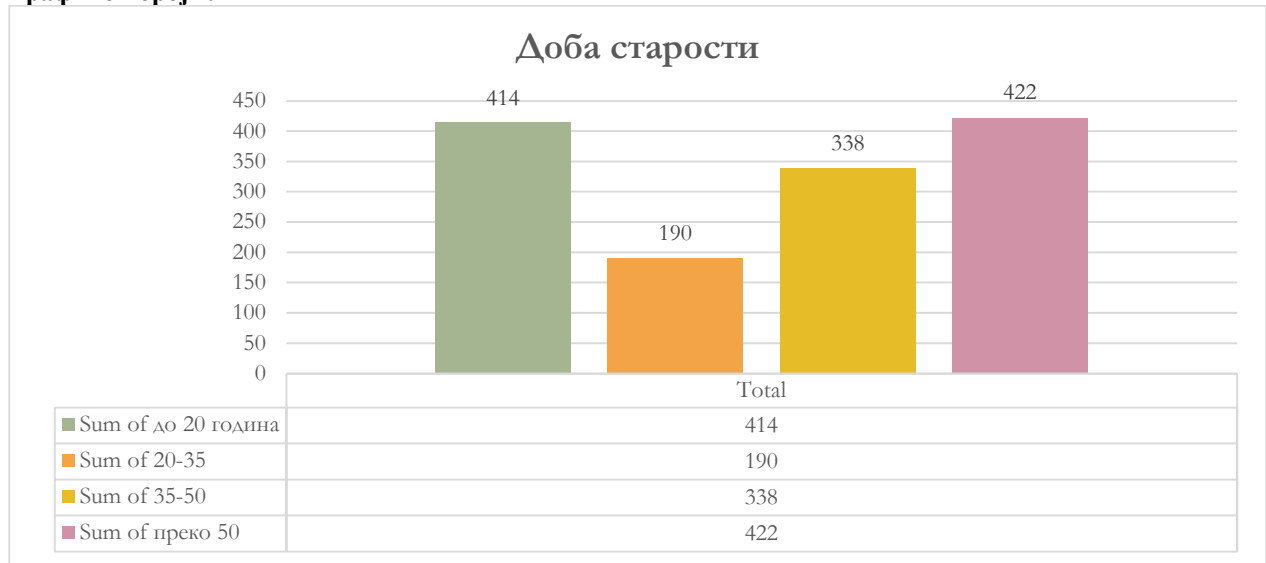

Графикони број 26, 27 и 28:

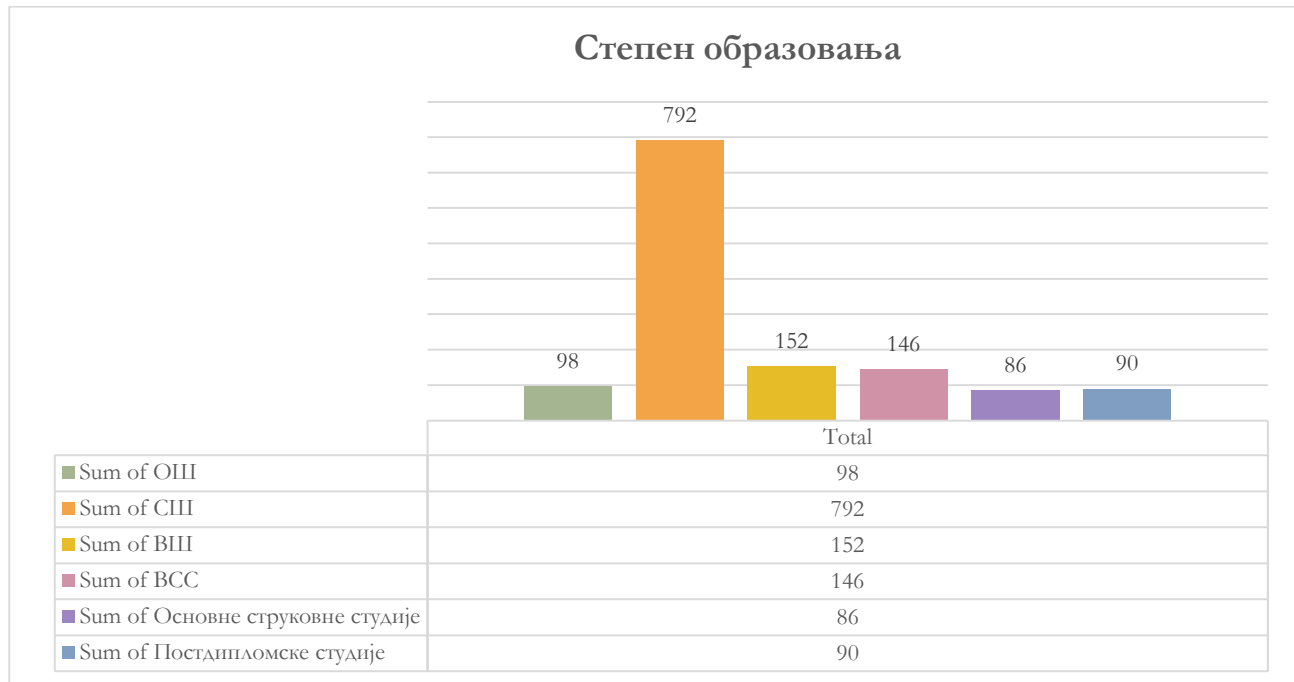

Графички приказ 29 и 30: Анализе по годинама старости и степену образовања; 682 испитаника који су заинтересовани за музејске изложбе:

Графикон број 29

Графикон број 30:

Графички приказ број 31: Анкетно питање број 8. Да ли пратите филмске пројекције Биоскопа „Југославија“?

Од 1321 анкетираних 773 (59%) прати филмске пројекције Биоскопа „Југославија“, док је 548 (41%) испитаника одговорило да не прати филмске пројекције.

Графикон број 31:

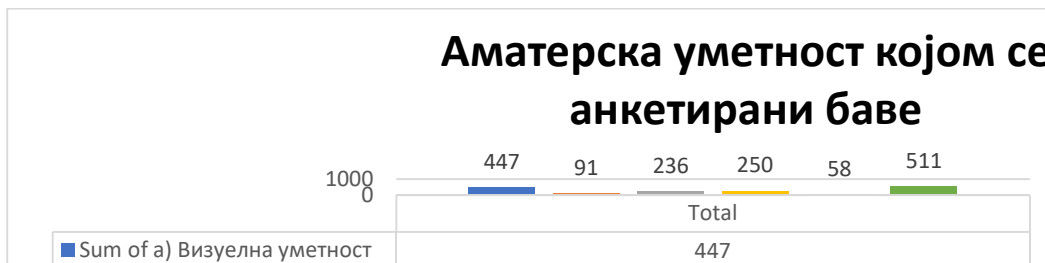

Графички приказ број 32. Анкетно питање број 9. Да ли се и сами бавите аматерски неком уметношћу и којом (могућност више одговора)?

Истраживањем је утврђено да се највећи број анкетираних изјаснио за визуелну уметност – 447, затим њих 250 за неговање културе и традиције, 236 за музику, 91 за

књижевност и 58 за позоришни аматеризам. Такође је анкетом утврђено да њих 511 није заинтересовано ни за једну од наведених уметности.

Графички приказ број 32:

Графички приказ број 33: Анкетно питање број 10. На који начин се информисете о културним дешавањима (могућност више одговора)?

Највећи број испитаника је одговорио да се информисе путем друштвених мрежа (752), затим од познаника, пријатеља (544), путем штампе (415), путем веб-сајта Врбас нет-а (279), ТВ и радија (270), док је најмањи број испитаника одговорило да се лично информисе свега 127.

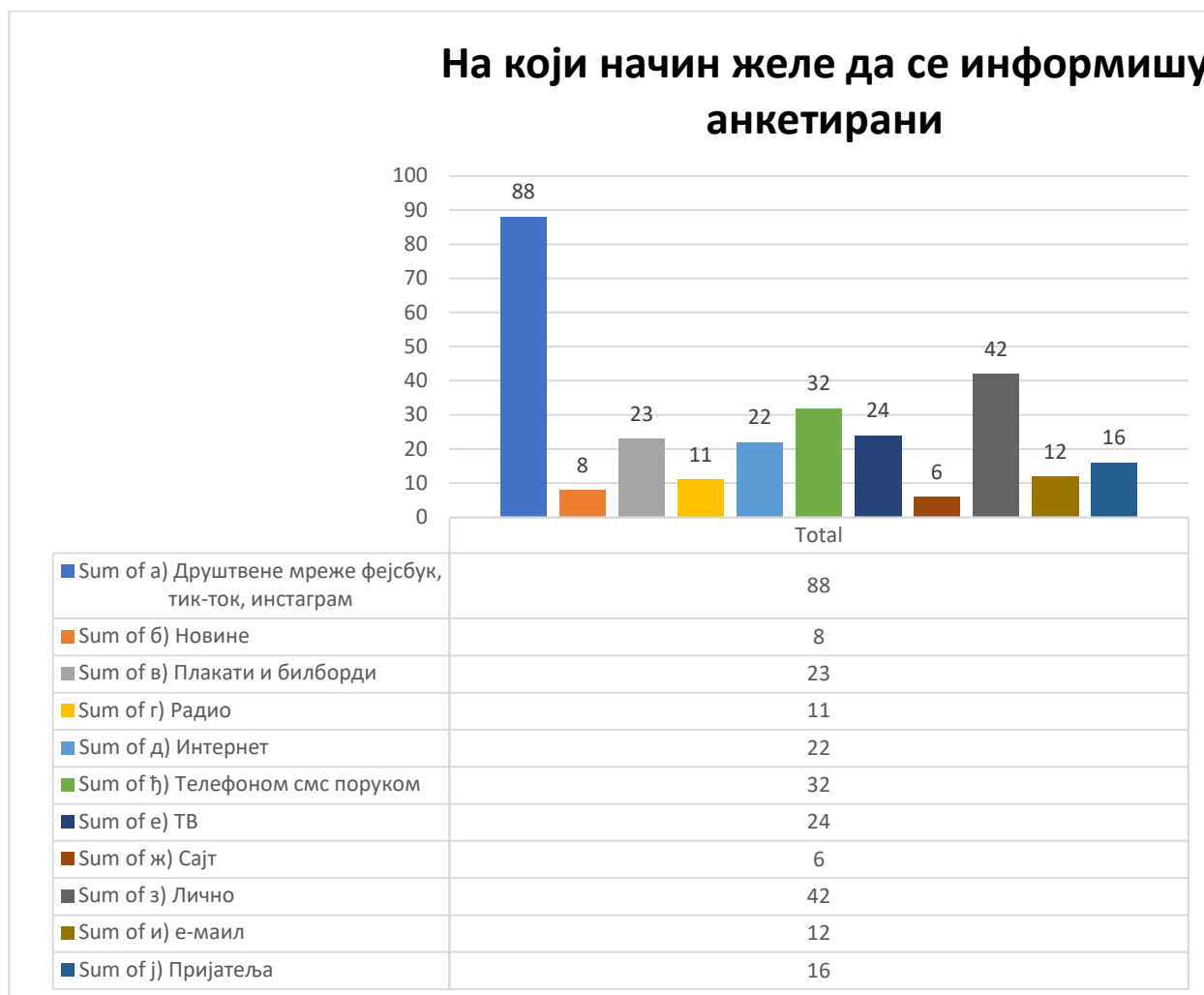
Графикон број 33:

Графички приказ број 34: Анкетно потпитање број 10а. На који начин бисте желели да се информисете о културним дешавањима (могућност више одговора)?

Највећи број испитаника је одговорио да жели да се информише путем друштвених мрежа (Фејсбука, Тик-тока и Инстаграма), њих 88, затим од познаника, пријатеља 16, путем штампе 8, путем веб-сајта Врбас нет-а 6, ТВ 24 и радија 11. Њих 32 је изразило жељу да се путем смс-а и телефона информишу, док је 42 било за лично обавештење, а свега 12 за обавештење путем имејла, док је 23 испитаника изразило жељу да се путем билборда и плаката информишу о културним дешавањима у општини Врбас.

Графикон број 34:

4.1. Материјална и нематеријално културно наслеђе

Материјално културно наслеђе

Општина Врбас простира се на подручју које одликује богато и разноврсно културно наслеђе. Географски гледано, то је омогућио положај на ивици Телечке, где се сусрећу лес и чернозем с водотоком који их раздељује. Удружени, они су још у време неолита, пружили идеалне услове за развој првих људских заједница на овим просторима, што је и потврђено

археолошким истраживањима (Шуваков салаш – Клиса). С друге стране, јужни крајеви Панонске низије одувек су представљали гранично подручје (тзв. Лимес), место сусретања култура, мешања културних елемената, често уз настајање сасвим оригиналних творевина па и нових културних праваца. Ови простори уједно су били и транзитно подручје јер су се популациона кретања одвијала упрво овуда, с тим да су се поједине заједнице задржавале, краће или дуже, а неке само пролазиле, те је и на тај начин долазило до мешања елемената аутохтоних и пристиглих популација.

Општину Врбас одликују бројне етничке заједнице које су утицале на стварање разноврсног и богатог културног миљеа. О њему нам сведоче материјално и нематеријално наслеђе. Материјално културно наслеђе Врбаса чине категорисана и некатегорисана непокретна културна добра и то, четири споменика културе, два археолошка налазишта и једно знаменито место, и евидентирана покретна културна добра која се чувају у Градском музеју – уметничко-историјска дела из области археологије, историје, историје уметности, етнологије.

- **Непокретно културно наслеђе**

Систем заштите и очувања културног наслеђа уређује се Законом о културном наслеђу из 2021. године⁴. На заштити непокретног културног наслеђа локална самоуправа и Градски музеј сарађују с надлежним заводом за заштиту споменика културе – Покрајинским заводом за заштиту споменика културе. Пројекте који се баве промовисањем и интерпретацијом непокретног културног наслеђа Градски музеј остварује уз подршку Министарства културе и информисања и Покрајинског секретаријата за културу, јавано информисање и односе с верским заједницама. Од пројеката се издвајају археолошка истраживања налазишта Шуваков салаш – Клиса (2014–2022)⁵, обнова партизанске базе „Центар” (2008, 2022), радионица Чуvari баштине Врбаса (2021)⁶.

На основу Централног регистра Републичког завода за заштиту споменика културе на територији општине Врбас утврђена су следећа непокретна културна добра:

Археолошко налазиште „Чарнок”, к.о. Бачко Добро Поље; АН 113.

Партизанска база „Центар”, Миливоја Чобанског 126 Врбас; редни број 34, ЗМ 32 (на листи к.д. великог значаја 592).

Православна црква Ваведeња Богородице, Исе Секичког 69 Врбас; редни број 1119, СК 1117 (на листи к.д. великог значаја 261).

Реформаторска црква, Маршала Тита 84 Врбас; редни број 1154, СК 1152 (на листи к.д. великог значаја 291).

⁴ <https://www.propisi.net/zakon-o-kulturnom-nasledju/>

⁵ Весна Гргуrowић, Археолошка истраживања локалитета Шуваков салаш – Клиса код Врбаса 2014–2015, Гласник друштва конзерватора Србије 40, Београд 2016; Весна Гргуrowић, Трагови и поруке (каталог изложбе), Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас 2018; Весна Гргуrowић, Средњовековни појас са археолошког налазишта Шуваков салаш – Клиса код Врбаса, 13–20. Фибула бр. 1, Врбас 2020.

⁶ Весна Гргуrowић, Маја Ђорђевић, Чуvari баштине Врбаса, Врбас 2021; <https://youtu.be/In3TqBsqLSc>
<https://youtu.be/pb5BneLt7Bg>

Томанова вила, Маршала Тита 42 Врбас; редни број 1214, СК 1212 (на листи к.д. великог значаја 346).

Капела Водице, Светозара Марковића 95ц Врбас; редни број 1856, СК 1854.

Археолошко налазиште Шуваков салаш – Клиса; АН 194.

Грkokатоличка црква у Куцури посвећена Успењу Пресвете Богородице

Евангелистичко Хришћанска црква, Маршала Тита 82.

Од наведених девет, првих пет добара имају категорију културног добра од великог значаја.

Археолошко налазиште „Чарнок” у Бачком Добром Пољу

Земљано утврђење Чарнок налази се у близини на регионалног пута Врбас–Бачко Добро Поље. То је такозвани опидум (oppidum), келтско утврђење панонског типа каква се налазе у Подунављу и Панонској низији у 2. веку пре наше ере све до краја 1. века наше ере. Утврђење се састојало од елипсоидног земљаног бедема и спољашњег рова испуњеног водом. Бедем и ров су служили за заштиту трга од природних непогода. Унутар земљаног утврђења налазило се трг где се чувала летина и обављала размена добара. Насеље се налазило изван бедема. Археолошка истрживања у периоду од 1984. до 2008. године, с прекидима, спроводио је Музеј Војводине. На основу керамичког материјала налазиште је опредељено у период млађег гвозеднеог доба, Латен, и приписно Скордисцима, келтском племену које је у то време насељавало простор између Тисе и Дунава и подручје око Београда. Недалеко од опидума документовани су и остаци средњовековног насеља с црквом и некрополом (15/16 век).

Покретни налази изложени су у сталној поставци Градског музеја у Врбасу.

Налазиште је угрожено заоравањем бедема од стране власника суседне парцеле те је неопходно извршити ревизију постепеног решења како би се прошириле границе заштите. Од 2022. године налазиште нема управљача – Покрет горана је одустао од те обавезе што представља још један проблем.

За потребе очувања налазишта 2016. године као резултат радионице коју су организовали Републички завод за заштиту споманика културе и Градски музеј уз подршку Општине Врбас настала је Студија истрживања, заштите и презентације археолошког налазишта и споменика природе Чарнок у Врбасу.

Опидум Чарнок утврђен је за археолошко налазиште 1960. године, културно добро од великог значаја је од 1991. године. Земљано утврђење је утврђено 2009. године и као споменик природе, спада у трећу категорију заштићених природних добра због ретких биљних и животињских врста које га настањују⁷.

⁷Марија Јовановић, Чарнок, Врбас, „Скордисци и староседеоци у Подунављу”, Београд 1992, 112–113; Марија Јовановић, „Келтско утврђење Чарнок код Врбаса”, Културе гвозденог доба Југословенског Подунавља, Београд 1994, 119–130; Марија Јовановић, „Утврђено каснолатенско насеље Чарнок код Врбаса”, Фидула бр. 2, 2021 – UDC 9027908 (497.113 Čarnok); <https://artsandculture.google.com/story/LgXBNiMRqmyhBw>
https://youtu.be/Ubt5_w1FRhI

Археолошко налазиште „Чарнок”, Бачко Добро Поље

Археолошко налазиште „Шуваков салаш – Клиса” у Врбасу, код Великог бачког канала⁸.

Средњовековни Врбас – Orbaspalotaya, насеље с црквом и некрополом налази се на око километар источно од насеља Врбас, на десној, јужној обали водотока Црна Бара, тј. Великог бачког канала. Археолошка истраживања вршена су од 1984. до 1996. и од 2014. до 2019. године. Насеље и некропола датовани су у раздобље од 10. до 16. века, а црква од 13. до 16. века. Крајем 15. века око цркве је прокопан одбрамбени ров који је био испуњен водом и повезан са Црном баром, како би се у случају опасности олакшало повлачење на другу обалу. Почетком 16. века насеље је порушено, некропола и црква запуштени. Становништво пребегло на леву обалу Црне баре, неколико деценија касније вратило се на десну обалу али нешто северније, на простор на коме се данас налази Стари Врбас. Средњовековно насеље први пут се помиње 1387. године у Даровници краљице Марије, којом она дарује Николу Горјанског млађег⁹ низом поседа, а међу њима и Орбаспалотају. Горјански је био ожењен Теодором Лазаревић, ћерком кнеза Лазара Хребелјановића.¹⁰

Простор на коме је лоциран средњовековни Врбас има и додатне, природне и историјске вредности као и туристички потенцијал. Културни предео¹¹, термин који подразумева интегрални приступ заштите с акцентом на сегменту одрживог развоја био би најближи опису свеукупних потенцијала који се затичу на „Шуваковом салашу” и у његовој близини. У близини налазишта је и тзв. триангал, затим напуштени железнички мост (траса

⁸ Станојев, Н. 1996. „Средњовековна сеоска насеља од V до XV века у Војводини”, Нови Сад: Музеј Војводине,

⁹ Нека, L. 2017. „Ugarski palatin Nikola II Gorjanski u hrvatsko-ugarskoj povijesti (palatinska loza Gorjanskih)”, Cris, god XIX., br. 1/2017, str. 35-46.

⁶ М. А. Пурковић, „Кћери кнеза Лазара”, Мелбурн 1957.

¹¹ Европска конвенција о пределу, Фиренца 2000. Република Србија потписница је ове конвенције. <https://rm.coe.int/16802f3fba>

некадашње пруге и мост могли би да се укључе у бициклическу стазу која би повезивала насеље с налазиштем) као и старо митраљеско гнездо с бункером. Израдом пројекта којим би се цео простор прогласио за туристички локалитет отварају се могућности за развој међуресорне и међународне сарадње, интернационализације, али и позиционирања Врбаса на туристичкој мапи Србије.¹²

Резултати најновијих истраживања су дигитализовани и доступни у сталној поставци, као и покретни налази који су изложени у посебним витринама у Градском музеју у Врбасу.

Шуваков салаш је утврђен за археолошко налазиште 2019. године, није категорисан.

Археолошко налазиште „Шуваков салаш – Клиса” код Врбаса

Партизанска база „Центар” у Врбасу, улица Миливоја Чобанског 126.

Партизанска база Центар једина је неоткривена база у Врбасу током Другог светског рата. У њој су штампани други и трећи број Слободне Војводине. Средином 1941. године у овој згради је формирана илегална партизанска база, у којој су повремено боравили руководиоци ослободилачког покрета против фашистичког окупатора. Она им је служила као привремено склониште, а уједно је у њој почетком 1943. године илегално штампан и 2–3 број „Слободне Војводине” као и други пропагандни материјал. База је била ископана у бившој кући Драгутина Раданова Бапе (у дворишној згради). Просторно веома мала служила је само као радна просторија и као склониште за случај опасности. У њој су одржани и многобројни састанци и саветовања.

У предњем, новијем објекту налази се музејска изложба посвећена народноослободилачком покрету у Врбасу, док се у дворишту налази старији објекат, до скоро један од најстаријих примерака руралне архитектуре прве половине 19. века. Кућа од земљаног набоја, с тршчаним кровом и две паорске пећи. Кућа је 2017. године делимично изгорела и радови на обнови су у току. Цео комплекс, два стамбена објекта, један економски

¹² <https://artsandculture.google.com/story/lwXhXHYs9ZGA> <https://youtu.be/e11VOFp8xno>

и пространо двориште са седиштима за публику представља велики потенцијал за организовање културног живота у делу насеља које је удаљено од центра и свих културних догађаја.

Партизанска база Центар утврђена је за знаменито место 1977. године, културно добро од великог значаја је од 1991. године.

Партизанска база „Центар”, Врбас

Српска православна црква – храм Ваведења Пресвете Богородице у Врбасу, улица Исе Секичког 69.

Српска православна црква посвећена Ваведењу Пресвете Богородице изграђена је 1738. године. Налази се на десној обали Црне Баре. Изведена је као једнобродна грађевина са полукружном олтарском апсидом, исте висине као и наос, и правоугаоним певничким просторима. Засведена је полуобличастим сводом са сводним рукавцима испод прозора, што није уобичајена појава у архитектури Војводине 18. и 19. века. Унутрашњи простор је подељен на четири травеја прислоњеним пиластрима, који се понављају и на фасадама, наглашавајући вертикалну поделу. Западно прочеље надвисује двоспратни звоник, фланкиран зидом рокајних линија. Улазни портал истичу масивни пиластри са удвојеним капителима какви се срећу и на подужним фасадама. Прозорски отвори су правоугаони, са изузетком окулуса изнад главног портала. Иконостас је радио Јован Кистнер 1862. године, док је позлату извео Никола Димишић, у духу назаренског сликарства. Иконе, уље на платну и каширано дрво, настале између 1858. и 1862. године, рад су Јована Клајића.

Већи конзерваторско-рестаураторски захвати на цркви изведени су 2015. и 2016. године, том приликом замењен је кровни покривач, олуци, уређене су стазе и обављено је спољно уређење.

Припремљен је пројекат за конзерваторско-рестаураторске радове на иконостасу, урађено је чишћење унутрашњег сликарства.

Део црквених предмета изложен је у сталној поставци у Градском музеју у Врбасу.

Храм Ваведења Пресвете Богородице утврђен је за споменик културе 1981. године, културно добро од великог значаја је од 1991. године.

Део композиције „Косовски бој” у Православној цркви у Врбасу, откривен приликом конзерваторских радова 2021/22.

Капела „Водица” у Врбасу, улица Светозара Марковића 95ц.

Капела Водице налази се у старом Врбасу, на десној обали Црне баре, тј. Великог бачког канала. Капела је изграђена на месту где се налазио извор са лековитом водом. У знак захвалности за чудесно излечење објекат подижу ктитори, трговац Николић из Бачке Тополе и неименовани Буњевац из Суботице, 1793. године. Првобитно је била посвећена Св. Петки, а данас слави Светог Илију. Још увек су видљиви трагови фресака, рад Новака Радонића. Капела је мало здање, готово квадратне основе, уз које је призидан портик са бунаром на чекрк. Портик је завршен забатом угластих волута са крстом од кованог гвожђа изнад њега. Испод архитрава су дентикуле, на угловима канелирани пиластри, а на полукружној апсиди су два хоризонтално-овална окулуса, чиме је овај објекат стекао скромно обележје рокајно-класицистичких грађевина. при врху забата у малтеру је пластично изведена 1923. година, када је капела вероватно обновљена.

Конзерваторски поступак је изведен 1996. године, а у току су припремни радови за нову санацију објекта. У Градском музеју изложени су принтови са фрескама откривеним у капели.

Капела Водице утврђена је за споменик културе 1992. године, није категорисана.

Православна црква у Врбасу

Реформаторска црква у Врбасу

Реформаторска црква у Врбасу, улица Маршала Тита 84.

Реформаторска црква налази се у центру насеља Нови Врбас, између 1822. и 1824. године. Пројектовао ју је Јакоб Најшвендер из Куле, под утицајем класицизма. У то време убрајала се у најлепше цркве у држави. Својом величином и висином доминира визуром главног трга. То је једнобродна грађевина са изнутра полукружним, а споља тространом олтарском апсидом, исте ширине као наос. Унутрашњи простор је подељен на три травеја удвостручиним пиластрима са профилисаним капителима. Изнад наоса је подигнут хор, док је у апсиди проповедаоница. Два реда прозорских отвора омогућавају појачану светлост, чиме се потенцира утисак чистоте и јасноће, на чему је градитељ највише инсистирао. Изнад западног pročелја уздиже се звоник са високом лименом капом, фланкиран зидом издужених елегантних линија. Главни портал је уоквирен са по два стуба чији су капители у облику лотосовог листа. Изнад је троугласти тимпанон са представом Ока свевидећег у средини. Пречишћена декорација и наглашена симболика условљене су самом доктрином реформаторске цркве. У цркви се налазе оргуље које је израдио Стефан Брехт 1842. године.

Радови на обнови објекта у току, завршени су радови на спољашњем уређењу, а у току су припреме за унутрашње уређење.

Реформаторска црква утврђена је 1981. године за споменик културе; културно добро од великог значаја је од 1991. године.

Томанова вила у Врбасу, улица Маршала Тита 42.

Зграда у улици Маршала Тита 42 је саграђена почетком 20. века (1907. године), по пројекту архитекте из Будимпеште. Увучена је са уличне регулационе линије, има квадратну

основу, зидана је опеком, са дрвеном кровном конструкцијом. Архитектонски је обликована са стилским обележјима сецесије и има ограду од кованог гвожђа са мотивима истих стилских карактеристика. Обрада главне фасаде изведена је репрезентативно, са декоративним елементима сецесијског порекла. Решавана је симетрично, са бочним ризалитима полукружних облика и плитким средишњим делом, са улазом и тремом са два стуба и два полустуба који носе лукове. Забат је обликован извијеним сецесијским линијама, а декорисан је са четири вертикалне траке од глеђосане керамике са мотивом лала. Прозорски отвори завршавају се елипсастим луковима и уоквирени су малтерском пластиком у виду пиластера са капителима декорисаним биљном орнаментиком. Глеђосане керамичке плочице плаве боје јављају се и код обраде лукова над прозорским отворима. Бочна фасада је скромније декоративне обраде, са три ризалита од којих средњи има три лучно завршена прозора и забат као на главној фасади.

Зграду је подигао јеврејски велепоседник Томан, кратко је у овом објекту била смештена музејска збирка, а данас зграду користи предузеће ДДОР.

Конзерваторски радови на објекту изведени су 1984.

Зграда у улици Маршала Тита 42 – Томанова вила утврђена је 1984. године за споменик културе, културно добро од великог значаја је од 1991. године.

Томанова вила, Маршала Тита 42

Грkokатоличка црква у Куцури посвећена Успењу Пресвете Богородице подигнута је 1792. године у класицистичком стилу, с барокним утицајима који су видљиви на звоннику цркве. Иконостас, насликан 1813. године, рад је Арсе Теодоровића, једног од најзначајнијих сликара српског порекла у раздобљу класицизма. Сликарска дела Арсе Теодоровића која се налазе у

цркви представљају важно културно и историјско наслеђе, поседују значајан уметнички квалитет и важни су за истраживања сликарства 19. века у Војводини.

Гркокатоличка црква у Куцури

Евангелистичко Хришћанска црква у Врбасу почела је да се гради 1816. а завршена је 1820. године. Црква има стилске карактеристике класицизма што је типично за објекте подигнуте у првим деценијама 19. века. Због веома занимљиве обраде фасаде, као и ентеријера, црква поседује велику архитектонску и културо-историјску вредност и спада међу најзначајније протестантске цркве у АП Војводини.

У циљу промовисања непокретних културних добара на територији општине Врбас, с освртом на тренутно стање у ком се налазе, у октобру 2021. године одржана је радионица „Чувари баштине Врбаса” и као резултат пројекта, осим брошуре, радионице, обиласка непокретних споменика културе који се налазе на листи заштите израђена је и студија са закључцима и смерницама за даљи рад на заштити.¹³

Део непокретног наслеђа свакако представљају и археолошки локалитети Циглана Полет и Касета 5 који нису на листи заштите, али сведоче о материјалној култури заједница које су боравиле на овим просторима у 2. миленијуму пре наше ере и током друге половине 1. миленијума н.е., затим предео код Шлајза и споменика пројектанта Великог бачког канала – Јожефа Киша, центар насеља с очуваним примерцима архитектуре с краја 19. и почетка 20.

¹³<https://www.vrbas.net/info/kultura/7985-kulturna-bastina-vrbasa-radionica>

века, као и бројни историјски споменици у општини који представљају део културног наслеђа и сведоче о прошлим временима, догађајима и знаменитим личностима.

- **Покретна културна добра**

Покретна културна добра на територији општине Врбас чине музејски фонд Градског музеја у саставу Културног центра Врбаса. Рад музеја уређен је Законом о музејској делатности.¹⁴ Музејска збирка Културног центра Врбаса статус музеја добила је 2015. године. Од тада функционише као Градски музеј у саставу Културног центра Врбаса. Територијалну надлежност над Градским музејом има Музеја Војводине који је уједно и његова матична установа.

Историјат музејске делатности у Врбасу

Музејска збирка Врбаса, основана 1969. године као Завичајна збирка, од 1971. године функционише у оквиру Дома културе (данашњи Културни центар Врбаса). Завичајна музејска збирка обухватала је три одељка: Врбас у прошлости – предмети, материјал документа и друго из најранијег периода; Етнолошки одељак – предмети, одећа, покућство и све друго што изражава вишенационалну структуру Врбаса; Врбас у НОП-у – документа, оружје, фотоси, макете база и друго из периода радничког покрета и Народне револуције. Активношћу и преданим радом Иштвана Ђенгеа, наставника историје, од ученика основних школа Врбаса, у виду поклона добијани су предмети који су богатали историјску и етнолошку збирку. Збирка историје уметности настала је откупом дела Јожефа Пехана, незаобилазне личности на прелазу векова, која је обележила све сфере културно-уметничког и друштвеног живота Врбаса с краја 19. и почетком 20. века. Откупљена су и дела Беле Пехана, Јожефовог сина, такође сликара. Археолошка збирка коју чини материјал са ископавања на подручју Врбаса, добијена је на трајно чување од Музеја Војводине. Археолошка збирка увећавала се захваљујући истраживањима обављеним у периоду од 1984. до 2019. године. Прва, Стална поставка у Врбасу отворена је 1998. године у привременим просторијама које је тада делила са Културним центром Врбаса. У четири просторије били су изложени предмети из области археологије, историје и етнологије.¹⁵ Да је циљ прве Сталне поставке успешно реализован, односно да је јавности пренета права информација и развијена свест о значају културног наслеђа, говори и податак да је локална самоуправа 2005. године доделила Музејској збирци објекат у центру града.

О постојању музејске делатности из ранијих времена говори Фридрих Лоц који описује Музејску збирку отворену у Новом Врбасу 1935. године у част обележавања јубилеја везаног за досељавање Немаца и оснивање Новог Врбаса.¹⁶ Музеј је био посвећен прецима и пореклу досељеног становништва и имао је задатак да упозна потомке са њиховим коренима и завичајем предака. Сваки траг музејским предметима губи се током Другог светског рата.

¹⁴ <https://www.propisi.net/zakon-o-muzejskoj-delatnosti/>

¹⁵ „Водич”, Музејска збирка Врбас, Врбас 1998.

¹⁶ „Књига о Врбасу”, прилог историји општина Стари и Нови Врбас, приредио и превео Томислав Бекић, Врбас 2014.

Оснивање Градског музеја

По препоруци Музеја Војводине (број 01-1031), 17. новембра 2015. године Скупштина Општине доноси одлуку о формирању Градског музеја у саставу Културног центра Врбаса.

Визија

Водећа установа у општини у чувању и ширењу сазнања о културном наслеђу Врбаса, препознатљиво и омиљено одредиште Врбашана и туриста.

Мисија

Градски музеј КЦВ прикупља, чува, документује, изучава и презентује музејске вредности Врбаса. Брине о чувању и унапређењу културног наслеђа и ширењу културних вредности кроз истраживачке, едукативне и забавне активности. Афирмишући вредности Врбаса доприноси његовом општем развоју.

Одељења и збирке

Градски музеј делатност заштите спроводи на подручју општине Врбас. Рад музеја организован је по одељењима и збиркама:

- Археолошко одељење са збиркама (праисторија, антика, средњи век);
- Историјско одељење са збиркама (хронолошка подела на збирке до Другог светског рата, период Другог светског рата и послератни период);
- Етнолошко одељење са збиркама (покућство, текстил и производња текстила, привредне алатке и справе);
- Одељење историје уметности (збирка ликовне уметности и збирка примењене уметности).

Објекти и целине

Музеј је смештен у две зграде:

- Главни објекат Градског музеја, Маршала Тита 88:
Стална поставка „Врбас – човек и природа, склад суживота”, „Етно-кутак” изложбени и радионички простор, Апотека Милете Лесковца, „На прекретници векова” – Јожеф Пехан;
- Објекат База „Центар”, у Улици Миливоја Чобанског 126:
Стална поставка „НОБ у Врбасу” и етно-кућа. Аутор сталне поставке у Бази Центар је кустос Музеја Војводине Нада Бошковић. Изложба је постављена 1986. године.

О збиркама

Решење о испуњености услова за обављање музејске делатности (бр: 137-022-685/2017-01) добијено је од Покрајинског секретаријата за културу 2018. године.

Музеј је комплексног типа и збирке чине уметничко-историјска дела из области археологије, историје, историје уметности и етнологије.

Археолошка збирка потврђује континуитет живљења на овим просторима од раног неолита до позног средњег века, тачније до данас. Материјал потиче с локалитета који се налазе на подручју општине Врбас „Чарнок” (од неолита до позног средњег века), „Касета 5” (од бронзаног доба до старијег гвозденог доба), „Циглана Полет” (рани средњи век), „Шуваков салаш – Клиса” (од неолита позног средњег века). Број предмета археолошке збирке: праисторијска – 6218, средњовековна – 2180. Укупно 8398.

Појас од сребрних нитни утиснутих у кожу, Шуваков салаш – Клиса, гроб 27/17, и.б. АС-5.

У децембру 2022. добијен је археолошки материјал који је прикупио Покрајински завод за заштиту споменика културе током заштитних ископавања на територији општине Врбас.

Историјска збирка сведочи о бурним догађањима који су се одвијали на овим просторима од настанка Старог Врбаса до средине двадесетог века. Посебно место у збирци заузимају предмети који потичу из периода колонизације Немаца и оснивања Новог Врбаса, легат Сирмаи Кароља, предмети добијени на поклон од Добровољног ватрогасног друштва, колекција приватних предмета Илије Милованчева, намештај из фабрике шећера, колекција приватних предмета Флоре Шифлер, Еве Шари Тепавчевић, Наде Милованчев Радан, Петера Ајзенлефела, Јожефа Пехана и, свакако, експонати изложени у партизанској бази Центар. Историјска збирка подељена је на период старије и новије историје. Број предмета историјске збирке: старија историја – 2402, новија историја – 8038. Укупно 10440.

Етнолошка збирка потврђује разноврсност у мултикултуралности и мултиетничности и дели се на: збирку текстила и производње текстила, збирку покућства и збирку привредних алатки и справа. Од текстилних предмета доминирају ентеријерно-декоративне тканине, ћилими, делови ношњи и др. Овој збирци припадају и справе и алатке које су се у домаћој радиности користиле за израду текстилних предмета (разбој, коловрат, преслице, вретена, игле...). Збирка покућства је најбројнија. У њој се налази већи број свакодневних употребних и декоративних

предмета који су се могли наћи у кућама становника овог подручја (кухињско посуђе, прибора за јело, пегле и сл.). Збирка привредних алата и справа за обраду земље и прераду житарица и других усева везане за поједине пољопривредне гране сврстани су у збрику привредних алатки и справа. Овој збирци припојени су предмети везани за занатство. Број предмета етнолошке збирке: покућство 444, текстил и производња текстила 347, привредне алатке и справа 1070. Укупно 1861.

Стална поставка, Етно кутак.

Етно кутак налази се у главној згради Градског музеја у Врбасу и чини део сталне поставке музеја постављене 2016. године. Изложени предмети презентују ткачку делатност, од сировине до готовог производа, а сам Етно кутак, предвиђен као изложбени и радионичарски, користи се за промовисање старих заната, пре свега ткачког. Део Етно кутка намењен је за повремение тематске изложбе, као и креативне радионице за децу и одрасле.

Збирка историје уметности се стара о колекцији уметничких дела Јожефа Пехана (1875 – 1925), Беле Пехана и Ференц Међешија и учествује у неговању савременог стваралаштва врбаске ликовне сцене употпуњавањем колекције слика савремених стваралаца на колонијама које организује. Збирка историје уметности: ликовна уметност – 459, примењена уметност 117. Укупно 576.

Јожеф Пехан (1875–1922)

Стална поставка, културна историја.

Укупан број предмет свих збирки је 21 275.

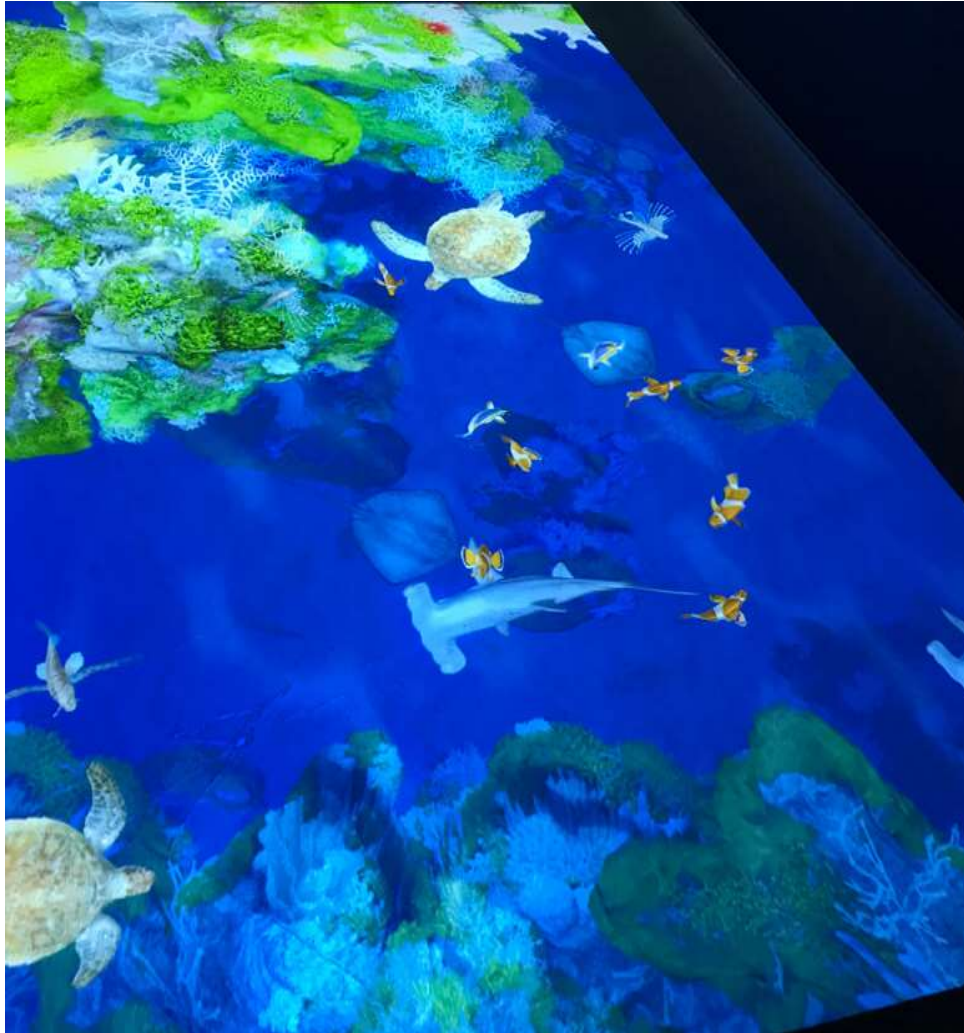
О збиркама рачуна воде два виша кустоса историчара, кустос ликовни уметник и музејски саветник археолог. Запослени су чланови струковних удружења.

Стална поставка

Стална поставка „Врбас – човек и природа, склад суживота” формирана је 2017. године. Стална поставка заснована је на предметима добијеним археолошким и историјским истраживањима и научним сазнањима до којих се дошло проучавањем током протеклих деценија. Водич кроз сталну поставку штампан је 2017. године на српском, мађарском, русинском, немачком и енглеском језику и каталожки обрађује изложене предмете (510). Стална поставка опремљена је и QR кодовима чијим читавањем се добија текст легенде на енглеском језику. Праћење савремених токова у музеологији огледа се у мултимедијалној инсталацији Доживљај Панонског мора.

Питос (1. век пре наше ере), Чарнок

Мултимедијална инсталација Доживљај Панонског мора

Концепт сталне поставке: Хронолошки преглед развоја насеља уз пратеће разноврсне, едукативне, забавне и инспиративне садржаје с циљем отварања музеја ка најширој публици и позиционирања на културној и туристичкој мапи Врбаса.

Циљ: Едуковање ширих слојева становништва са фокусирањем на школском узрасту. Успостављање праваца научних истраживања у области историје, археологије, етнологије и историје уметности. Креирање забавних садржаја са укључивањем у туристичку понуду Врбаса.

У сарадњи с Музејом Војводине који је уједно и матични музеј и територијално надлежан за Врбас, успостављају се услови за дигитализацију музејског фонда.

Интерпретацијом културног наслеђа Врбаса и околине бави се годишњак Градског музеја „Фибула” који се публикује од 2020. године. Музеј штампа и гласило Музејске новине које је заправо илустровани годишњи извештај музејског рада.

Реализација низа пројеката у Градском музеју подржана је од стране Министарства културе и информисања и Покрајинског завода за заштиту споменика културе.¹⁹

У циљу неговања мултикултуралности и мултиконфесионалности Градски музеј у континуитету одржава сарадњу и заједничке програме с културно-уметничким друштвима и удружењима, с посебном пажњом се отварајући према инклузивним праксама и друштвено осетљивим групама. Успостављањем сарадње са Српском самоуправом у Печују и гостовањем изложбе о фотографском атељеу породице Пехан²⁰ у истом граду, као и гостовањем изложбе ЈУ Музеји и галерије Никшић „Црногорско свијетло оружје” у Врбасу (обе подржао Покрајински секретаријат за културу). Градски музеј Културног центра Врбаса прикључио се чиниоцима развоја међународне сарадње и позиционирања Врбаса у регионалним оквирима.

Изложба „Приче из комшилука”, Печуј 2022.

4.3. Кључни актери у културном пољу општине Врбас.

4.3.1. Општинска управа и финансирање културе у граду

¹⁹ Издвајају се: набавка опреме за дигитализацију и израда мреже за дигитализацију (2017, 2019, 2021, 2022), Опремање изложбеног и депо простора и уређење дворишта (2018), Комплетирање и обједињавање документације са археолошких истраживања на средњовековном локалитету Шуваков салаш – Клиса код Врбаса 1984–1991 и 2014–2018 (2019), Мултимедијална инсталација Доживљај Панонског мора (2019), Опремање ликовног депоа (2020), Преуређење простора за потребе изложбене делатности (2021), Јожеф Пехан – век после (2022), Приче из комшилука, изложба фотографија из фотографског атељеа Јожефа и Терезе Пехан (2022), Часопис „Фибула” (2022).

²⁰ Павле Орбовић, Весна Гргуновић, „Приче из комшилука”, Врбас, 2022.

У оквиру организационе шеме општине Врбас значајно место заузима Општинско веће. Општинско веће општине Врбас у свом саставу има члана задуженог за културу која у својству помоћника председника Општине обавља и послове који се односе на образовање. На овај начин олакшана је комуникација између установа културе, као и свих других кључних актера у области културе са доносиоцима одлука на локалном нивоу.

Култура је у надлежности Одељења за друштвених делатности и Одељења за финансије Општинске управе. На челу овог одељења је руководиоца за послове из области образовања, културе, здравства, спорта и осталих области друштвених делатности; послове планирања средстава и праћење остваривања планова буџетских корисника из области друштвених делатности и послове информисања, спорта, заштите споменика културе и осталих области друштвених делатности.

Организације из области културе, које је основала општина Врбас или им поверио вршење делатности културе, финансирају се из средстава буџета града. Општина финансира расходе за запослене, материјалне трошкове и програмске активности. Програмске активности се делом финансирају и из средстава буџета Покрајине, Републике и средстава спонзора. Организације из области културе, делатност обављају у објектима које се налазе углавном у старом језгру града и под заштитом су Завода за заштиту споменика културе. Одржавање ових објеката захтева велика средства из локалног буџета.

Из буџета општине Врбас финансирају се две установе културе у домену плата запослених, текућих трошкова и програма:

- Јавна библиотека „Данило Киш”;
- Културни центар Врбаса.

Удео буџета за културу у оквиру укупног буџета општине Врбас у периоду од 2021. до 2023. године износи у просеку 8% на годишњем нивоу.

Јавна библиотека „Данило Киш”

Јавна библиотека „Данило Киш” у Врбасу, самостална је установа културе од 1962. године. Своју делатност Библиотека обавља кроз следећа одељења и службе: Одељене за одрасле са читаоницом, Одељење за децу, Одељење за набавку и обраду књига, Завичајно одељење, културно-издавачку редакцију, рачуноводство као и пет одељења са читаоницама по насељеним местима Општине Врбас – Бачко Добро Поље, Змајево, Равно Село, Савино Село и Куцура.

Библиотека у Врбасу као самостална установа културе основана је 1962. године под називом Градска библиотека. Године 1990. постала је прва јавна установа у Србији која добија име по нашем чувеном писцу Данилу Кишу. Народна библиотека „Данило Киш”. Дан Библиотеке обележава се 22. фебруара. Зграда Библиотеке је реновирана 2002. године, чиме је стекла побољшане и модерне услове за рад. У библиотеци постоји научна читаоница и завичајна збирка. У оквиру научне читаонице се одржавају ликовне радионице за децу и младе, а по потреби и старије кориснике. Завичајна збирка негује фонд са ових простора од значаја за културу општине. Библиотека се налази у самом градском језгру. Располаже простором од 450м². Библиотека има читаоницу капацитета 60 места.

Поред своје основне делатности Јавна библиотека је и оснивач књижевног часописа „Траг” који редовно излази од 2005. године. До сада је објављено 73 броја. Статистички гледано до сада су објављени ексклузивни прилози преко 2000 аутора на више од 12.000 страница. Траг је илустрован радовима значајних академских сликара попут: Петра Омчикуса, Косте Брадића, Милоша Шобајића, Слободана Сотирова, Милана Туцовића и других. Народна библиотека „Данило Киш” је 2018. године установила књижевну награду „Небојша Деветак” по угледном песнику и колеги библиотекару, уреднику Часописа „Траг” у периоду од 2010. до 2017. године. Награда се додељује за најбољи прилог објављен у Часопису у претходној години и као таква је прва у Србији. Својим значајем је побољшала квалитет прилога „Трага” и установила се као значајна књижевна награда.

Самим тим, књижевна награда „Небојша Деветак” је постала још један вид нематеријалног добра овог града. Жири који у саставу: проф. др Саша Радојчић, Ђорђо Сладоје и Бранислав Зубовић до сада су наградили Милутина Ж. Павлова (2017), Верољуба Вукашиновића (2018), Ивана Лаловића (2019), Мирка Демића (2020) и Андрију Радуловића (2021).

Ова награда је јединствена и по томе што се популаризује књижевна периодика, која је основа савремене књижевности.

Награда се уручује на Дан библиотеке, 22. фебруара.

Библиотека је и суорганизатор Фестивала поезије младих који је једна од најстаријих књижевних манифестација основана 1968. године. У мају 2023. одржаће се 55. по реду. Јавна библиотека „Данило Киш” бави се издавачком делатношћу и до сада је објавила преко 50 књига из различитих области књижевности, уметности и науке. Домаћин је и организатор традиционалних дечјих манифестација.

БИБЛИОТЕЧКА СТАТИСТИКА ЗА 2022. ГОДИНУ

1. Број чланова: 3.736;
2. Број позајмљених књига: 42.776;
3. Број набављених књига: 1787;
4. Број монографских публикација, укупан књижни фонд: 116.687;
5. Број књига по становнику: 3.16;
6. Број посетилаца манифестација: 3.531;
7. Број књига завичајног фонда: 1.001 (502 монографије, 499 серијских публикација);
8. Процент становништва који су чланови библиотеке: 10,11;
9. Број књига за децу: 28.990;
10. Број књига белетристике: 85.031;
11. Број књига стручне, научне и приручне литературе је око 25.000 (тачан број се без уноса свих јединица по удк за децу, не може за сада изразити);
12. Процент посећености манифестација и укупан број манифестација: 121 активност са 3.531 посетиоца;
13. Број књига унетих у СОBISS: 76.430 (за 2022. годину број записа 5.904);
14. Издавачка делатност: Часопис „Траг”, 4 броја и четири књиге (две књиге поезије, сатиричне приче и уџбеник, сви завичајни аутори).

Као и сваке године најбројнији корисници библиотеке су деца до 14 година, заједно 2247 ученика основних школа и предшколаца. Затим, по броју следе радници (591), средњошколци (521), пензионери (214) и на крају студенти (163). Укупан број корисника библиотеке је 3.736. Процент обухваћености становништва је 10,11%. Идеални библиотечки стандард би био 12% и наша библиотека је једна од ретких која се приближила том стандарду. У времену интернета и великим бројем акција за децу, што бесплатног учлањења за месец књиге или поласком у школу, затим попустима у време значајних датума успевамо да одржимо овај број годинама у скоро истом проценту.

Табела XX – Активности Јавне библиотеке

	2020	2021	2022
Број чланова	3.542	3.438	3.736
Број позајмљених књига	46.143	43.996	42.776
Број реализованих програма	71	97	1

Извор: Јавна библиотека „Данило Киш” (2023. год.)

Структура и број запослених у библиотеци није много варирао у последње три године.

Табела XX – Број и структура запослених у Јавној библиотеци

Година	2021	2022	2023
Укупан број запослених	20	21	21
Управљачки кадар	1	1	1
Помоћно особље 2021-5; 2022-5; 2023-5			
Књижничар 2021-10; 2022-10; 2023-10			
Дипломирани библиотекар 2021-5; 2022-5;			

Извор: Јавна библиотека „Данило Киш” (2023. год.)

Табела XX – Финансијско пословање Јавне библиотеке

Информације о буџету	2021	2022	2023
Укупан прилив средстава – приходи	27.204.693,36	34.082.446,14	
Укупна потрошња средстава- расходи	27.204.693,36	34.080.580,94	
Приходи – расходи			

Извор: Јавна библиотека „Данило Киш” (2023. Год.)

Напомена: Финансирање Јавне библиотеке из буџетских средстава је 100% јер сви приходи добијени из других извора иду преко буџетског рачуна.

Табела XX – Структура расхода : Јавне библиотеке „Данило Киш” (2023.год.)

Расход	2021	2022	2023
Укупан расход	27.204.693,36	34.080.580,94	
1. Укупна средства за зараде запослених	16.223.079,76	18.846.287,45	
2. Укупни материјални трошкови			
• Административни трошкови	2.158.155,90	3.692.920,04	
• Редовно одржавање установе	987.425,64	876.832,46	
• Обнова инвентара	125.150,00	421.750,00	
• Мање поправке	651.883,20	1.361.452,36	
• Веће поправке			
• Књиге и публикације	791.456,20	1.094.315,33	
• Материјални трошкови организације догађаја у култури	3.058.242,98	3.675.288,30	
• Остали материјални трошкови	3.209.299,68	4.111.735,00	

Извор: Јавна библиотека „Данило Киш” (2023.год.)

Културни центар Врбаса

Културни центар Врбас је основан 05.02.1968. године.

Културни центар Врбас је јавна установа чији је оснивач општина Врбас која организује програме намењенен свим старосним и социјалним категоријама становништва. Мисија Културног центра Врбас је развијање, унапређење и подизање општег нивоа културе у локалној средини, задовољавање културних потреба свих грађана, неговање мултикултуралности, стварање амбијента за развој алтернативних и авангардних културних пракси и старалаштва маргиналних група. Делатност Културног центра почива на уверењу да култура мора бити ствар јавне бриге и да она не може бити препуштена хировима тржишта и искључиво приватној иницијативи. За културни идентитет и квалитет живота у граду, као цивилизованој демократској средини неопходно је постојање институција које омогућавају испољавање креативности грађана и приступ културним добрима. Битан сегмент рада Културног центра јесте сарадња и размена програма са осталим установама културе и организацијама цивилног сектора у Врбасу и сличним центрима из целе Србије и региона. Јединственост Културног центра огледа се у његовој поливалентности и презентацији културног стваралаштва које није заступљено у другим установама културе. Поред тога што настојимо да прикажемо домете високе уметности и културе, ми служимо и као својеврсни јавни и инфраструктурни сервис за културно стваралаштво обичних људи.

Објекат Културног центра Врбаса има око 5.050 м2 простора.

Табела XX – Активности Културног центра

	2021	2022
Број реализованих програма		
Број посета		

Извор: Културни центар Врбаса (2022. год.)

Табела XX – Структура и број запослених у Културном центру

	2022	2023
Укупан број запослених		27
• Управљачки кадар		3
• Администрација		4
Стручни кадар – (укупно 13 запослених)		
Стручни кадар Културног центра Врбаса обухвата		
• Руководиоца основне организационе јединце музеја – виши кустос (1 лице);		
• Виши кустоси – уопслени у музеју (двоје запослених);		
• Уредник филмске редакције – биоскоп (једно лице);		
• Руководилац галерије – кустос (једно лице);		
• Руководилац музичко-фолклорне и белетске редакције-диригент хора и оркестра (једно лице);		
• Организатор музичко-фолклорне и балетске редакције (једно лице);		
• Корепетитор фолклора и нототекар (једно лице);		
• Организатор културних активности (троје запослених);		
• Организатор за издавачку делатност и информисање (једно лице);		
• Организатор противпожарне заштите и обезбеђења (једно лице).		
• Техника	4	4
• Помоћно особље	3	3

Извор: Културни центар Врбаса (2023. год.)

Табела XX – Финансијско пословање Културног центра

Информације о буџету	2021	2022
Укупан прилив средстава -приходи	40.779.939,91	60.443.844,47
Укупна потрошња средстава – расходи	40.779.939,91	60.443.844,47
Приходи – расходи		

Извор: Културни центар Врбаса (2023. год.)

Табела XX – Структура прихода Културног центра

	2021	2022
Укупан приход	45.360.909,76	65.969.370,19
Приход од	40.779.939,91	60.443.844,47

Приход од других активности	4.580.969,85	5.525.525,72
Буџетска средства		
• Општина Врбас	40.779.939,91	60.443.844,47
• Покрајински секретаријат за културу и јавно информисање *** (објашњење - текст испод табеле)		
• Министарство културе Републике Србије***** (објашњење - текст испод табеле)		
Средства од изнајмљивања простора		
Донације- донације су у виду предмета који су поклони музеју и имају историјску вредност.		

Извор: Културни центар Врбаса (2023.год.)

******СРЕДСТВА ПО КОНКУРСИМА** која су одобрена у 2021. години и финансирани су пројекти од Министарства културе и информисања и Покрајинског секретаријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама.

- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, финансирање пројекта „Набавка опреме за дигитализацију и презентацију културног наслеђа” (заводни број: 451-04-00212/2021-09), Министарство културе одобрило је 500.000,00 динара.
- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, финансирање пројекта „Обнова партизанске базе центар” (заводни број: 137-451-1553/2021), Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 500.000,00 динара.

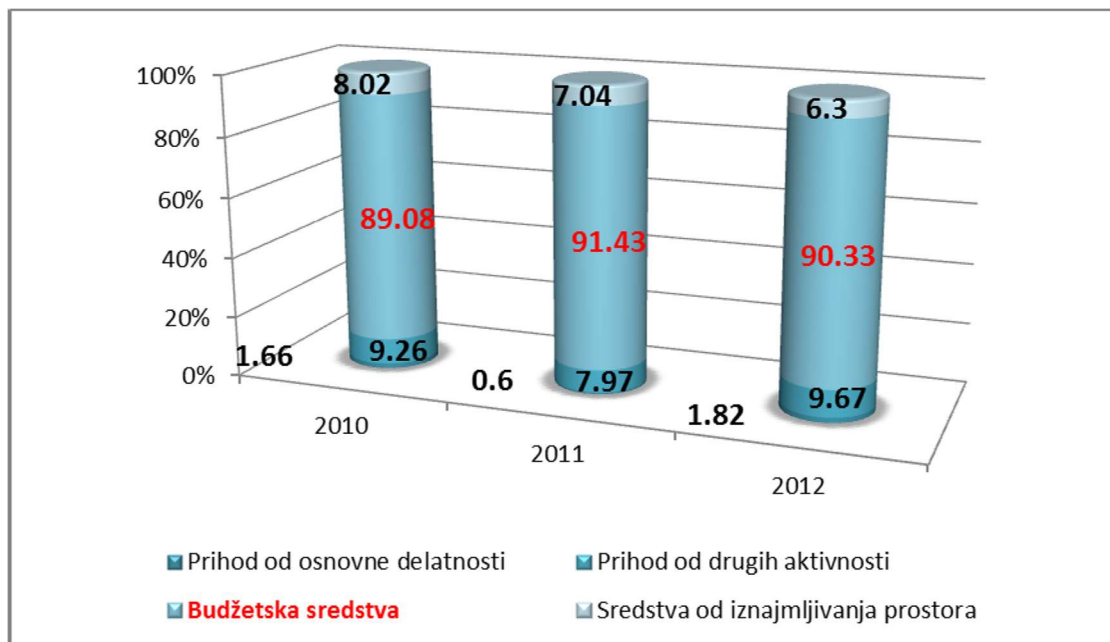
- Културном центру Врбаса су додељена средства за финансирање – суфинансирање пројекта „Костими и народне ношње за фолклор” (заводни број: 137-451-1701/2021), Покрајински секретеријат за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 800.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса су додељена средства за финансирање пројекта „ 47. Палета младих” (заводни број: 137-451-239/2021), Покрајински секретеријат за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 150.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса су додељена средства за суфинансирање пројекта „53. Фестивал поезије младих” (заводни број: 137-451-237/2021), Покрајински секретеријат за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 100.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса су додељена средства за суфинансирање пројекта „53. Фестивал поезије младих”, Министарство културе и информисања Републике Србије одобрило је 150.000,00 динара.
- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса су додељена средства за суфинансирање пројекта „Уређење и опремање изложбеног простора”, Министарство културе и информисања одобрило је 600.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса су додељена средства за суфинансирање пројекта „32. Невенов фестивал деце песника”, Министарство културе и информисања Републике Србије одобрило је 250.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса су додељена средства за суфинансирање пројекта „Чувари баштине Врбаса” (заводни број: 401-01-153/2021-02), Министарство културе и информисања Републике Србије одобрило је 450.000,00 динара.

*******СРЕДСТВА ПО КОНКУРСИМА** који су одобрени у 2022. години и финансирани од Министарства културе и информисања и Покрајинског секретеријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама.

- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, суфинансирање пројекта „Приче из комшилука, изложба фотографија из фотографског атељеа Јозефа и Терезе Пехан” (заводни број:137-451-1847/2022), Покрајинског секретеријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 250.000,00 динара.
- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, финансирање пројекта „Геофизичка проспекција археолошког налазишта Шуваков салаш- Клиса код Врбаса”, (заводни број: 451-04-772/2022-02), Министарство културе и информисања одобрило је 700.000,00 динара.
- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, суфинансирање пројекта „Стварање предуслова за несметан ток дигитализације – израда мреже Музеја у Врбасу”, (заводни број: 451-04-753/2022-02), Министарство културе и информисања одобрило је 400.000,00 динара.

- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, финансирање – суфинансирање пројекта „Часопис Фибула” (заводни број: 137-451-1881/2022), Покрајинског секретеријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је средства у износу од 250.000,00 динара.
- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, суфинансирање пројекта „Јозеф Пехан век после” (заводни број: 451-04-00445/2022-02), Министарство културе и информисања одобрило је 500.000,00 динара.
- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, суфинансирање пројекта „Јожеф Пехан –век после”, „Живот и време” – позоришна представа, (заводни број: 451-04-3856/2022-03), Министарство културе и информисања одобрило је средства у износу од 250.000,00 динара.
- Градском музеју у саставу Културног центра Врбаса, финансирање пројекта „Реконструкција објекта „Партизанска база Центар”, (заводни број: 451-04-443/2022-02), Министарство културе и информисања одобрило је 2.711.606,00 динара.
- Културном центру Врбаса, финансирање-суфинансирање пројекта „48. Палета младих” (заводни број:137-451-318/2022), Покрајинског секретеријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 150.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса, суфинансирање пројекта „54. фестивал поезије младих” (заводни број: 451-04-74/2022-03), Министарство културе и информисања одобрило је средства у износу од 150.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса, суфинансирање пројекта „33. Невенов фестивал деце песника” (заводни број: 451-04-075/2022-03), Министарство културе и информисања одобрило је средства у износу од 250.000,00 динара.
- Културном центру Врбаса, финансирање – суфинансирање пројекта „54. Фестивал поезије младих” (заводни број:137-451-317/2022-02), Покрајинског секретеријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 200.000,00 динара.
- Покрајинског секретеријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама одобрило је 91.950,00 динара за реализацију пројекта гостујуће изложбе из Никшића „Црногорско свијетло оружје” (заводни број:137-451-2946/2022).

График XX - Структура извора финансија у % по годинама – Културни центар

Табела XX - Структура расхода Културног центра

Расход	2021	2022
Укупан расход	45.263.095,14	65.965.256,6
Укупна средства за зараде запослених	21.713.628,72	26.588.326,6
Укупни материјални трошкови	23.549.466,42	39.376.929,9
• Административни трошкови	288.529,00	354.798,00
• Мање поправке	674.808,00	7.939.935,44
• Материјални трошкови организације догађаја у култури	15.175.496,47	18.430.987,72
• Остали материјални трошкови	7.410.632,95	12.651.208,79

Извор: Културни центар Врбаса (2023.год.)

График XX - Структура расхода у % по годинама – Културни центар

4.3.2. Установе културе општине Врбас

ГРАДСКИ МУЗЕЈ КУЛТУРНОГ ЦЕНТРА ВРБАСА

Градски музеј Врбас
Руководилац: Весна Гргуровић,
Адреса: Маршала Тита 88
Емаил: muzejvrbas@gmail.com
Web: <http://www.kcvrbas.org/>

Историјат музеја

Музејска збирка Врбаса, основана је 1969. године као Завичајна збирка, а за бригу о њој био је задужен Иштван Ђенге. Од 1971. године Завичајна збирка функционише у оквиру Дома културе (данашњи Културни центар Врбаса). Наредне године Војвођански музеј (данашњи Музеј Војводине) заводи предмете Завичајне збирке у своју Матичну збирку. Године 1974. Завичајна збирка је била смештена у Томановој вили, М. Тита 42, данашњем ДДОР-у, у пет просторија. Збирку сачињава хиљаду предмета од којих је 240 инвентарисано. Фонд збирке у то време чине „етнолошко-привредни, историјски, културно-историјски и технички предмети”.[1]

До тада су, у просторијама Дома културе, организоване три изложбе: „Изложба оружја” 1972. године, „Изложба нумизматике” 1973. године и „Врбас у прошлости” 1973. године. Све три изложбе организоване су уз помоћ надлежног музеја, Музеја града Новог Сада.

Изложбени простор намењен за тематске изложбе.

Током седамдесетих година, музејски фонд обогатили су предмети који су припадали породицама Пехан, Јаначек-Шифлер и Јунг, који и данас чине саставни део историјске и етнолошке збирке.

Године 1985. донет је предлог да „стручњаци Војвођанског музеја изврше одабир још постојећих предмета и пренесу их у свој музеј, те да се остало расходује, с обзиром да Збирка представља оптерећење за Дом културе”. Донета је и одлука да се предмети из НОБ-а пренесу у централну партизанску базу у Старом Врбасу где ће Музеј социјалистичке револуције САПВ реализовати поставку. Крајем осамдесетих година, откупом сликарских дела Јожефа Пехана, створена је основа за данашњу збирку историје уметности. Откупљена су и дела Беле Пехана, Јожефовог сина, такође сликара. Нажалост, у пожару у којем је изгорео објект Дома културе, 1992. године, део Пехановог стваралаштва је страдао. Део оштећених слика је рестауриран и конзервиран у Народном музеју у Београду.[1]

Године 1993. Дом културе, уз подршку Музеја Војводине, покреће иницијативу за уређење Музејске збирке и формирање сталне поставке. Стална поставка отворена је 1998. године у привременим просторијама које је Збирка делила са Домом културе. У четири просторије били су изложени предмети из области археологије, историје и етнологије.

Аутори изложбе били су Драгица Вукотић тадашњи руководилац Музејске збирке и Небојша Станојев, археолог Музеја Војводине. Штампан је и Водич.

Градски музеј Врбас је музеј комплексног типа који, уз сарадњу са Музејом Војводине, спроводи делатност заштите културних добара на подручју општине Врбас. Бави се прикупљањем, чувањем, документовањем, изучавањем и презентацијом музејских вредности Врбаса.

Музеј садржи четири збирке, археолошку, историјску, етнолошку и збирку историје уметности.

Археолошка збирка Врбаса се у највећој мери води у књигама матичног музеја, Музеја Војводине.

Етно кутак налази се у главној згради Градског музеја у Врбасу и чини део сталне поставке музеја постављене 2016. године.

Збирка историје уметности, чију основу чине уметничка дела Јожефа и Беле Пехана, дела Ференца Међешаја, а поред њих и дела савремених врбаских уметника.

Археолошка збирка Врбаса се у највећој мери води у књигама матичног музеја, Музеја Војводине. Материјал потиче с локалитета који се налазе на подручју општине Врбас „Чарнок” (од неолита до позног средњег века), „Касета 5” (од бронзаног доба до старијег гвозденог доба), „Циглана Полет” (рани средњи век), „Шуваков салаш – Клиса” (од неолита позног средњег века).

Историјска збирка

Историјска збирка Градског музеја бави се периодом од настанка Старог Врбаса до средине двадесетог века. Посебно место у збирци заузимају предмети који потичу из периода колонизације Немаца и оснивања Новог Врбаса, легат Сирмаи Кароља, предмети добијени на поклон од Добровољног ватрогасног друштва, колекција приватних предмета Илије Милованчева, намештај из фабрике шећера, колекција приватних предмета Флоре Шифлер, Еве Шари Тепавчевић, Наде Милованчев Радан, Петера Ајзенлефела, Јожефа Пехана и, свакако, експонати изложени у партизанској бази Центар. Историјска збирка подељена је на период старије и новије историје.

Етнолошка збирка

Етнолошко одељење Градског музеја у Врбасу формирано је дугогодишњим прикупљањем предмета са подручја општине Врбас. Сакупљени предмети су делимично сређени и систематизовани, и датовани су од краја 18. века до средине 20. века. Предмети

који се чувају у Градском музеју део су баштине свих етничких заједница са овог подручја (немачке, мађарске, русинске, црногорске и др.), а највећи део припада српској популацији. Део предмета који има и историјски карактер, инвентарисан је у историјским збиркама. Етнолошки фонд броји око хиљаду предмета који се разликују по материјалу, функцији и величини.

Етнолошко одељење Градског музеја у Врбасу подељено је на три збирке: збирка текстила и производње текстила, збирка покућства и збирка привредних алатки и справа. Од текстилних предмета доминирају ентеријерно – декоративне тканине, ћилими, делови ношњи и др. Овој збирци припадају и справе и алатке које су се у домаћој радиности користиле за израду текстилних предмета (разбој, коловрат, преслице, вретена, игле...). Збирка покућства је најбројнија. У њој се налази већи број свакодневних употребних и декоративних предмета који су се могли наћи у кућама становника овог подручја (кухињско посуђе, прибора за јело, пегле и сл.). Збирка привредних алата и справа за обраду земље и прераду житарица и других усева везане за поједине пољопривредне гране сврстани су у збирку привредних алатки и справа. Овој збирци припојени су предмети везани за занатство.

Одабрани етнолошки предмети изложени су у два објекта: у згради Градског музеја у улици Маршала Тита бр. 88, и у Етно кући у улици Миливоја Чобанског бр. 126.

Етно кутак

Етно кутак налази се у главној згради Градског музеја у Врбасу и чини део сталне поставке музеја постављене 2016. године. Ауторка етнолошке поставке је Душанка Марковић, музејски саветник – етнолог. Изложени предмети презентују ткачку делатност, од сировине до готовог производа, а сам Етно кутак, предвиђен као изложбени и радиониچارски, користи се за промовисање старих заната, пре свега ткачког. Део Етно кутка намењен је за повремене тематске изложбе, као и креативне радионице за децу и одрасле.

У Етно кутку приказан је процес производње сировина за изградњу тканине, прераду влакна и израде и украшавања текстила. Пут од сировине до предмета није брз ни лак, ни једноставан. Он захтева производњу и прераду сировина за израду текстилних влакана, израду нити процесом предења, а потом стварање тканине технолошким поступком ткања. На овај начин се ствара тканина која може као таква да се користи или да се од ње искрајају одевни предмети. Тканина је често декорисана везом. Послове око израде текстила најчешће је радила жена. Под овим се, пре свега, сматра израда предива, тканине и одећа. Жене су прерађивале све врсте сировина у влакно, испредале влакно у нит, сновале и напињале основу на ткачки разбој и на крају везом украшавале изткане предмете. Свака удата жена сама се бринула за одећу своје породице, али и осталу текстилну опрему: пешкире, ћилиме, постељно рубље итд. Подразумева се да су мајке настојале да што боље опреме штафиром девојачке сандуке својих кћери.

Етно кућа

У Етно кући, депендансу Градског музеја, зачетак музеја на отвореном, био је изложен ентеријер троделне куће са три зидане пећи, као и део оригиналног намештаја. Тршчани кров на Етно кући изгорео је у пожару 2016. године, а остатак куће се урушио 2018. године. У дворишту куће налазе се аутентични помоћни привредни објекти и окућница, попут чардака, бунара и др. Етно кућа, поред своје етнолошке вредности као ретко очуван примерак руралне архитектуре с почетка 19. века у Војводини, била је за

време Другог светског рата партизанска база, База „Центар”. Испред Етно куће израђен је нови објекат у којем је данас смештен Музеј револуције са сталном поставком из 1986. године.

ЛИКОВНА ГАЛЕРИЈА КУЛТУРНОГ ЦЕНТРА ВРБАСА

Руководилац: др Силвиа Јелачић, 064/8577079

Адреса: Маршала Тита 81, 21460 Врбас

Tel: 021/ 2713-541,

E-mail: galerijavrbas@gmail.com

Web: <http://www.kcvrbas.org/>

Ликовна галерија Културног центра Врбаса, основана је у оквиру Дома културе 1969. године²¹. Од 1976. године Ликовна галерија се налази на адреси Маршала Тита 81, у простору од 90 квадратна метра у центру града. Основни правци деловања Ликовне галерије су организација самосталних и групних, тематских и студијских изложби.

Ликовна галерија је заслужна како за афирмацију ликовних стваралаца Врбаса тако и за презентацију ликовних дела савремених уметника из земље и иностранства.

²¹ Олимп у равници: тридесет година Дома културе Врбас / Врбас; Дом културе Врбас, 1998 (Нови Сад: Будућност); стр. 41–54.

Историјат и делатност

У претходне 53 године у Врбасу је приређено 643 изложбе (податак се односи на период 1978–2022; због изгореле архиве у пожару који се десио у Дому културе Врбаса податак о броју и садржају изложби није могуће реконструисати за период 1968–1978. године).

Галерија организује 16 самосталних и групних изложби годишње, на којима се представљају остварења савременог стваралаштва из области визуелних уметности. Посебна пажња се посвећује томе да су заступљене основне ликовне области: цртеж, сликарство, вајарство и графика, као и новији ликовни изрази: видео, дигитална графика, дизајн и фотографија. Ликовна галерија има Уметнички савет, који на основу Конкурса за излагање одлучује о програму на годишњем нивоу. За реализацију предвиђеног програма одговоран је руководиоца Ликовне галерије. До 1976. године руководиоца Галерије је био Милорад Бубања, а након њега Светислав Шљукић од 1979. до 2014. године. Од 2014. године на место руководиоца долази Силвиа Јелачић.

Палета младих, некада Југословенска палета младих, једна је од најстаријих манифестација у Србији која је настала 1974. године, (од 1979. године такмичарског карактера) која се реализује у Ликовној галерији Културног центра Врбаса, сваке године у последњој недељи маја. Некада су се представљали радови младих сликара са простора земаља бивше Југославије, а данас дела младих уметника на бази расписаног конкурса. Изворно конципирана као пратећи програм Фестивала поезије младих, Палета младих се издвојила својим значајем, захваљујући чему се оформила и збирка Ликовне галерије Културног центра Врбаса, која броји 47 ликовних остварења.

У простору Ликовне галерије одржавају се две традиционалне манифестације локалног карактера Јесењи и Пролећни ликовни салон Удружења ликовних уметника

Врбаса, на којима се излажу радови врбашких уметника; захваљујући сарадњи Ликовне галерије и Удружења уметника од самог оснивања.

Ликовна галерија је опремљена физичко-техничком заштитом у виду алармног система. Ликовна галерија поседује видео надзор, сензор за покрете на улазним вратима, звучнике – звук и музику у изложбеном простору, депо за дела која нису изложена са одвлаживачима ваздуха, вајарски атеље и ликовну радионицу.

Збирка историје уметности Градског музеја

Општина Врбас поседује занимљиву ликовну баштину. Један од најзначајнијих твораца модерног ликовног стваралаштва код нас и у Мађарској је Јожеф Пехан (1875–1922) који је завршио студије у Минхену. Његова самостална изложба из 1913. године у Будимпешти била је прва модерна, провокативна изложба која је пренета и у многе војвођанске градове. У простору где је данас смештена Ликовна галерија је некада радила Кафана код Графенштајна, у којој је Јожеф Пехан више био домаћин него гост. Изводио је представе, свирао, говорио своје хумореске и на крају у том простору и окончао свој живот. Највећи део ликовног остварења Јожефа Пехана, чува Градски музеј Културног центра Врбаса. Тако вредна збирка је била у власништву Беле Пехана и његове жене, а након смрти Беле од наследника је откупљена комплетна збирка слика *Јожефа и Беле* од стране Градског музеја у Врбасу, а по Белиној жељи. Финансијска средства за откуп збирке (у висини од 82.802.000,00 динара), обезбедила је Самоуправна интересна заједница за културу САП Војводине. Дом културе Врбас је формирао Комисију за процену слика у саставу: Слободан Санадер, Никола Кусовац и Бела Дуранци, која је извршила попис и вредновање свих слика ове збирке. У фебруару 1989. године комисија формирана од стране СИЗ Војводине преузела збирку слика. Према списку збирка је бројала 98 дела Јожефа и 184 дела Беле Пехана. Након преузимања поменуте збирке, дела су смештена у Дом технике у улици Ивана Милутиновића 12, у тадашњем Титовом Врбасу²². Градски музеј Културног центра Врбаса чува заоставштину Јожефа Пехана од 2008. године. Богата уметничка заоставштина и комплексна остварења поред сликарских дела у Музеју броји и цртеже, фотографије, скулптуре али и личне предмете овог значајног уметника. Године 2020. оспособљен је наменски депо за одлагање дела која нису изложена у сталној поставци. Депо је климатизован, опремљен овлаживачима ваздуха, апаратима за држање константне температуре, заштићен од природног светла, поседује хладно осветљење, према положају је заклоњен са свих страна и обезбеђен решеткама и алармним системом. Сва дела се налазе у вертикалним решеткастим витринама. Најрепрезентативнија дела Јожефа Пехана налазе се изложена у сталној поставци у Градском музеју Културног центра Врбаса у галерији која носи његово име.²³ Дела Јожефа Пехана и његовог сина Адалберта Беле Пехана (1906–1986) чине најзначајнију заоставштину из области ликовних уметности коју Врбас поседује. Са нестрпљењем се још увек чека тренутак када ће се реализовати давнашња идеја да се створи стална поставка ликовних дела, Два Пехана. Поводом 100 година смрти великог уметника Градски музеј је организовао низ догађаја, од којих је централна изложба дела Јожефа Пехана реализована управо у Ликовној галерији Културног центра Врбаса.

²²АГМВ Ф ЈП, *Записник вођен од стране Дома културе*, Врбас, 1989.

²³В.Гргуровић, П.Орбовић, Б.Војиновић, С.Вулановић, *Водич-Градски музеј Врбас*, Врбас, 2017, 114–120.

„Портрет старца у шеширу” слика Беле Пехана

Збирка Градског музеја броји 45 слика уметника савременика међу којима се издвајају дела Ратка Шоћа, Светислава Шљукића, Војимира Дедеића, Мирка Ћирића, Миленка Буише, Горана Кнежевића, Тање Перуновић, Милијане Радовановић и других.

Збирка Ликовне галерије

Збирка Ликовне галерије поседује 47 дела прикупљаних деценијама, откупом дела победника Палете младих и поклоном других аутора: Ловра Артуковића, Милорада Бубање, Живка Ђака, Бранислава Вулековића, Милана Станојева, Соње Жуловић, Петра Шушулића, Радована Јокића, Саве Стојкова, Мирка Ћирића, Драгана Лубарде и других. Ретроспективним изложбама о Палети младих које су организоване од 2011. до 2014. године у три дела, сва дела победника која се налазе у власништву КЦ Врбаса су опремљена. Међу селекторима су се посебно издвојили историчар уметности из Београда, Никола Кусовац, и ликовни критичари из Новог Сада, Сава Степанов; а од млађих Славица Попов Жарковић и Биљана Јотић.

У раду Ликовне галерије значајни су били критичари и историчари уметности: Никола Кусовац, Сава Степанов, Петар Петровић, Милош Арсић. Од 2014. године оформљен је Уметнички савет Ликовне галерије који доноси одлуку о избору поставки за сваку наредну излагачку годину и то на основу јавног Конкурса за излагање у Ликовној галерији Културног центра Врбаса. У Уметничком савету до сада су били: Радован Јокић, Миленко Буиша, Силвиа Јелачић, Светислав Шљукић, Томислав Тодоровић, Јелена Средановић, Милан Блануша и Јулијана Протић.

Од значајнијих изложби одржаних у Ликовној галерији Културног центра Врбаса се издвајају следеће изложбе:

- 2022. изложба Јожеф Пехан, „Век после”;
- Изложба скулптура Вукашина Миловића;
- 2021. изложба графика Радована Јандрића;
- 2016. у јануару Галерија наивне уметности из Ковачице (излагали су Зузана Халупова, Мартин Јонаш, Јан Жолнај, Зузана Верески, Павел Попов, Ева Хусарник, Павел Цицка и други);
- у фебруару 160 година Витала – изложба „Виталових сунцокрета” (Никола Кусовац је током година вршио селекцију аутора чија дела је Витал откупљивао и стварао збирку која броји око 280 дела – нажалост у не баш најбољем стању);
- јул – Изложба дела из Колекције Центра за ликовно образовање Шуматовачка из Београда (излагали су Урош Ђурић, Момчило Антоновић, Лека Младеновић, Милан Циле Маринковић, Срђан Апостоловић, Душан Оташевић, Александар Срб, Раша Тодосијевић, КОста Бунушевац, Коста Богдановић и други);
- 2015. у новембру – Драган Мартиновић „Почаст голготи Србије” (повод обележавања завршетка Првог светског рата);
- Новембар, децембар – „Путовања три објектива”: Томислав Петернек, Игор Мандић и Горан Кукић.
- 2014. септембар – изложба дела Уроша Тошковића из приватне колекције Станка Зечевића, изложбу отворио амбасадор Црне Горе;
- 2013. јул – Галерија Лазар Возаревић из Сремска Митровице, изложба цртежа Лазара Возаревића; на отварању говорили Марија Вукајловић – историчар уметности и директор Галерије Милан Маринковић;
- Октобар – Кемал Рамујкић – амбасада Црне Горе;
- 2010. Колекција Музеја савремене уметности Војводине, изложбу отворио Живко Грозданић;
- 2007. изложба слика Петра Лубарде поводом 100 година од рођења уметника, изложбу отворио Здравко Вучинић, историчар уметности.
- 2004. „Ћилим Срба у Војводини” – из Музеја Војводине из Новог Сада;
- 1996 – Мића Поповић Графике;
- Милан Станојев – Графике;
- Графике украјинских аутор – „Пејзаж као израз” – Градски музеј Сомбор;
- 1995. слике, цртежи и графике – Музеј савремене уметности Београд;
- 1994. Момо Капор – цртежи и слике;
- 1993. Милић од Мачве, слике Небеске Србије;
- 1991. Мића Поповић, слике;
- 1986. Дадо Ђурић слике из фонда Чеда Едренића – Београд;
- 1985. СЛИКЕ САВЕ ШУМАНОВИЋА ИЗ ГАЛЕРИЈЕ „СЛИКА САВА ШУМАНОВИЋ ИЗ ШИДА”;
- Урош Предић, слике из Галерије Матице Српске Нови Сад;
- 1984. Паја Јовановић слике из Народног музеја у Београду;
- 1983. Албрехт Дирер – инспирација уметника (у сарадњи са Амбасадом СР Немачке и Музејем у Нирнбергу);
- Едо Муртић и Златко Прица, графике;
- 1982. Зора Петровић и Зора Поповић, слике из фонда Народног музеја из Београда;
- 1981. Божидар Јакац, графике;
- 1980. примери модернизације слике – Музеј савремене уметности у Београду;

- 1979. Савремено југословенско стваралаштво из фонда Народног музеја из Београда.

ФОЛКЛОРНО МУЗИЧКА РЕДАКЦИЈА КУЛТУРНОГ ЦЕНТРА ВРБАСА

Фолклорно-музичка редакција Културног центра Врбаса

Руководилац: Никола Побор

Адреса: Маршала Тита 87, 21460 Врбас

e-mail: pobornikola@gmail.com

Web: <http://www.kcvrbas.org/>

У оквиру музичко фолклорне раде: фолклорни ансамбл, хор, новоформирани оркестар, а планирано је и формирање плесног студија.

У оквиру фолклорног ансамбла раде дечији играчки ансамбл и певачка група.

У плану је промоција фолклорног ансамбла гостовањима у Србији као и наступ у граду на манифестацијама које се одржавају у току године, док се у летњем периоду планира гостовање ансамбала и у иностранству.

Народни оркестар који делује у оквиру Фолклорно-музичке редакције. Циљ је да оркестар достигне неки основни ниво извођачке функционалности, да би се, потом, могло радити на увежбавању музичких аранжмана који би били пратња у оквиру Фолклорног ансамбла. Главни део репертоара ће, пре свега, бити усклађен са потребама и репертоаром фолклорног ансамбла, док ће сами аранжмани бити прилагођавани тренутном инструментаријуму (избор инструмената који су на располагању), као и њиховим извођачким способностима.

Кључна активност хора је неговање вокалне, односно хорске музике, организовање културно-уметничких садржаја на локалном, регионалном, републичком и међународном нивоу. Образовање музичке сцене на подручју територије општине Врбас. Оспособљавање певача аматера за учествовање на културно-уметничким манифестацијама и организовање културно-уметничких манифестација.

Хор Културног центра Врбаса „Бачки певачи”

Хор Културног центра Врбаса „Бачки певачи”, основан је 13. фебруара 2014. године на иницијативу Јелене Алексић, а уз сарадњу Културног центра Врбаса и Општине Врбас.

Хор окупља категорије певача свих узраста и у својој структури има пет група које такође засебно функционишу:

- дечји хор „Мали бачки певачи”
- омладнски хор „Бачки певачи”
- градски хор „Бачки певачи
- женски хор „Бачки певачи”
- мушки хор „Бачки певачи”

Хор Културног центра Врбаса је освојио многобројне награде:

- Награду града Општине Врбас, 2022. године;

- Плакету за учешће на Међународном фестивалу хорова у Руми, у категорији мешовити хорови, 2022. године;
- Плакету за учешће у натпевавању хорова на манифестацији „Мокрањчеви дани” у Неготину, у категорији камерни хорови, 2021. године;
- Награда за најбоље изведену соло деоницу, као и бронзана медаља на Међународном такмичењу хорова у Охриду, у категорији камерни хорови, 2018. године;
- Златна медаља на Међународном фестивалу хорова „Мајске музичке свечаности” у Бијељини, у категорији женски хорови, 2018. године;
- Сребрна медаља на Међународном фестивалу хорова „Мајске музичке свечаности” у Бијељини, у категорији мешовити хорови, 2017. године;
- Захвалницу за учешће на дечјем фестивалу „Змајеве дечје игре” у Новом Саду, у категорији дечји хорови, 2016. године;
- Плакета за учешће на Међународном фестивалу хорова „Леге Артис” у Тузли, у категорији мешовити хорови, 2016. године;
- Бронзана медаља на Међународном фестивалу хорова „Мајске музичке свечаности” у Бијељини, у категорији мешовити хорови, 2015. године;
- Сребрна медаља на Међународном фестивалу хорова „Мајске музичке свечаности” у Бијељини, у категорији женски хорови, 2014. године.

Од значајнијих наступа хор Културног центра Врбаса „Бачки певачи”, убрјаја значајне наступе попут:

- наступа испред Храма Светог Саве у Београду, који је емитован на Црвеном тргу у Москви (2018);
- наступа у Синагоги у Новом Саду (2017);
- наступа на отварању финалне кошаркашке утакмице Црвена Звезда – Врбас (2016);
- наступа поводом јесењег заседања Народне Скупштине Републике Србије (2016);
- многобројне хуманитарне концерте, као што је концерт за помоћ поплављеним подручјима (2014).

Хор Културног центра Врбаса „Бачки певачи” је остварио сарадњу са многим удружењима и установама. Удружење које је највише помогло развоју хора и његовој одрживости је удружење „Музика на куб”.

Хор је својим наступима и ангажовањем створио сарадњу и подржао манифестације следећих удружења/друштава:

- ВУМ (Врбаски уметници), учествовање на отварању изложбе;
- УЛУВ (Удружење ликовних уметника Врбас), учествовање на отварању изложбе;
- Културно – просветно друштво „Карпати”, учествовање у реализацији програма њиховог међународног хорског фестивала;
- Емпата – учествовање на хуманитарним концертима;
- „Храбро срце” – учествовање на хуманитарним концертима;
- „Љубав, вера, нада” – учествовање на хуманитарном концерту.

Поред сарадње са удружењима и друштвима, хор има сјајну сарадњу са Националним саветом црногорске националне мањине, те је често учесник на њиховим скуповима и манифестацијама.

Сарадња која је највише помогла одрживости хора је сарадња са Црквеном Општином Врбаса, која је уступила хору простор за вежбање, а такође дала дозволу да хор сними спот у Православној цркви Ваведења Пресвете Богородице.

Репертоар хора је захваљујући певачима различите узрасне доби, постао разноврсан, те поред класичних хорских световних и духовних композиција, убраја обраде народне, поп и рок музике.

Кроз хор је прошло више од 100 певача, док је око двадесетак певача наставило своју певачку каријеру у другим музичким саставима.

Диригент хора је мастер теоретичар уметности Јелена Алексић.

Да би се дефинисао значај *Фолклорног ансамбла* Културног центра Врбаса за културни идентитет општине Врбас, неопходно је сагледати га у једном ширем контексту, кроз две димензије: просторну и временску. Под овим се првенствено мисли на посматрање локалног фолклорног ансамбла у склопу читаве мреже ансамбала и културно-уметничких друштава која постоје у нашој земљи (самостално, у оквиру домова културе, културних центара или сличних културно просветних институција). Поменуто друга димензија подразумева сагледавање значаја оваквих институција кроз време. На самом почетку треба напоменути да се у многим анализама и научним студијама које се баве овом тематиком, без неког посебног критеријума, понекад упоредо користе термини Дом културе и Културно-уметничко друштво. Поред поменутих, кроз историју је било у употреби мноштво дугих назива оваквог типа установе „који су варирали од *културног центра*, *културно-образовног центра*, *дома* револуције, све до *домова омладине и пионира*” (Ђукић 2012: 137). Оно што је значајно је да је у свим овим облицима институционалног културног организовања фолклор готово од почетка представљао једну од незаобилазних активности. Пре него што се може почети са анализом значаја аматерских фолклорних ансамбала, како на локалном нивоу, тако и на ширем подручју, тј. на нивоу целе државе, потребно је мало боље објаснити феномен Домова културе²⁴. Оснивање Домова културе у СФРЈ започето је одмах након Другог светског рата, као део настојања тадашњих југословенских власти да се створе централне установе у којима је обједињен сав културно-просветни и уметнички рад. (Димић 1988: 137). Ипак, у почетном периоду масовност, као и сам квалитет рада ових установа је била на доста ниском нивоу. Тек након 1960. године долази до убрзаног оснивања већег броја Домова културе у СФРЈ, а истовремено и до нивоа и начина рада који је значајан за културни живот заједнице. (Ђукић 2012: 137). Ове институције су се, у том почетном периоду, генерално могле поделити на два типа, матичне и месне. Први су оснивани при федералним јединицама, док су месни оснивани по територијалном принципу, при месним народним одборима. (Димић 1988: 137). Већ током поменутог првог масовнијег „таласа” оснивања Домова културе шездесетих настаје и Дом културе у Врбасу 1968. године. Он се по свом значају може сврстати поменутом типу *матичних домова културе*. Убрзо након оснивања Дома културе у Врбасу, (у периоду 1972–1973) са њим су програмски и организационо обједињени и Месни домови културе који су оснивани по селима општине Врбас. (Андријашевић 1998: 24). Истовремено са обједињавањем месних (сеоских) Домова културе са матичним у Врбасу, оснива се и Фолклорни ансамбл Дома културе Врбас, који од оснивања па до данас представља убедљиво најмасовнију секцију Дома културе Врбас, односно данашњег Културног центра Врбаса.

²⁴Овде се подразумевају и други већ поменути називи, као што су *Културно-уметничко друштво* (КУД), *Културни центар* и други термини који означавају сличан вид културног организовања.

Значај аматерског фолклорног ансамбла, као и самог Дома културе као институције за културни живот Врбаса може сагледати на два нивоа. Први подразумева онај шири културно-социјални значај овакве културне институције и њену улогу главног стожера културног живота у локалној заједници као што је Врбас. Други ниво односи се на значај, институционално организованог, аматерског бављења фолклором за очување и ревитализацију фолклорне традиције, како већинске, тако и фолклорних традиција мањинских етничких заједница у једној мултикултуралној средини какву имамо у Врбасу, а и Војводини уопште.

Када је реч о институцијалном значају Домова културе генерално, а самим тим и на конкретном примеру врбаске локалне заједнице, мора се почети од најопштијег нивоа, тј. онога што називамо културна политика. Без потребе за детаљнијом анализом различитих концепата културне политике која у пракси постоја, тј. начина на који се нека држава стратешки односи према култури, ставићемо фокус, пре свега, на културну политику наше земље. Главна одлика те културне политике, која се није значајно променила од времена након Другог светског рата до данас, јесте схватање културе као, општег, јавног добра и настојање да се она учини доступном што већем броју људи. Овакав концепт није заступљен само код нас, већ постоји у различитим европским државама. Поменуте идеје су можда најбоље сажете у концепту познатом као *демократизација културе*, чији је творац Андре Маљро (André Malraux), који га је утемељио 1959. године, као француски министар културе. Под овом идејом подразумевало се да треба настојати да се свим грађанима омогуће једнаки услови приступа уметничким делима и партиципацију у врхунској култури. (Ђukić 2010: 66). Концепт *демократизације културе*, дакле, у неком ширем смислу је био прилично заступљен у СФРЈ кроз тадашњу *социјалистичку културну политику*. Без улажења у анализу идеолошке подлоге културне политике у социјалистичкој Југославији, или прецизније процене успешности у реализацији кључних идеја које су садржане у тој политици, значај онога што је преживело као наслеђе тог времена је несумњив. Велики број установа културе изграђене су и основане у поменутом периоду (Кнежевић 2012: 99).

Филмска редакција

Биоскоп „Југославија” Врбас

Руководилац: Љубица Делибашић, 064/8577076

Адреса: Маршала Тита 73, 21460 Врбас

Email: delibasicljubica@gmail.com

Контакт телефон: 021/707501

Web: <http://www.kcvrbas.org/>

Историјат

Давне 1912. године, саграђена је зграда и почео је са радом први биоскоп у Врбасу, када је Петер Ерлеман продао део земље, уз противљење свога оца, како би саградио зграду и отворио биоскоп „Nemzeti” који је то име задржао и између два светска рата, али сада под другом влашћу, „Интернационал”. Ако знамо да је први биоскоп, стални, отворен у Београду 1906. године, јасно нам је колико је Врбас, као варошица био напредан и у економском и у културном сегменту. Осим за време Другог светског рата (мада ни тада у потпуности), није затварао своја врата за посетиоце. Тај континуитет задржан је у послератном периоду и даље. Стогодишње деловање имало је своје успоне и падове као и све делатности, услед разних економски, политичких и других разлога. Како год, ова грана уметности привлачила је највећу пажњу гледалаца. Сама зграда је после 45 година полако пропала, али је служила својој сврси.

Од 1945. године биоскоп мења име у „Слобода”, а Петер Ерлеман постаје административни радник у њему. Године 1957. биоскоп је реновиран, али су филмови и даље приказивани на старом кинопројектору, не само у биоскопској дворани, него и на отвореном, у летњој башти, на Шећерани, на Радничком универзитету. А управо ту на Радничком универзитету, где се одвијала највећа културна делатност, настављена је филмска прича кроз тзв. Филмску службу. Приказивани су филмови који су третирали разне теме из живота Југославије (ваздухопловство, хемијско-техничка заштита итд.) те шеснаестомилметарски филмови. „Филмске копије су допремане возом. Сачекивали су их кинооператери са запрежним колима, бициклом, мотором, а касније аутима и транспотовали у биоскоп.”

Године 1961. приказано је 22 филма кинотеке и 43 на шеснаестомилметарској траци, а видело их је укупно 13.673 посетиоца. Године 1962. 47 пројекција са 9.364 посетиоца, 1963. и 1964. било је 8658 гледалаца на 35 филмова, 1965.40 приказа, а 12685 гледалаца, 1966. године 28 филмова је видело 7645 гледалаца. За 1967. годину немамо податке, а 1968. година је година, када Дом културе преузима део приказивања филмова у сали са 40 места која је свако вече приказивања била препуна гледалаца иако и даље, одвојено од Дома културе, биоскоп приказује своје филмове. Те, оснивачке, 1968. године, приказано је 26 филмова које је погледало 1682 посетилаца. Филмови су приказивани по месецима, као месец француског филма, пољског, америчког, југословенског, а приказивани су италијански, јапански, шведски, енглески филмови.[1]

Захваљујући набавци покретне апаратуре, филмови су се приказивали и у другим деловима града, пендловали по селима и заиста били главни вид забаве великог броја становника, свих старосних доба, нивоа образовања и занимања.

Биоскопи који су активно радили по селима, временом су се припојили биоскопу „Слобода”, који је и сам припојен Дому културе, тј. садашњем Културном центру 1985. године, у оквиру кога и данас ради. Биоскопа „Слобода” је имао 400 места у партеру и 103 на балкону, као и летњу башту са 350 седишта. Трајање, углед и популарност обезбеђивали су биоскопски посленици Шапи Стеван-Пишта, Миливоје Новчић, Софија Соња Перишић, Драго Драгнић, Нађ Јожеф-Лулаш, Марија Маца Херинг. После пожара и уништења целе кровне конструкције, 1989. године саграђен је нови биоскоп под именом „Југославија”, који је добио прелепу, функционалну и за то време, савремену салу. То је било време огромне посећености филмских пројекција, што због богатог репертоара, што због квалитета приказивања, али и удобности коју је пружао савремени ентеријер и наравно што је ова уметност и даље била предмет интересовања становништва и носила примат у односу

на неке друге области уметности и културе. Из архиве Културног центра пронашли смо податак који говори да је за тридесетогодишњи јубилеј ове установе биоскоп посетило 700.000 људи, из чега произилази да је годишњи број посетилаца био 23.300, што би на месечном нивоу било око 2000 гледалаца. Ови подаци се односе и на биоскопе по насељеним местима општине Врбас. Када се тиче насељених места у сваком од њих пет радили су биоскопи и између два рата.

Ко је био први власник куцурског биоскопа, немамо сигурних података осим да у „Монографији” стоји име Петар Керекјарта, али неки истраживачи из овог села тврде да је то био Хенрих Холцдергер. Како било, биоскоп је трајао и приказивао филмове на различитим локацијама у месту. За време Другог светског рата власник биоскопа је био Хенрих Енис, да би после рата 1946. године добио назив „Искра” који је радио у оквиру удружења „Каћуша”. Године 1948. је национализован, а његов рад обновљен 1953. године. Од тада променило се неколико кинооператера: Јаков Фејса, Мирослав прегун, Никола олејар, Силвестер Стрибер, Фекете Кирил Ћиро и Нандор Колоцка, као и спремачица Велинка Фаркаш.[2]

У Равном Селу, у кући Тешнера прорадио је први биоскоп, баш захваљујући отварању биоскопа у Врбасу, као и у осталим местима Општине, биоскопи су до рата радили у приватној својини, да би се после рата национализовали, радили у месним заједницама сељачким задругама и на крају се припојили Дому културе. Биоскопски посленици у овом селу су били Станко Мишић Милуша, Томин Драгиња, Секулић Мира, Станимир Ђорђевић, Снежана Цветковић и Божо Ђурић.[3]

Змајевачки биоскоп је радио у оквиру кафане и истоименог власника Фридриха Рихтера, под именом „Викторија”. Каасније се називао „Дунав”, а после рата је радио у оквиру културно-просветног савета Општине, комуналног предузећа, самостално и на крају у оквиру ДК Врбас. Значајни посленици овог биоскопа су: Бујандрић Дамјан, Милош Ракић, Перица Ботић, Драгица Вујошевић, Бранка Шћепановић, Гезабан, Војо Вуликић, Видосава Ивановић...[4]

О Бачком Добром Пољу немамо података, осим да је постојао биоскоп између два рата, а после рата у данашњем Дому културе у селу, одвијао се филмски живот кроз старе кинопројекторе, пендловање са осталим биоскопима у препуној сали од преко 500 седишта. У биоскопу „Дурмитор” радили су: Мироје Жарковић и Момо Ћаласан и Милун Даниловић кинооператери, Гроздана Делић и Стана Ћаласан, спремачице и управници, Вељко Маловић, Радоман Тмушић и Драгица (Ћаласан) Вукотић.[5]

Између два рата у Савином Селу је било три биоскопа. Један је био у сали синдиката, други „Корзо” и трећи у Дому културе, чији је власник био из Змајева. Иначе, важно је напоменути да су се кинооператери међусобно испомагали, па су неки радили и у три села, те се може закључити да је сваки од њих био део сваког места у Општини и Врбаса. Неки од њих су били изузетно стручни, стичући знања и школујући се у Београду, Кикинди, Палићу, Земуну... У Савином селу су радили: Матија Прекоп Маћаш, Никола Лаиновић, Ружица Парошки, Катица Бабовић и Радмила Лауц.[6]

У временима велике филмске кризе у свету, па и код нас, један је од ретких биоскопа у Земљи који није престао са радом. С досетком доброг домаћина, руководство се сналазило на разне начине да придобије публику, извуче неки стари филм из „ковчега” нађе разлог за приказивање прошлости на филмском платну, одржи неке друге садржаје, а све како публика не би изгубила навику доласка у биоскопску салу. Успех је био загарантован захваљујући упорности, финансијској потпори града, а пре свега захваљујући ангажовању руководства.

Највеће заслуге за опстанак биоскопа, а свакако и одржавања навике публике да долази у установу културе, припадају Слободану Елезовићу, који је поред тога што је руководио овом радном јединицом, касније редакцијом КЦ, био и сјајни и истински познавалац филмске уметности, зналац који је био непогрешив у одабиру репертоара и мајстор да придобије публику, био је секретар Фестивала поезије младих и директор Дома културе. У време његовог вођења биоскопа, подршку је имао у кинооператеру Фодору Михаилу, благајнику Душану Лукићу, Дрени Бошков. Касније се придружује Ненад Бечић, Татјана Босановић и Љубица Делибашић, која је наследила Елезовића на месту руководиоца 2014. године. Једно време у оквиру биоскопског хола радио је и кафић у коме су се окупљали поштоваоци биоскопа и културе уопште. Прво је кафић водио Дом културе, да би га препустио приватницима који су у њега уткали дух културе, кроз различита културна окупљања, као што су музичке ретроспективе, музички хепенинзи, изложбе итд. Некако у тим довијањима да се задржи публика, управо у овој радној јединици родила се идеја да аматерско позориште понесе име познатог глумца, нашег суграђанина Владимира Поповића.

У недостатку зграде Дома културе која је изгорела 1992. године, управо се у простору биоскопа одржавају драмске пробе и приказују исте и гостујуће, како аматерске тако и професионалне. Све то је доприносило да биоскоп и даље опстаје, да се не затвара. После смрти Слободана Елезовића, ново руководство, уз помоћ разних конкурса, обезбеђује средства за савремену опрему и дигитализацију, за промену дотрајалих столица и ентеријера. Укључују се и прате савремене трендове приказивања, фестивале, обезбеђују најбоље и најгледаније филмове. Надамо се да ће се поново у биоскоп вратити публика, на начин како је то било у „златно доба” биоскопа. Тај циљ се полако уобличава и поприма обресе позитивног исхода, судећи према броју гледалаца који све више расте.

Све до велике кризе, губљења интересовања публике за овакав начин приказивања, наш биоскоп је био перјаница промоције најквалитетнијих, најнаграђиванијих и најпопуларнијих, светских филмова. Интересовање публике се мењало, због различитих разлога, али углавном је било условљено развојем аудио-визуелних технологија, телевизије, интернета... Међутим увек смо били актуелни и често смо морали приказивати филмове по недељу дана три пута дневно. Пендловање (приказивање филма у два или три места одједном) је било свакодневица, како би га сви у општини могли видети. Матине представе, такође, су биле редовне. Такво интересовање изазивали су филмови као што су они који су приказивани на светским фестивалима у Венецији, Берлину, Кану, филмови, оскарровци, Америчке филмске академије, домаћи филмови из периода Другог светског рата, поратни и савремени филмови.

Модернизација биоскопа директно утиче на даљи раст броја гледалаца и квалитет приказиваних кинематографских дела светске кинематографије, што је јако важно како за сам рад биоскопа тако и за општи интерес у области кинематографије и улагања за ширење и осавремењавање приказивачке мреже, оживљавање биоскопа у мањим срединама.

Биоскоп „Југославија” послује од 1990. године као једини биоскоп у граду са 174 места. Биоскоп је и једина градска сала за веће јавне манифестације и пробе секција Културног центра.

Техничка опремљеност

Величина биоскопског постојећег платна је 8мX3,5м. Са својом локацијом у центру града, са једном акустичном биоскопском салом димензија 14,60мX9мX5м и сценом димензија 6,30м X9мX 4,50м, удаљеност кино кабине од екрана 20м.

Сала је опремљена тапацираним седиштима и централном климатизацијом и грејањем на струју.

Обезбеђено је мрежно напајање аудио и пројекционе опреме од 825 w.

ДРАМСКО-РЕЦИТАТОРСКИ СТУДИО КУЛТУРНОГ ЦЕНТРА ВРБАСА

Драмско-рецитаторски студио Културног центра Врбаса

Руководилац: Тијана Маловић

Адреса: Маршала Тита 87, 21460 Врбас

Email: tijana.malovic@kcvrbas.org

Web: <http://www.kcvrbas.org/>

Драмско-рецитаторски студио стреми популаризацији културе говора на ширем плану, као једног од начина очувања, али и неговања језика. Обилазак школа и успостављање сарадње са наставницима и професорима српског језика, те рад са ђацима у многама доприноси нашем циљу.

У циљу стварања квалитетних аматера за врхунске културне активности везане за говор, као што су рецитовање, беседништво, глума, водитељство и сл., нужно је пружити сазнања аматерима, како теоретски, тако и практично.

Смотре рецитатора су од изузетног значаја, нарочито општинска јер већ на овом нивоу достижемо републички квалитет, те нас тако наводе као добар пример свима, како у Војводини тако и у Србији.

Поред смотри, рецитатори својим наступима и партиципацијом у програмима учествују у обележавању свих датума важних за нашу општину и државу, а притом се остварује ближа сарадња са другим ствараоцима у култури, како општине тако и шире.

Историјат

У Дому културе „Врбас” на првој Општинској смотри коју су организовали тадашњи директор Дома културе, Јован Миросављевић, главни организатор Бранислав Бари Милошевић и Богдан Димитров, тадашњи секретар СИЗ-а за културу 1969. године дошли су на идеју да оформе рецитаторски студио да би званично 1972. Радомир Шоћ са већ поменутима оформио студио рецитатора Дома културе „Врбас”. Ту остаје до 1983. године, када бива именован за уметничког директора Дома културе, а Весна Ђилас преузима посао као руководилац Студија. С временом, рецитаторски студио прераста у драмско-рецитаторски.

1. Весна Дринчић Ђилас „Из љубави с љубављу”

Рецитаторске секције служе за интерпретацију текста, извођење поезије или прозе. Циљ је да се текст пренесе на публику на што аутентичнији и природнији начин и да се доживи кроз интерпретацију рецитатора.

Драмске секције су групе људи који се баве писањем, продукцијом и извођењем драма. Данас, постоје многи различити типови драмских секција, од аматерских група од професионалних театарара. Оне се баве различитим врстама драма, од класике до савременог позоришта.

Захваљујући културним посленицима који су свој рад утиснули у срца својих аматера, публике и гостију и у странице извештаја, које су подносили оснивачима, данас можемо говорити о почецима рецитовања и глуме на даскама Дома културе, касније Културног центра. Нешто раније шездесетих година прошлог века, књижевно рецитаторске и глумачке активности су се одвијале у Радничком универзитету „Светозар Марковић Тоза”, у оквиру свог Центра за културу и уметност. То су били сјајни наговештаји будућих, врхунских домета рецитаторства, а до неког периода и позоришног аматеризма. Сви смо имали срећу да ти посленици из 1968. године буду први носиоци културних догађања у новооснованом Дому културе. Они су створили услове да публика масовно посећује позориште, да се едукује и заволи говорне вештине.

Шездесете су обележене десетинама књижевних сусрета, трибина, стилизованих рецитала, позоришних представа на мађарском, српском и русинском језику: „Забушанти”, „Цар Ђира”, „Девојчица са шибицама”, „Женидба”, „Три угурсуза” и друге. Рецитали као што су „Канаринац у мачјим шапама”, „Трешњев цвете како си сличан животу”, „Рецитуј лепо”, „Вече поезије”, „Новембар, празник братства и јединства”, „Рођендан храбрости”, „Рецитал о Лењину” и многи други.

У оснивачкој години Дома културе оформљен је, између осталог, и драмски клуб који је неговао позоришни аматеризам и рецитаторство. Већ у априлу одржан је рецитал

„Плави чуперак” на коме је говорио Мирослав Антић, песник, а у рециталу учествовало 10 рецитатора. Стихове су говорили: Момчило Алексић, Аница Бјеломесни, Мира Делибашић, Радомир Лековић, Радмила Миловановић, Милорад Миловић, Слободан Мићуновић, Душан Никшић, Марија Стојановић и Ленкица Тадић. Даље су следили рецитали инспирисани Ћопићем: „Цуретак” и „Талијанчић”. Затим следе вечери поезије са разним темама: поезија Милоша Црњанског, рецитовање песама светске антологије, стихови 20 савремених југословенских песника, млада врбаска поезија, љубавна поезија савремених песника, уз учешће великог броја рецитатора, професора гимназије и средње техничке школе.

Те године одржана је манифестација „Поетска Реч”, можемо рећи прво такмичење рецитатора. Такмичење је текло четири дана. У прва два дана жири је одлучивао о проласку учесника основаца и омладинаца у виши ниво такмичења. Зато се манифестација одвијала под називом „Поетска реч 1” и „Поетска реч 2”. Жири у саставу: Ненад Мусовић, професор, Јован Милатовић, професор, Олга Миросављевић, наставник, одабрао је победнике, односно зваће најбољег рецитатора.

Следи велики број рецитала, такмичења и учешћа чланова драмско рецитаторских клубова на обележавању значајних датума из историје Врбаса, јубилеја, прослава у многобројним врбаским фабрикама. Тако се јавља потреба за уметничким ствараоцем који би се бавио овим клубовима, глумцима и рецитаторима, који би унапређивао у квалитету и квантитету ову врсту уметности. До тада је главни организатор имао обавезу да руководи свим програмима којима се бавио Дом културе. Захваљујући Радомиру Шоћу рецитаторство и глума су достигли највеће нивое такмичења и награда које су се могле освојити. Уз њега свакако треба истаћи Богдана Димитрова, Бранислава Барија Милошевића и Каталин Фазекаш Углар. Треба нагласити да су првим, другим и трећим местима на општинским, зонским, покрајинским и републичким такмичењима доприносили и просветни радници основних и средњих школа општине Врбас.

Политика Дома културе је била таква да се, осим у граду, развија аматеризам и у насељеним местима. У том смислу руководиоци радних јединица, односно уметнички руководиоци драме, рецитаторства, фолклора, редовно су обилазили села и уз сарадњу са управницима Домова културе омасовљавали све области културне делатности. Најбољи рецитатори, играчи и глумци, аматери су учествовали у пројектима Дома културе у Врбасу. Захваљујући томе Врбас је постао познат на мапи говорништва, глуме и игре.

Четрдесет првих, других и трећих награда освојили су наши рецитатори, стекли славу и пронели глас Врбаса, смештајући га у историју говорништва на овим просторима. Врбас може бити поносан да овај део културне историје и на њене ствараоце – педагоге Рајка Шоћа и Весну Ђилас. Готово да је немогуће замислити било коју манифестацију, приредбу, јубилеј, изложбу, а да део тих догађања није Студио рецитатора.

Почетни кораци драмског аматеризма покренути шездесетих година 20. века, проширили су се на будућност, невероватном заинтересованошћу како чланова аматерског позоришта, тако и публике. Тај податак, тај услов створио је могућности организовања глумаца аматера у клубове и секције по насељеним местима Општине. Велики допринос развијању говорних вештина дали су професори гимназије, који су својим ђацима давали домаће задатке да се укључе у секције Дома културе. Самим тим одабир који су професори књижевности извршили била је гаранција постојања потенцијала, за сваког ученика кога су

упутили у ову институцију. Када је у питању позориште, највећи број аматера је био активан у Врбасу, а потом у Бачком Добром Пољу. Ове две групације су и међусобно сарађивале и учествовале у пројектима и једног и другог Дома културе и доносили прве награде са зонских, покрајинских и републичких такмичења. Позоришни аматеризам је водио Радомир Рајко Шоћ, а режију је препуштао професионалним редитељима и глумцима, махом из Српског народног позоришта. Представе су стваране на српском, мађарском и русинском језику. Читалачке пробе, пробе на сцени, пробе костима, шминка, сценографија, осветљење, све је било под контролом професионалаца.

Запажене представе и велики број награда донели су глумци аматери који су припремали представе на русинском и мађарском језику, а највеће заслуге у том смислу припадају Нади и Јанку Ленђеру на русинском и Јаношу и Золтану Догнару, те Карлу Милеру и Марији Вујковић на мађарском језику.

2. Извештаји о раду Радничког универзитета „Светозар Марковић Тоза”

Када говоримо о дечјим представама, треба истаћи велику улогу Весне Ђилас, која је са редитељем Мирославом Марковићем Банетом прославила са дечјим представама „Кад си сретан”, „Тингл тангл”, „Сећање једне Вање” и „Невидљива птица”. Поред многих награда и признања издвојићемо оно које је за представу „Невидљива птица” било врхунац достигнућа у Војводини. Наиме, ради се о томе да је ова представа постала свеукупни победник Војводине за 1998. годину. Многе друге представе су стигле до републичког нивоа и освојиле много појединачних и колективних награда.

3. „Олимп у равници” 30 година Дома културе Врбас

ИЗДАВАЧКО-ИНФОРМАТИВНА РЕДАКЦИЈА

Информативно-издавачка редакција Културног центра Врбаса руководи и органиује уметничко-истраживачком делатношћу установе, самостално организује, обједињава и усмерава рад запослених у служби, припрема и реализује план рада у складу са потребама установе културе.

Издавачко-информативна редакција Културног центра Врбас има задатак да прати достигнућа издаваштва у области културе у земљи и свету, самостално даје предлоге за унапређење метода рада издавачке делатности као и штампаних издања установа културе, као и уређује промотивне, пропагандне и информационе материјале установе.

Једна од обавеза информативно-издавачке редакције је комуникација са уметницима и осталим учесницима у креативним активностима установе културе, организација сарадње и комуникација са штампаријама и осталим стручним лицима неопходним за спровођење издавачког процеса као комуникација са установама, организацијама и удружењима из домена културе, науке и образовања у циљу набављања података и материјала за потребе приређивања и објављивања издања установа културе.

Издавачко-информативна редакција Културног центра Врбаса има задатак да активно уређује и води САЈТ Културног центра Врбаса као и друштвених мрежа ради лакше информисаности грађана везаним за културна дешавања у нашој општини, као и контакт са медијима. Осим информисања јавности, као неопходног елемента рада једне установе, обавеза издавачко-информативне редакције је међусобна комуникација, како унутар самог Културног центра Врбаса, тако и међу свим културним установама, удружењима и организацијама, ради лакше координације и планирања догађања у граду и насељеним местима општине.

Издавачко-информативна редакција Културног центра Врбаса учествује и у организовању радионица, презентација, фестивала, одабиру филмова као и изради публикација чији је издавач Културни центар Врбаса.

Све потребне информације о активностима и раду редакција Културног центра Врбаса доступне су на званичном сајту Културног центра Врбаса (www.kcvrbas.org) као и на званичним страницама на друштвеним мрежама:

Facebook – Културни центар Врбас:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100053249991196&mibextid=LQQJ4d>

Инстаграм – [kulturni_centar_vrbasa](https://www.instagram.com/kulturni_centar_vrbasa/):

https://www.instagram.com/kulturni_centar_vrbasa?igshid=NzAzN2Q1NTE=

ЈАВНА БИБЛИОТЕКА „ДАНИЛО КИШ”

Историјат

Да је у Врбасу постојала организована Народна књижница и читаоница 1948. године говори нам податак у предмету МНО Врбас, Основни подаци комуналне стамбене евиденције од 19. фебруара 1948. године: 11/ Биоскопа има један. Једино делетанско позориште и једна библиотека. (...)“ Овде се не наводи у ком организационом облику ради та библиотека. “ Постоји читаоница при месном Синдикалном већу са 662 књиге. Књиге су разне и научне, изабрана литература. Читаоци су угалвном омладина и чланови Синдиката. Најчитаније су књиге Максима Горког, Толстоја, а од наших писаца наши реалисти. Осећа се недостатак у нашим новим књигама у читаоници, а исто тако недостатак је долажење осталих људи у читаоницу. Исто, 9480/50; К 87, 537/51.

Оквирним Годишњим планом рада Стручне школе за ученике у индустрији и занатству у Врбасу, за шк. 1950/51.годину, у поглављу Књижница наводи се:“ На школи постоји наставничка и ученичка књижница. Уз књиге ученици примају и читају омладинску штампу, коју готово редовно читају. ¹ИАГНС, 9480/50; К 87, 537/51

При Дому пионира „Сава Ковачевић“ у Врбасу постојала пионирска књижица. Од дечије штампе деца су предплаћена на Пионир (300 примерака) и Змај (30 примерака)“ АОШППЊ Врбас, Дечије организације-Извештај Осмогодишње школе „Петар Петровић Његош“ Врбас, 520/54, 21. Септембар 1954. године.

Крајем маја 1952 .године Земљорадничка задруга у Врбасу основала је своју књижницу и читаоницу. Сваки члан имао је чланску карту, коју добија приликом уписа. Без чланске карте нико није могао ући у Књижницу и читаоницу.

У вези са организацијом рада треба истаћи да се издавање књига вршило четворком од 15-18 и недељом од 9-12 часова. Читаоница је била отворена сваког дана, осим четвртка и недеље од 15-19 часова. Осим читања у читаоници, сваки члан могао је на читање понети кући до две књиге, које може задржати највише 10 дана. Ко задржи књигу више од овог рока, за сваки наредни дан плаћа по 2 динара.

Ова Књижница и читаоница послужила је као основ за формирање Градске библиотеке у Врбасу. Оснивачка скупштина одржана је јуна 1953.године. Први председник Савета је Мирко Перовић, учитељ, а први професионални библиотечки радник била Невенка Попин.

Народни одбор општине 1956.г одине доделио је две лепе и простране просторије од око 170 m². Додељена су и финансијска средства за куповину новог намештаја. Исте године КПД „Јожеф Атила“ поклања своју библиотеку Градској библиотеци. Било је ту преко 800 књига на мађарском језику. Тако је Градска библиотека добила основни фонд књига на мађарском језику.

Отварањем нових просторија створени су и нови проблеми. Од 500 читалаца, колико их је било у почетку, број се повећао на преко 1300. Један библиотечки радник није могао да обавља ове послове. Савет је одлучио да се постави још један хонорарни службеник. Био је то Михајло Поповић, професор југословенске књижевности. Непоасредно после тога за хонорарног службеника постављена је и Елвира Брцански. учитељ, која је предводила књижним фондом на мађарском језику.

Решењем Народног одбора општине Врбас од 7.децембра 1962.године основана је Градска библиотека Врбас у данашњем саставу. Овим решењем извршена је интеграција свих библиотека у општини. Таквих библиотека било је шест: Градска читаоница Врбас, Народна читаоница у Бачком Добром Пољу, Народна библиотека и читаоница Змајево, Читаоница Равно Село, Народна библиотека и читаоница Савино село и Народна читаоница Куцура

Библиотека од 1983-1991. носи име „25. мај“, да би 1991. постала прва јавна установа у Србији која добија име по нашем чувеном писцу Данилу Кишу. Народна библиотека „Данило Киш“, обележава Дан библиотеке 22. фебруара.

Зграда Библиотеке је реновирана 2002. године, чиме је стекла побољшане и модерне услове за рад. У библиотеци постоји научна читаоница и завичајна збирка. У оквиру научне читаонице се одржавају ликовне радионице за децу и младе а по потреби и старије кориснике. Завичајна збирка негује фонд са ових простора од значаја за културу општине.

Савремени концепт рада

021 705 638

021 794 640

Адреса Маршала Тита 87 Врбас 21460

Email info@bibliotekavrbas.org

Радно време: понедељак – петак: 08.00 – 16.00

Укупан број запослених чини 21 радник, а стручни кадар у библиотеци чини 75% од укупног броја запослених. Међу запосленим радницима у библиотеци увек је било значајних песника који су својим радом доприносили угледу библиотеке.

Градска библиотека „Данило Киш” Врбас, Маршала Тита 87, Врбас

Укупан фонд књига: 57.335

Огранак Бачко Добро Поље, Маша Јелића 26, Бачко Добро Поље

Укупан фонд књига: 13.674

Огранак у Змајеву, Иве Лоле Рибара 12, Змајево

Укупан фонд књига: 12.297

Огранак у Равном Селу, Улица 7. јула, Равно Село

Укупан фонд књига: 10.743

Огранак у Куцури, Трг ослобођења 11, Куцура

Укупан фонд књига: 11.564

Огранак у Савином Селу, Маршала Тита 45, Савино Село

Укупан фонд књига: 11.074

Јавна библиотека „Данило Киш” се налази у центру Врбаса, у згради некадашњег Омладинског дома, површине око 450 квадратних метара, која се налази у самом градском језгру. Библиотека располаже фондом од преко 115.000 књига и има читаонице које располажу са 70 места: главна читаоница са 60 и научна читаоница која располаже рачунарима са 10 места. Приступ књигама на позајмним одељењима је слободан. Поред

именског, насловног, стручног и предметног каталога од 2001. године води се и електронски каталог. У току године Библиотека има преко 3500 активних чланова. Обрађени књижни фонд Библиотеке износи око 75.000 књига. Већина фонда је на српском језику, а у одељењу у Куцури су заступљене књиге и на русинском језику.

Зграда Библиотеке је реновирана 2002. године, чиме је стекла побољшане и модерне услове за рад. У библиотеци постоји научна читаоница и завичајна збирка. У оквиру научне читаонице се одржавају ликовне радионице за децу и

младе, а по потреби и старије кориснике. Завичајна збирка негује фонд са ових простора од значаја за културу општине.

Своју делатност Библиотека обавља кроз следећа одељења и службе: Одељене за одрасле са читаоницом, Одељење за децу, Одељење за набавку и обраду књига, Завичајно одељење, културно-издавачку редакцију, рачуноводство као и пет одељења са читаоницама по насељеним местима Општине Врбас – Бачко Добро Поље, Змајево, Равно Село, Савино Село и Куцура.

Предавање Академика Владете Јеротића

Књижевно вече Академика Милована Данојлића

Одељење у Бачком Добром Пољу

Књижевно вече Мухарема Баздуља, Бачко Добро Поље

Одељење у Змајеву

Проф. др Саша Марковић – Фрагменти о српском свету

Огранак у Куцури

Оне су промениле Србију – Татјана Лош

Огранак у Равном Селу

Програм за децу – Катарина Миколашова, књижевница из Словачке

Огранак у Савином Селу

Одељење за децу

Број чланова на дечјим одељењима Библиотеке „Данило Киш” износи 2247 чланова, а фондови броје 28.990 библиотечких јединица за децу. Препознатљиво је по организацији бројних културних дешавања. Чињеница да Дечје одељење годишње посети више од 10.000 посетилаца говори о томе колико је магија књижевног надахнућа присутна и данас. Дечје одељење остварује успешну сарадњу са Предшколском установом (државним и приватним), школама, издавачким кућама и другим установама културе.

Запослени у Дечјем одељењу, поред стандардних библиотекарских послова (обrade и смештаја књига, рада са корисницима, пружања информација корисницима и сарадње са установама културе), велику пажњу поклањају организовању едукативно-креативних радионица и других програма за децу и младе.

Бројни програми и пројекти који се реализују у Дечјем одељењу Јавне библиотеке „Данило Киш” резултат су промишљеног деловања с циљем укључивања што већег броја деце у програме културе и њиховог подстицања да и сами буду ствараоци културе. Реализују се: Светосавски конкурс, Пролећни и јесењи литерарни и ликовни конкурс, ликовни и литерарни конкурс поводом Дечије недеље, гостовања песника, Креативно-едукативне радионице обележавања Међународног дана дечје књиге, додела награда најуспешнијим читаоцима, едукативно-историјских радионица са историчарима Градског музеја Културног центра Врбаса, Библиоквиз за ученике старијих разреда основних школа и ученике средњих школа, обележавања јубилеја.

Радионица Софијине мудролије са Марком Краљевићем – Александра Михаиловић

Радионица са Урошем Петровићем

*Сусрет првака са песникињом Татјаном Пуповац
Дечја недеља*

Изложба дечјих радова Пролећног конкурса

Додела награда поводом Светосавског литерарног и ликовног конкурса

Додела читалачке значке – Дан библиотеке

Садржаји који се нуде деци и омладини на нивоу Дечјег одељења Јавне библиотеке су разноврсни и на основу узрасних категорија намењени су деци предшколског узраста, ученицима млађег основношколског узраста, ученицима старијег основношколског узраста и ученицима средње школе.

Програмска шема је веома богата, а радионице се тематски могу поделити на психолошко-педагошке, едукативне, уметничко-креативне. Програмска шема се развија и мења у зависности од потреба корисника. Организују се књижевне промоције, сусрети са писцима, предавања, трибине, изложбе, уметничке вечери, музички програми, видео и слајд пројекције, обележавање значајних јубилеја (2. април, Међународни дан књиге за децу) и др.

Издавачка делатност

Издавачка делатност библиотеке датира од 1974. године када је објављена збирка песама „Степениште сна” групе аутора врбаских песника, тада у напону стваралачке снаге: К. Бајовић, Р. Вукославовић, В. Вулановић, М. Делић, М. Драгнић, В. Кандић, В. Кнежевић, С. Лабудовић, А. Марковић, М. Недељков, Ј. Радојевић, М. Ракетић, Д. Срдановић, А. С. Тепчанин и Р. Шоћ.

Од тада је објављено преко 50 књига од којих неке по значају припадају историји српске књижевности. Заступљене су следеће библиотеке: Савремена поезија, Поезија за децу, Бисери књижевности за децу, Есеј и критика, Монографска издања, Савремена проза, у оквиру којих су објављивали значајни аутори из света књижевности: Милан Ненадић,

Благоје Баковић, Спасоје Пако Лабудовић, Раша Попов, Небојша Деветак, Милош Јанковић... Нарочито смо поносни на едицију Примењена психологија у оквиру које смо објавили три књиге пионира породичне едукације у Србији Александре Јовановић Мађар. Циљ издавачке делатности библиотеке јесте да поред објављивања књига завичајних аутора, објављујемо значајна капитална дела из свих области уметности и културе.

Едиција Примењена психологија

Часопис за књижевност „Траг“

Поред своје основне делатности, Библиотека од 2005. године објављује Часопис за књижевност „Траг“ који је постао значајан часопис у српској књижевној периодици. Годишње се објаве четири свеске часописа у обиму од десет штампарских табака. У часопису се објављују искључиво необјављени прилози. У марту 2023. је изашао 73. број. Група књижевника окупљена око врбаске библиотеке: Ђорђо Сладоје, Мирослав Алексић, Небојша Деветак, Благоје Баковић и Бранислав Зубовић, у марту 2005. године, покренула је Часопис за књижевност, уметност и културу „Траг“.

Часопис је првенствено књижевног карактера, па су у највећој мери заступљени: савремена поезија и проза, књижевна критика и есејистика, преведена литература, књижевна историја и теорија. „Траг“ се бави и музичким, филмским и ликовним стваралаштвом, као и културним наслеђем врбаског краја.

За првог главног и одговорног уредника је изабран Ђорђо Сладоје, а уредништво су сачињавали истакнути књижевници: Небојша Деветак, Мирослав Алексић, Благоје Баковић, Емсура Хамзић, Никола Шанта и Бранислав Зубовић. Данас је „Траг” један од најистакнутијих часописа када је у питању српска књижевна периодика.

У једном броју се објаве прилози од око тридесетак аутора, а готово да нема значајнијег нашег писца који своје радове није објавио у „Трагу”. Статистички гледано до сада су објављени ексклузивни прилози преко 2000 аутора на више од 12.000 страница. Траг је илустрован радовима значајних академских сликара попут Петра Омчикуса, Косте Брадића, Милоша Шобајића, Слободана Сотирова, Милана Туцовића и других. Прилози се шаљу искључиво у електронској форми на електронску пошту: casopistrag@sbb.rs, tragvrbas@gmail.com.

Награда „Небојша Деветак”

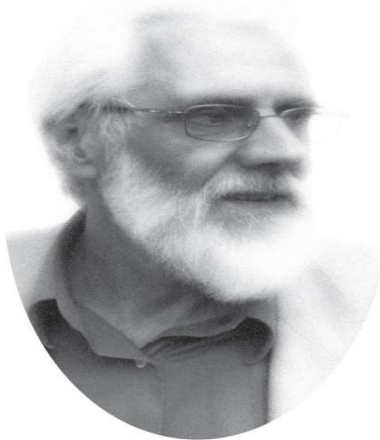
Народна библиотека „Данило Киш” је 2018. године установила књижевну награду „Небојша Деветак” по угледном песнику и колеги библиотекару, уреднику Часописа „Траг” у периоду од 2010. до 2017. године. Награда се додељује за најбољи прилог објављен у Часопису у претходној години и као таква је прва у Србији. Својим значајем је побољшала квалитет прилога „Трага” и установила се као значајна књижевна награда.

Самим тим, књижевна награда „Небојша Деветак” је постала још један вид нематеријалног добра овог града. Жири који у саставу: проф. др Саша Радојчић, Ђорђо Сладоје и Бранислав Зубовић до сада су наградили Милутина Ж. Павлова (2017), Верољуба Вукашиновића (2018), Ивана Лаловића (2019), Мирка Демића (2020) и Андрију Радуловића (2021).

Ова награда је јединствена и по томе што се популаризује књижевна периодика, која је основа савремене књижевности.

Награда се уручује на Дан библиотеке 22. фебруара.

Небојша Деветак (Мала Градуса, код Сиска 1955 – Врбас, 2017) је био угледни песник, добитник највиших признања и награда за поезију. Уређивао је новине „Српски глас” и био је председник Удружења књижевника РСК од његовог оснивања 1994. до пада Крајине. Био је један од оснивача и дугогодишњи уредник Часописа за књижевност.

Небојша Деветак

Корице Часописа „Траг”

„Траг”. Деветак је оставио неизбрисив траг у српској поезији и издаваштву. Радио је у Народној библиотеци „Данило Киш”. За поезију је награђиван на Ратковићевим вечерима поезије, Борским сусретима балканских књижевника, Златном струном Смедеревске песничке јесени, Печатом вароши сремскокарловачке, наградом Браћа Мицић, Србољуб Митић, Милан Ракић и Змајевом наградом.

Објавио је дванаест књига поезије, једну књигу прозе, једну књигу књижевне критике и три антологије поезије.

Додела награде „Небојша Деветак”, 2023.

Библиотека се скоро тридесет година бави издавачком делатношћу, а многе књиге из издавачке продукције библиотеке су награђене угледним наградама.

„Фестивал поезије младих”

Библиотека је домаћин традиционалне манифестације „Фестивала поезије младих” која је стварана са основним циљем да открива младе таленте, поспешује креативност и развија љубав према писаној речи код младих. Већину чланова библиотеке чине деца до 14 година старости, затим деца средњошколског узраста, одрасли и на крају студенти. За све категорије корисника важи јединствена чланарина на годишњем нивоу, која омогућује коришћење услуга свих одељења.

Традиционални програми Фестивала поезије младих су: Свечано отварање, Портрет песника, Излет у прозу, Лирски програм за децу, Промоција књиге прошлогодишњег победника, песнички митинг и Завршно вече.

ФПМ – Портрет песника

ФПМ – Промоција књиге победника Александра Габоне

ФПМ – Излет у прозу са Мирком Демићем

Треба имати у виду да Библиотека бесплатно уписује прваке врбаских основних школа, као и децу из вртића Предшколске установе. Такође, укупан број посетилаца библиотеке на годишњем нивоу, због природе библиотечко-информационе делатности и организације рада саме установе, подразумева посете Библиотеци ради коришћења фондова одељења и учешћа у манифестацијама.

Укупан број запослених чини 21 радник, а стручни кадар у библиотеци чини 75% од укупног броја запослених. Међу запосленим радницима у библиотеци увек је било значајних песника који су својим радом доприносили угледу библиотеке.

У Извештају о раду за 2021. годину

Број чланова: 3.438

2. Број позајмљених књига: 43.996

3. Број набављених књига: 2.062

4. Број монографских публикација, укупан књижни фонд: 115.495

5. Број књига по становнику: 2,08

6. Број посетилаца манифестација: 30

7. Број књига завичајног фонда: 1.028 (493 монографије, 495 серијских публикација)

8. Процент становништва који су чланови библиотеке: 8,17

9. Број књига за децу: 29.152

10. Број књига белетристике: 90.105

11. Број књига стручне, научне и приручне литературе: 25.390
12. Процент посећености манифестација и укупан број манифестација: 97 активност са 2.020 посетиоца
13. Број књига унетих у COBISS: 70.258 (за 2021. годину 2.059)
14. Издавачка делатност: Часопис „Траг”, 4 броја и шест књига

ЧЛАНОВИ БИБЛИОТЕКЕ

Као и сваке године најбројнији корисници библиотеке су деца до 14 година од укупно 3.438, 1974 су ученици Основних школа и предшколци. Затим, по броју следе радници (588), средњошколци (509), пензионери (220) и на крају студенти (147). Процент обухваћености становништва је 8,17% али то није реалан број јер се за полазну тачку узима попис становништва из 2011. године. Библиотечки стандард би био 15 процената. У времену интернета и великим бројем акција за децу, што бесплатног учлањења за месец књиге или поласком у школу, затим попустима у време значајних датума успевамо да одржимо овај број годинама у скоро истом проценту. У прошлој години упркос корони чланство је ипак одржано.

КОРИШЋЕЊЕ БИБЛИОТЕЧКИХ ФОНДОВА

Број прочитаних књига је у 2021. години 43.996 не рачунајући сликовнице, а укупан књижни фонд је 115.495. Библиотека као жив организам варира у броју књига који зависи од набавке и ревизије. Једне се књиге набављају, а друге редовним прегледом отписују. Најбројнији корисници библиотеке су деца. Осим лектире чита се и популарна литература.

НАБАВКА, ОБРАДА И ЗАШТИТА БИБЛИОТЕЧКОГ МАТЕРИЈАЛА

Број набављених књига је у 2021. години 2.062 од тога је 617 за децу и 1.445 за одрасле. Укупан број записа у електронском каталогу библиотеке у периоду од 31. 5. 2012. до 31. 12. 2021. године износи 70.258 записа. Број записа додатих претходној години износи 2.059. Циљ нам је да цео књижни фонд буде унесен у електронски каталог, а то значи да је остало око 50.000 записа.

Током 2021. године објављено је шест књига у издању библиотеке:

- роман „Последњи лет у детињство”, Лазара Ковачића;
- поезија „Кандило”, Борислава Гвозденовића;
- монографија „Јевреји у Врбасу”, Владимира Увалина;
- поезија „Oltremare”, Горана Лабудовића Шарла;
- уџбеник „Елементарна математика”, Драгана Томашевића;
- монографија „Матирање”, Тање Перуновић.

4.3.3. Други актери у културном пољу Врбаса-аматеризам у култури

Историја српске културе била би другачија, што значи сиромашнија, ако бисмо изоставили културни аматеризам. Учешће аматера у укупним културним достигнућима

Србије веома је значајно. Аматеризам – то је особена хроника о одушевљеном стваралаштву у свим подручјима културе и уметности.

Аматеризам је увек присутан људски ентузијазам, а његова највећа снага лежи у томе што сваке године проширује круг чланова његових друштава и њихових поштовалаца, што сваке године расте породица аматера. Тешко је навести и једног аматера који не размишља о томе да ту предивну љубав према лепоти, уметности и другарству не пренесе и на сина или кћер.

Аматеризам у многим срединама успоставља први контакт с уметношћу, с узбудљивим светом и тајнама које сваког човека уводе у културно стваралаштво и уметничко дело. Аматеризам, даље, знатно доприноси успеху српске културе у иностранству и има значајну васпитну улогу.

Зато аматеризам, као чин слободног избора и креативног потврђивања појединаца и група у друштву, као став према животу, заслужује најширу пажњу историчара и социолога културе, поготово стога што се у оквирима аматерског покрета налазио и налази велики број изразитих талената. Тај принос аматеризма трајним остварењима српске културе може се открити и кроз чињеницу да су многи истакнути професионални уметници своју прву афирмацију доживели у аматерским колективима. У том смислу, културни аматеризам не исказује се као засебан и себи довољан културни активитет, већ као комплементарна делатност која налази своје место уз професионализам и представља драгоцен извор стваралачких снага културе и уметности уопште.

Број удружења, чија је претежна делатност култура, на основу евиденције у Агенцији за привредне регистре са седиштем у општини Врбас је 69.

Р.Б.	Назив	Место	Делатност
1.	Удружење Рома „Врбас”	Змајево	Унапређење положаја припадника ромске националне заједнице, њихова едукација, економско оснаживање, толеранција и неговање традиције, културе и обичаја Рома
2.	Омладинска организација „Три, два, један” (321)	Врбас	Заштита животне средине, едукација младих и културна дешавања
3.	Културно-уметничко друштво „Шове” Равно Село	Р.Село	Културно стваралаштво и уметност
4.	Удружење грађана „Змај”	Змајево	Екологија, култура, спорт и здрав начин живота
5.	Удружење „Центар гуслари” Врбас	Врбас	Неговање слободарских, културноисторијских народних традиција везаних за гусларство и епску поезију
6.	Етно клуб „Отето од заборав” Куцура	Куцура	Заштита етнолошког и етнографског материјала неговање старих заната и традиције Русина, Срба, Мађара, Рома и других народа који живе и стварају на подручју Куцуре и општине Врбас

7.	Тамбурашко друштво „Бегеш”	Р.Село	
8.	Удружење гуслара Војводине	Врбас	Култура, свирање и певање уз гусле и епско стваралаштво окупљање гусларских друштава и секција Војводине
9.	Удружење српско-руског друштва „Род”- Врбас-Средња Бачка	Врбас	Неговање и развијање српско-руског пријатељства кроз активности на пољу историје, културе и језика
10.	Врбашки уметници Врбас	Врбас	Неговање и развијање рада професионалних академских ликовних стваралаштва
11.	КУД Гуслари и епских пјесника „ВОЈВОДА ЛАЗАР СОЧИЦА” Б.Д.ПОЉЕ	Б.Д.Поље	Култура (пјевање уз гусле и епског стваралаштва) у које се удружују гуслари и љубитељи гусала са територије општине Врбас и шире
12.	Завучајно удружење Жупљана Врбас	Врбас	Очување традиције свог завичаја и свог народа кроз окупљање и стално истицање и истраживање заједништва и припадништва Удружења
13.	Удружење креативних „Артика”	Врбас	Очување старих заната и животне средине
14.	Удружење Пипера – Пипо „Змајево”	Змајево	Неговање традиције, културе и обичаја црногорског народа
15.	Удружење љубитеља књиге „Јабучка гора”	Врбас	Организовање грађана – стваралаца, читалаца и љубитеља књиге
16.	„Stendhal”	Врбас	Развој културолошке свести поимања уметности и уметничког стваралаштва као есенције људског битисања у домену културе и уметности
17.	Културно-просветно друштво „Карпати” Врбас	Врбас	Култура и уметност
18.	Културно-уметничко друштво „Сирман и Карољ” Врбас	Врбас	Културно-уметничко стваралаштво
19.	Удружење ликовних уметника општине Врбас	Врбас	Неговање ликовног стваралаштва и развоја естетске мисли и културног напретка у области лик. Уметности, као и остваривање других заједничких интереса ликовних уметника
20.	Црногорско културно прсвјетно друштво „НИКОЛА I”	Врбас	Култура, традиција и народни обичаји

21.	Културно-уметничко друштво Гуслара „ЊЕГОШ” Врбас	Врбас	Култура
22.	Културно-уметничко друштво „ЖЕТВА” Куцура	Куцура	Очување културе и уметности у друштву као музичко фолклорних традиција русинске нац.заједнице у Србији. Остваривање, испољавање и очување колективних интереса русинске нац.заједнице
23.	Завичајно удружење Голијана Врбас	Врбас	Заштита културног, историјског и етнографског амбијента краја из кога чланови удружења потичу
24.	Удружење Крајишника Крајина Врбас	Врбас	Заштита културног, историјског и етнографског амбијента краја из кога чланови удружења потичу
25.	Удружење грађана „01 КОНЦЕПТ” Врбас	Врбас	Истраживање, нега и развој визуелних, филмских, сценских, просторних, литералних и мултимедијалних уметности, као и подизање свести грађана о различитим видовима уметности и њиховој примени у различитим сегментима друштвеног живота, те афирмације младих стваралаца кроз организовање културно уметничких манифестација, као и деловање са циљем унапређења, еколошке свести грађана и решавања проблема из наведених области
26.	Завичајно Бањско-Вучедолско удружење Врбас	Врбас	Заштита културног, историјског и етнографског амбијента краја из кога чланови удружења потичу
27.	Црногорски научно-културни центар	Врбас	Помагање, подстицање и награђивање појединаца и институција које се баве истраживачким и научним радом; уметничким и културним радом, а који дају свој конкретни допринос у области унапређења, експонирања и научне верфикације црногорске нац. културе и умјетности и научне верфикације историје црногорског иселеништва у Србији и шире у Свијету
28.	Удружене Пивљана Врбас	Врбас	Заштита културног, историјског и етнографског амбијента краја из кога чланови потичу
29.	Удржење „Ромкиња Куцуре”	Куцура	Образовање, култура, здравство, као и сарадња са другим сличним удружењима у земљи и свету
30.	Удружење грађана „Невенов фестивал деце песника” Савино Село	С. Село	Култура, просвета, дечије песничко и прозно срваралаштво и издавачка делатност

31.	Удружење Срба пореклом ван матице Србије, избеглих и расељених из БиХ и Републике Хрватске и пријатеља удружења „Арсеније Чарнојевић”	Врбас	Истицање успешних културних спортских естрадних радника чије је порекло ван Србије
32.	Куцурско удужење младих	Куцура	Организује верске, хуманитарне, културне и спортске активности
33.	Удружење Црногораца Бјеласица – Комови	С.Село	Афирмација мултикултурности
34.	Удужење ликовних аматера „Атеље 05”	Врбас	Афирмисање ликовне уметности
35.	Књижевни клуб „ВАСИОНИК” Врбас	Врбас	Афирмацијаи неговање духовних, културних и других видова уметности, како би духовна и културна ризница Српског народа била истински представљена
36.	Школско друштво за неговање традиције „Крчаг-Равно Село”	Р.Село	Неговање народне традиције
37.	Црногорско драмско-рецитаторско друштво	Врбас	Очување идентитета црногорске националне мањине кроз развој и неговање драмске уметности, сценског говора и књижевног стваралаштва на црногорском језику
38.	Завичајно удружење „ЈАН” Равно Село	Врбас	Заштита и неговање обичаја и традиције
39.	Фото кино клуб Врбас	Врбас	Фотографија и кинематографија у свим њеним видовима
40.	Удружење Војвођанска косидба Б.Д.Поље	Б.Д.Поље	Организовање и одржавање културних манифестација у циљу очувања и унапређења традиционалних вредности
41.	Удружење љубитеља урбане музике „ЦРНА РУПА”	Врбас	Праћење трендова, популаризацијом урбане музике, као и организовање фестивала урбане музике
42.	Удружење грађана „VIA NOVUM”	Врбас	Унапређење и очување старих заната и традиционалних српских рецепата као и заштите животне средине
43.	Удружење културе, образовања и тамбурашког стваралаштва „ГАЛИЈУМ”	Р.Село	Култура и образовање
44.	Удружење грађана „Корак младих”	Б.Д.Поље	Култура, рекреација, образовање, историја, равноправност грађана

45.	Културно уметничко друштво гуслара „ВУК МАНДУШИЋ” Врбас	Врбас	Култура
46.	„Шовска ликовна колона”	Р.Село	Едукација младих и афирмација културе друштва
47.	Културно-уметничко друштво „Завичајно врело”	Куцура	Културно стваралаштво и уметност
48.	Удружење грађана „Атена”	Врбас	Унапређење и очување старих заната и заштита животне средине
49.	Музика на куб	Врбас	Едукација у области музике, сценски наступ, музичко-сценска продукција и издаваштво
50.	„Удружење Црногораца Врбас”	Врбас	Одржавање веза са матичном државом на бази етничких, језичких, културних и верских обележја, као и са институцијама које обављају делатност образовања, науке, културе, издаваштва и хуманитарног рада
51.	Културно-уметничко друштво „Сава Вукосавићева”	Змајево	Остваривање и унапређење културног и уметничког стваралаштва у области народних игара и песама Срба као и других народа, реализација драмско-рецитаторског програма и његове тамбурашке музике
52.	Удружење Крајишника Врбас	Змајево	Очување и унапређење основних вредности српског друштва у област културе, образовања, спорта, информисања, заштите животне средине, народног стваралаштва и религије. Сарадња са институцијама у Републици Србији, сарадња са сличним организацијама у Србији, државама порекла и дијаспори
53.	Удружење грађана „Клуб љубитеља илустрованих новина САН МАРИНО”	Врбас	Очување традиције илустроване штампе, старих часописа, новинских издања и књига
54.	Удружење грађана „ХАРМОНИЈА ЗА СВЕ” Врбас	Врбас	Родна равноправност принципа недискриминација по ком основу, те ради пружања примарне бесплатне правне помоћи угроженим и осетљивим категоријама друштва, у првом реду жртвама породичног насиља али и других категоријама становништва слабог имовног стања као и едукације и пружање подршке угроженим и осетљивим категоријама у циљу економског оснаживања, осамостаљивања и побољшања њиховог животног

			стандарда као и због промовисања еколошких стандарда и вредности, ширења мултикултуралности и подстицања развоја културе, као и информисања јавности о наведеним темама
55.	Црногорски Културни центар	Врбас	Неговање и развијање културно уметничког стваралаштва, организовањем културних манифестација и окупљањем уметника и грађана ради остваривања тог циља, обављање делатности јавног информисања
56.	Удружење за графичку делатност центар „Графи“	Змајево	Графичка делатност
57.	Завичајно удужење крајишника „КРАЈИШНИЦИ“ Б.Д.Поље	Врбас	Очување културно-историјских и цивилизацијских тековина, те заштите права и интереса Срба Крајишника
58.	Гроф Рагузински	Б.Д.Поље	Област остваривања циљева привреде, туризма, пољопривреде, заштите животне средине, људских и мањинских права, омладине и спорта, саобраћаја, развој локалних заједница
59.	Удружење Рома Врбас	Врбас	Образовање, култура, здравство, заштита животне средине, помоћ за социјално угрожено становништво, социјално укључивање Рома и Ромкиња као и сарадња са другим сличним удружењима у земљи и свету
60.	Црногорско вијеће	Врбас	Очување националног идентитета, као и афирмација културног и уметничког стваралаштва припадника црногорске нац.мањине у Србији, издавање књига и штампане периодике (новине и часописи), као и мултимедијална издања
61.	Удружење за неговање традиције и културе „Алексије Везилић“ Змајево	Врбас	Неговање традиције и културе уз посебан осврт на реализацији програма у области књижевности као и очување Српског језика и ћерилице
62.	Удружење грађана „ТРАДИЦИЈА СТАРОГ ВРБАСА“	Врбас	Бољи и бржи културно туристички развој општине Врбас, као и неговање традиције и културне баштине свих чланова вишенационалног Врбаса
63.	Ценар за одрживи развој и друштвени прогрес „НОВИ ПУТ“	Врбас	Делује у правцу подизања квалитета културних активности, стварању нових обриса књижевног рада и деловања. Подстиче активности у области промоције активности израде предмета кућне радиности, ради на

			подизању и унапређењу квалитета туристичке понуде и развоја туризма, делује у правцу очувања традиционалних друштвено економских вредности, неговања и сећања на завичај, очување обичаја и трајних културних вредности
64.	Удружење грађана „ГРЕДА”		Културна и позоришна (драмска) делатност
65.	Удружење „Васојевића” Београд, Подружница удружења Васојевића Савино Село	С.Село	Неговање и очување трајних вредности племена Васојевића
66.	Удружење уметничко друштво „Бачко Добро Поље”	Б.Д.Поље	Културно-уметничко стваралаштво
67.	Удружење грађана „РАДОСТ”	Врбас	Развија савремену уметничку продукцију, доприноси развоју креативности и иновативности, (визуелна уметност, рукотворине, музика, мултимедија, уметност у јавном простору, сценска и книжевна уметност) и локалне заједнице
68.	Удружење Црногораца и пријатеља Црне Горе „Дурмитор”	Б.Д.Поље	Удружење ради на остваривању циљева очувања културе и традиције као и националног идентитета Црногораца у Бачком Добром Пољу
69.	Црногорска дијаспора „ЗУБЉА”	Врбас	Удружење ради на остваривању циљева очувања културе и традиције као и националног идентитета Црногораца у Врбасу и Србији

Општина Врбас расписује јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе на територији општине Врбас из буџета општине.

Циљ Јавног конкурса је стварање подстицајног окружења за унапређење утврђених културних области, као и обезбеђивање услова за доступност културних садржаја и развоја публике (имајући у виду и припаднике друштвено осетљивих група) на територији општине Врбаса.

II. Право учешћа на конкурсима имају:

- Удружења и организације, регистровани у Агенцији за привредне регистре на територији општине Врбас за обављање делатности културе, осим установа културе чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, који се финансирају сходно члану 74. Закона о култури и не могу учествовати на конкурсима које расписују њихови оснивачи.

- Појединци (уметници, сарадници, односно стручњаци у култури), који имају пребивалиште на територији Општине Врбас најмање шест месеци пре датума расписивања Конкурса, а који своје пројекте оставарују у партнерским односима са институцијама, удружењима и организацијама регистрованим на територији општине Врбас, као и

- други субјекти у култури.

Учесници конкурса морају бити регистровани у Агенцији за привредне регистре, имати пребивалиште у општини Врбас најмање шест месеци пре датума расписивања Конкурса, имати искуство и капацитет у реализацији програма за који подносе захтев, пријавити се у конкурсом предвиђеном року, оправдати финансијским извештајем наменски утрошак средстава по закљученом уговору о суфинансирању за 2018. годину добијених Јавним конкурсом из буџета Општине Врбас, не могу бити у поступку ликвидације, стечајном поступку или под привременом забраном обављања делатности и не могу имати блокаду рачуна, пореске дугове или дугове према организацији социјалног осигурања.

III. Средства из буџета општине Врбас намењена су за финансирање или суфинансирање ПРОГРАМА/ПРОЈЕКТА И МАНИФЕСТАЦИЈА ИЗ ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ који су од значаја за општину Врбас у следећим областима:

- културно-образовне делатности;
- музичког стваралаштва;
- аматерског културно-уметничког стваралаштва;
- сценског стваралаштва;
- визуелних уметности и
- књижевног стваралаштва.

Под пројектима у области културе који се финансирају или суфинансирају из буџета општине Врбас, а односе се на спровођење општег интереса у култури подразумевају се пројекти који се односе на:

- 1) стварање могућности за интензиван континуирани и усклађен културни развој;
- 2) стварање услова за развој и подстицање савременог културног и уметничког стваралаштва;
- 3) откривање, прикупљање, истраживање, документовање, проучавање, вредновање, заштиту, очување, представљање, интерпретацију, коришћење и управљање културним наслеђем;
- 4) програме и пројекте установа културе, удружења у култури и других субјеката у култури који својим квалитетом доприносе развоју културе и уметности;
- 5) откривање, стварање, проучавање, очување и представљање српске културе и културе националних мањина у Републици Србији;
- 6) обезбеђивање услова за доступност културних садржаја;
- 7) подстицање, унапређење и стварање услова за развој међународне културне сарадње;
- 8) стварање услова за слободан проток и размену културних израза и садржаја;
- 9) подстицање иновативности и креативности у култури;
- 10) спровођење и унапређивање едукације у области културе;
- 11) подстицање младих талената у области културног и уметничког стваралаштва;
- 12) подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва;
- 13) подстицање дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури;
- 14) подстицање културног и уметничког стваралаштва особа са инвалидитетом и доступности свих културних садржаја особама са инвалидитетом;
- 15) подстицање културног и уметничког стваралаштва друштвено осетљивих група;
- 16) подстицање међуресорне сарадње институција културе са релевантним чиниоцима из других области (туризам, наука, економија и томе сличне).

Један УЧЕСНИК КОНКУРСА може конкурисати са једним пројектом.

Прихватиће се само они програми и програмске активности које се реализују у текућој години и морају бити реализоване до краја текуће године.

IV. Критеријуми за избор програма и листе бодовања на основу којих се рангирају пријаве које се финансирају из буџета општине Врбас и начин и поступак одобравања средстава су:

- члан 3. Уредбе о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединица локалне самоуправе („Службени гласник Републике Србије”, број 105/16 и 112/17),

- члан 5. Уредбе о средствима за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма од јавног интереса која реализују удружења („Службени гласник Републике Србије”, број 16/18).

Критеријуми за доделу средстава су:

Општи:

- висок квалитет предложених пројеката;
- допринос афирмацији одређене области културе;
- важност пројекта за формирање укупне културне понуде Општине Врбас;
- допринос обогаћивању програмске понуде Општине Врбас;
- иновативност и промоција нових уметничких форми и израза;
- допринос упознавању и афирмацији културне традиције и историјске културне баштине од значаја за културну средину и њено памћење;
- афирмација стваралаштва младих уметника;
- стимулација креативности деце и младих;
- подстицање укључивања и креативности особа са сметњама у развоју;
- висок квалитет пројеката који репрезентују културну сцену Општине Врбаса на међународном плану и иностраној културној сцени;
- обухватање више учесника у реализацији пројекта;
- обележавање јубилеја из уметничке баштине и савременог стваралаштва;
- допринос обогаћивању туристичке понуде Општине Врбас;
- стручност и професионално искуство носилаца пројеката;
- високо професионална организација у реализацији пројеката;
- реална процена потребних финансијских средстава за реализацију пројекта;
- исказана финансијска подршка из других извора;
- уредно извршавање финансијских обавеза из претходних година.

Посебни критеријуми за избор пројеката

I. **Код културно-образовне делатности:**

- трибински пројекти који садржајем подстичу и развијају интерактиван однос са грађанима;
- едукативни пројекти који садржајем обогаћују сазнајни свет публике, посебно деце, младих и грађана са сметњама у развоју;
- радионице које развијају креативне способности учесника;
- пројекти који подстичу сарадњу делатности културе и образовања;
- пројекти који се реализују у локалној средини (окружењу) одређене циљне групе;
- мултидисциплинарни пројекти настали као резултат заједничког рада више субјеката.

II. Код музичког стваралаштва:

- очување традиционалних вредности које су утемељене у нашој културној и историјској уметничкој баштини;
- подршка квалитетним и савремено осмишљеним индивидуалним ауторским пројектима;
- подршка пројектима неафирмисаних или недовољно афирмисаним младим уметницима;
- манифестације у области мултиетничког стваралаштва: фестивал, такмичење, или стручни скуп који презентује, популаризује и афирмише музичко стваралаштво.

III. Код аматерског културно-уметничког стваралаштва:

- трајност (континуитет активности и пројеката аматерског удружења), одрживост (усклађеност са могућностима и потенцијалом ансамбла), осмишљеност пројеката презентације аматерског стваралаштва који доприносе очувању и афирмацији културне баштине и уметничког стваралаштва;
- естетска и стилска препознатљивост концепта, ауторски приступ, креативност и иновативност у раду;
- заступљена сарадња са стручним институцијама и појединцима;
- манифестација у области аматерског стваралаштва: фестивал, такмичење, манифестација, или стручни скуп који презентује, популаризује и афирмише аматерско стваралаштво.

IV. Код сценског стваралаштва:

- пројекти у области сценског стваралаштва: представа или ауторски пројекат, сценски наступ који својим садржајем и уметничким значајем доприноси понуди у култури Општине Врбас;
- манифестације у области сценског стваралаштва: фестивал, такмичење, пригодна манифестација, или стручни скуп који презентује, популаризује и афирмише сценско стваралаштво.

V. Код визуелних уметности:

- допринос развоју савремених уметничких форми и израза, унапређење разумевања идеја и језика савремене уметности, као и подршка иновативним и експерименталним пројектима;
- допринос развоју пројеката који презентују традиционалне технике и технологије у области ликовних и примењених уметности;
- подршка пројектима ретроспективног карактера од значаја за културну средину и њено памћење;
- трајност, одрживост, иновативност и осмишљеност манифестација и излагачких пројеката који доприносе афирмацији визуелне уметности.

VI. Код књижевног стваралаштва:

- да је прво издање књиге;
- да књига има уметничку, књижевну и научну вредност;
- да постоји културни и јавни интерес за издавање књиге;
- да је књига оригинално и креативно дело;
- да промовише културу општине Врбас и Републике Србије.

VII. Приоритети финансирања или суфинансирања пројеката по областима су:

- књижевне манифестације која значајно доприносе унапређењу и развоју културе у општини Врбас и презентује књижевне вредности;

- издавачки пројекти који значајно доприносе унапређењу и развоју културе у општини Врбас и презентују уметничке вредности. У области издаваштва неопходно је доставити једну препоруку или рецензију и контакт особе која је дала ту препоруку или рецензију;
- појединачни пројекти, попут обележавања значајних датума за завичајна удружења, којима се афирмишу вредности завичајног удружења и негује традиција, обичаји и завичајна индивидуалност за поједине области културног стваралаштва, беседништво, концерт традиционалне музике, ликовна изложба, књижевни програм, промоција књижевног часописа, реализацију пројеката и манифестација удружења чија је делатност култура којим се, према статутарним одредбама, циљеви удружења остварују у области културе у којој се програм реализује;
 - годишњи програми галерија и изложбених простора на територији општине Врбаса;
 - позоришни фестивали јасног уметничког концепта;
 - регионалне копродукције и гостовања/међународна сарадња установа, организација и појединаца који доприносе промоцији културних вредности Србије, односно општине Врбас и мобилности уметника и културних радника.

Врбас баштини дугу и погату традицију неговања аматерског стваралаштва као што су фолклор и друге активности културно-уметничких друштава.

Културно-уметнички аматеризам се може дефинисати као покрет који окупља заљубљенике у различите врсте уметности, али без интенције да им то буде професија, већ да се уметношћу баве зато што је воле (аматер – лат. *amator*: онај који воли). Са тим у вези важно је имати на уму да културно-уметничка друштва јесу и могућност за активну културну партиципацију грађана свих генерација.

Аматери се баве свим врстама уметничког стваралаштва али најбројнија јесу културно-уметничка друштва као поли-уметничка удружења. Уз њих се по бројности издвајају и аматерска позоришта, док су друга удружења која окупљају аматере (ликовна, аудио-визуелна, музичка и књижевна) малобројнија.

Општина Врбас баштини богату традицију неговања традиционалне песме и игра у културно уметничким друштвима. Врбас је домаћин Фестивала фолклорних традиција Војводине – „Панонског вашара”, традиционалне манифестације која окупља културно-уметничка друштва, инструменталисте, народне певаче, дуете, женске и мушке певачке групе, изворне групе за приказивање обичаја, здравичаре, дечије групе и друге извођаче.

Позоришни аматеризам у Врбасу

Позоришни аматеризам је присутан у општини Врбас и карактерише га дисконтинуитет.

Глумачка радионица „Где је Ерик” је премијерно изведена 2000. године. Комад аустралијског драмског писца Ентонија Вејна „Где је Ерик” по мотивима драме Семјуела Бекета „Чекајући Годоа”. Аматери Културног центра Врбас извели су премијеру представе „Бубили” мађарског комедиографа Габора Васарија. Пројекат Аматерског позоришта за одрасле, „Избирачица” премијерно је изведена 2004. године, у сали Биоскопа „Југославија”.

Позоришни комад режирао је Драгољуб Мутић, који је представу радио по тексту Косте Трифковића.

Позориште младих. Основан у октобру 2005. године овај млади глумачки ансамбл врбашкој публици представио се премијером Беолкове „Мушице”. Режију „Мушице” потписује млади редитељски пар: Цвијета Јовановић и Зоран Радуловић.

Аматерско позориште „Владимир Поповић”

Представа „Живијо покојник” по тексту Слободана Елезовића, а у режији Радоја Раонића у извођењу Аматерског позоришта „Владимир Поповић” је изведена 2016. године. Са ауторском представом ансамбла и режисера Фуада Табучића под називом „Жене” је остварен највећи успех овог драмског аматерског ансамбла и освојено треће место на 47. ФЕДРАС-у 2018. године. Редитељ Фуад Табучић када је причао о свом ауторском пројекту рекао је да се група позоришних посланика из једног прелепог војвођанског града окупила у жељи да дају свој глас и коментар на једну од највећих пошаста нашег друштва, а то је насиље. Револтирани оним што виде у својој околини склопили су интересантну причу о шест жена над којима су вршени различити облици насиља. Представа је настала на основу сведочења жена које су доживеле насиље и шаље јасну поруку публици. Насиље над женама мора да се заустави.

„Споменик срца мог”; режија: Фуад Табучић; извођење ансамбла Аматерског позоришта „Владимир Поповић” Културног центра Врбас.

Врбашани одушевили Сомборце аматерском представом „Иза кулиса” ... године глумци Аматерског позоришта младих „Владимир Поповић” из Врбаса.

Драмски студио „Греда” Бачко Добро Поље. Културни ентузијаста у оквиру овог драмског студија су 2019. године извели премијеру представе „Човек који је јео смрт”.

Драмски ансамбл КУД „Жетва” режисера Ђуре Макајија неуморно делује на почетку 21. века. Ансамбл је, као што је истакнуто, од 2002. представљао Драмску секцију КУД „Жетва” и у организацији тог друштва Макаји је режирао *Злу жену* (2001), *Ожалошћену породицу* (2001) и *Народног посланика* (2002). Међутим, због крутог и нетолерантног руководства, драмски ансамбл се издваја из КУД-а „Жетва”. До 2008. године делује у оквиру Месног одбора Матице русинске, а од наредне године до данас у оквиру новооснованог Етно клуба *Отето од заборав*. Ђура Макаји је, иначе, режисер свих позоришних представа за одрасле на почетку 21. века. То су, поред поменутих, и следеће представе: *Феброн* (2000), *Причања обичне Русинке* (2005), *Покондирена тиква* (2006), *Ковачи* (2006), *Име ми је Анђа а зову ме Ханча* (2007), *Пази, жене* (2008), *Еlegantно поподне* (2010), *Мустра* (2010), *Ја бивши* (2011) и *Тестамент* (2011). Активност Етно клуба „Отето од заборав”, како ова позоришта, тако и на очувању културне баштине, заслужила је и велико признање од Конкурса Русина света. *Талија у Куцури*, *Организациони одбор 25ФОТОМОНОГРАФИЈА* – Михајло Фејса, Аранка Међеши и Ђуро Макаји, *НИУ РУСКО СЛОВО*, Куцура – Нови Сад, 2013, стр. 57.

Културно просветно друштво „Карпати”

Од 2011. године у организацији КПД „Карпати” је једна од најмасовнијих манифестација које друштво организује „Смотра хорског певања Карпати”, која је уписана на листу манифестација од посебног значаја за Русинску националну мањину, а такође је уврштена и у манифестације које се налазе у понуди Туристичке организације Војводине.

КУД „Сирмаи Карољ”

Фестивал мађарске кухиње и традиције

Центар за одрживи развој и друштвени прогрес „НОВИ ПУТ”

Удружење грађана које постоји од 2018. године и од тада се активно бави организовањем Манифестација у промовисању фолклорне традиције Србије.

**ИНТЕРНАЦИОНАЛНИ ФЕСТИВАЛ
СВИРАЊА НА ТРАДИЦИОНАЛНИМ
ИНСТРУМЕНТИМА**

СУБОТА 21. мај у 18 часова
ресторан "Secret garden" Шлајз

НЕДЕЉА 22. мај
Центар за физичку културу "Драго Јововић"
17 часова Базар
18:30 часова Концерт

ГОСТИ ФЕСТИВАЛА Етно академски оркестар Београд

Покровитељи фестивала

Пријатељи фестивала

Медијски спонзор

Општина Врбас

Фонд

Fantasy

КУД гуслара „Вук Мандушић”

КУД гуслара „Вук Мандушић” из Врбаса, једно је од најуспешнијих удружења у Србији, чији су чланови од оснивања, освајали титуле државног и покрајинског првака у екипној и појединачној конкуренцији.

У циљу очувања народне традиције и популаризације гусала и епске поезије, у оквиру КУД-а формирана је најмасовнија школа гусала у Србији за децу и одрасле. 2012. године, на иницијативу КУД-а „Вук Мандушић”.

5. SWOT анализа

С Н А Г Е	С Л А Б О С Т И
<p>Мултинационална и мултикултурална средина.</p> <p>Релативно повољан Индекс друштвеног развоја.</p> <p>Формирана Канцеларија за младе (КЗМ).</p> <p>Богато културно наслеђе, традиција, велики број манифестација, културно-уметничких друштава и удружења.</p> <p>Постојање многобројних НВО.</p> <p>Добра сарадња НВО са ОУ.</p> <p>Геронтолошки центар у Општини је установа за смештај старих и одраслих лица која поседује два одвојена објекта и то одељење у Врбасу и одељење у Куцури.</p> <p>Богата традиција Врбаса као домаћина културних манифестација (55 година Фестивала поезије младих, 45 година Фестивала фолклорних традиција војводине, 34. Невенов фестивал деце песника, 52 године Пролећног и Јесењег ликовног салона, 13. Смотра хорова)</p> <p>Културна интересовања испитаника у истраживању. Од културних активности у ужем смислу су одлазак у биоскоп, слушање музике, гледање филмова и одлазак на позоришну представу.</p>	<p>Недостатак финансијских средстава локалне самоуправе за финансирање културе.</p> <p>Недовољно финансијских средстава за даљи развој НВО.</p> <p>Мали капацитети постојећих удружења за припрему и спровођење пројеката.</p> <p>Непостојање позоришта у граду.</p> <p>Потребна је адаптација једног броја сеоских домова културе, као и рад на већој заинтересованости руралног становништва за програме културе.</p> <p>Недовољна пројектна активност ПУ и школа у оквиру ЕУ фондова.</p> <p>Слаба културна потрошња посећивање одређених догађаја из области културе (књижевни програми, концерти, позоришне представе, музеји и др.).</p> <p>У данашњем времену које карактерише преклапање и измешаност укуса и навика различитих друштвених слојева и група, нестајање разлике између елитне и масовне културе.</p> <p>Разлике у укусима – преференција за уметничка дела високе културе, дела популарне уметности која немају уметничке претензије.</p>
Ш А Н С Е	П Р Е Т Њ Е
<p>Велика улагања у инфраструктуру и културу.</p> <p>Једна од највећих инвестиција је изградња Дома културе у Равном Селу. У изградњу новог, модерно опремљеног Дома културе од близу 600 квадрата, у ком ће бити уређена сцена и гледалиште</p>	<p>Исељавање младог становништва.</p> <p>Веома мало средстава се опредељује за дотације НВО.</p> <p>Културна интересовања испитаника у истраживању: Омиљене активности су и гледање телевизије и претраживање интернета.</p>

<p>са 223 седишта биће инвестирано 160 милиона динара.</p> <p>Радови на изградњи савремене, модерно опремљене, мултифункционалне позоришне дворане у оквиру Културног центра Врбаса. Општина ће заједно са Покрајинском Владом за то инвестирати 600 милиона динара.</p> <p>Сарадња са локалним властима и ресорним Министарством.</p> <p>Спремност младих за покретање сопственог бизниса.</p> <p>Повећати учешће финансијских средстава НВО.</p>	
--	--

81 6. Дефинисање стратегије развоја културе општине Врбас

У „Плану развоја општине Врбас за период 2022–2030. године” (<https://www.vrbas.net/e-uprava-vrbas/planovi-dokumenti/1089-plan-razvoja-vrbas-2230>) као Приоритетни циљ 2.3. је дефинисан Развој културе и културних садржаја.

ПРИОРИТЕТНИ ЦИЉ 2.3. Развој културе и културних садржаја

До краја 2030. године заштићено је локално културно наслеђе и створена је богатија културна понуда општине Врбас

<i>Индикатори</i>	<i>Почетна вредност</i>	<i>Циљана вредност 2030.</i>
2.3.1. Број грађана који користе културне садржаје	5.000	10.000
2.3.2. Број младих који користе едукативне и културне програме	50	200
2.3.3. Број фестивала и манифестација	30	50

Мере планиране у периоду 2022–2030 године односе се на активности које су усмерене на модернизацију културе и културних садржаја у општини Врбас кроз унапређење постојећих и успостављање нових културних садржаја и на развој инфраструктуре у области културе. Мере које ће бити спроведене су информативно-едукативне, институционално-управљачко-организационе и инвестиционе.

Носиоци реализације: Културни центар Врбас, општина Врбас, Туристичка организација општине Врбас и организације цивилног друштва.

Предвиђене мере ће бити финансиране из Општинског буџета, донација покрајинских и републичких органа, као и кроз програме и пројекте међународне, регионалне и прекограничне сарадње (ЕУ, билатерални донатори, међународне организације, итд.).

Израда пројектно-техничке документације за санацију, адаптацију и реконструкцију објеката културе биће финансирана из буџета општине Врбас и средстава добијених по конкурсима покрајинских и републичких органа.

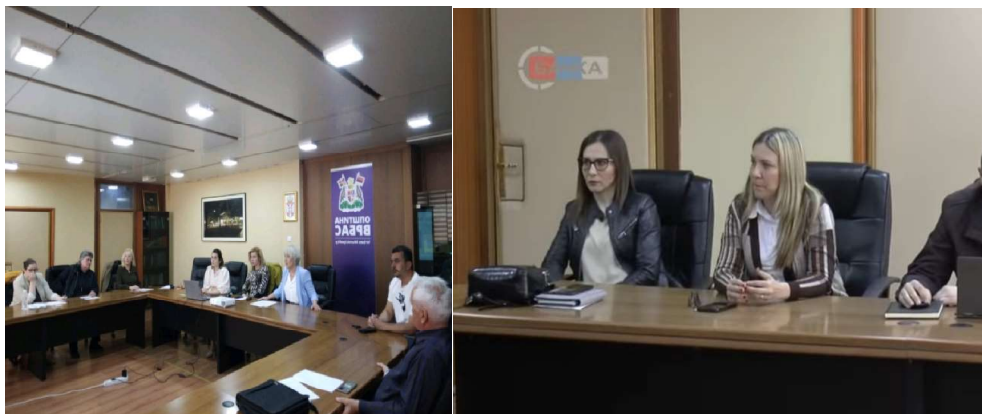
ОУ општине Врбас сваке године планира део средстава за реализацију горе наведених мера.

Период реализације: 2022–2030 године.

- Мера 2.3.1. Развој инфраструктуре у области културе, модернизација и опремање установа и објеката културе.
- Мера 2.3.2. Ревитализација, културног наслеђа – спомен обележја на територији општине Врбас.
- Мера 2.3.3. Организовање културних манифестација и повећање културних садржаја за поједине категорије становништва – деца, млади, старији.

6.1. Стратешки изазови

Дефинисање кључних стратешких изазова развоја културе општине Врбас урађено је у оквиру десет радионица.

Радне групе су идентификовале најзначајније проблеме за које је процењено да морају добити адекватан одговор у наредном периоду.

Први изазов везан је за организацију и рад културног система општине Врбас. Учесници на радионицама су идентификовали да је недостатак јасне и прецизне културне политике града, као и недовољна информисаност грађана о културним дешавањима, недовољан буџет намењен удружењима грађана за пројекте из области културе, недовољна синхронизација и сарадња свих културних актера један од најзначајнијих фактора који утиче на степен развоја културе Општине.

Највећи изазов је изградња зграде позоришта која је почела још 1991. године. Радови на изградњи савремене, модерно опремљене, мултифункционалне позоришне дворане у оквиру Културног центра Врбаса – Општина ће, заједно са Покрајинском Владом за то инвестирати 600 милиона динара.

Један од изазова је обезбеђивање простора за атеље ликовним уметницима. Оно што би свакако био бенефит у богаћењу културно уметничког статуса у нашем граду, а поред осталих сфера из области визуелне и ликовне уметности, јесте додела одређеног простора за формирање уметничких атељеа који би функционисали на принципу „Отворених врата” и били полазна тачка за различите активности а у смеру богаћење визуелног доживљаја љубитеља уметности. Сликарска атељеи нису новина и непознаница у Врбасу. У не тако далекој прошлости Општина Врбас је препознала потребу локалних уметника за додатним просторијама и исте им обезбедила на локацији некадашњег старог затвора. Временом је оронуло просторија постала толика да су исте биле апсолутно неприкладне за функционисање. Рад и стваралаштво у таквим атељеима више није био могућ. Од тог периода па до данас, а због изузетног броја афирмисаних ствараоца, манифестација и осталог програмског садржаја везаног за визуелне, музичке и ликовне уметности, Врбас је изузетно напредовао и несумњиво иде ка томе да постане престоница културе и уметности. Управо због тога, а у оквиру наших циљева за стратегију развоја културе, између осталих, уврстили смо и план формирања атељеа за уметнике.

Иако општина Врбас издваја за културу око 8% свог целокупног годишњег буџета, грађани Врбаса не препознају квалитет културне понуде, што доводи у питање ефективност и ефикасност установа културе, као и квалитет програма невладиних организација финансираних из општинског буџета. Други кључни изазов представља проблем

недовољног и неадекватног простора за рад, како установа културе где је оснивач општина Врбас, тако и других актера на културној сцени града.

Најочигледнији проблем са простором имају културно-уметничка друштва, ликовни уметници и други. Са друге стране уочено је постајање великог броја алтернативних простора, који се могу искористити за потребе развоја културе и приближавање културних активности грађанима. Као неискоришћен ресурс чланови радних група су идентификовали домове културе у насељеним местима, чија је трансформација неопходна. Слична ситуација је у погледу техничке опремљености установа културе, која је застарела и не прати савремене трендове. Трећи изазов везан је за комплетне људске ресурсе, и то како запослене у установама културе, тако и невладине организације, уметнике и њихова струковна удружења. Недостатак мотивисаности, иновативности и креативности доводи до релативно скромних културних програма. Такође, уочен је недостатак квалитетних семинара, како из специфичних области културе, тако и из менаџмента, прикупљања финансијских средстава и слично. Четврти идентификовани изазов тиче се управљање културним наслеђем и очувањем културног идентитета. Неки од главних проблема који су изражени у овој области су:

- Недостатак финансијских средстава за пројекте из области заштите културног наслеђа (пројекат „Средњовековни Врбас“). Целокупни пројекат „Одрживост културно историјске целине средњовековног Врбаса“ подразумева повезивања савременог и средњовековног насеља Врбас (Орбаспалотаја) које би омогућило коришћење природних и културно историјских ресурса територије Врбас. Пројекат се састоји из три фазе, од којих Фаза 1 подразумева израду низа потпројеката за одрживо коришћење непокретног наслеђа. Простор на ком је лоциран средњовековни Врбас, иако проглашен за археолошко налазиште (2019. године) има све карактеристике културног предела. Израда пројекта подразумева ангажовање разноликог тима и услуга који ће радити користећи методе интегрисане заштите, уважавајући све оне елементе који се налазе на терену и који су саставни део предела и пројекта: траса напуштене пруге Врбас–Бечеј са железничким мостом, обала Великог бачког канала-водоток некада Црна бара, урушено митраљеско гнездо с бункером (1939. година), плато на ком је истражена средњовековна црква са ровом који је окружује и који је био испуњен водом и повезан с реком.

У дугорочном планирању и свеобухватном приступу развоја овог концепта као целине, Фаза 1 омогућава израду све неопходне пројекте документације за конзерваторско-рестаураторске радове и одрживо коришћење непокретног културног наслеђа (детално под 2.4. Детаљан опис пројекта).

Општи циљ пројекта одрживости културно историјске целине средњовековног Врбаса је да идентификује и елаборира најоптималније начине употребе постојећих ресурса културног предела ради оспособљавања целине за савремену употребу повезујући и обједињујући археолошке и историјске ресурсе са ресурсима новијег периода.

Специфични циљ пројекта је израда детаљног плана и пројекта одрживости културно историјске целине средњовековног Врбаса са свим неопходним потпројектима/активностима, који чине саставни део свеобухватног предложеног приступа.

Циљне групе пројекта су локално становништво Врбаса и околних насеља, са посебним акцентом на становништво које се рекреативно бави спортом (шетња, трчање,

вожња бицикла), домаћи и страни туристи са фокусом на културни туризам, туристички радници, археолози, музејски стручњаци и архитекте из Србије и иностранстава који би били заинтересовани за сарадњу на развијању заједничких пројеката за добијање средстава за реализацију (нпр. прекогранични ИПА пројекти), као и потенцијални инвеститори/партнери који би били заинтересовани за оспособљавање објеката за угоститељство са смештајним капацитетима.

- Ограничене надлежности локалних институција
- Одумирање традиционалних вредности, обичаја и манифестација;
- Недовољно познавање културе мањинских заједница, и недовољна доступност културе мањинских заједница широј јавности;

Пети изазов је везан за публику јер је кроз спроведено истраживање уочено непостојање високих културних потреба код грађана Врбаса, односно да се културне потребе грађана свде више на забаву него на уживање високе културе. Такође је идентификована недогољана сарадња са образовним институцијама, тј. недогољна мотивисаност запослених у образовању да се укључе у програме развоја и неговања културних потреба код деце и омладине.

Застарела концепција једног броја јавних градских манифестације, нејасна политика о идентификацији манифестација које су од кључног значаја за Општину као и њихов уско локални карактер представљају шести изазов.

Велики изазов је и израда Календара културних манифестација које се током године одржавају у општини Врбас. Проблем је „преклапање” термина када се реализују манифестације. Такође је идентификовано аутентичног културног „производа” општине Врбас, слаба сарадња са секторима туризма и креативних индустрија, као и слаба међународна сарадња.

Изазов се односи и на позоришни аматеризам и његов дисконтинуитет. Потребна је подршка аматерским драмским ансамблима у финансијском и организационо-техничком смислу.

Седми изазов односи се на комуникацију уопште. Идентификован је недостатак комуникације између:

- локалних институција културе и невладиног сектора;
- свих актера на културној сцени општине Врбас са грађанима.

Такође је констатована слаба промоција културних активности и неадекватна презентација савременог стваралаштва.

6.2. Кључне вредности

У решавању горе наведених изазова општина Врбас ће поштовати следеће кључне вредности:

- Афирмација културног идентитета;

- Поштовање традиционалних вредности свих националних заједница на територији општине Врбас;
- Поштовање законске регулативе, транспарентност и јавност рада;
- Успостављање интеркултуралног дијалога;
- Успостављању баланса између заштите културне баштине коју имамо и подршке развоју савременог стваралаштва;
- Подстицање грађанског и уметничког активизма;
- Отвореност ка новим идејама и сугестијама;
- Обезбеђивање једнаких могућности за све актере на културној сцени;
- Толерантност – пуно поштовање родне, верске и националне равноправности;
- Доступност културних садржаја свим категоријама становништва.

6.3. Дефинисање визије

На основу урађеног социолошког истраживање о Културној понуди и потражњи општине Врбас, социо-економске анализе тренутног стања у области културе општине Врбас, SWOT анализе, удтврђивања стратешких изазова, а уз пуно поштовање наведених кључних вредности, дефинисана је ВИЗИЈА развоја културе општине Врбас до 2028. Године. Општина Врбас је 2023. године град са развијеном и свима доступном културном понудом, град који подржава и подстиче уметничке експерименте, град који је поносан на своју историју и мултикултуралност где је креативност видљива и не налази се само у нашим културним просторима, него и на улицама, трговима и парковима.

6.4. Стратешки приоритети и циљеви развоја

Непостојање дефинисане националне стратегије приликом формулисања локалне културне политике је отежавајући, али не и ограничавајући фактор. Подаци из спроведеног истраживања показују да је велики проценат запослених у култури и трећина анкетираних грађана незадовољна стањем у култури, што говори у прилог неопходности предузимања адекватних мера у циљу реформе сектора културе на локалном нивоу.

Одговарајући на дефинисане изазове, а у складу са визијом развоја културе општине Врбас у оквиру овог стратешког документа дефинисани су следећи стратешки приоритети развоја културе Општине Врбас.

1. Приоритетна област – Очување културне баштине и развој мултикултуралности.
2. Приоритетна област – Развој и унапређење савременог стваралаштва.
3. Приоритетна област – Развој и неговање публике.
4. Приоритетна област – Промоција културне понуде и културни туризам.

За унапређење квалитета услуга у области културе, као и повећање доступности услуга свим грађанима неопходно је унапредити ефикасност културног система општине Врбас. Планирано унапређење ће се спровести кроз нов начин координације активности, развој међусекторске и међурегионалне сарадње и значајно унапређење рада јавних установа културе. Такође је неопходно развити потпуно нов систем финансирања активности из области културе као и идентификовати нове изворе финансирања. За унапређење рада јавних установа културе, Стратегијом је планирано унапређење просторнотехничких и људских капацитета у циљу унапређења културне понуде општине Врбас.

Застарела концепција једног броја јавних градских манифестације, нејасна политика о идентификацији манифестација које су од кључног значаја за Општину, као и њихов уско локални карактер снажно утичу на дефинисање културне понуде Општине.

Стратешки циљеви				
I. Приоритетна област – Очување културне баштине и развој мултикултуралности				
1. Стратешки циљ – Унапређење услова за заштиту културног наслеђа				
а) Мера: Валоризација културног наслеђа и дефинисање приоритета				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Ревизија решења за утврђивање заштићене околине археолошког налазишта Чарнок	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса Удружење „Горани”	2023–2028	3.000.000,00	Општина Врбас
2) Одредити управљача археолошког налазишта Чарнок у циљу спровођења закључака „Студије истраживања, заштите и презентације археолошког налазишта и споменика природе Чарнок у Врбасу” из 2016. године	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
3) Формирање тима за реализацију пројекта „Одрживост културно историјске целине средњовековног Врбаса” ; а) Израда предлога допуне урбанистичког плана Врбаса са трасом пешачке и бициклистике стазе; б) Израда детаљне студије за пројекат пристаништа; с) Израда пројекта пренамене железничког моста; д) Израда предлога пројекта промене намена војног бункера; е) Израда предлога пројекта за угоститељско смештајне капацитете;	Општина Врбас Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	20.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
б) Мера: Конзерваторски и други радови				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Израда плана приоритета за конзервацију покретних културних добара	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас Конкурси
2) Израда конзерваторских пројеката покретних културних добара	Културни центар	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас Конкурси

3) Конзервација покретних културних добара	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
с) Мера: Реконструкција кључних објеката				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Израда презентације средњовековног Врбаса – делимична реконструкција зидова и поднице цркве Шуваков салаш	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
д) Мера: Подршка очувању нематеријалне културне баштине				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Подршка НВО које се баве очувањем традиционалних заната и ручних радова	Туристичка агенција	2023–2028	2.500.000,00	Општина Врбас
2) Подршка културно-уметничким друштвима	Општина Врбас	2023–2028	25.000.000,00	Конкурси
3) Одржавање радионица, јавних часова, презентација и предавања (пример Дани цртања, летњи курс сликарства, курс фотографије)	Културни центар	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
4) Проширивање сталне поставке дела Јожефа Пехана и оформљивање сталне поставке дела Беле Пехана	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	20.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
2) Стратешки циљ – Подизање свести грађана о значају културне баштине				
а) Мера: Успостављање нових и иновативних метода едукације грађана				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Подршка културно уметничким друштвима. Обнављање Друштва пријатеља Градски музеј Културног центра Врбаса, окупљање познаваоца и поштоваоца Градски музеј Културног центра Врбаске делатности и историје Врбаса на месечном нивоу у просторијама Градског Градски музеј Културног центра Врбаса	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
2) Израда сувенира „Симболи Врбаса“ радионица једном месечно са променом места одржавања	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
3) Квиз „Historia magistra vitae est“, новогодишњи квиз знања намењен различитим узрастима и профилима	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
4) Часови на отвореном – сарадња са ОШ Светозар Милетић, одржавање часова очигледне наставе у Партизанској бази Центар	Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	500.00,00	Општина Врбас

Број: 12. Страна 806. Службени лист општине Врбас, 30. јун 2023. године

b) Мера: Континуирано промовисање културне баштине				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Теодорини дани“, 27-28 септембар, за циљ има промовисање средњовековног Врбаса (предавња, радионице, играонице, обилазак локалитета, израда наменских сувенира и рекламног материјала)	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	750.000,00	Општина Врбас
2) „What is the price of freedom? Промовисање Базе Центар и тековина антифашистичке борбе	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	750.000,00	Општина Врбас
3) Сарадња са историчарима уметности, објављивање стручних радова у часописима за културу и уметност	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурс
4) Дигитализација туристичке понуде општине Врбас	Туристичка организација	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурс
c) Мера: Конзерваторски и други радови				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Рестаурација и конзервација дела Жежефа и Беле Пехана	Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурс
3) Стратешки циљ - Развој мултикултуралности				
a) Мера: Очување културног идентитета етничких заједница				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Одржавање радионица, јавних часова, презентација и предавања (пример: Дани цртања, летњи курс сликарства, курс фотографије)	Удружење грађана	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
2) Наставак сарадње са КУД-овима и презентовањем рада њихових секција и успостављање сарадња са националним саветима националних мањина у оквиру јединственог пројекта „Конекције” - организовање изложби, округлих столова, радионица, презентација...	Удружење грађана	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
3) Подршка организацији манифестација које презентују културу и традицију националних заједница	Туристичка организација	2023–2028	20.000.000,00	Општина Врбас
4) Маркетинг и промоција манифестацијама у општини и израда календара манифестација	Туристичка организација	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
5) Подршка организацији манифестација које презентују културу и традицију националних заједница	Туристичка организација	2023–2028	2.500.000,00	Општина Врбас

6) Организовање музичких догађаја и сарадња са културно-уметничким друштвима и удружењима националних заједница	Туристичка организација	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
---	-------------------------	-----------	--------------	---------------

b) Мера: Подршка сарадњи етничких заједница са матичним земљама у области културе

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Сарадња са Мађарском, Црном Гором, Словачком – размена културних садржаја (долазак, одлазак, дозволе, превоз...)	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас

c) Мера: Подршка савременој и алтернативној културној продукцији

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Оформљивање, оснивање, подршка постојању културних станица у граду	Туристичка организација	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас

II Приоритетна област – Развој и унапређење савременог стваралаштва

1. Стратешки циљ – Развој и унапређење савременог стваралаштва и креативних индустрија

а) Мера: Развој нових и иновативних културних „производа“

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Оснивање дечијег музичког театра	Културни центар	2023–2028	2.500.000,00	Општина Врбас
2) Оснивање међународног дечијег хорског фестивала	Културни центар	2023–2028	2.500.000,00	Општина Врбас Конкурси
3) Организовања „Фото сафарија“	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурси Министарство туризма и угоститељства
4) Фото-конкурс „Разгледнице Врбаса“	Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
5) Фото-конкурс на тему „Ликовност и фотогеничност – Музеј као инспирација“	Градски музеј Културног центра	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
6) Палета младих – 50 година (израда монографије и организовање ликовне колоније и изложбе)	Културни центар Туристичка организација	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
7) Пројекат „Одрживост културно историјске целине средњовековног Врбаса“ (израда детаљног плана и пројекта одрживости културно историјске целине средњовековног Врбаса са свим неопходним потпројектима/активностима, који чине саставни део свеобухватног предложеног приступа.) Фаза I Састоји се од шест потпројеката/активности уз нулти који је већ реализован: - Активност 1.0. – За потребе делимичне реконструкције истражене цркве постоји израђен архитектонски план. - Активност 1.1. – Израда презентација средњовековног Врбаса 2Д и 3Д модели ће бити израђени на основу археолошке документације која је уз подршку Министарства културе дигитализована и део је	Градски музеј Културног центра	2023–2028	20.000.000,00	Општина Врбас Конкурси Министарство туризма и угоститељства Министарство културе Покрајински секретаријат

<p>документације која је у вези са досадашњим истраживањима.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Активност 1.2. – Израда предлога допуне урбанистичког плана Врбаса са трасом пешачке и бициклистике стазе - Активност 1.3. – Израда детаљне студије за пројекат пристаништа - Активност 1.4. – Израда пројекта пренамене железничког моста - Активност 1.5. – Израда предлога пројекта промене намена војног бункера - Активност 1.6. – Израда предлога пројекта за угоститељско смештајне капацитете 				
<p>2. Стратешки циљ : Доступност културне понуде</p>				
<p>а) Мера: : Доступност културних садржаја у складу са културним потребама и интересовањима грађана општине Врбас</p>				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
<p>1) Доступност филмских пројекција</p> <p>„Како се гледа филм” Едукативни програм (радионице, предавања...) намењен деци и омадини посвећени едукацији из области аудиовизуелне уметности(филм) чији је циљ: образовање и стимулација критичког мишљења, повратак културе одласка у биоскоп, културе гледања аудиовизуелног садржаја, поткрепљивање полазника теоријским основама из наведених области</p>	<p>Културни центар Биоскоп</p>	<p>2023–2028</p>	<p>2.500.000,00</p>	<p>Општина Врбас Конкурси</p>
<p>2) Приказивање актуелних филмова из домаће и светске продукције. Праћење актуелне светске, европске и домаће филмске продукције, фестивалског програма....</p>	<p>Културни центар Туристичка организација</p>	<p>2023–2028</p>	<p>5.000.000,00</p>	<p>Општина Врбас Конкурси</p>
<p>3) Приказивање циклуса филмских остварења у сарадњи са амбасадама (пре сваке пројекције биће представљен национални индентитет земље чије филмове приазујемо) „Како се гледа филм”</p>	<p>Културни центар Биоскоп</p>	<p>2023–2028</p>	<p>2.500.000,00</p>	<p>Општина Врбас Конкурси Амбасада</p>
<p>4) Формирање аматерске позоришне трупе у оквиру Културног центра Врбаса – одрасли (ангажовање режисера, набавка сценографије и костима, промо материјал за маркетинг представе)</p>	<p>Културни центар</p>	<p>2023–2028</p>	<p>5.000.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>
<p>5) Осавремењавање рада Драмско – рецитатрског студија (пласман културне понуде, извођење дечијих представа на аматерским смотрама и учествовање на смотрама рецитатора)</p>	<p>Културни центар</p>	<p>2023–2028</p>	<p>5.000.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>
<p>6) Организација наступа Фолклорног ансамбла Културног центра Врбаса у земљи и региону</p>	<p>Културни центар</p>	<p>2023–2028</p>	<p>5.000.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>
<p>7) Подршка раду удружења уметника:</p>	<p>Културни центар</p>	<p>2023–2028</p>	<p>3.500.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>

<p>- ликовних уметника: организација изложби дела локалних уметника, подршка при гостовању изложби дела локалних уметника у другим срединама, дефинисање критеријума за обезбеђивање ликовних атељеа члановима УЛУВ-а, односно Атељеа 05;</p> <p>- музичких уметника: организација концерата, снимања спотова, подршка при одласку на гостовања и наступе на фестивалима;</p> <p>- драмских уметника аматера: подршка при набавци костима, сценографије, одласка на гостовања;</p> <p>- културно-уметничких друштава (фолклорних ансамбла): одласци на гостовања;</p> <p>- укључивање уметника у рад локалних струковних удружења.</p>	<p>Удружења у култури</p>			
<p>8) Организовање музичких садржаја (концерти свих музичких жанрова, наступа неафирмисаних музичких група из Врбаса и околине, наступи ученика Основне музичке школе из Врбаса, наступи етно група, музички фестивали – Фестивал свирања на старим инструментима, Фестивал тамбурашке музике, Харт рок фестивал, и други)</p>	<p>Културни центар Удружења у култури</p>	<p>2023–2028</p>	<p>15.000.000,00</p>	<p>Општина Врбас Покрајински секретаријат за културу Министарство културе</p>
<p>9) Спровођење годишњег програма Ликовне галерије КЦ Врбаса и рада Уметничког савета, Организација и спровођење јавног Конкурса за самосталне и групне изложбе Ликовне галерије на годишњем нивоу</p>			<p>2.500.000,00</p>	
<p>3. Стратешки циљ - Отвореност и доступност установа културе</p>				
<p>а) Мера: Остваривање сарадње са образовним институцијама</p>				
<p>Назив пројекта</p>	<p>Имплементатори</p>	<p>Време</p>	<p>Орјентациона вредност</p>	<p>Извор финансирања</p>
<p>1) Организовање и подршка у раду филмским секцијама у основним и средњим школама. Упознавање са основним појмовима филма као седме уметности. Омогућити свим члановима секције да се адекватно едукују и информису о културним дешавањима</p>	<p>Културни центар Биоскоп</p>	<p>2023–2028</p>	<p>1.500.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>
<p>2) Организовање радионица, бесплатних пројекција, предавања еминентних стручњака из области филма и аудиовизуелне уметности. Организовање одласка активним члановима секција на премијере, посете ФЦС, Југословенској кинотеци и сл.</p>	<p>Културни центар Биоскоп</p>	<p>2023–2028</p>	<p>1.500.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>
<p>3) Организација глумачке радионице у свим основношколским и средњошколским установама</p>	<p>Културни центар Позориште</p>	<p>2023–2028</p>	<p>1.500.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>
<p>4) Упознавање ученика у свим основношколским и средњошколским</p>	<p>Културни центар</p>	<p>2023–2028</p>	<p>2.500.000,00</p>	<p>Општина Врбас</p>

Број: 12. Страна 811. Службени лист општине Врбас, 30. јун 2023. године

установама са програмом и активностима Фолклорног ансамбла Културног центра Врбаса	Позориште			
5) Презентовање драмско-рецитаторског програма у свим образовним установама ради откривања младих талената.	Културни центар	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас
6) Реализација драмско-рецитаторског програма	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
7) Реализација драмског садржаја (култура лепог говора, сценски покрет – ослобађање тела у покрету и простору, глумачки задаци – развијање маште...) Сарадња са драмским удружењима, Сарадња са самосталним уметницима – глумцима	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
8) Сарадња музичких секција са свим предшколским и основношколским установама на територији Општине Врбас и анимирање деце, васпитача, учитеља и наставника за учешће у креирању и извођењу савременог музичког стваралаштва (учешће на музичком фестивалу за децу, као и учешће у музичком театру)	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
9) „Градски музеј Културног центра Врбаса од школе до школе“–промотивна активност за учешће деце и младих у креирању Градски музеј Културног центра Врбаских радионица у складу са интересовањима младих и промоција Градског Градски музеј Културног центра Врбасаа КЦ Врбаса	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
10) Укључивање ликовних педагога и ученика у реализацију ликовних радионица, изложби и колонија	Културни центар Ликовна галерија Културног центра Врбаса	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас

б) Мера: Стварање повољног амбијента за развој и унапређење савременог стваралаштва и креативних индустрија

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Креативне индустрије Врбаса стављају у први план интелектуални капитал Врбаса и обухватају издаваштво (Јавна Јавна библиотека „Данило Киш“, „Данило Киш“ штампане и електронске медије, рекламу односно пласман културне понуде, дизајн плаката са најавом културних дешавања и производа, старе занате)	Општина Врбас Установе културе Туристичка организација. Гласила	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
1) Унапређење и одрживост издавачке делатности Јавне библиотеке „Данило Киш“	Јавна библиотека „Данило Киш“	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
2) Определивање средстава на основу Јавног конкурса за суфинансирање пројеката производње медијских садржаја из области јавног информисања на територији општине Врбас	Општина Врбас	2023–2028	2.500.000,00	Општина Врбас Конкурси

3)	Израда календара културних манифестација, дешавања, промоција из области културе и израда реклама, односно пласмана културне понуде	Установе културе Туристичка организација општине Врбас	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
с) Мера: Стварање повољног амбијента за развој и унапређење културе на локалном нивоу					
Назив пројекта		Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1)	Уведен систем континуираног анкетања публике и оцењивања културне понуде	Установе културе Туристичка организација општине Врбас	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
2)	Креиран идентитет и препознатљивост општине Врбас путем свих фестивала, пре свега Фестивала поезије младих	Установе културе Туристичка организација општине Врбас	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас
3)	Развој система медијске најаве и критике – Отварање канала културе и критике (интернет, друштвене мреже, вибер групе); Сагледавање могућности и успостављање сарадње са локалним медијима у вези са покретањем емисије и других садржаја из културе; Увођење редовног прикупљања анкета после културних програма као форме критичког осврта публике, који се може графички и текстуално комуницирати у јавности	Установе културе Туристичка организација општине Врбас	2023–2028	7.000.000,00	Општина Врбас
4. Стратешки циљ – Унапређење подршке савременом стваралаштву и продукцији установа и организација у култури кроз конкурс МК					
а) Мера: Учешће на конкурсима Министарства културе					
Назив пројекта		Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1)	Учешће на Конкурсу за финансирање или суфинансирање пројеката у области књижевности – манифестације и награде	Културни центар Јавна библиотека „Данило Киш”	2023–2028	2.000.000,00	Јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе
2)	Учешће на Конкурсу за финансирање или суфинансирање пројеката у области заштите и дигитализације културног наслеђа у Републици Србији у 2023. години	Културни центар Јавна библиотека „Данило Киш”	2023–2028	30.000.000,00	Конкурси Министарства културе

	Ликовна галерија Културног центра Врбаса Градски музеј Културног центра Врбаса			
3) Учешће на Конкурсу за финансирање или суфинансирање пројеката из области савременог стваралаштва у области културних делатности за децу и младе. Неговање савременог стваралаштва за децу кроз дечији музички театар (одабир савремених мјузиклова и музичких представа), подршка раду са децом и омладином културних установа из области ликовних уметности (ликовне радионице Школица – „Цртица” и „Тера ДВА”)	Културни центар Јавна библиотека „Данило Киш” Ликовна галерија Културног центра Врбаса	2023–2028	2.000.000,00	Јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе
4) Учешће на Конкурсу за финансирање и суфинансирање пројеката у кинематографији у категорији: Преддигитализација и дигитализација биоскопа	Културни центар Биоскоп	2023–2028	10.000.000,00	Конкурс Министарства културе
5) Учешће на Конкурсу за финансирање за откуп публикација за библиотеке	Јавна библиотека „Данило Киш”	2023–2028	2.000.000,00	Конкурси Министарства културе
6) Учешће на Конкурсу „Градови у фокусу”	Општина Врбас	2023–2028	100.000.000,00	Конкурси Министарства културе
7) Неговање савременог музичког стваралаштва кроз хорски звук (концерти савремених музичких композиција)	Културни центар	2023–2028	1.500.000,00	Конкурси Министарства културе
8) Откуп културних добара	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	10.000.000,00	Конкурси Министарства културе
б) Мера: Одрживост аматерског театра и дечијег стваралаштва				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Организација „ВРБАС ФЕСТА” – фестивала дечијег аматерског стваралаштва који се 2023. трећи пут одржава	Културни центар Позориште	2023–2028	5.000.000,00	Јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе
2) Сарадња са Предшколском установом „Бошко Буха” и основним и средњим школама и Драмским студијом Културног центра Врбаса у промоцији Школе глуме за децу до 18 година	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
3) Сарадња са самосталним уметницима – глумци, редитељи у циљу реализације аматерских позоришних представа за децу	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за

				финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе
е) Мера: подршка у раду локалним уметницима				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Правилник о раду Савета за културу који успоставља критеријуме за подршку: уметницима из области музичких, драмских и визуелних уметности, књижевним ствараоцима	Општина врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас
2) Финансирање – Откуп савремених уметничких дела	Културни центар Ликовна галерија Културног центра Врбаса	2023–2028	2.500.000,00	Конкурси
д) Мера: Мобилност уметника				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Конкурс за суфинансирање мобилности уметника и професионалаца у области културе и уметности	Установе културе	2023–2028	индивидуални - до 70.000,00 динара (за путовања у Европи) - до 100.000,00 динара (за интерконтинентална путовања) групни - до 280.000,00 динара (за путовања у Европи) - до 400.000,00 динара (за интерконтинентална путовања)	Конкурс Министарства културе за суфинансирање мобилности уметника и професионалаца у области културе и уметности
2) Организација ликовних колонија и проширивање капацитета истих кроз сарадњу са струковним удружењима	Културни центар Удружења у култури	2023–2028	2.500.000,00	Конкурси
е) Мера: обезбеђивање уметничког подмлатка				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) - подстицање тимског рада и пројектних иницијатива младих; - подстицање рада фолклорних ансамбала, Хора, неафирмисаних бендова младих, позоришних представа младих-ауторских представа, ликовних колонија, ликовних изложби; - реализација уметничких пројеката (ауторске композиције); - организовање концертне делатности.	Културни центар	2023–2028	2.000.000,00	Конкурси
5. Стратешки циљ – редефинисање и осавремењивање културних садржаја				
а) Мера: Стварање оквира за редефинисање и осавремењивање културних садржаја				

Број: 12. Страна 815. Службени лист општине Врбас, 30. јун 2023. године

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Подршка организацији и реализацији садржаја и програма установа културе у општини Врбас	Културни центар Удружења	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас
2) Подношење пројекта од значаја за културу и туризам код ресорсних министарстава	Културни центар Туристичка организација	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас

6. Стратешки циљ: Дигитализација у култури

а) Мера: Дигитализација културног наслеђа

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Израда апликација за приступ дигитализованој Градски музеј Културног центра Врбаској грађи	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	5.000.000,00	Конкурси
2) Проширење постојећег софтверског система за документацију археолошке грађе	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	5.000.000,00	Конкурси
3) Израда 3Д модела најзначајнијих Градски музеј Културног центра Врбаских експоната	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	20.000.000,00	Конкурси
4) Израда промотивног филма о културном наслеђу Врбаса	Културни центар Градски музеј Културног центра Врбаса	2023–2028	2.000.000,00	Конкурси

6 Стратешки циљ: Дигитализација у култури

а) Мера: Дигитализација културног наслеђа

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Израда апликација за приступ дигитализованој музејској грађи	Културни центар Музеј	2023–2028	5.000.000,00	Конкурси
2) Проширење постојећег софтверског система за документацију археолошке грађе	Културни центар Музеј	2023–2028	5.000.000,00	Конкурси
3) Израда 3Д модела најзначајнијих музејских експоната	Културни центар Музеј	2023–2028	20.000.000,00	Конкурси
4) Израда промотивног филма о културном наслеђу Врбаса	Културни центар Музеј	2023–2028	2.000.000,00	Конкурси

б) Мера: Дигитализација савременог стваралаштва

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Израда плана приоритета за документовање савременог стваралаштва	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Конкурси
2) Јачање капацитета Градског музеја у процесу дигитализације у правцу	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Конкурси

обезбеђивања савремене, мрежне инфраструктуре, повезивања на широкопојасни брзи интернет и чувања података.	Музеј			
7. Стратешки циљ: Подршка очувању и промоција нематеријалног културног наслеђа				
а) Мера: подршка очувању и промоција традиције певања уз гусле				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Подршка пројектима очувања традиције певања уз гусле путем конкурса	Удружење Гуслара	2023–2028	1.000.000,00	Конкурси
2) Врбас – град гусала	Удружење Гуслара	2023–2028	1.000.000,00	Конкурси
3) Бренд општине Врбас – гуслари у равници	Удружење Гуслара	2023–2028	1.000.000,00	Конкурси
4) Пројекат унапређења видљивости и препознатљивости општине Врбас	Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Конкурси
5) Подршка организацији и реализацији манифестација и других програма: сабор гуслара, ревије гуслара, гусларске вечери и др.	Удружење Гуслара	2023–2028	1.000.000,00	Конкурси
б) Мера: подршка очувању и промоцији фолклорних традиција				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Пројекти подршке фолклорним ансамблима и КУД-овима у општини – конкурси	Општина Врбас Удружење	2023–2028	5.000.000,00	Конкурси
2) Подршка организацији и реализацији фестивала фолклорних традиција: Фолклорне традиције Војводине и Панонски вашар, Дани традиције Јунског фестивала, Куцурска Жетва, Дани колонизације у Куцури, Културно лето Змајево, Фестивал дечијег фолклора Ђерам Змајево, и др.	Културни центар Удружење	2023–2028	30.000.000,00	Конкурси
3) Промоција и маркетинг фестивала фолклорних традиција у општини путем алата дигиталног маркетинга и издавачке делатности	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Конкурси
с) Мера: Подршка и очување локалних гастрономских манифестација				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Гастрономија: исхрана и начин припреме спадају под нематеријално културно наслеђе – примери у Србији: пиротски качкаваљ, пазарске мантије и сл.	Туристичка организација	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
2) Врбас – гастрономија Војводине која је вишеслојна због мултикултуралности простора	Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
3) Подршка организацији и реализацији гастрономских фестивала: Капушњик фест, Фестивал мађарске кухиње и традиције, Фестивал у част новог хлеба (КУД „Сирмаи Карољ”), Етно трпеза	Туристичка организација	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас Конкурси

Јунског фетсивала, Пасуљијада, Котлићи, Фестивал меда и сл.				
4) Промоција и маркетинг гастрономских фестивала у општини путем алата дигиталног маркетинга и издавачке делатности	Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
d) Мера: Подршка очувању и промоцији старих заната				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Ћилмарство – ткање, опанчарство, двопређно плетење вунених чарапа...	Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
2) Пројекти подршке очувању традиције ткања, плетења и веза – органиација продајних базара, обезбеђивања наступа на продајним изложбама у земљи и иностранству, укључивање њихових производа у понуду сувенира и поклона званичним гостима општине и сл.	Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
e) Мера: подршка очувању и промоцији тамбурашке музике				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирања
1) Формирати оркестар културног центра Врбас	Културни центар	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
f) Мера: подршка очувању и промоцији традицији прослављања свеца заштитника– слава				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Спасовдан – слава града и општине Врбас	Општина Врбас	2023–2028	100.000.000,00	Општина Врбас
2) Куцурски кирбај – Велика Госпојина	Месна заједница КУД	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас
3) Сеоска слава Бачког Доброг Поља – Св. Василије Острошки	Месна заједница	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас
8. Стратешки циљ: Унапређивање рада секција у домену аматерске праксе у музичком фолклору, које делују под окриљем Културног центра Врбаса				
a) Мера: Повећање видљивости фолклорних секција и мере на повећавању чланства				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Промоција фолкора по школама	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
b) Мера: Проширивање поља деловања, оснивање нових секција и техничко унапређење рада				

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Оснивање позориште редакције	Културни центар	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас

III Приоритетна област – Развој и неговање публице

1. Стратешки циљ- Отвореност и доступност установа културе

a) Мера: Остваривање сарадње са образовним институцијама

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Континуирана сарадња културних установа са образовним институцијама кроз гостовања, презентације, радионице	Културни центар Библиотека	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас
2) Организовани доласци деце и ученика основних и средњих школа са наставницима и васпитачима на филмске пројекције(филмови који би се нашли у плану и програму и прате тематски области које ученици обрађују на настави: лектире, историјски догађаји и сл.)	Културни центар Биоскоп	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас
3) Презентовање драмско-рецитаторског програма у свим образовним установама ради откривања младих талената	Културни центар Позориште	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас
4) Реализација драмско-рецитаторског програма	Културни центар Позориште	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас
5) Сарадња са уметничким удружењима на територији општине Врбас	Културни центар	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас
6) Реализација драмског садржаја (култура лепог говора, сценски покрет – ослобађање тела у покрету и простору, глумачки задаци – развијање маште...)	Културни центар	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас
7) Подршка НВО које промовишу аматерско деловање у култури (организација недеље аматерског стваралаштва)	Културни центар	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас
8) Организација и реализација музичких секција у свим образовним установама на територији Општине Врбас	Културни центар	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас

b) Мера: Развој културне понуде у насељеним местима

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Унапређење културно-књижевне понуде библиотеке у насељеним местима	Библиотека	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас

c) Мера: Подршка развоју аматеризма

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Подршка НВО које промовишу аматерско деловање у култури	Општина Врбас Турстичка организација	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас

d) Мера: Упознавање са основама драмске уметности				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Приближавање лепог говора кроз програме поетских вечери, дружење са драмским уметницима, посета позориштима...	Културни центар Библиотека	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас
2. Стратешки циљ – Укључивање младих у дефинисање културних активности				
a) Мера: Заједничке активност са Канцеларијом за младе				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Успостављање сарадње са ученичким и студентским парламентима у области културе	Општина Врбас Гимназија	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
2) Организација трибина из области културе, Организација фестивала за децу („Јунски”, „Дечије лето” и др.)	Општина Врбас	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас
3) Сарадња са Канцеларима за младе на територији Републике Србије из области културе	Општина Врбас	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
4) Змајевачке дечије игре	Месна заједница Змајево	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
b) Мера: Развој механизма за размену информација				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Организовање предавања, радионица и семинара из различитих области науке и филозофије о савременим друштвеним кретањима у свету и у Србији	Библиотека	2023–2028	500.000,00	Општи на Врбас
2) Заједничка организација изложби у сарадњи са галеријама из других општина/подела задужења	Културни центар Галерија	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
3) Редовне, годишње евалуације културних догађаја од стране младих (анкета)	Општина Врбас	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
c) Мера: Укључење младих у културно-уметничке програме				
1) Стварање услова за формирање регионалног дечијег хорског фестивала – ангажовање младих у организацију и у ревијални део фестивала	Културни центар Канцеларија за младе ОУ Врбас	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас

Број: 12. Страна 821. Службени лист општине Врбас, 30. јун 2023. године

2) Стварање услова за извођење дечијих музичких представа – ангажовање младих у реализацију музичких представа. Приближавање лепог говора кроз програме поетских вечери, дружење са драмским уметницима, посета позориштима	Културни центар Канцеларија за младе ОУ Врбас	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас
3) Учествовање младих у креирању књижевних програма (промоција ауторских прича, збирки поезије и прича); квизова из области уметности и опште културе	Културни центар Библиотека Канцеларија за младе ОУ Врбас	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас

3. Стратешки циљ – Унапређење просторних и техничких капацитета

а) Мера: Унапређење просторних капацитета свих актера културне политике

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Реконструкција и адаптација зграде биоскопа „Југославија”. Санирање постојећег проблема дилатације задњег дела објекта	Културни центар Биоскоп	2023–2028	80.000.000,00	Општина Врбас Конкурси Министарство културе Покрајински секретаријат
2) Изградња прикључка на водоводну мрежу, реконструкција хидрантске мреже и адаптација дела објекта биоскопа „Југославија”	Културни центар Биоскоп	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
3) Пројекат куповине и замене биоскопских столица. Одговарајућег ергономског квалитета и намене (биоскопска столица КБ 46, тапаир-противпожарни штоф) 175 комада у сали биоскопа „Југославија”	Културни центар Биоскоп	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас Конкурси Покрајински секретаријат
4) Пројекат куповина и замена столарије у биоскопу „Југославија”. Замена дотрајале столарије чијом заменом би унапредили изглед биоскопа и у потпуности задовољили стандарде енергетске ефикасности	Културни центар Биоскоп	2023–2028	3.500.000,00	Општина Врбас Конкурси Покрајински секретаријат
5) Радови на уређењу новог простора (крило до парка) Градског музеја у складу са потребама музејске делатности – занатско грађевински радови и опремање просторија	Културни центар Музеј	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас Конкурси Покрајински секретаријат
6) Реконструкција и адаптација Клуба „Хора Бачки певачи”	Културни центар	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
7) Адаптација Ликовне галерије (поправка крова и бочне фасаде)	Културни центар Галерија	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
8) Увођење видео надзора, увођење додатног амбијенталног осветљења у Ликовну галерију.	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси

Број: 12. Страна 822. Службени лист општине Врбас, 30. јун 2023. године

9) Израда и усвајање норматива за финансирање материјалних трошкова јавних установа културе	Културни центар Библиотека	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас Конкурси
10) Опремање Градског позоришта	Културни центар Позориште	2023–2028	1.000.000.000,00	Општина Врбас Конкурси Министарство културе Покрајински секретаријат
11) Реконструкција библиотеке Врбас – дечије одељење	Библиотека	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
12) Реконструкција библиотеке Врбас – дечије одељење по селима	Библиотека	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
13) Промена столарије у библиотеци	Библиотека	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси

b) Мера: Унапређење управљања културним системом општине Врбас

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) Дефинисање тела за интерсекторску сарадњу културе и туризма, као и културе и образовања	Културни центар Туристичка Гимназија	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
2) Формирање тима (Формирање Савета за културу) за припрему предлога пројеката, посебно оних за ЕУ и друге међународне донаторе	Културни центар Библиотека	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
3) Увођење система мониторинга и евалуације рада јавних установа културе	Културни центар Туристичка Библиотека	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
4) Мапирање културних дешавања (манифестација) од значаја за општину Врбас и израда јединственог календара манифестација	Туристичка	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
5) Унапређење постојећих модела финансирања – програмско буџетирање	Општина Врбас	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
6) Израда и усвајање норматива за финансирање материјалних трошкова јавних установа културе	Општина Врбас	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
7) Спровођење јавног Конкурса за излагање у Ликовној галерији и рада Уметничког савета Ликовне галерије	Културни центар Галерија	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас

4. Стратешки циљ - Унапређење капацитета људских ресурса

Број: 12. Страна 823. Службени лист општине Врбас, 30. јун 2023. године

а) Мера: Континуирана стручна едукација свих локалних актера културне политике				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирања
1) Стална едукација запослених (учешће запослених на семинарима, предавањима, обукама из области које се односе на аудиовизуелну уметност и филм). Посета семинарима и културно-уметничким радионицама	Културни центар Библиотека	2023–2028	3.000.000,00	Општина Врбас
б) Мера: Унапређивања рада јавних установа културе				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирања
1) Реорганизација и/или реструктурирање рада јавних установа културе (увођење одељења позоришта).	Општина Врбас Културни центар	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
2) Креирање стратешких планова развоја јавних установа културе	Општина Врбас	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
3) Формирање уметничких Савета у уставноама културе и јавно објављивање дефинисаних критеријума за селекцију програма и пројеката	Културни центар	2023–2028	300.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
4) Увођење интерних конкурса у установама културе за стваралаштво појединаца	Културни центар Библиотека	2023–2028	200.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
5) Јавно презентовање рада установа културе	Културни центар Библиотека	2023–2028	400.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
6) Унапређење јавног информисања о културним дешавањима у општини Врбас (смс обавештење)	Културни центар Библиотека	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
с) Мера: Увођење информационо комуникационих технологија у рад установа културе				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирања
1) Израда и монтажа спољних портала (од алу профила са бравицама за закључавање) у пасажу са ЛЕД екранима	Културни центар Биоскоп	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК

(5 ком.) са којих би ишли трејлери и најаве за филмове који се налазе на репертоару биоскопа				Покрајински секретаријат
2) Пројекат: Digital Signage sistem (улазни хол). Систем за продају и резервацију улазница. Набавка и монтажа система чиме би циклус дигитализације биоскопа у потпуности затворили	Културни центар Биоскоп	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
3) Набавка и постављање електронског билборда	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
4) Озвучење и опрема за снимање	Културни центар Биоскоп Библиотека	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
5) Увођење видео надзора, увођење додатног амбијенталног осветљења у Ликовну галерију	Културни центар Галерија	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат

d) Мера: Унапређивања објеката културе у насељеним местима

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирања
1) Доступност аудиовизуелне уметности (филма) у свим насељеним местима наше општине	Културни центар Биоскоп	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
2) Набавка мобилног пројектора, платна и аудио система за звук за пројекције актуелних филмова	Културни центар Биоскоп	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат

e) Мера: Алтернативни простори

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирања
1) Мала камерна сцена биоскоп. Реконструкција постојеће расвете – уградња ЛЕД сценске, заштитна завеса за постојеће Силвер скрин биоскопско платно, монтажа предње завесе и партерно уређење гардеробе	Културни центар Биоскоп	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат

2)	Одређивање јавних површина за израду и израда мурала	Културни центар Галерија	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
f) Мера: Подршка раду ванинституционалних актера културне политике					
	Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирања
1)	ЈАВНИ КОНКУРС за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма и манифестација од јавног интереса ИЗ ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ на територији општине Врбас из буџета општине Врбас у текућој години	Канцеларија за локални економски развој Установе културе	2023–2028	17.500.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
2)	Увећање позиције у програмском буџету Програма 13 – развој културе, ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ – 0002, јачање културне продукције и уметничког стваралаштва, функција – 860, рекреација културе и вере неklasификоване на другом месту, позиција 73, економска класификација – 481; дотације невладиним организацијама и културно-уметничким друштвима	Канцеларија за локални економски развој Установе културе	2023–2028	30.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
3)	Подршка пројектима ванинституционалних актера који су добили подршку од националних и/или интернационалних организација и фондова националних мањина	Канцеларија за локални економски развој Установе културе	2023–2028	50.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
4)	Подршка умрежавању ванинституционалних актера културне политике на локалном нивоу (удружења, асоцијације, кластери...)	Канцеларија за локални економски развој Установе културе	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат
5)	Повећање доступности јавних медијских простора ванинституционалним актерима културне политике.	Канцеларија за локални економски развој Установе културе	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас Пројекти МК Покрајински секретаријат

5. Стратешки циљ – Унапређење квалитета културне понуде

а) Мера: Валоризација и унапређење културних активности и програма

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) „Филмски плакат” – Изложба: Изложба плаката као одраз једног времена, размишљања о филму и публици. Баштина ФЦС легат прошлих времена, на овај начин од заборава отргнимо ове дизајнерске артефакте	Културни центар Биоскоп	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
2) „Ноћ српског филма”: Популаризација српског филма са акцентом на оне који су подржани на конкурсима ФЦС и жеља да се савремена српска продукција учини инспиративном и приступачном што већем броју заинтересованих гледалаца, а посебно младима	Културни центар Биоскоп	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
3) „Дан домаћег филма”: Циљ овог програма је промоција домаћих документарних филмова који нису имали ширу биоскопску дистрибуцију, а заслужили су да буду виђени. Након пројекције гледаоци имају прилику да разговарају са неким од чланова ауторског тима	Културни центар Биоскоп	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
4) Остваривање сарадње са свим образовним установама и укључивање образовних установа у постојеће културне активности програма хора Културног центра Врбаса “Бачки певачи”	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
5) Спровођење анкете међу члановима хора Културног центра Врбаса „Бачки певачи” и усклађивање и прилагођавање музичког репертоара њиховом музичком укусу	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
6) Приближавање лепог говора кроз програме поетских вечери, дружење са драмским уметницима, посета позориштима	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас

б) Мера: Развој нових и иновативних културних „производа”

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентацион а вредност	Извор финансирањ а
1) „Сензорна соба” : Набавка потребне опреме и прилагођавање фоајеја биоскопа за реализацију инклузивних филмских пројекција особама са посебним потребама, особама са инвалдитетом, оштећењем слуха и слабовидим особама. Омогућити им да слободно учествују у филмским садржајима. Набавком опреме и прилагођавањем фоајеја за ту намену омогућила би посебан увећан приказ фонта титлова усклађених њиховим потребама, а аудио опис слабовидим особама разумевање визуелних	Културни центар Биоскоп	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас Конкурси

елемената филма путем бежичних слушалица. Организоваће се посебне пројекције за децу са потешкоћама сензорне интеграције.				
2) Имплементација садржаја ликовних уметности у туристички план Општине/ културна понуда из области ликовних – текуће изложбе, Палета младих, стална поставка Пеханових дела	Културни центар Галерија	2023–2028	2.500.000,00	Општина Врбас Конкурси
3) „Млади амбасадори”	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
4) Спровођење годишњег програма Ликовне галерије – 16 самосталних или групних изложби годишње	Културни центар Галерија	2023–2028	9.000.000,00	Општина Врбас Конкурси
5) Формирање позоришне трупе – позоришни аматеризам одрасли	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас Конкурси
c) Мера: Развој локалне, регионалне и међународне сарадње				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Успостављање институционалне сарадње на дефинисању програмских активности на локалном нивоу	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	3.000.000,00	Министарство културе Покрајински секретаријат за културу Национални савети
2) Унапређење сарадње установа културе у граду и у насељеним местима	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	2.500.000,00	Министарство културе Покрајински секретаријат за културу Национални савети
3) Потписивање протокола о сарадњи са институцијама културе на међуопштинском и регионалном нивоу	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	2.000.000,00	Министарство културе Покрајински секретаријат за културу Национални савети
4) Успостављање ближе сарадње са националним и покрајинским институцијама културе	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	2.000.000,00	Министарство културе Покрајински секретаријат за културу
5) Идентификација и успостављање сарадња са институцијама културе на међународном нивоу	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	5.000.000,00	Министарство културе Покрајински секретаријат за културу

				Национални савети
d) Мера: Подршка развоју сарадње сва три сектора (јавни, пословни и цивилни)				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Подршка програмима сарадње јавних установа културе и невладиног сектора	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	9.000.000,00	Јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела Средства за финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе
2) Промовисање донаторства и друштвено одговорног пословања као облика подршке програмима културе	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	1.000.000,00	Јавни конкурс за доделу средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма и манифестација од јавног интереса из области културе
3) Организација форума донатора	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
4) Увођење различитих облика јавног признања донаторима	Општина Врбас Установе културе Удружења у култури	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас

IV Приоритетна област – Промоција културне понуде и културни туризам**1. Стратешки циљ: Унапређење видљивости града на регионалној културној сцени**

а) Мера: Дефинисање кључних културних активности (културних „производа“) за „брендирање“ града

Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Формирање комисије за утврђивање критеријума за Врбаски бренд	Општина Врбас	2023 - 2028	300.000,00	Општина Врбас
2) Дефинисање кључних културних активности	Општина Врбас	2023 - 2028	300.000,00	Општина Врбас
3) Установљавање брендова из области ликовних уметности (Палета младих, Ликовни салони УЛУВ, Збирка Јожефа и Беле Пехана)	Културни центар	2023 - 2028	1.000.000,00	Општина Врбас
4) Организација изложбе дела уметника националног значаја	Културни центар Музеј	2023 - 2028	700.000,00	Општина Врбас
5) Израда Плана развоја туризма општине Врбас	Туристичка организација	2023 - 2028	1.000.000,00	Општина Врбас
6) Гостовање дела два Пехана	Културни центар Музеј	2023 - 2028	1.000.000,00	Општина Врбас
7) Размена аматерских позоришта на регионалном нивоу	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
8) „Невенев фестивал“ (континуитет одржавања 34 године)	Културни центар	2023–2028	4.000.000,00	Општина Врбас
9) „Фестивал поезије младих“ (континуитет одржавања 55 година)	Културни центар	2023–2028	10.000.000,00	Општина Врбас
10) „Палета младих“ (континуитет одржавања 49 година)	Културни центар	2023–2028	4.000.000,00	Општина Врбас
11) „Панонски вашар“ (континуитет одржавања 44 године)	Културни центар	2023–2028	25.000.000,00	Општина Врбас
12) „Музеји за 10“ (континуитет одржавања 9 година)	Културни центар Музеј	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
13) Ликовни салони УЛУВ-а (пролећни и јесењи) (континуитет одржавања 52 године)	Удружење грађана	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
14) Ликовна колонија „Триангл“ (континуитет одржавања 15 година)	Удружење грађана	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас

15) Ликовна колонија „Музеји за 10” (континуитет одржавања 9 година)	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
16) Ликовна колонија „Равно Село Филм Фестивала” (континуитет одржавања 5 година)	Месна Заједница Равно Село	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
b) Мера: Савремене и иновативне промотивне активности за културне „производе”				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Успостављање јединственог система онлајн продаје улазница (тикет сервис) за културна дешавања	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
2) Креирање мобилне апликације културне понуде општине Врбас	Културни центар	2023–2028	2.500.000,00	Општина Врбас
3) Припрема квалитетног промотивног материјала (билборди, штампа плаката и флајера)	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
4) Реализација изложбе виртуелне презентације за потребе Културног центра Врбаса (набавка опреме)	Културни центар Музеј	2023–2028	3.000.000,00	Општина Врбас
5) Увођење система годишње претплате	Културни центар	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
6) Отворен канал културе и критике (facebook, instagram, tik-tok)	Културни центар Библиотека	2023–2028	3.000.000,00	Општина Врбас
7) Успостављање сарадње са локалним медијима у вези са покретањем емисије и других садржаја из културе	Културни центар Библиотека	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
8) Web-сајт: представљање културне понуде	Културни центар	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас
9) СМС промоција културних догађаја	Културни центар	2023–2028	3.500.000,00	Општина Врбас
10) Одржавање јавних часова у заштићеним зонама споменика културе: партизанска база Центар, археолошко налазиште „Шуваков салаш – Клиса”, археолошко налазиште „Чарнок”	Културни центар Музеј	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас
11) Промовисање брендова из области ликовних уметности (Палета младих, Ликовни салони УЛУВ, Збирка Жојефа и Беле Пехана) путем гостовања, изложби, виртуелних приказа, стручних радова, предавања...	Културни центар Галерија	2023–2028	800.000,00	Општина Врбас
12) Дигитализација туристичке понуде општине Врбас – виртуелне туре, мобилна апликација, интерактивни тотеми итд.	Културни центар Музеј Туристичка организација	2023–2028	3.500.000,00	Општина Врбас
2. Стратешки циљ – Развој културне размене				

а) Мера: Развој културне размене на регионалном нивоу				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Наставак сарадње са ЈУ Музеји и галерије Никшић у виду размене изложби, уметничко-историјских и културних садржаја	Културни центар Музеј	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
2) Понуда размене брендова из области ликовних уметности установама културе (збирка Палете младих, Збирка Јожефа и Беле Пехана)	Културни центар Галерија	2023–2028	3.000.000,00	Општина Врбас
3) Дечији фестивал кратког анимираног регионалног филма „Фестић-Филмић”	Културни центар	2023–2028	5.000.000,00	Општина Врбас
4) Размена аматерских позоришта на регионалном нивоу	Културни центар	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас
б) Мера: Развој културне размене на нивоу ЕУ, а посебно у Дунавском региону				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Наставак сарадње са Самоуправом Срба у Печују у виду размене изложби, предавања, стручних екскурзија	Културни центар Музеј	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
3. Стратешки циљ - Подршка развоју културног туризма				
а) Мера: Успостављање сарадње са кључним актерима из области туризма				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Израда споразума о сарадњи са ТО Врбас	Туристичка организација	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
2) Имплементација садржаја ликовних уметности у туристички план Општине/ културна понуда из области ликовних уметности (годишњи програм Ликовне галерије, Салони УЛУВ, Палета младих)	Културни центар Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
3) Успостављање пословно-техничке сарадње са релевантним актерима у туризму у општини Врбас	Туристичка организација	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас

Број: 12. Страна 832. Службени лист општине Врбас, 30. јун 2023. године

b) Мера: Подршка развоју креативних индустрија у граду				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Формирање тима за дефинисање туристичког производа Градског музеја	Културни центар Туристичка организација	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
2) Израда плана укључивња споменика културе у туристичку понуду Врбаса	Културни центар Туристичка организација Музеј	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
3) Фото конкурс Туристичке организације општине Врбас	Туристичка организација	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
4) Организација продајних базара – Новогодишњи базар, Базар лепих ствари, Ускршњи базар, Базар Јунског фестивала и др.	Туристичка организација	2023–2028	2.000.000,00	Општина Врбас
5) Имплементација дигиталних технологија у промоцији туристичке понуде општине Врбас	Туристичка организација	2023–2028	4.000.000,00	Општина Врбас
c) Мера: Дефинисање јасне туристичке понуде - „туристичког производа”				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Стручни обиласци споменика културе на територији општине Врбас: знаменита места, археолошка налазишта	Културни центар Туристичка организација	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас
d) Мера: Промоција туристичког производа				
Назив пројекта	Имплементатори	Време	Орјентациона вредност	Извор финансирања
1) Израда рекламног материјала, сувенира	Туристичка организација	2023–2028	1.000.000,00	Општина Врбас
2) Промоција туристичке понуде општине Врбас наступима на сајмовима туризма у земљи и околним земљама	Туристичка организација	2023–2028	4.000.000,00	Општина Врбас
3) Промоција туристичке понуде општине Врбас путем алата дигиталног марткетинга и издавачке делатности	Туристичка организација	2023–2028	1.500.000,00	Општина Врбас
4) Промоција фестивала аматерског позоришта путем друштвених мрежа, плаката, емисија, скечева	Културни центар	2023–2028	500.000,00	Општина Врбас

Систем мониторинга и евалуације

Основна сврха стратешких докумената је да њиховом имплементацијом направимо промену у локалној заједници. Посебно је тежак задатак како ту промену измерити, односно утврдити да ли је током имплементације стратегије промена стварно и настала. Из тих разлога је неопходно планирати систем мониторинга и евалуације. Сврха мониторинга и евалуације се пре свега односи на њихову директну везу са управљањем процесом имплементације стратегија, које треба да буде засновано на резултатима, односно тичу се мерења перформанси стратегија.

Општина Врбас се определила да посебну пажњу поклони процесу мониторинга и евалуације Стратегије развоја културе.

Управљање процесом мониторинга и евалуације – Општина Врбас је дефинисала да континуиран процес мониторинга и евалуације имплементације Стратегије развоја културе спроводи Савет за културу општине Врбас у сарадњи са свим локалним, регионалним, националним и интернационалним партнерима. Савет за културу општине Врбас ће, пре свега радити на следећим активностима:

- Комуникација са свим партнерима
- Израда временског плана мониторинга пројеката и евалуације Стратегије
- Израда извештај о имплементацији једногодишњег оперативног програма
- Ажурирање индикатора - Испуњење и статус имплементације Стратегије
- Предлог корективних мера

У сврху мониторинга и евалуације израдиће се посебни планови комуникације, ток документације и евалуациони упитници, на основу којих ће чланови за имплементацију добијати тачне и правовремене информације. На основу тих информација Савет за културу општине Врбас ће периодично радити евалуациони извештаји који ће се подносити Скупштини општини. Тим за имплементацију ће радити анализу реализованих пројеката и њихових ефеката, са посебним освртом на евентуалне препреке у њиховој реализацији и дефинисање смернице за одређене интервенције у имплементацији Акционог плана.

Радна група за израду Стратешког плана развоја културе у општини Врбас за период 2023-2028. године

Образује се Радна група за израду Стратешког плана развоја културе у општини Врбас за период 2023-2028. године (у даљем тексту: Радна група), у следећем саставу:

1. Марија Милинић, помоћник председника за културу, - Председник радне групе
2. Мира Недић, Општинска управа општине Врбас, - Заменик председника и координатор радне групе
3. Ивана Антић, Општинска управа општине Врбас,
4. Бранислав Зубовић, Јавна библиотека „Данило Киш“,
5. Софија Мићуновић, Јавна библиотека „Данило Киш“,
6. Милијана Радовановић, Јавна библиотека „Данило Киш“,
7. Бојан Периз, Културни центар Врбас,
7. Силвиа Јелачић, Културни центар Врбас,
8. Весна Гргуровић, Културни центар Врбас,
9. Павле Орбовић, Културни Центар Врбас,
10. Јелена Алексић, Културни Центар Врбас,
11. Никола Побор, Културни Центар Врбас,
12. Тијана Маловић, Културни Центар Врбас,
14. Тамара Барановски, Удружење ликовних уметника Врбас,
15. Ђезе Бордаш, председник УО Меморијала „Сирмаи Карољ“,
16. Стеван Самочета, члан Националног савета русинске националне мањине,
17. Љубиша Симовић, Црногорски културни центар,
18. Милица Миловић, Туристичка организација општине Врбас,
19. Миљан Вујовић, Културно-уметничко друштво гуслара „Вук Мандушић“ Врбас.
20. Дејан Божић, Културни Центар Врбас,
21. Никола Папуга, КПД „Карпати“

Захвалност за учешће у изради Нацрта Стратешког плана развоја културе у општини Врбас за период 2023-2028. године дугујемо: Драгици Радовић, Бору Војиновићу, Мирославу Алексићу, Рајку Каришићу.

Литература

1. Андрејевић Никита, *Изградња и експлоатација старих пловних канала у Бачкој*, Нови Сад, 2002.
2. Анђелић, Д, *Нови археолошки локалитети у Бачкој*, Чувар баштине 0, Сремска Митровица 2000, 59 – 60.
3. Брукнер, Б. Јовановић, Б., Тасић, Н. *Праисторија Војводине*, Нови Сад, 1974.
4. Букуров Б, *Бачка, Банат и Срем*, Нови Сад 1978.
5. Букуров Б, *Географски положај бачких насеља*, Зборник радова Матице Српске, серија природних наука, свеска 3, Нови Сад, 1952.
6. Булић Василије, *Землеописанија математическо*, Сомбор, 1824.
7. Булић Василије, *Наставленија числена*, Сомбор, 1836.
8. Буловић Гордана, *Човек и здравље*, Нови Сад, 2014.
9. *Будућност традиције*, Врбас, 2019.
10. Бордаш Ђезе, Немет Ференц, Пехан, Јожеф, 1875-1922 = *Pechán, József, 1875-1922*, Нови Сад, 2009.
11. *Bilder aus Werbass*, Studgart, 1990.
12. *Врбас - први Олимп у равници : (антологија победника Фестивала 1967–2017)*, Врбас, 2018.
13. Вајденхајм Јоханес, *Повратак у Марези и Марезијана*, Врбас, 2011.
14. Вукотић Драгица, Васовић Весн, *Врбас кроз векове: археологија, одевање*, каталог изложбе, Врбас, 2001.
15. Вукотић Драгица, Васовић Весна, *Фасаде и капије Врбаса: фотографије*, каталог изложбе, Врбас, 2001.
16. Вукотић Драгица, Васовић Весна, *Врбас кроз векове: старе пећи*, каталог изложбе, Врбас, 2002.
17. Вучерић Јован, *Народни мученици из 1848/49 у Врбасу*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 1930, 477–479.
18. Вучерић Јован, *Из прошлости Старог Врбаса*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 1930, 297–298.
19. Ђорђе Врбашки, *Преглед рада и развоја Фабрике шећера „Бачка” Врбас: 1913–2007*, Врбас, 2009.
20. Гргуровић Весна, *Најранији трагови Словена на подручју Бачке и Баната*, „Траг” број 6, Врбас, 2006.
21. Гргуровић Весна, *Археолошка збирка Културног центра Врбаса*, Рад Музеја Војводине 47–48, Нови Сад, 2006.
22. Гргуровић Весна, *Изложба Завичаји (Музејска збирка Културног центра Врбаса, Врбас, 2005. године)*, приказ, Рад Музеја Војводине 47–48, Нови Сад, 2006.
23. Гргуровић Весна, Павле Орбовић, Драгица Вукотић, *Културно наслеђе Врбаса – Cultural Heritage of Vrbas*, каталог изложбе, Врбас 2007.
24. Гргуровић Весна, Боро Војиновић, Павле Орбовић, Силвија Вулановић, Душанка Марковић, *Водич – Градски музеј Врбас*, Врбас 2017.
25. Гргуровић Весна, *Трагови и поруке* (каталог изложбе), Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас 2018.
26. Гргуровић Весна, Павле Орбовић, Боро Војиновић, *Једна прича из комшилука*, каталог изложбе, Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас децембар 2019.
27. Гргуровић Весна, *Средњовековно насеље са црквом и некополом на археолошком налазишту Шуваков салаш – Клиса код Врбаса, Епархија бачка у осмовековној историји Српске православне цркве*, Филозофски факултет Нови Сад и Православна епархија Бачка, 2020.
28. Гргуровић Весна, *Средњовековни појас са археолошког налазишта Шуваков салаш – Клиса код Врбаса*, Фибула годишњак Градског музеја Врбас I, 2020.
29. Гргуровић Весна, *Извештај о раду Градског музеја за 2021. годину*, Фибула, бр. 2, 2021.
30. Гргуровић, Весна, *Чувари баштине Врбаса*, брошура, Врбас, 2021.
31. Гргуровић Весна, *О врбаским Јеврејима*, „Траг” бр. 9, Врбас 2007.
32. Гргуровић Весна, *Изложба фотографија Културна баштина Врбаса* (Врбас, 21. мај – 31. јун 2007.), приказ, Рад Музеја Војводине 50, Нови Сад 2008.
33. Гргуровић Весна, *Трагом старих градитеља*, Траг 13, Врбас 2008.
34. Гргуровић Весна, *Orbaszpalotaya: Средњовековни Врбас у светлу археолошких истраживања*, „Траг” бр. 17, Врбас, 2009.
35. Гргуровић Весна, *На путу прерастања збирке у музеј – Примена јавних радова у Музејској збирци Културног центра Врбаса*, Рад Музеја Војводине 51, Нови Сад 2009.
36. Гргуровић Весна, *Друга национална Ноћ музеја у Врбасу*, Рад Музеја Војводине 51, Нови Сад 2009.

37. Гргуровић Весна, *Антропозооморфна псеудофибула из Врбаса*, Гласник Српског археолошког друштва 25, Београд 2009.
38. Гргуровић Весна, *Приказ изложбе Господари глине и жита* (Музејска збирка Културног центра Врбаса 19. мај – 30. јун 2012.), Рад Музеја Војводине 54, Нови Сад 2012.
39. Гргуровић Весна, *Господари глине и жита*, приказ књиге, „Траг” 31, Врбас, 2012.
40. Гргуровић Весна, Павле Орбовић, Драгица Вукотић, *Културно наслеђе Врбаса – Cultural Heritage of Vrbas*, друго измењено и допуњено издање, Врбас 2016.
41. Гргуровић Весна, *Студија истраживања, заштите и презентације археолошког налазишта и споменика природе Чарнок у Врбасу*, Врбас 2016.
42. Гргуровић Весна, *Археолошка истраживања локалитета Шуваков салаш – Клиса код Врбаса 2014–2015*, Гласник друштва конзерватора Србије 40, Београд 2016.
43. Гргуровић Весна, *Музејска креативна радионица из перспективе Музејске збирке*.
44. Гргуровић Весна, *Културног центра Врбаса*, Рад Музеја Војводине 46, Нови Сад, 2004.
45. Гргуровић Весна, Орбовић Павле, *Приче из комшилуга*, каталог изложбе, Културни центар Врбаса, 2022.
46. Гргуровић Весна, *Музејска збирка Културног центра Врбаса током 2004. године*, Рад Музеја Војводине 46, Нови Сад, 2004.
47. Гргуровић Весна, *Елементи келтске културе на подручју Врбаса*, „Траг” 1, Врбас, 2005.
48. Владо Глођовић, *40 година удружења фудбалских судија општине Врбас: 1969–2009*, Врбас, 2009.
49. Gaćeša Nikola, *Agrarna reforma i kolonizacija u Vojvodini 1945–1948*, Novi Sad, 1984.
50. *Злочини окупатора у Војводини 1941–1944*, Нови Сад, 1946.
51. Група аутора, *Праисторијске културе на тлу Војводине*, Нови Сад 1984.
52. Bela Duranci, *A ket Pechan-Dva Pehana*, Novi Sad, 1982.
53. Duranci Bela, Geza Bordaš, Ferenc Nemet, *Jožef Pehan, 1875–1922*, Novi Sad, 2008.
54. Дуранци Бела, Шљукић Светислав, *Јожеф Пехан*, Врбас, 1998.
55. Дуранци Бела, *Јожеф Пехан, 1875–1922, 80 година од смрти*, Врбас, 2002.
56. Димитријевић, Д. Ковачевић, Ј. Вински, З, *Сеоба народа – археолошки налази југословенског Подунавља*, Земун 1962.
57. *200 година српске препарандије у Сентандреји и Сомбору*, Сомбор, 2014.
58. Ђекић Мирјана, *Водице у Војводини*, Нови Сад, 2001.
59. Ђенге Иштван, *Врбас јуче*, Врбас, 1993.
60. Ђорђевић Маја, Весна Гргуровић, Силвиа Јелачић, Боро Војиновић, *Чувари баштине Врбаса-приоритети у управљању непокретним културним добрима*, Гласник ДКС 46 – рубрика Културна баштина и друштво, 2022.
61. Ђенге Иштван, *Оружје XVIII-XX века*, Врбас, 1972.
62. Eiman Johann, *Der Deutsche kolonist*, Novi Sivas, 1928.
63. Јелачић Силвиа, *Јожеф Пехан: аутопортрети. Градски музеј Културног центра Врбаса*, 2022.
64. Јовановић, М. Чарнок, *Титов Врбас, келтско утврђење*, Археолошки преглед 25, Београд, Љубљана 1986, 33-34.
65. Јовановић, М. Чарнок, Врбас, *Scordisci and the Native Population in the Middle Danube Region/Скордисци и староседеоци у Подунављу*, Београд, 1992, 112–113.
66. Јовановић, М. *Господари глине и жита*, Нови Сад 2011.
67. Јовановић, М. *Келтско утврђење Чарнок код Врбаса*, Културе гвозденог доба у југословенском Подунављу, Београд 1994, 119-131.
68. Јовановић, М. Станојев, Н. *Каталог изложбе шест стотина година града – Титов Врбас*, Сад 1987.
69. Јовановић, М. *Утврђено каснолатенско насеље Чарнок код Врбаса (преглед истраживања од 1984. до 2007. године)*, Рад Музеја Војводине 50, Нови Сад 2008, 61 – 78.
70. Јовановић, М. *Житарнице у праисторији у Подунављу и на Балканском полуострву*, Рад музеја Војводине 46, Нови Сад 2004, 101 – 127.
71. Ковачев Василије М. *Врбас у народноослободилачком покрету*, Врбас, 1971.
72. Rajko Karišić, *Titov Vrbas, Vrbas*, 1987.
73. Кириловић Димитрије, *Српске основне школе у Војводини и 18. веку*, Сремски Карловци, 1929.
74. Ковачевић, Ј. *Аварски каганат*, Београд 1977.
75. Lotz Friedrich. *150 Jahre Gimnasium in Neu Werbas*, Studgart, 1959.
76. Мартинов Војислав, Бајић Предраг, *Невидљиви фронтони: Први светски рат и Војводина*, Нови Сад, 2014.
77. Марковић, М. *Географско-историјски именик насеља у Војводини*, Нови Сад 1
78. Медовић, А. *Археоботаничке анализе четири корпе јечма и једне корпе проса са Чарнока*, Рад Музеја Војводине 47/48, Нови Сад 2006, 41–53.

79. Медовић, П. *Војводина у праисторији: од неандерталаца до Келта*, Нови Сад 2
80. Милер Карло. *Сто година хуманости*, Врбас, 2004.
81. Ковачев Василије М. *Прилог историји радничког покрета у Врбасу 1919–1939*, Врбас, 1972.
82. Milovanović Suzana, Veselinka Marković, *Zavičaj na Dunavu*, Novi Sad, 2009.
83. *Музеји Србије, десет дана од 10 до 10: музеј у гостима*: Врбас, Vrbas, 2017.
84. *Манифестација „Музеји Србије, десет дана од 10 до 10”*, Врбас, 2017.
85. *Новине музеја*, гласило Градског музеја бр. 1, Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас јануар 2019.
86. *Новине музеја*, гласило Градског музеја бр. 2, Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас јул 2019.
87. *Новине музеја*, гласило Градског музеја бр. 3, Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас јануар 2020.
88. Нађ, С. *Некропа из раног средњег века у циглани „Полет” у Врбасу*, Рад војвођанских музеја 20. Нови Сад 1971, 187–265.
89. Novaković Miroslav, *Fudbalski klub Vrbas: 1969–2007*, Vrbas, 2008.
90. Поповић Душан Ј. *Срби у Војводини, 1-3*, Нови Сад, 1957–1959.
91. Поповић Душан Ј. *Војводина, 1-2*, Нови Сад, 2008.
92. Отић Љубица, *Војвођанском грађданству у сурет*, Нови Сад, 2007.
93. Отић Љубица. *Све је само реклама*, Нови Сад, 2012.
94. Орбовић Павле. *Добровољно ватрогасно друштво Врбас*: каталог изложбе, Врбас, 2015.
95. Орбовић Павле, Весна Гргуровић, Драгица Вукотић, *Завичаји: шест деценија колонизације у Оштини Врбас*, каталог изложбе, Врбас 2005.
96. Петровић Никола, *Пловидба и привреда Подунавља у доба меркантилизма*, Београд, 1978.
97. Петрановић Бранко. *КПЈ и друштвено-политичке промене у Југославији од АВНОЈ-а до Уставотворне скупштине*, Истраживања, I, Нови Сад, 1971, 351-410.
98. Попов Чедомир, Славко Гавриловић, *Европска револуција и српски покрет 1848–1849*, Нови Сад, 1997.
99. Попов Чедомир, *Грађанска Европа, 1-2*, Нови Сад, 1989.
100. Попов Чедомир, *Од Версаја до Данцинга*, Београд, 1976.
101. Поповић Милкица, *Срећа путује*, Нови Сад, 2010.
102. Станојев, Н. *Некрополе X – XV века у Војводини*, Нови Сад 1989.
103. Станојев, Н. *Средњовековна насеља у Војводини*, Нови Сад 1997.
104. Сикошек Мајда, *Музејска збирка Културног центра Врбаса, Музеји Србије од 10 до 10*, часопис ИСОМ Србија бр. 5.
105. Stotzer Karl, *Pedesetogodišnjica zanatskog Udruženja Novi Vrbas*, Novi Vrbas, 1938.
106. Tikvicki Geza, *Slike iz ustanka u Vačkoj*, Beograd, 1989.
107. Савков Илија, *Историја апотекрства на тлу данашње Војводине*, Нови Сад, 2015.
108. Stojanović Slobodanaka, *Biljni svet kanala Vrbas-Bezdan = The Plant World of the Vrbas Bezdan-Channel*, Novi sad, 1994.
109. Стојков Тодор, *Заоштравање друштвенополитичке кризе у Југославији 1938–1940 са освртом на прилике у Војводини*, Истраживања, X, Нови Сад, 1983.
110. Увалин Владимир, *Привреда Врбаса 1944-1951*, Врбас, 2013.
111. Владимир Ували. *Прва осмолетка - Основна школа „Петар Петровић Његош” Врбас: (1951–2016)*, Врбас, 2016.
112. Фејса Михајло, *Русини Руснаци*, Нови Сад, 2006.
113. Чакић Стефан, *Велика сеоба Срба и патријарх Арсеније III Чарнојевић*, Нови Сад, 1982.
114. Чобански Мила, Голубовић Звонимир, Куманов Живан, *Нови Сад у рату и револуцији*, Нови Сад, 1976.
115. Шимуновић Бешлин Биљана. *Гимназија у Новом Врбасу од 1918 до 1941*, Истраживања, Нови Сад, 2008, 261-174.
116. Шосберггер Павле. *Јевреји у Војводини*, Нови Сад, 1998.
117. Werbass 1785-1975, Studgart, 1975.
118. Weiman Peter. *Geschichte Reformise kirche*, Novi Vrbas, 1912.
119. Wagner Fric. *Die Gescihte des vrbaser sportlebens*, Novi Vrbas, 1932.
- 120. Монографске публикације и библиографске јединице у издању Јавне библиотеке „Данило Киш” које су везане за културу**
121. *НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „ДАНИЛО КИШ”*: *ВОДИЧ*, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2012.

122. *ФИЛМСКИ ТЕАТАР И(ИЛИ) ТЕАТАРСКИ ФИЛМ* / Слободан Елезовић, Културни центар Врбаса : Народна библиотека „Данило Киш”, 2015.
123. *135 ГОДИНА КУЦУРСКЕ ЧИТАОНИЦЕ (РАЗВОЈ ЧИТАОНИЦЕ У КУЦУРИ ОД 1879. ДО 2014)*, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2014.
124. *КУЛТУРНИ ЖИВОТ ВРБАСА У ОГЛЕДАЛУ ЗАВИЧАЈНЕ ШТАМПЕ (БИБЛИОГРАФИЈА 1872-1944)* / Марија Орбовић, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2018.
125. *ОД МУЗИЧКОГ ТЕЧАЈА ДО ОМШ У ВРБАСУ* / Владимир Увалин, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2017.
126. *СОКОЛАРСКО ДРУШТВО ВРБАСА 1919-1941* / Владимир Увалин, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2018.
127. *ПРВА ОСМОЛЕТКА ОШ „ПЕТАР ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ” (1951-2016)* / Владимир Увалин, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2016.
128. *ЈЕВРЕЈИ У ВРБАСУ* / Владимир М. Каљевић, Народна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2021.
129. *ЕЛЕМЕНТИ КЕЛТСКЕ КУЛТУРЕ НА ПОДРУЧЈУ ВРБАСА* / Весна Гргуровић у Часопис „Траг”, год. 1 бр. 1 (2005), стр. 155-160.
130. *КОЛОНИСТИ И СТАРОСЕДЕОЦИ У БАЧКОЈ* / Павле Орбовић у Часопис „Траг”, год. 1, бр. 4 (2005), стр. 154-159.
131. *НАЈРАНИЈИ ТРАГОВИ СЛОВЕНАНА ПОДРУЧЈУ БАЧКЕ И БАНАТА* / Весна Гргуровић у Часопис „Траг”, год. 2, бр. 6 (2006), стр. 154-161.
132. *СЕРГИЈЕ КАЋАНСКИ* / Павле Орбовић у Часопис „Траг”, год. 2, бр. 8 (2006), стр. 154-159.
133. *О ВРБАСКИМ ЈЕВРЕЈИМА* / Весна Гргуровић у Часопис „Траг”, год. 3, бр. 9 (2007), стр. 159-163.
134. *ТРАГОМ СТАРИХ ГРАДИТЕЉА* / Весна Гргуровић у Часопис „Траг”, год. 4, бр. 13 (2008), стр. 156-158.
135. *ОРВАЗПЛАТАЈА* (Средњовековни Врбас у светлу археолошких истраживања) / Весна Гргуровић у Часопис „Траг”, год. 5, бр. 17 (2009), стр. 166-167.
136. *ЛИСТ „ТЕЛЕЧКА” О ДРУШТВЕНОМ И КУЛТУРНОМ ЖИВОТУ У ВРБАСУ ОД 1883. ДО 1889. ГОДИНЕ* / Марија Орбовић у Часопис „Траг”, год. 7, бр. 28 (2011), стр. 157-163.
137. *АНДРЕАС СКОЛКА И ГИМНАЗИЈА У НОВОМ ВРБАСУ* / Марија Орбовић у Часопис „Траг”, год. 8, бр. 29 (2012), стр. 169-176.
138. *ЧИТАЛАЧКО ДРУШТВО – КАЗИНО У НОВОМ ВРБАСУ* / Марија Орбовић у Часопис „Траг”, год. 8, бр. 31 (2012), стр. 172-182.
139. *ОД НАРОДНЕ ЧИТАОНИЦЕ ДО ГРАДСКЕ БИБЛИОТЕКЕ ВРБАС 1945-1953* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 8, бр. 32 (2012), стр. 167-179.
140. *ИСТОРИЈСКИ МОТИВИ У ДЕЛИМА ЈОХАНЕСА ВАЈДЕНХАЈМА* / Павле Орбовић у Часопис „Траг”, год. 9, бр. 33 (2013), стр. 147-153.
141. *ОМЛАДИНСКЕ ЧИТАЛАЧКЕ ГРУПЕ У ВРБАСУ 1946-1947* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 10, бр. 37 (2014), стр. 173-185.
142. *ЗИДНЕ И УСМЕНЕ НОВИНЕ У ФУНКЦИЈИ НАРОДНОГ ПРОСВЕЂИВАЊА У ВРБАСУ 1945-1949* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 10, бр. 39 (2014), стр. 174-186.
143. *КАЗИНО У НОВОМ ВРБАСУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА* / Марија Орбовић у Часопис „Траг”, год. 11, бр. 41 (2015), стр. 114-127.
144. *ДРУШТВЕНЕ И КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ У ВРБАСУ ЗА ВРЕМЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ (1930-1941)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 11, бр. 41 (2015), стр. 128-141.
145. *БИОСКОПИ У СТАРОМ И НОВОМ ВРБАСУ ОД 1912. ДО 1941.* / Марија Орбовић у Часопис „Траг”, год. 11, бр. 43 (2015), стр. 152-166.
146. *ВЕРСКА НАСТАВА И ПРАЗНИЦИ У ВРБАСКИМ ШКОЛАМА (1945-1952)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 11, бр. 44 (2015), стр. 185-199.
147. *КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ДРУШТВА ВРБАСА (СРЕДИНОМ 20. ВЕКА)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 12, бр. 46 (2016), стр. 179-196.
148. *БИБЛИОТЕЧКА АКТИВНОСТ ПРВЕ ОСМОЛЕТКЕ ОШ „П.П. ЊЕГОШ” У ВРБАСУ (1951-1981)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 12, бр. 47-48 (2016), стр. 169-187.
149. *ДРУШТВЕНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ 1935-1938* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 13, бр. 51 (2017), стр. 135-147.
150. *ДРУШТВЕНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ 1939-1941* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 14, бр. 53 (2018), стр. 181-195.
151. *КУЛТУРНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1960-1964)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 14, бр. 55 (2018), стр. 189-201.
152. *ВРБАСКИ ЈЕВРЕЈИ* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 14, бр. 56 (2018), стр. 98-114.

153. *ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ГЛАВНОГ ГРАДСКОГ ТРГА У ВРБАСУ* / Милица Миловић у Часопис „Траг”, год. 14, бр. 56 (2018), стр. 115-123.
154. *ФИЛМ КАО МЕДИЈ И ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ИНФОРМИСАЊА У ВРБАСУ (1945-1951)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 15, бр. 59 (2019), стр. 164-181.
155. *СРПСКО-СЛОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ ВЕЗЕ* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 15, бр. 60 (2019), стр. 163-178.
156. *РАДОСЛАВ ДРАГУТИНОВИЋ ПИСАЦ И ПРОФЕСОР* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 16, бр. 61 (2020), стр. 177-186.
157. *КУЛТУРНО-ПРОВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1966-1968)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 16, бр. 62 (2020), стр. 162-175.
158. *КУЛТУРНО-ПРОВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1969-1971)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 16, бр. 63-64 (2020), стр. 181-196.
159. *КУЛТУРНО-ПРОВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1969-1974)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 17, бр. 65 (2021), стр. 190-207.
160. *КУЛТУРНО-ПРОВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1975-1977)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 17, бр. 66 (2021), стр. 158-173.
161. *КУЛТУРНО-ПРОВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1978-1980)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 17, бр. 67-68 (2021), стр. 266-280.
162. *КУЛТУРНО-ПРОВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1981-1983)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 18, бр. 69 (2022), стр. 155-168.
163. *КУЛТУРНО-ПРОВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1984-1986)* / Владимир Увалин у Часопис „Траг”, год. 18, бр. 70 (2022), стр. 132-148.
164. *КРАТАК ОСВРТ НА БИОГРАФИЈУ ИЛИЈЕ МИЛОВАНЧЕВА ИНДУСТРИЈАЛЦА ИЗ СТАРОГ ВРБАСА* / Павле Орбовић / у Часопис „Траг”, год. 18, бр. 72 (2022), стр. 164-168.
165. **II Литература о Врбасу**
166. Андрејев Никита, *Изградња и експлоатација старих пловних канала у Бачкој*, Нови Сад, 2002.
167. Анђелић, Д. *Нови археолошки локалитети у Бачкој*, Чувар баштине 0, Сремска Митровица 2000, 59 – 60.
168. Брукнер, Б. Јовановић, Б., Тасић, Н., *Праисторија Војводине*, Нови Сад, 1974.
169. Букуров, Б. Бачка, *Банат и Срем*, Нови Сад 1978.
170. Букуров, Б. Географски положај бачких насеља, „Зборник радова Матице Српске”, серија природних наука, свеска 3, Нови Сад, 1952.
171. Булић Василије, *Землеописанија математическо*, Сомбор, 1824.
172. Булић Василије, *Наставленија числена*, Сомбор, 1836.
173. Буловић Гордана, *Човек и здравље*, Нови Сад, 2014.
174. *Будућност традиције*, Врбас, 2019.
175. Бордаш Ђезе, Немет Ференц, *Пехан, Јожеф, 1875-1922 = Pechán, József, 1875-1922*, Нови Сад, 2009.
176. *Bilder aus Werbass*, Studgart, 1990.
177. Врбас – *Први Олимп у равници: (антологија победника Фестивала 1967-2017)*, Врбас, 2018.
178. Вајденхајм Јоханес, *Повратак у Марези и Марезијана*, Врбас, 2011.
179. Вукотић Драгица, Васовић Весна, *Врбас кроз векове: археологија, одевање, каталог изложбе*, Врбас, 2001.
180. Вукотић Драгица, Васовић Весна, *Фасаде и капије Врбаса: фотографије*, каталог изложбе, Врбас, 2001.
181. Вукотић Драгица, Васовић Весна, *Врбас кроз векове: старе пећи*, каталог изложбе, Врбас, 2002.
182. Вучерић Јован, *Народни мученици из 1848/49 у Врбасу*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 1930, 477-479.
183. Вучерић Јован, *Из прошлости Старог Врбаса*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 1930, 297-298.
184. Ђорђе Врбашки, *Преглед рада и развоја Фабрике шећера „Бачка” Врбас : 1913-2007*, Врбас, 2009.
185. Гргуровић Весна, *Најранији трагови Словена на подручју Бачке и Баната*, Траг 6, Врбас, 2006.
186. Гргуровић Весна, *Археолошка збирка Културног центра Врбаса*, Рад Музеја Војводине 47-48, Нови Сад, 2006.
187. Гргуровић Весна, *Изложба Завичаји* (Музејска збирка Културног центра Врбаса, Врбас, 2005. године), приказ, Рад Музеја Војводине 47-48, Нови Сад, 2006.
188. Гргуровић Весна, Павле Орбовић, Драгица Вукотић, *Културно наслеђе Врбаса – Cultural Heritage of Vrbas*, каталог изложбе, Врбас 2007.
189. Гргуровић Весна, Боро Војиновић, Павле Орбовић, Силвија Вулановић, Душанка Марковић, *Водич - Градски музеј Врбас*, Врбас 2017.

190. Гргуровић Весна, *Трагови и поруке* (каталог изложбе), Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас 2018.
191. Гргуровић Весна, Павле Орбовић, Боро Војиновић, *Једна прича из комшилука*, каталог изложбе, Културни центар Врбаса – Градски музеј, Врбас децембар 2019.
192. Гргуровић Весна, *Средњовековно насеље са црквом и некополом на археолошком налазишту Шуваков салаш – Клиса код Врбаса*, Епархија бачка у осмовековној историји Српске православне цркве, Филозофски факултет Нови Сад и Православна епархија Бачка, 2020.
193. Гргуровић Весна, *Средњовековни појас са археолошког налазишта Шуваков салаш - Клиса код Врбаса*, Фибула годишњак Градског музеја Врбас I, 2020.
194. Гргуровић Весна, *Извештај о раду Градског музеја за 2021. годину*, Фибула, бр. 2, 2021.
195. Гргуровић Весна, *Чувари баштине Врбаса*, брошура, Врбас, 2021.
196. Гргуровић Весна, *О врбаским Јеврејима*, „Траг” 9, Врбас, 2007.
197. Гргуровић Весна, *Изложба фотографија Културна баштина Врбаса* (Врбас, 21. мај – 31. јун 2007), приказ, Рад Музеја Војводине 50, Нови Сад 2008.
198. Гргуровић Весна, *Трагом старих градитеља*, „Траг” 13, Врбас 2008.
199. Гргуровић Весна, *Orbaszpalotaya: Средњовековни Врбас у светлу археолошких истраживања*, „Траг” 17, Врбас, 2009.
200. Гргуровић Весна, *На путу прерастања збирке у музеј – Примена јавних радова у Музејској збирци Културног центра Врбаса*, Рад Музеја Војводине 51, Нови Сад 2009.
201. Гргуровић Весна, *Друга национална Ноћ музеја у Врбасу*, Рад Музеја Војводине 51, Нови Сад 2009.
202. Гргуровић Весна, *Антропозооморфна псеудофибула из Врбаса*, Гласник Српског археолошког друштва 25, Београд 2009.
203. Гргуровић Весна, *Приказ изложбе Господари глине и жита* (Музејска збирка Културног центра Врбаса 19. мај – 30. јун 2012), Рад Музеја Војводине 54, Нови Сад 2012.
204. Гргуровић Весна, *Господари глине и жита*, приказ књиге, „Траг” 31, Врбас, 2012.
205. Гргуровић Весна, Павле Орбовић, Драгица Вукотић, *Културно наслеђе Врбаса – Cultural Heritage of Vrbas*, друго измењено и допуњено издање, Врбас, 2016.
206. Гргуровић Весна, *Студија истраживања, заштите и презентације археолошког налазишта и споменика природе Чарнок у Врбасу*, Врбас, 2016.
207. Гргуровић Весна, *Археолошка истраживања локалитета Шуваков салаш – Клиса код Врбаса 2014-2015*, Гласник друштва конзерватора Србије 40, Београд, 2016.
208. Гргуровић Весна, *Музејска креативна радионица из перспективе Музејске збирке*.
209. Гргуровић Весна, *Културног центра Врбаса*, Рад Музеја Војводине 46, Нови Сад, 2004.
210. Гргуровић Весна, Орбовић Павле, *Приче из комшилука*, каталог изложбе, Културни центар Врбаса, 2022.
211. Гргуровић Весна, *Музејска збирка Културног центра Врбаса током 2004. године*, Рад Музеја Војводине 46, Нови Сад, 2004.
212. Гргуровић Весна, *Елементи келтске културе на подручју Врбаса*, „Траг” 1, Врбас, 2005.
213. Владо Глођовић, *40 година удружења фудбалских судија општине Врбас: 1969-2009*, Врбас, 2009.
214. Gaćeša Nikola, *Agrarna reforma i kolonizacija u Vojvodini 1945-1948*, Novi Sad, 1984.
215. *Злочини окупатора у Војводини 1941-1944*, Нови Сад, 1946.
216. Група аутора, *Праисторијске културе на тлу Војводине*, Нови Сад 1984.
217. Bela Duranci, *A ket Pechan-Dva Pehana*, Novi Sad, 1982.
218. Duranci Bela, Geza Bordaš, Ferenc Nemet, *Jožef Pehan, 1875-1922*, Novi Sad, 2008.
219. Дуранци Бела, Шљукић Светислав, *Јозеф Пехан*, Врбас, 1998.
220. Дуранци Бела, *Јозеф Пехан, 1875-1922, 80 година од смрти*, Врбас, 2002.
221. Димитријевић, Д. Ковачевић, Ј. Вински, З. Сеоба народа – археолошки налази југословенског Подунавља, Земун 1962.
222. *200 година српске препарандије у Сентандреји и Сомбору*, Сомбор, 2014.
223. Ђекић Мирјана, *Водице у Војводини*, Нови Сад, 2001.
224. Ђенге Иштван, *Врбас јуче*, Врбас, 1993.
225. Ђорђевић Маја, Весна Гргуровић, Силвиа Јелачић, Боро Војиновић, *Чувари баштине Врбаса-приоритети у управљању непокретним културним добрима*, Гласник ДКС 46 – рубрика Културна баштина и друштво, 2022.
226. Ђенге Иштван, *Оружје XVIII-XX века*, Врбас, 1972.
227. Eiman Johann, *Der Deutsche kolonist*, Novi Sivas, 1928.
228. Јелачић Силвиа, *Јозеф Пехан : аутопортрети: Градски музеј Културног центра Врбаса*, 2022.
229. Јовановић, М. Чарнок, *Титов Врбас, келтско утврђење*, Археолошки преглед 25, Београд, Љубљана 1986, 33-34.

230. Јовановић, М. Чарнок, Врбас, *Scordisci and the Native Population in the Middle Danube Region/Скордисци и староседеоци у Подунављу*, Београд, 1992, 112-113.
231. Јовановић, М. *Господари глине и жита*, Нови Сад 2011.
232. Јовановић, М. *Келтско утврђење Чарнок код Врбаса, Културе гвозденог доба у југословенском Подунављу*, Београд 1994, 119-131.
233. Јовановић, М. Станојев, Н. *Каталог изложбе шест стотина година града – Титов Врбас*, Сад 1987.
234. Јовановић, М. *Утврђено каснолатенско насеље Чарнок код Врбаса (преглед истраживања од 1984. до 2007. године)*, Рад Музеја Војводине 50, Нови Сад 2008, 61 – 78.
235. Јовановић, М. *Житарнице у праисторији у Подунављу и на Балканском полуострву*, Рад музеја Војводине 46, Нови Сад 2004, 101 – 127.
236. Ковачев Василије М., *Врбас у народноослободилачком покрету*, Врбас, 1971.
237. Рајко Каришић, *Титов Врбас*, Врбас, 1987.
238. Кириловић Димитрије, *Српске основне школе у Војводини у 18. веку*, Сремски Карловци, 1929.
239. Ковачевић, Ј. *Аварски каганат*, Београд 1977.
240. Lotz Friedrich, *150 Jahre Gymnasium in Neu Werbas*, Studgart, 1959.
241. Мартинов Војислав, Бајић Предраг, *Невидљиви фронтони: Први светски рат и Војводина*, Нови Сад, 2014.
242. Марковић, М. *Географско-историјски именик насеља у Војводини*, Нови Сад 1
243. Медовић, А. *Археоботаничке анализе четири корпе јечма и једне корпе проса са Чарнока*, Рад Музеја Војводине 47/48, Нови Сад 2006, 41 – 53.
244. Медовић, П. *Војводина у праисторији: од неандерталаца до Келта*, Нови Сад 2
245. Милер Карло, *Сто година хуманости*, Врбас, 2004.
246. Ковачев Василије М, *Прилог историји радничког покрета у Врбасу 1919-1939*, Врбас, 1972.
247. Milovanović Suzana, Veselinka Marković, *Zavičaj na Dunavi*, Novi Sad, 2009.
248. Музеји Србије, *Десет дана од 10 до 10: музеј у гостима*: Врбас, Врбас, 2017.
249. Манифестација *Музеји Србије, десет дана од 10 до 10*, Врбас, 2017.
250. Новине музеја, гласило Градског музеја бр. 1, *Културни центар Врбаса – Градски музеј*, Врбас јануар 2019.
251. Новине музеја, гласило Градског музеја бр. 2, *Културни центар Врбаса – Градски музеј*, Врбас јул 2019.
252. Новине музеја, гласило Градског музеја бр. 3, *Културни центар Врбаса – Градски музеј*, Врбас јануар 2020.
253. Нађ, С. *Некропола из раног средњег века у циглани „Пошет“ у Врбасу*, Рад војвођанских музеја 20. Нови Сад 1971, 187–265.
254. Novaković Miroslav, *Fudbalski klub Vrbas: 1969-2007*, Vrbas, 2008.
255. Поповић Душан Ј, *Срби у Војводини*, 1-3, Нови Сад, 1957-1959.
256. Поповић Душан Ј, *Војводина*, 1-2, Нови Сад, 2008.
257. Отић Љубица, *Војвођанском грађанству у сурет*, Нови Сад, 2007.
258. Отић Љубица, *Све је само реклама*, Нови Сад, 2012.
259. Орбовић Павле, *Добровољно ватрогасно друштво Врбас: каталог изложбе*, Врбас ,2015.
260. Орбовић Павле, Весна Гргуровић, Драгица Вукотић, *Завичаји: шест деценија колонизације у Оштини Врбас*, каталог изложбе, Врбас 2005.
261. Петровић Никола, *Пловидба и привреда Подунавља у доба меркантилизма*, Београд, 1978.
262. Петрановић Бранко, *КПЈ и друштвено-политичке промене у Југославији од АВНОЈ-а до Уставотворне скупштине*, Истраживања, I, Нови Сад, 1971, 351-410.
263. Попов Чедомир, Славко Гавриловић, *Европска револуција и српски покрет 1848-1849*, Нови Сад, 1997.
264. Попов Чедомир, *Грађанска Европа*, 1-2, Нови Сад, 1989.
265. Попов Чедомир, *Од Версаја до Данцинга*, Београд, 1976.
266. Поповић Милкица, *Срећа путује*, Нови Сад, 2010.
267. Станојев, Н. *Некрополе X – XV века у Војводини*, Нови Сад 1989.
268. Станојев, Н. *Средњовековна насеља у Војводини*, Нови Сад 1997.
269. Сикошек Мајда, *Музејска збирка Културног центра Врбаса*, Музеји Србије од 10 до 10, часопис ИСОМ Србија бр. 5.
270. Stotzer Karl, *Pedesetogodišnjica zanatskog Udruženja Novi Vrbas*, Novi Vrbas, 1938.
271. Tikvicki Geza, *Slike iz ustanka u Vačkoj*, Beograd, 1989.
272. Савков Илија, *Историја апотекарства на тлу данашње Војводине*, Нови Сад, 2015.
273. Stojanović Slobodanaka, *Biljni svet kanala Vrbas-Bezdan = The Plant World of the Vrbas Bezdan-Channel*, Novi sad, 1994.

274. Стојков Тодор, *Заоштравање друштвенополитичке кризе у Југославији 1938-1940 са освртом на прилике у Војводини*, Истраживања, X, Нови Сад, 1983.
275. Увалин Владимир, *Привреда Врбаса 1944-1951*, Врбас, 2013.
276. Владимир Увалин, *Прва осмолетка - Основна школа „Петар Петровић Његош” Врбас: (1951-2016)*, Врбас, 2016.
277. Фејса Михајло, *Русини Руснаци*, Нови Сад, 2006.
278. Чакић Стефан, *Велика сеоба Срба и патријарх Арсеније III Чарнојевић*, Нови Сад, 1982.
279. Чобански Мила, Голубовић Звонимир, Куманов Живан, *Нови Сад у рату и револуцији*, Нови Сад, 1976.
280. Шимуновић Бешлин Биљана, *Гимназија у Новом Врбасу од 1918. до 1941*, Истраживања, Нови Сад, 2008, 261-174.
281. Шосберггер Павле, *Јевреји у Војводини*, Нови Сад, 1998.
282. *Werbass 1785-1975*, Studgart, 1975.
283. Weiman Peter, *Geschichte Reformierte kirche*, Novi Vrbas, 1912.
284. Wagner Fris, *Die Geschichte des vrbaser sportlebens*, Novi Vrbas, 1932.
- а. III Литература која је достављена из КЦ Врбаса и од Владимира Увалина
285. **Колико срце памти**, **Фестивал југословенске поезије младих Врбас 1968-1998**, Врбас Дом културе „Врбас”, 1998.
286. **Сметње на везама**, **Фестивал југословенске поезије младих**, Трибина критике-избор, **Титов Врбас: Дом културе „Врбас”, 1988, Smetnje na vezama.**
287. **Врбас – први Олимп у равници**, (антологија победника Фестивала 1967–2017), Врбас: Културни центар: Фестивал поезије младих, 2018.
288. **Град на песниковој руци = The Town in a Poet's Hand**, Врбас: Културни центар: Фестивал поезије младих, 2016. године.
289. **Ликовно стваралаштво Врбаса од 1900. до 2017. године**, Културни центар Врбаса, 2020.
290. **Врбас кроз векове: старе пећи**: Врбас, Ликовна галерија 2002. године.
- а. Васовић, Весна ; Вукотић, Драгица, *Врста грађе - каталог*: Дом културе „Врбас”, 2002.
291. **Врбас кроз векове**: археологија, одевање: каталог изложбе, Васовић, Весна; Вукотић, Драгица, Дом културе „Врбас”, 2001.
292. **Олимп у равници : тридесет година Дома културе Врбас**
- а. *Дом културе (Врбас)*, зборник, Дом културе, 1998
293. **Праскозорја: алманах Клуба писаца Врбас**, зборник Дом културе, 1975
294. **Музејска збирка Врбас : водич, Вукотић, Драгица = Vukotić, Dragica ; Станојевић, Небојша, 1949- = Stanojević, Nebojša, 1949**, Дом културе, 1998.
295. **Титов Врбас: 1387-1987**, Дом културе, 1987.
296. **Годишњи извештај: 1971-1972**, *Дом културе (Врбас)*, Дом културе, 1973.
297. **Благоје Орбовић Монтана: скулптуре: Врбас**, хол Културног центра у изградњи 10–20 јун 2004, каталог, Културни центар Врбаса, 2004.
298. **Са музејских манифестација [Сликовна грађа]: Музејска збирка Културног центра Врбаса.**
299. **Јожеф Пехан: аутопортрети: Градски музеј Културног центра Врбаса, фебруар 2022.**
- а. *Пехан, Јожеф, 1875-1922 = Pechán, József, 1875-1922* каталог.
300. **Основна школа у Врбасу: 1944-1951**. Увалин, Владимир. Каталог Културни центар Врбас, 2011.
301. **Приче из комшилука: изложба фотографија из фотографског атељеа Пехан: Печуј, 16. новембар - 14. децембар 2022. године = Történetek a szomszédságból : fényképkiállítás a Pechán-fényképészműteremből : Pécs, 2022. november 16. - december 14.**
- а. *Орбовић, Павле, 1975- = Orbović, Pavle, 1975- ; Гргуровић, Весна, 1973- = Grgurović, Vesna, 1973* каталог, Градски музеј, 2022.
302. **Биоскоп Култура**, Слободан Елезовић, Прометеј, 2006.
303. **Из љубави с љубављу**, Весна Дринчић Билас, Прометеј, 2018.
304. **Летопис Основне школе у Врбасу 1944-1951**, Увалин, Владимир . Врбас, 2011. Монографија.
305. **Прва осмолетка-Основна школа „Петар Петровић Његош” Врбас (1951-2016)**, Увалин, Владимир. Врбас 2016. Монографија.
306. **Од музичког течаја до ОМШ у Врбасу (1952-2017)**, Увалин, Владимир. Врбас, 2017, монографија.
307. **Соколско друштво Врбас (1919-1941)**: организација и деловање са другим националним организацијама и друштвима, Увалин, Владимир. Врбас, 2018 монографија.
308. **Јевреји у Врбасу**, Увалин, Владимир, Врбас, 2021. Монографија.
309. **Годишњак Историјског архива града Новог Сада:**
- а. *Културно-забавни живот у Врбасу 1945-1950*, бр. 8/2014. Увалин, Владимир.
- б. *Грађанске школе у Врбасу (1930-1940)*, бр. 12/2018. Увалин, Владимир.

310. Траг, Часопис за књижевност, уметност и културу Врбас:

- a. *Од Народне читаонице до Градске библиотеке Врбас 1945-1953*, бр. 32/2012. Увалин, Владимир.
 - b. *Друштвене и културне прилике у Врбасу за време Краљевине Југославије (1930-1941)*, бр. 41/2015. Увалин, Владимир.
 - c. *Верска настава и празници у врбаским школама (1945-1952)*, бр. 44/2015. Увалин, Владимир.
 - d. *Културно-просветна друштва Врбаса (50-тих година XX века)*, бр. 46/2016. Увалин, Владимир.
 - e. *Библиотека активност Прве осмолетке-Основне школе Петар Петровић Његош у Врбасу (1951-1981)*, бр. 47/48-2016. Увалин, Владимир.
 - f. *Културна дешавања у Врбасу (1960-1964)*, бр. 55/2018. Увалин, Владимир.
 - g. *Становитво Врбаса (1700-1900)*, бр. 57/2019. Увалин, Владимир.
 - h. *Здравствене прилике у Врбасу (1700-1900)*, бр. 58/2019. Увалин, Владимир.
 - i. *Филм као медиј и остали облици информисања у Врбасу (1945-1951)*, бр. 59/2019. Увалин, Владимир.
 - j. *Српско-словачке књижевне везе (Преводилачка књижевност Јована Вучерића и Владимира Мичатека)*, бр. 60/2019. Увалин, Владимир.
 - k. *Културно-просветна дешавања у Врбасу (1966-1968)*, бр. 62/2020. Увалин, Владимир.
 - l. *Културно-просветна дешавања у Врбасу (1969-1971)*, бр. 63-4/2020. Увалин, Владимир.
 - m. *Културно-просветна дешавања у Врбасу (1972-1974)*, бр. 65/2021. Увалин, Владимир.
 - n. *Културно-просветна дешавања у Врбасу (1975-1977)*, бр. 66/2021. Увалин, Владимир.
 - o. *Културно-просветна дешавања у Врбасу (1978-1980)*, бр. 67-68/2021. Увалин, Владимир.
 - p. *Културно-просветна дешавања у Врбасу (1981-1983)*, бр. 69/2022. Увалин, Владимир.
 - q. *Културно-просветна дешавања у Врбасу (1984-1986)*, бр. 70/2022. Увалин, Владимир.
311. Андрејев Никита, *Изградња и експлоатација старих пловних канала у Бачкој*, Нови Сад, 2002.
312. Буловић Гордана, *Човек и здравље*, Нови Сад, 2014.
313. *Bilder aus Werbas*, Studgart, 1990.
314. Васовић Милорад, *Врбас и његова комуна*, Нови Сад, 1968.
315. Врбашки Ђорђе, *Историја фабрике шећера у Врбасу 1913-2007*, Врбас, 2007.
316. Вучерић Јован, *Народни мученици из 1848/49 у Врбасу*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 1930, 477-479. 9.
317. Вучерић Јован, *Из прошлости Старог Врбаса*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, 1930, 297-298.
318. Gaćeša Nikola, *Agrarna reforma i kolonizacija u Vojvodini 1945-1948*, Novi Sad, 1984.
319. Гргуровић Весна, Орбовић Павле, Вукотић Драгица, *Културно наслеђе Врбаса*, Врбас, 2016.
320. Ђекић Мирјана, *Водице у Војводини*, Нови Сад, 2001.
321. Ђенге Иштван, *Врбас јуче*, Врбас, 1993.
322. Елезовић Слободан, *Олимп у равници*, Врбас, 1998.
323. Кириловић Димитрије, *Српске основне школе у Војводини у 18. веку*, Сремски Карловци, 1929.
324. Ковачев Василије М, *Врбас у Народноослободилачком покрету*, Врбас, 1973. 5.
325. Ковачев Василије М, *Прилог историји радничког покрета у Врбасу 1919-1939*, Врбас, 1972.
326. Лоц Фридрих, *Књига о Врбасу*, Врбас, 2014.
327. Lotz Friedrich, *Novi Vrbas 1785-1935*, Novi Vrbas, 1935.
328. Lotz Friedrich, *150 Jahre Gimnasium in Neu Werbas*, Studgart, 1959.
329. Милер Карло, *Сто година хуманости*, Врбас, 2004.
330. Milovanović Suzana, Veselinka Marković, *Zavičaj na Dunavu*, Novi Sad, 2009.
331. Поповић Душан Ј, *Срби у Војводини*, 1-3, Нови Сад, 1957-1959.
332. Поповић Душан Ј, *Војводина*, 1-2, Нови Сад, 2008.
333. Марија Орбовић, *Културни живот Врбаса у огледалу завичајне штампе*, Врбас, 2018.
334. Петровић Никола, *Пловидба и привреда Подунавља у доба меркантилизма*, Београд, 1978.
335. Stotzer Karl, *Pedesetogodišnjica zanatskog Udruženja Novi Vrbas*, Novi Vrbas, 1938.
336. Савков Илија, *Историја апотекрства на тлу данашње Војводине*, Нови Сад, 2015.
337. Увалин Владимир, *Привреда Врбаса 1944-1951*, Врбас, 2013.
338. Фејса Михајло, *Русини Руснаци*, Нови Сад, 2006.
339. Фејса Михајло, Аранка Међеши, Ђура Макаји, *Талија у Куцури*, Куцура – Нови Сад, 2013.
340. *Карпати – 30 година КПД Карпати*, Врбас, 2020.
341. Чакић Стефан, *Велика сеоба Срба и патријарх Арсеније III Чарнојевић*, Нови Сад, 1982.

342. Чобански Мила, Голубовић Звонимир, Куманов Живан, *Нови Сад у рату и револуцији*, Нови Сад, 1976.
343. Шимуновић Бешлин Биљана, *Гимназија у Новом Врбасу од 1918 до 1941*, Истраживања, Нови Сад, 2008, 261-174. 40.
344. Шосбергер Павле, *Јевреји у Војводини*, Нови Сад, 1998.
345. Weiman Peter, *Geschichte Reformirte kirche*, Novi Vrbas, 1912.
346. Wagner Fric, *Die Geschichte des vrbaser sportlebens*, Novi Vrbas, 1932.
347. Никола Путић, *Од домаје до нових простора*, Савино Село, 1995.

САДРЖАЈ

Редни број	Страна
------------	--------

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ВРБАС

55. ОДЛУКА О ДОНОШЕЊУ СТРАТЕШКОГ ПЛАНА РАЗВОЈА КУЛТУРЕ У ОПШТИНИ ВРБАС ЗА ПЕРИОД 2023-2028. ГОДИНЕ	637

Издавач: Скупштина општине Врбас
Одговорни уредник: Јелена Ђурковић - Технички уредник: Марија Тот
Адреса: Врбас, Маршала Тита 89 - Телефон: 021/7954-000, факс: 021/705-990
Годишња претплата: 9.000,00 динара - један примерак: 300,00 динара
Жиро рачун број: 840-13640-45 Општинска управа Врбас
Лист излази по потреби - Тираж: 65 примерака
